T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TERCÜME-İ SÜKKERDÂN'IN TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Rabia Feyza ÖZAYDIN

ÖĞRENCİ NO: 2501191082

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Nurettin GEMİCİ

İSTANBUL-2023

ÖZ

TERCÜME-İ SÜKKERDÂN'IN TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ

RABİA FEYZA ÖZAYDIN

Tercüme-i Sükkerdân, İbn Ebû Hacele Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yahyâ b. Ebî Bekr b. Abdilvâhid et-Tilimsânî (ö. 776/1375)'nin "**Sükkerdânü's-Sulṭân el-Melikü'n-Nâṣır"** adlı eserinin tercümesidir. Eser 757 (1356) yılında yazılmış olup sultanın (Melik Nâsır'ın) biyografisi ve menkıbeleriyle Mısır tarihinden bahsetmektedir. **Tercüme-i Sükkerdân,** Memlük Devleti'nin yıkılıp hilafetin Osmanlı Devleti'ne geçtiği bir dönemde ortaya konulmuş bir eserdir. Öncelikle tarihî olmak üzere dinî, edebî, tasavvufî, içtimai pek çok ayrıntıyı havidir. **Tercüme-i Sükkerdân** muhteviyatı itibarıyla Memlükler'in hâkim olduğu Mısır'ı ve orada Memlük çatısı altında saltanatını icra etmiş olan başta Melik Nâsır olmak üzere hükümdarların biyografisine, Mısır coğrafyasına ve bu coğrafya da tarihte var olmuş olan devletlere ve hükümdarlarına ait çok detaylı bilgilere yer verilmiştir. Eserde gerçekçi-latife tarzında yazılmış hikâyeler, menkıbeler, meliklere olan nasihatler, meliklere tavsiye edilen ahlakî kaideler gibi didaktik tarzda metinler, acayib ve garayib hikâyeler, eğitici ve öğretici birçok çeşitte manzum ve mensur metinler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İbn Ebû Hacele, Tercüme-i Sükkerdân, Mısır, Memlükler, Yedi Sayısı.

ABSTRACT

TRANSCRIPTION AND EVALUATION OF TERCÜME-İ SÜKKERDÂN

RABİA FEYZA ÖZAYDIN

Tercüme-i Sükkerdân is a translation of "Sükkerdânü's-Sulṭân el-Melikü'n-Nâṣı" a work by **İbn Ebû Hacele Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yahyâ b. Ebî Bekr b. Abdilvâhid et-Tilimsânî** (d. 776/1375). The work was written in 757(1356) and mainly about history of Egypt along with the legend and biography of the sultan (Melik Nâsır). **Tercüme-i Sükkerdân** is a work that was written at a time the caliphate passed to the Ottoman State when the Mamluk State collapsed. The work primarily contains many historical as well as religious, literary, mystical and social details. **Tercüme-i Sükkerdân** covers very detailed information about the geography and the history of Egypt and the states that existed in this geography, where the Mamluks were dominant, and the biography of those states' rulers, especially Malik Nasır, who reigned there under the roof of the Mamluks. In the work, there are didactic-style texts such as stories written in the style of realist-waggery, legends, advices to the sultans, moral rules recommended to the sultans, weird and peculiar stories, and many kinds of educative and instructive verse and prose texts as well.

Key Words: İbn Ebû Hacele, Tercüme-i Sükkerdân, Egypt, Mamluks, Number Seven.

ÖNSÖZ

Tercüme-i Sükkerdân, İbn Ebû Hacele Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yahyâ b. Ebî Bekr b. Abdilvâhid et-Tilimsânî (ö. 776/1375)'nin "*Sükkerdânü's-Sulṭân el-Melikü'n-Nâṣır"* adlı eserinin tercümesidir. 1356 yılında yazılan eser dönemin sultanı olan Memlük Sultanı el-Melikü'n-Nâṣır'a takdim edilmiştir. Tercümesi ise Tûfi adlı edip tarafından 16. yüzyılda Memlük Devleti'nin yıkılıp hilafetin Osmanlı Devleti'ne geçtiği bir dönemde telif-tercüme olarak ortaya konulmuştur. Eser sultanın (Melik Nâsır'ın) biyografisi ve menkıbeleriyle Mısır tarihinden bahsetmektedir. Öncelikle tarihî olmak üzere dinî, edebî, tasavvufî, içtimai pek çok ayrıntıyı havidir. Söz konusu eserin gün yüzüne çıkarılması, tarih araştırmacısı ve okuyucuları ile buluşturulması bu çalışmanın temel amacıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için eser tez konusu olarak seçilmiştir. Eserin Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nden gün yüzüne çıkarılması ve tez konusu olarak ele alınması tez danışmanım sayın Prof. Dr. Nurettin Gemici'nin tavsiyeleriyle olmuştur. Sayın hocama tez konusunun belirlenmesindeki yardımları ve tezin yazımı konusundaki teşvik ve yönlendirmeleri için teşekkür ederim. Tez çalışması eserin transkripsiyonunun yapılması ile başlamış ve daha sonra eserin ayrıntılı okunması ve analizi ile devam etmiştir. Bu çalışmam sırasında eserin transkripsiyonunun yapılmasında yardımlarını esirgem*eyen* Arş. Gör. İbrahim Taha Kılcı ve doktora öğrencisi Emre Arvas'a eseri baştan sona okuyarak gerekli düzeltmelerin yapılmasındaki yardımları için teşekkür ederim.

RABİA FEYZA ÖZAYDIN

GAZİANTEP,2023

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **iv**
RESİMLER LİSTESİ……..**vi**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **viii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
***TERCÜME-İ SÜKKERDÂN*'IN MÜELLİFİ, MÜTERCİMİ, NÜSHALARI, YAZILDIĞI DÖNEM VE GENEL ÖZELLİKLERİ**

1.1. İbn Ebû Hacele'nin Hayatı ve Eserleri 3
1.2. Mütercim Tûfî-*Tercüme-i Sükkerdân* 5
1.3.*Tercüme-i Sükkerdân*'ın Nüshaları ve Özellikleri 6
Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi-Nuruosmaniye Bölümü 3940 6
Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi-Hacı Mahmud Efendi Bölümü 6258 . 6
1.4. Eserin Yazıldığı Dönem ve Özellikleri 7
Nâsırüddin Muhammed'in Oğulları Dönemi (741-762 / 1341-361) 14

İKİNCİ BÖLÜM
ESERİN İÇERİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Eserin Kaynakları 19
2.2. *Tercüme-i Sükkerdân*'ın Dil Hususiyetleri 19
2.2.1. *Tercüme-i Sükkerdân'*da Geçen Bazı Atasözü ve Deyimler 21
2.3. Eserin Muhtevasının Değerlendirilmesi 22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
***TERCÜME-İ SÜKKERDÂN*'IN TRANSKRİPSİYONLU METNİ**

3. *Tercüme-i Sükkerdân'*ın Transkripsiyonlu Metni……34
SONUÇ **218**
BİBLİYOGRAFYA **220**

RESİMLER LİSTESİ

RESİM 1.1:……221

RESİM 1.2:……222

RESİM 1.3:……223

RESİM 1.4:……224

RESİM 1.5:……225

RESİM 1.6:……226

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. Adı geçen eser

a.e. Aynı eser

a.g.m. Adı geçen makale

a.g.t. Adı geçen tez

a.s. Aleyhisselam

Bkz. Bakınız

c. Cilt

TDVİA Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Haz. Hazırlayan

Hz. Hazret-i

Ktp. Kütüphanesi

m. Miladî

Nr: Numara

ö. Ölümü

s. Sayfa

S. Sayı

TDK Türk Dil Kurumu

vb. Ve benzerleri

vd. Ve devamı

vr. Varak

vs. Ve saire

Yay. Yayınları

Yyl. Yayınlayan

GİRİŞ

Tarihi olayları doğru anlamak ve yorumlamak için doğru kaynaklara ihtiyaç vardır. Tarih yazılımında çok çeşitli kaynaklar vardır. Bunların başında yazılı kaynaklar gelmektedir. Yazılı kaynaklara dayanmayan çalışmaların bilimsel değeri zayıftır. Kütükoğlu'nun *Tarih Araştırmalarında Usûl* kitabında belirttiği gibi kaynak, tarihî bilgi veren malzemedir. Bu çalışmanın konusu, İbn Ebû Hacele Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yahyâ b. Ebî Bekr b. Abdilvâhid et-Tilimsânî (ö. 776/1375)'nin *"Sükkerdânü's-Sulṭân el-Melikü'n-Nâṣır"* adlı eserinin tercümesidir. 1356 yılında yazılan eser dönemin sultanı olan Memlük Sultanı el-Melikü'n-Nâṣır'a takdim edilmiştir. Eser sultanın (Sultan Hasan'ın) biyografisi ve menkıbeleriyle Mısır tarihinden bahsetmektedir. *Tercüme-i Sükkerdân* ise Tûfî adlı edip tarafından 16. yüzyılda, Memlük Devleti'nin yıkılıp hilafetin Osmanlı Devleti'ne geçtiği bir dönemde Sultan Süleyman oğlu Şehzade Bayezid'e takdim edilmiştir. Eser tercüme edildiği tarih açısından dikkate şayandır. Öncelikle tarihî olmak üzere dinî, edebî, tasavvufî, içtimai pek çok ayrıntıyı havi bir eserdir. Bu çalışmanın ana amacı eserin gün yüzüne çıkarılması, tarih araştırmacısı ve okuyucuları ile buluşturulmasıdır. Elimizde iki nüshası olan *Tercüme-i Sükkerdân'ın* Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi-Nuruosmaniye bölümü 3940 kayıt numaralı nüshası esas alınmıştır. İbn Ebû Hacele, *"Sükkerdânü's-Sulṭân el-Melikü'n-Nâṣır"* isimli bu eserinde eşref-i adat olarak tanımladığı yedi sayısının gizemine inanarak Mısır'daki pek çok olayı yedi sayısı ile ilişkilendirerek ele almaktadır. *Sükkerdân'ın* dikkat çeken bir özelliği de tarihteki en büyük Müslüman-Türk devletletlerinden birisi olan Memlükler dönemine ait önemli tarihî bilgiler içermesidir. Bu çalışma ile söz konusu bilgiler ortaya konulacaktır.

Çalışmada, İbn Ebû Hacele'nin Melik Nâsır ve Mısır tarihini; edebî, tasavvufi, tarihî anekdotlarla birlikte işlediği *Sükkerdânü's-Sultan* adlı eserinin Osmanlı Türkçesine ait tercümesi olan *Tercüme-i Sükkerdân*'ın transkripsiyonu yapılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; İbn Ebû Hacele ve eserleri, Mütercim Tûfî ve *Tercüme-i Sükkerdân'ın* nüshaları, eserin yazıldığı dönem ve özellikleri, ikinci bölümde; eserin kaynakları, *Tercüme-i Sükkerdân*'ın dil hususiyetleri üzerinde durulduktan sonra eserin muhtevasının değerlendirilmesi

ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde *Tercüme-i Sükkerdân*'ın transkripsiyonlu metni verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TERCÜME-İ SÜKKERDÂN'IN MÜELLİFİ, MÜTERCİMİ, NÜSHALARI, YAZILDIĞI DÖNEM VE GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. İbn Ebû Hacele'nin Hayatı ve Eserleri [1]

İbn Ebû Hacele 725 (1325) yılında bugün Cezayir Devleti sınırları içinde kalan Tilimsân şehrinde, Ebû Hacele lakabıyla tanınan dedesi Abdülvâhid el-Mekenî'nin zâviyesinde doğdu. Küçük yaşta ailesiyle birlikte hacca gitti. Ailesi hac dönüşü Şam'a yerleşti. İlk tahsilini burada yapan İbn Ebû Hacele şiir ve edebiyatın yanı sıra tasavvufla da meşgul oldu. Daha sonra Kahire'ye yerleşti ve Kahire yakınındaki Mencek Tekkesi'nin şeyhi oldu. Hayatının geri kalan kısmını burada geçiren şair 776 (1375) yılında vebadan öldü. Kaynakların fakih olarak da tanıttığı İbn Ebû Hacele vahdet-i vücûd düşüncesine karşı çıkmış, bu düşüncenin taraftarlarından şair İbnü'l-Fârız'ı kasidelerinde Hz. Peygamber'in methine yer vermediği için eleştirmiştir. Onun kasidelerine yazdığı nazîrelerde Resûl-i Ekrem'i methetmiş ve bunları bir kitapta toplayarak öldükten sonra tabutuna konulmasını vasiyet etmiştir.

İbn Ebû Hacele'nin şiirlerinin çoğu na't tarzında olmakla birlikte methiye, gazel, hiciv türü şiirleri de vardır. 7000 beyit tutarındaki yedi urcûzesiyle 771 (1369) yılında cereyan eden İskenderiye Savaşı'na dair kasideleri önemli manzumelerindendir. Harîrî'yi taklit ederek sanatlı nesirle kaleme aldığı makâmeleri ve edebî mektupları da bulunan İbn Ebû Hacele dil, edebiyat, fıkıh, hadis, tarih ve aşk gibi değişik alanlarda sekseni aşkın eser yazmıştır. İbn Ebû Hacele'nin günümüze ulaşan eserleri şunlardır:

1. *Sükkerdânü's-Sulṭân el-Melikü'n-Nâṣır*. Sâhibü's-Sükkerdân olarak da anılan Memlük Sultanı el-Melikü'n-Nâsır'a takdim edilen eser 757 (1356) yılında yazılmış olup sultanın biyografisi ve menkıbeleriyle Mısır tarihinden bahseder. İlk defa Bulak'ta basılmış (1288), daha sonra Kahire (1314, 1317, 1377) ve Beyrut'ta (1399) çeşitli baskıları yapılmıştır. Eser Türkçe'ye de tercüme edilmiştir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 6258; Nuruosmaniye Ktp., nr. 3940).

[1] Rıza Kurtuluş, "İbn Ebû Hacele", **TDVİA,** c. XIX, İstanbul 1999, s. 431.

2. *eṭ-Ṭârîʾ ʿale's-Sükkerdân*. Bir önceki eserin zeyli olup beş bölümden meydana gelir (Brockelmann, *GAL*, II, 14).

3. *Dîvânü'ṣ-ṣabâbe*. Aşka ve âşıklara, özellikle ilâhî ve platonik aşka dair mensur ve manzum parçalardan meydana gelen eserin başlıca kaynakları İbnü'l-A'râbî'nin (Ebû Abdullah Muhammed b. Ziyâd) (ö. 231/846) *Dîvânü'l-ʿâşıḳīn*'i, İbn Dâvûd ez-Zâhirî'nin (ö. 297/910) *Kitâbü'z-Zühre*'si, Nevkâtî'nin *Tuḥfetü'ẓ-ẓırâf*'ı ve İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *Ṭavḳu'l-ḥamâme*'sidir. el-Melikü'n-Nâsır'a takdim edilen ve otuz bölümden oluşan eserde yer alan düşüncelere vahdet-i vücûd taraftarları karşı çıkmıştır. Eserin ilmî neşri Muhammed Zağlûl Sellâm tarafından gerçekleştirilmiş (İskenderiye 1987), ayrıca Muhammed İbrâhim ed-Desûkī tarafından da yayımlanmıştır (Kahire 1414/1994).

4. *Maġnâṭîsü'd-dürri'n-nefîs*. Mukaddimesinde yazarın hayatı ve bazı eserlerine dair bilgiler yer almaktadır (Kahire 1305).

5. *Ünmûẕecü'l-ḳıtâl fî naḳli'l-ʿuvâl*. Satranç oyununa dair bir makāme olup Züheyr Ahmed el-Kaysî tarafından yayımlanmıştır (Bağdad 1401/1980).

6. *Sülvetü'l-ḥazîn fî mevti'l-benîn*. Dünyevî felâketleri ve özellikle evlât acısını tadanları teselli etmek için kaleme alınmış olan eseri Muhaymir Sâlih neşretmiştir (Amman, ts.).

7. *Civârü'l-aḫyâr fî dâri'l-ḳarâr*. Kahire'de kabri ve camisi bulunan sahâbî Ukbe b. Nâfi'in menkıbelerine dair olan eser yirmi bölümden oluşur.

İbn Ebû Hacele'nin diğer eserleri de şunlardır: *Dîvânü İbn Ebî Ḥacele*, *Mücteba'l-üdebâʾ*, *Ḫâṭıbü'l-leyl*, *Manṭıḳu'ṭ-ṭayr*, *eṭ-Ṭıbbü'l-mesnûn fî defʿi'ṭ-ṭâʿûn*, *Defʿu'n-nıḳme fi'ṣ-ṣalât ʿalâ nebiyyi'r-raḥme*, *Dürerü(Devrü)'z-zamân fî ṭaḥni'l-cüllübân*, *et-Teẕkîr bi'l-mevt ve sükne'l-ḳubûr ve'l-ḫurûc minhâ ve'n-nüşûr*, *Devâvîn şiʿriyye*.[2]

[2] Rıza Kurtuluş, **a.g.m.,** s. 431.

1.2. Mütercim Tûfî-*Tercüme-i Sükkerdân*

Tûfî hakkında kaynaklarda kısıtlı bilgiler bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Bayezid döneminde yaşadığı ve bu eseri telif-tercüme olarak ona sunduğu eserde geçmektedir. Tûfî adlı edip tarafından telif-tercüme edilen bu eser, eserin müellifi olan İbn Ebû Hacele'nin yazdıklarına bağlı kalınarak tercüme edilmiştir. Eser tercüme edilirken bazı bölümler tercümeye dâhil edilmemiştir. Muhtasar olarak geçilmiştir. Şiirlerde birebir tercüme edilmeye riayet edilmiş ama tercümenin yetersiz kaldığı yerlerde Tûfî kendi yorumunu katmıştır. Tûfî şiirleri tercüme ederken de en yakın anlamları kullanmaya çalıştığını ifade etmiştir. Yakın anlamların dışında şiirlere eklemeler de yapmıştır. Bu durumdan dolayı da hatalar olabileceğini bu hatalarının da affedilmesi için dilekte bulunmuştur.

"...Kerem-i amîm u lutf-ı şemîmlerinden recâ odur ki manzûr-ı nazar-ı kîmyâ-eser oldukda eger hatâ vü zelline bu kalîlu'l-bıdâ'anun muttali' olsalar hulle-i müzeyyen idüb zeyl-i afv u kerâmetle setr ideler".[3]

"Mübârek ola hem şâh Orhâna

Vire Hak ana ömr-i câvidâne[4]

Çü sultân Orhân dünyâya geldi

Şehin gülzâr-ı ikbâli açıldı"[5]

Tûfî eserin son kısmında şiirde yukarıdaki beyitlere yer vermektedir. Bu beyitte Şehzâde Bayezid'in (ö. 969/1562) oğlu Orhan'ın (ö. 969/1562) dünyaya geldiğini söyler ve hayırlı olsun dileğinde bulunur. Bu dileğin olduğu tarih Orhan'ın doğum tarihi olan 1543 senesine denk gelmektedir.

"Şürû' itdüm Sükkerdân yazmasına

Letâfet ma'deninün kazmasına"[6]

Bu tarihte bize eserin tercüme tarihini işaret etmektedir. Sükkerdân'ı bu tarihte tercüme etmeye başladığını Tûfî söylemektedir.

[3] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 3a.
[4] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 215a.
[5] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 215b.
[6] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 215b.

“Bana emr olalı şehden bu hizmet

Olubdur feth-i ebvâbı sa‘âdet”[7]

Kendisine bu eserin tercüme edilmesinin emr olunduğunu ifade etmektedir.

1.3.*Tercüme-i Sükkerdân*’ın Nüshaları ve Özellikleri

Tercüme-i Sükkerdan adlı eserin tespit edilen iki nüshası mevcuttur. Bu nüshalar: Süleymaniye Kütüphanesi-Nuruosmaniye bölümü, Süleymaniye Kütüphanesi-Hacı Mahmut Efendi bölümüdür.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi-Nuruosmaniye Bölümü 3940

Bu çalışmaya konu olan eserin Nuruosmaniye nüshası, 3940 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Nuruosmaniye nüshası 220 varak olup, baştan ve sondan birer varak boştur. Kahverengi deri cilde sahiptir. Eser harekesizdir ve nesih hat ile yazılmıştır. Sayfaların kenarları cetvelli olup, baştan sona siyah ve kırmızı çizgili bir çerçeveye sahiptir. Derkenarlarda bir sonraki sayfa başlangıcındaki kelimeler yazılmıştır. Her sayfa 13 satırdan müteşekkildir. Siyah mürekkep ile yazılmış olup, bab isimleri, bab sonları, ara başlıklar, mütercim ve musannife ait ifadelerin başlangıç kısımları kırmızı mürekkep kullanılarak vurgulanmıştır. Nazım kısımları daha seyrek yazıldığı için sayfa sayısı eş nüsha olan Hacı Mahmud Efendi nüshasına nazaran daha fazla tutmaktadır. Eserin sonunda H.959 senesinde, Derviş Ali tarafından istinsah edildiği kaydı vardır.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi-Hacı Mahmud Efendi Bölümü 6258

İkinci nüsha, 6258 kayıt numarasıyla Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi kısmında bulunan nüshadır.[8] Eserin tamamı 121 varakdır ve her sayfa 15 satırdan müteşekkildir. Nuruosmaniye nüshasının 2a ile 52a sayfaları arasında bulunan kısımlar, Hacı Mahmut Efendi nüshasında eksiktir. 52a sayfasının son kısmı Hacı Mahmud Efendi’nin 1a sayfasının baş kısmına denk gelir. Hacı Mahmud Efendi nüshasında yazmanın sayfa tertibine göre 81.-89.-97. varakların eksik olduğu

[7]Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 216a.
[8] Süleymaniye Ktb., Hacı Mahmud Efendi, nr. 6258.

anlaşılmaktadır. Nüshalar küçük farklılıklar dışında birebir uyumludur. Eserin tamamı harekeli olmayıp bir kısmı ayetlerin ve bazı kelimelerin rahat okunabilmesi için harakelenmiştir. Nesih hat ile yazılmıştır. Siyah ve kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Nuruosmaniye nüshasında olduğu gibi bab isimleri, bab sonları, mütercim ve musannif kelimeleri ve ara başlıklarda kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Sayfalarda derkenarlar mevcuttur. Derkenarların metin içindeki yeri küçük bir işaretle belirtilmiştir. Eserin sonunda tercüme veya istinsah tarihine ait herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

1.4. Eserin Yazıldığı Dönem ve Özellikleri

İbn Ebu Hacele'nin *Sükkerdânü's-Sulṭân el-Melikü'n-Nâṣır*'ı kaleme aldığı dönem Memlük sultanı el-Melikü'n-Nâsır'ın ikinci sultanlık dönemine denk gelmektedir. Memlûk[9] Devleti, Eyyûbîlerin çöküşü ile Osmanlıların Mısır'ı ele geçirmesi arasında yaklaşık üç yüzyıllık zaman diliminde Mısır ve Suriye'de hüküm sürmüş bir devlettir. Tarihçiler Memlük Devletini Türk Devleti (ed-Devlet'üt Türkkiyye veya Devletü'l Etrâk/Devletü't Türk) olarak adlandırmaktadırlar. Bunun sebebi, Mısır'da Eyyûbî ordusundaki Türk asıllı âzatlı emîrler tarafından kurulmuş olmasıdır. Memlükler, Bahrî Memlükleri (1250-1382) ve Burcî Memlükleri (1382-1517) olmak üzere iki dönemde incelenmektedir.[10]

Bahrî Memlükler (1250-1382); Memlük devletini kuran çekirdek kadro, Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un Kıpçak ülkesi ve Kafkasya'dan getirtip Ravza adasındaki kışlalara yerleştirdiği Türk asıllı memlüklerdir. Eyyûbî

[9] Memlük (çoğulu memalik) kavramı, "bir şeye sahip olmak" anlamındaki Arapça "meleke" fiilinden türetilmiş ism-i mef'uldür. Sözlük anlamı, "sahibinin mülkiyet ve tasarrufundaki şeyler"dir. Özellikle "bir kimsenin mülkiyetindeki kadın ve erkek esir" karşılığı olarak kullanılmaktadır. Hür bir anne ve babadan dünyaya gelen esir için kullanılmaktadır. Esir bir anne ve babadan dünyaya gelmiş diğer köleleri ifade eden, *abdü kinn ve rakik* gibi tabirlerden ayrılmaktadır. Memlük kavramı, siyasal tarihi süreçte özel bir anlam kazanarak "herhangi bir şekilde esaret, satın alınma veya toplanma yoluyla elde edilen beyaz köle"yi ifade etmek için kullanılmıştır. Zaman içinde "halife, hükümdar veya emirlerin köle olarak alıp özel bir eğitimle yetiştirilerek kendi muhafız birliklerini oluşturdukları, hukuksal ve toplumsal anlamda özel bir statüye sahip ücretli askerleri" ifade etmek için kullanılmıştır. Zira Memlüklerin sahip oldukları statü, onları diğer kölelerden belirgin bir biçimde ayırmaktaydı. Memlük olan bir kimse köle olarak alındıktan sonra askeri eğitimlerini tamamladıktan sonra özgürlüklerini kazanmaları söz konusuydu. Toplumsal statü olarak da diğer kölelerle mukayese edilmeyecek derecede bir statüye sahipti. Bu anlamda Memlukler hiçbir zaman hor ve hakir görülmemiş, ağır ve kötü işlerde çalıştırılmamışlardır. Çocukları hür kabul edildiği gibi kendi adlarına mal ve mülk edinebiliyorlardı (Ayaz Fatih Yahya, *Memlükler,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2022, s. 19-20.)

[10] Fatih Yahya Ayaz**, a.e.,** s. 25; İsmail Yiğit, "Memlükler" (Dinî-Siyasi-Kültürel- Sosyal İslam Tarihi), **TDVİA**, XXIX, Ankara 2004, s. 90-97.

Hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb tarafından kurulan Bahrî Memlükleri, söz konusu sultanın iktidar mücadelesinde önemli görevler üstlenen ve çoğunluğunu Kıpçak ve Hârizmlilerin oluşturduğu Türk Memlük grubudur. Necmettin Eyyûb tarafından Nil nehri kıyısında bulunan Ravza adasına yerleştirilmiş ve Bahrü'n-Nil'e (Nil nehri) izâfetle *el-Memâlîkü'l-Bahriyye* adını alan özel birlikler çok geçmeden Eyyûbî ordusunun en önemli unsuru haline gelmişti.[11] Necmeddin Eyyûb iktidarı boyunca Türk Memlüklerden gördüğü sadakat üzerine çok sayıda memlük satın alarak ordunun büyük bölümünü onlardan oluşturmuştur. Has memlüklerini ve muhafızlarının bunlar arasından seçmiş ve devlet yönetiminde önemli görevlere Türk Memlükleri getirmiştir.[12]

Necmeddin Eyyûb iktidarı boyunca bir yandan Moğollarla bir yandan Haçlılarla mücadele etmiştir. Bu mücadele sürecinde Bahrî Memlükleri önemli görevler ifa etmişlerdir. Bahri Memlüklerin ön plana çıktığı en önemli hadise Fransa Kralı IX. Louis liderliğindeki Haçlı ordusuna karşı kazanılan Mansûre ve kralla birlikte pek çok kumandanın esir alındığı Faraskur (1250) savaşlarında en büyük rolü bu birlikler oynamıştır. Bu savaşlarda, Necmeddin Eyyûb'un vefat etmesi sebebi ile zorda kalan Eyyûbî ordusunu toparlayarak Haçlıları ağır bir yenilgiye uğratan Bahri Memlükleri ve onların liderlerinden Baybars el- Bundukdârî önemli başarılar elde etmiştir. Ancak Necmeddin Eyyûb'un ardından tahta çıkarılan el-Melikü'l Muazzam Turan Şah'ın (1250), kendilerine ve tahta geçmesinde önemli rolü olan üvey annesi Şecerüddürr'e karşı takındığı olumsuz tavrı sebebiyle, özelliklede babasının hazinesini saklamakla itham etmesi ve ona ağır hakaretlerde bulunması karşısında Şecerüddür ve beraberindeki emirler onun halline karar vermişlerdir. Sonunda Turan Şah Mısır'a dönüş yolunda Faraskur mevkisinde bir suikasta kurban gitmiş ve Bahrî Memlük emirlerinden Baybars el-Bundukdârî ve arkadaşları tarafından öldürülmüştür (Muharrem 648 / Nisan 1250). Onun ölümüyle Mısır'da Eyyûbîler dönemi kapanmış ve yerini Memlükler adıyla bilinen Türk Devleti almıştır.[13]

---

[11] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 26; İsmail Yiğit, **a.g.m.,** s. 90-97.
[12] Cengiz Tomar, **Memlük Devleti'nin Kuruluşu (1240-1260),** Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s. 23.
[13] Mahmut Ak, **Memlükler Tarihi** (AUZEF Ders Kitabı), İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 12; Cengiz Tomar, **a.g.t.,** s. 55.

Baybars ve arkadaşları efendileri Necmeddin Eyyûb'un dul eşi Şecerüddürr'ü tahta çıkarmışlar, onun memlüklerinden İzzeddin Aybek et-Türkmânî'yi de atabek yapmışlardı. Ancak saltanatın bir kadına devri Bağdat Abbasi halifesi tarafından tasvip edilmemiştir. Halife Mu'tasım, Mısır'daki emirlerle yaptığı yazışmalarda saltanatın bir kadına devredilmesini uygun bulmadığını bildirmekte ve onlara bu duruma bir çare bulmaları hususunda telkinde bulunmaktadır. Öte yandan Suriye Eyyûbî emirleri, Mısır Eyyûbî idaresinin Türk Memlüklerin eline geçmesini kabul etmemektedirler. Bu nedenle Suriye'den Mısır'a bir askerî hareketlilik başgöstermiş Halep hükümdarı Melik Nâsır, Dımeşk'i ele geçirmiş, Necmeddin Eyyûb'un memlüklerinden bazılarını tevkif ettirmiştir. Böyle bir ortamda Bahrî Memlük emirleri, kendi aralarında yaptıkları görüşmeler neticesinde bir çıkış yolu ararlar ve yönetimde henüz üçüncü ayını tamamlamamış olan Melike Şecerüddür'e, atabekü'l-asâkir olarak atadığı İzzeddin Aybek'le evlenmesini ve akabinde tahtı ona terk etmesini salık verirler. Bu öneriyi makul bulan Şecerüddür, İzzettin Aybek'le evlenerek saltanatı ona bırakmıştır. Böylece İzzeddin Aybek sultanlık tahtına oturtulur (1 Rebiülahir 648 / 3 Temmuz 1250). İzzettin Aybek, birçok tarihçi tarafından Mısır Memlüklü hükümdarlarının ilki olarak kabul edilmektedir.[14] Aşağdaki tabloda Bahrî Memlük sultanları yer almaktadır.

Bahrî Memlükleri Sultanları	
el-Melikü'l-Muiz İzzeddin Aybek	648 (1250)
el-Melikü'l-Mansûr Nûreddin Ali	655 (1257)
el-Melikü'l-Muzaffer Seyfeddin Kutuz	657 (1259)
el-Melikü'z-Zâhir Rükneddin I. Baybars	658 (1260)
el-Melikü's-Saîd Bereke	676 (1277)
el-Melikü'l-Âdil Bedreddin Sulamış	678 (1279)
el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Kalavun	678 (1279)
el-Melikü'l-Eşref Halîl b. Kalavun	689 (1290)
el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun (birinci saltanatı)	693 (1293)
el-Melikü'l-Âdil Zeyneddin Ketboğa	694 (1294)
el-Melikü'l-Mansûr Hüsâmeddin Lâçin	696 (1296)

[14] Mahmut Ak, **a.e.,** s. 12.

el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun (ikinci saltanatı)	698 (1299)
el-Melikü'l-Muzaffer Baybars el-Çaşnigîr	709 (1309)
el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun (üçüncü saltanatı)	709 (1310)
el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Ebû Bekir	741 (1341)
el-Melikü'l-Eşref Alâeddin Küçük	742 (1341)
el-Melikü'n-Nâsır Ahmed	742 (1342)
el-Melikü's-Sâlih Ebü'l-Fidâ	743 (1342)
el-Melikü'l-Kâmil Seyfeddin I. Şa'bân	746 (1345)
el-Melikü'l-Muzaffer Zeyneddin I. Haccî	747 (1346)
el-Melikü'n-Nâsır Hasan (birinci saltanatı)	748 (1347)
el-Melikü's-Sâlih Selâhaddin	752 (1351)
el-Melikü'n-Nâsır Hasan (ikinci saltanatı)	755 (1354)
el-Melikü'l-Mansûr Selâhaddin	762 (1361)
el-Melikü'l-Eşref II. Şa'bân	764 (1363)
el-Melikü'l-Mansûr Alâeddin Ali	778 (1376)
el-Melikü's-Sâlih Zeyneddin II. Haccî (birinci saltanatı)	783 (1381)

Şecerüddür ile evlenmek suretiyle tahta oturan Memlük Devleti'nin ilk sultanı olarak kabul edilen Aybek, Suriye'ye hâkim olan Eyyûbi hanedanına mensup melikler, Mısır'da istiklallerini ilan eden memlükler'i tehdit etmeye başlamıştı. Eyyubi hanedanına mensup el-Melikü'l-Eşref Muzafferüddin Musa'nın tahta çıkarılmasına rağmen bu melikler büyük bir orduyla mısır üzerine yürüdü, ancak Sultan Aybek bu orduyu mağlup etti. İki tarafın tekrar savaş hazırlığı yaptığı sırada Moğol tehlikesi ortaya çıktı, bu gelişme üzerine Abbasi halifesinin araya girmesiyle taraflar anlaşmaya vardı. Anlaşmaya göre Ürdün nehri sınır kabul edilerek Kudüs ve sahil bölgesi Memlükler'e bırakıldı (Safer 651/Nisan 1253). Bu anlaşma, Suriye'deki Eyyubiler 'in Memlük Devleti'ni resmen tanıması bakımından da önem arz etmektedir.[15]

[15] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 31; İsmail Yiğit, **a.g.m.,** s. 90-97.

Anlaşmanın ardından iç problemlere yönelme fırsatı bulan Aybek, kendisinin tahtta olmasından rahatsız olan ve iktidara ortakmış gibi hareket eden Bahri Memlük grubunu, liderleri Aktay'ı (ö.652/1254) ortadan kaldırtarak ve bir kısmını da cezalandırarak devreden çıkardı (Şaban 652/Ekim 1254). Bu grubu etkisiz hale getirdikten sonra el-Melikü'l Eşref Muzafferüddin Musa'yı tahttan indirip tek başına sultan oldu, daha sonra da Said (Yukarı Mısır) bölgesinde çıkan bedevi Arap isyanlarını bastırdı. Ardından Suriye'deki Eyyubi Melikleriyle ikinci bir anlaşma imzalayarak iç istikrarı sağladı. Ne var ki siyasi amaçlarla Musul Eyyubi Melikinin kızıyla nişanlanması sonunu hazırladı ve hanımı Şecerüddürr'ün tertiplediği bir suikast neticesinde öldürüldü (24 Reiülevvel 655/11 Nisan 1257).[16]

Aybek'in öldürülmesinden sonra Aybek'in memlükleri, onun önceki hanımından oğlu Nûreddin Ali'yi sultanlığa, aralarından Kutuz'u da sultan nâibliğine getirmişlerdi. 15 yaşında tahta geçen Nûreddin Ali zamanında (1257-1259) bütün yetkileri elinde tutan Kutuz, 656 (1258) yılında Bağdat Abbâsî hilâfetini ortadan kaldıran Moğollar'ın Suriye istikametinde ilerlemeye devam etmesi üzerine, yaptığı toplantıda bu zor şartlarda herkese söz geçirebilecek muktedir birinin sultanlığa getirilmesini teklif etti ve oy birliğiyle sultan ilân edildi (17 Zilkade 657 / 5 Kasım 1259). Bu sırada İslâm tarihinin en kritik dönemlerinden biri yaşanıyordu. Bahrî Memlük emîrlerinin Mısır'a dönüp kendisine katılmasıyla gücünü arttıran Kutuz, Hülâgû'nun teslim olma tekliflerini reddederek ordusunun başında Filistin'deki Aynicâlût mevkiine kadar geldi. Burada Moğollar'a karşı, tarihin akışını değiştiren savaşlardan sayılan Aynicâlût Savaşı'nı kazandı (25 Ramazan 658 / 3 Eylül 1260) ve Suriye'nin büyük kısmı Memlükler'in eline geçti. Bu zaferle Memlükler İslâm dünyasının en büyük devleti haline geldiler. Kutuz'un büyük başarısına rağmen savaşın kazanılmasında büyük rol oynayan Bahrî emîrlerinden Baybars el-Bundukdârî ve arkadaşları dönüş yolunda onu öldürdüler (16 Zilkade 658 / 23 Ekim 1260).[17]

Kutuz'un öldürülmesinden hemen sonra, Bahrî Memlük ümerasının talep ve desteğiyle Baybars el-Bundukdârî sultan ilân edildi.[18] Saltanatına dinî meşruiyet

[16] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 32.
[17] İsmail Yiğit, **a.g.m.,** s. 90-97.
[18] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s.34; İsmail Yiğit, **a.g.m.,** s. 90-97.

kazandırmak ve hâkimiyetini kuvvetlendirmek isteyen Baybars, Abbâsî ailesinden birini halife ilân etti. Böylece hilâfetin hâmisi sıfatıyla bütün İslâm ülkeleri üzerinde nüfuz sahibi oldu. Mekke şerifinin güvenini sağlayarak mukaddes bölgeyi ve Kızıldeniz'i de hâkimiyeti altına aldı. On yedi yıl süren saltanatı sırasında (1260-1277) İlhanlılar ve Haçlılar'la mücadele etmiştir.[19]

Baybars Anadolu seferi dönüşünde rahatsızlanarak Dımaşk'ta vefat etmiştir (28 Muharrem 676/1 Temmuz 1277). Baybars'ın vefatından sonra oğulları arasından önce el-Melikü's-Saîd Berke (676-678/1277-1280), daha sonra da el-Melikü'l –Âdil Bedreddin Sülemiş (Sülâmîş) (678/12850) tahta çıktı. Sultan Berke babasının ümerâsı ile giriştiği mücadeleyi kaybetti ve tahttan indirilerek Kerek'e sürüldü. Yerine getirilen küçük yaştaki Sülemiş de yaklaşık 100 gün hüküm sürdükten sonra Kalavun, el-Melikü'l-Mansûr unvanıyla sultan ilân edildi (Receb 678/26 Kasım 1279). Kalavun isyan eden nâiblerin, bir kısmıyla anlaşarak, bir kısmını da güç kullanarak kontrol altına aldı. Hükümdarlığı sırasında Moğollar ve Haçlılarla mücadele etmiştir. Moğollar'a karşı, özellikle de Humustaki savaş (14 Receb 680/29 Ekim 1281) başta olmak üzere önemli başarılar elde etmiş ve Haçlılar'ın elinden birçok şehri almıştır. Haçlıların elinde Akkâ'yı fethetmek üzere sefere çıkmasından kısa bir süre sonra da vefat etti (6 Zilkade 689/10 Kasım 1290).[20]

Kalavun'dan sonra oğlu Selâhaddin Halîl, el-Melikü'l-Eşref lakabıyla tahta çıktı (7 Zilkade 689/11 Kasım 1290). Haçlılar'a karşı başarısıyla dikkat çeken Halîl, Akkâ'yı fethi (17 Cemâziyelevvel 690/18 Mayıs 1291) yanında Suriye'deki bütün haçlı kalıntılarını ortadan kaldırdı. Eşref Halil ümerâ tarafından düzenlenen bir suikastla öldürülmüştür (12 Muharrem 693/13 Aralık 1293). Bu suikasttan sonra el-Melik Seyfeddin Kalavun'un küçük yaştaki oğlu Nâsırüddin Muhammed, el-Melikü'n-Nâsır unvanıyla tahta çıkarıldı (14 Muharrem 693/15 Aralık 1293).[21]

Kalavun ailesine bağlı kalan emîrler, isyancıları bertaraf ederek Kalavun'un dokuz yaşındaki oğlu Muhammed'i el-Melikü'n-Nâsır unvanıyla tahta çıkardılar. **Üç defa** sultanlık tahtına oturan (1293-1294, 1299-1309, 1310-1341) el-Melikü'n-Nâsır

[19] İsmail Yiğit, **a.g.m.,** s. 91; Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 35.
[20] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 36.
[21] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 38.

Muhammed **birincisinde** tacını iki yıl taşıyabilmişti. Onu tahttan indiren el-Melikü'l-Âdil Zeynüddin Ketboğa[22] (1294-1296) şiddetli muhalefet karşısında tahtını terk etmek zorunda kaldı. Sultan ilân edilen el-Melikü'l-Mansûr Hüsâmeddin Lâçin[23] (1296-1299) bir suikast sonucu öldürülünce el-Melikü'n-Nâsır **ikinci defa** tahta çıkarıldı.[24] On yıl sonra emîrlerin tahakkümü sebebiyle saltanatı bırakmak zorunda kalsa da yaklaşık bir yıl sonra el-Melikü'l-Muzaffer Baybars Çaşnigîr[25]'den tahtını geri aldı (709/1310). **Üçüncü defa** tahta çıktığında yirmi beş yaşındaydı. Bu saltanatı otuz bir yıl sürdü ve bu dönemde sürmekte olan siyasî krizi sona erdirip **istikrarı sağlamıştır.**[26]

---

[22] Yaklaşık iki yıl tahtta kalan Moğol asıllı Ketboğa, bu süre zarfında çeşitli sıkıntılarla karşılaştı. Özellikle Moğol İlhanlı Devleti'ndeki (1256-1353) iç çekişmeler sebebiyle ülkesine iltica eden bir kısmı gayrimüslim ırkdaşını kayırması, kendisine yakın emîrlere aşırı düşkünlüğü ve Mısır'da baş gösteren büyük kıtlık Ketboğa'nın tahtı kaybetmesinde etkili oldu. Sonunda en yakın dostlarından saltanat nâibi Hüsâmeddin Lâçin'in başını çektiği bir grubun kendisine suikast hazırladığı haberini alınca Dımaşk'a kaçan Ketboğa'nın ardından, isyancı grubun lideri Hüsâmeddin Lâçin, el-Melikü'l-Mansûr unvanıyla sultan ilân edildi (28 Muharrem 696/26 Kasım 1296).

[23] Emîrlere danışmadan bir yapmayacağı ve kendi Memlüklerinin ve adamlarının baskısı altına girmeyeceği hususunda söz vererek biat alan Hüsâmeddin Lâçin, bu sözüne uymadığı gibi hem birçok emiri görevden aldı hemde er-Ravku'l-Hüsâmî diye meşhur kadastro çalışmasıyla ümerânın iktâ gelirlerini azalttı. Bu uygulamaları sebebiyle kendisine karşı oluşan muhalif ümerâ grubunun suikastına uğrayan Hüsâmeddin Lâçin, sonunda hem tahtını hem de hayatını kaybetti (11 Rebîülâhir 698/16 Ocak 1299).

[24] İkinci saltanat döneminde de kendisini tahta çıkaran ümeradan özellikle Baybars el-Çasnigîr ve Sellâr'ın (ö.710/1310) baskısı altında kalan Muhammed b.Kalavun dönemine özellikle İlhanlılar'la yapılan mücadeleler damgasını vurmuştur.

[25] Türk Memlükler dönemindeki ilk Çerkez (Burcî) sultan olan Baybars el-Çaşnigîr, tahtı Çerkez ümerânın desteğiyle ele geçirmişti. Baybars el-Çaşnigîr'in yaklaşık on bir süren hükümdarlığı, önceki sultan Muhammed b. Kalavun'un saltanatı tekrar ele geçirmek için harekete geçmesi ve Çerkezler dışındaki birçok emirin Kalavun'u desteklemesi sebebiyle endişe ve sıkıntılarla geçti. Desteğini arttıran Muhammed b. Kalavun'un hem Suriye bölgesindeki birçok nâibi yanına çekmesi hem de Dımaşk'a Hâkim olması üzerine Baybars el-Çaşnigîr, çevresindekilerin de tavsiyesiyle tahtı Muhammed b. Kalavun'a bıraktı (16 Ramazan 709/17 Şubat 1310), ancak çok geçmeden yani sultan tarafından hapsedilip daha sonra da öldürüldü.

[26] Muhammed b. Kalavun, bu son döneminde daha farklı bir şahsiyete bürünmüş ve otoritesini yerleştirmek için çok sert bir tutum sergilemiştir. Üçüncü saltanatıyla birlikte kendisi aleyhinde davranan veya kendisinin böyle zannettiği kıdemli büyük emirleri acımasız bir şekilde devreden çıkarıp bunların yerine kendi Memlüklerini yerleştiren Kalavun'un kendisine düşmanlık eden emirlerin kimisini aç susuz bırakarak kimisini boğdurarak veya suya attırarak öldürttüğü, bir kısmını sürgüne gönderdiği, bir kısmını da yirmi yıl gibi uzun bir süre hapiste tuttuğu ve cezalandırma şekillerinin herkesi büyük bir korkuya sevk ettiği anlatılmaktadır. Sultan Muhammed b. Kalavun'un ümeraya karşı sergilediği bu olumsuz tutumu sadece kendisine eziyet veya düşmanlık edenlerle sınırlı kalmamış, bunların dışında

Nâsırüddin Muhammed'in Oğulları Dönemi (741-762 / 1341-361)

Muhammed Nâsır'ın ardından onun yerini dolduramayacak oğulları ve sonrasında da torunlarının dönemi başlamıştır. Bundan sonra Bahrî Memlüklerinin sonuna kadar geçecek olan 42 yıllık sürede 8 oğlu ve 4 torunu sultanlık yapacaktır. Muhammed Nâsır'ın ilk oğlu (Seyfeddin Ebû Bekir el-Mansur) 2 ay, 8 yaşında tahta çıkarılan ikinci oğlu (Alâeddin Küçük el-Melik el-Eşref) 5 ay, üçüncü oğlu (Şehâbeddin Ahmed en-Nâsır) 3,5 ay sultan unvanı taşıyabilmiştir. 17 yaşında tahta çıkarılan dördüncü oğlu (İmadüddin İsmail es-Salih) da 3 yıl süren saltanatında kumandanların elinde kukla hâline gelmiştir. Beşinci oğlu (el-Melik el-Kamil Şa'ban)'ın 14 ay süren saltanatı koyduğu ağır vergiler yüzünden çıkan bir isyan ile sona ermiş; 15 yaşında tahta çıkarılan altıncı oğlu (Zeyneddin I. Haccî) de sert politikaları ve eğlenceye düşkünlüğü sebebiyle aynı akıbete maruz kalmış ve tahtından indirilerek öldürülmüştür. 11 yaşında tahta geçirilen ve babasının unvanını alan el-Melik en-Nâsır Hasan 8 kardeşi içinde babasının başarısını tekrarlayan tek sultan olmuştur. Sekizinci oğlu (Selâhaddin es-Salih) 3 yıl 3 ay sultanlık yapmıştır.[27] Muhammed Nâsır'ın oğulları hakkında kısa kısa bilgi aşağıda yeralmaktadır.[28]

saltanatı süresince 200 civarında emiri de tutuklatmıştır. İçeride otoritesini kabul ettiren Muhammed b. Kalavun, dışarda da başarılı bir siyaset takip etti. İlk zamanlarında Ermeniler'in elinden Malatya'yı aldı(Muharrem 715/Nisan 1315), daha sonra yine Ermeniler üzerine birçok sefer gerçekleştirip bazı anlaşmalar yaptı. 735(1335) yılında düzenlenen seferde ise Halep nâibi kumandasında yola çıkardığı Memlük birlikleri Misis, Adana, Tarsus ve Ayas şehirlerine girerek buradan aldıkları birçok esir ve ganimetle Halep'e döndü. Ebû Saîd Bahadır'ın (717-736/1317-1335) İran Moğolları'nın sultanı olmasıyla İlhanlılar'la ilişkiler düzeldi ve iki devlet arasında uzun süreli bir barış anlaşması imzalandı. Diğer devletlerle de elçi teâtileri ve bazı anlaşmalar vasıtasıyla iyi ilişkiler kuran ve Memlük Devleti'nin Hâkimiyetini daha da sağlamlaştıran Muhammed.b Kalavun, 21 Zilhicce 741 (7 Haziran 1341) tarihinde vefat etti.

Arkasında güçlü ve mâmur bir ülke bırakan Muhammed b. Kalavun, teşkilatlanma faaliyetlerine önem vermiş, saltanat nâibliği ve vezirlik gibi bazı görevleri ortadan kaldırmış, has nâzırlığı gibi yeni birtakım vazifeler ihdas etmiştir. Ülkenin imarı için de büyük gayret göstermiş, geri de bir kısmı günümüze kadar gelmiş olan cami, medrese, tekke, han, hamam ve saraylar gibi pek çok eser bırakmıştır. Ziraata önem vermiş, su kanallarını ıslah ettirmiş, arazi tahriri yaptırarak gelirleri düzene koymuştur. Ayrıca haksız birçok vergiyi ortadan kaldırarak halkın sevgisini kazanmıştır. Vefatının ardından Türk Memlükleri döneminin sonuna kadar tahta çıkan sultanlar onun soyadından gelmiştir.

[27] Mahmut Ak, **a.e.,** s. 79.
[28] Mahmut Ak, **a.e.,** s. 79.

Kalavun'un vefat ettiği gün, oğlu Seyfettin Ebû Bekir, zamanın emirleri tarafından "el-Melik el-Mansûr" unvanı ile tahta çıkarılmıştır(741-742/1341). Genç yaştaki Seyfettin Ebû Bekir'in sultanlığa yakışmayan tavır ve davranışlarda bulunması ve bazı kudretli emirlerle çatışması onun hem tahtından hem de canından etmiştir.[29] Saltanatı 2 ay süren Ebubekir el-Mansur'un yerine kardeşi Alâeddin, "el-Melik el-Eşref" unvanıyla sultan ilan edilmiştir (20 Safer 742/6 Ağustos 1341).[30]

Alâeddin henüz 8 yaşındayken tahta oturtuldu. İdari işler eniştesi Kavsûn tarafından yürütülmüştür. Eniştesinin baskısı altında 5 ay 10 günlük saltanatında en dikkat çekici olay, Kavsûn'un muhalifleri tarafından hem Kavsûn'un hem de sultanın iktidardan uzaklaştırılması olmuştur.[31] Yeni sultan Muhammed Nâsır'ın bir diğer oğlu Şehâbeddin Ahmed, "el-Melik en-Nâsır" unvanıyla 26 yaşında tahta çıkmıştır (12 Şevval 742/ 21 Mart 1342). Şehâbeddin Ahmed, sefahate düşkünlüğü ve idareciliğe ehliyeti olmaması sebep gösterilerek ümeranın ittifakıyla hal edilmiş yerine kardeşi İmâdüddin İsmâil'e biat edilmiştir. "es-Sâlih" unvanıyla tahta geçen İmâdüddin İsmâil, 3 yıllık saltanatında kardeşleriyle uğraşmaktan başka bir şey yapmamıştır. Ülkede büyük sultan Nâsır'dan sonra başlayan iç istikrarsızlık 3 yıl daha devam etmiştir. Sultan İmâdüddin es-Salih yakalandığı bir hastalık sonucu vefat etmiştir (8 Ağustos 1345).[32]

İsmâil'in ardından tahta, devlet yönetiminde etkili olan emirler tarafından Sultan Nâsır'ın bir diğer oğlu Seyfeddin Şaban sultan yapılmıştır (30 Ağustos 1343). "el-Kâmil" unvanıyla 1 yıl 28 gün tahtta kalmıştır.[33] Seyfeddin Şaban eğlenceye düşkünlüğü, müsrifliği, haksız vergi uygulamaları ve bazı emirleri haksız yere uygulamaları gibi sebeplerle çıkan isyanlar neticesinde öldürülmüştür[34] ve yerine Zeyneddin Haccî sultanlığa getirilmiştir. (19 Eylül 1346). Henüz 15 yaşında iken "el-Melik el-Muzaffer" unvanıyla tahtın yeni sahibi olan Zeynüddin Hacı, 1 yıl 3 ay 12 gün sultanlık yapmıştır. [35] Sert bir mizaca sahip olan Hacı, bazı emirleri öldürtmesi,

[29] Fatih Yahya Ayaz **a.e.,** s. 43.
[30] Mahmut Ak, **a.e.,** s. 79.
[31] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 43.
[32] Mahmut Ak, **a.e.,** s. 80.
[33] Mahmut Ak, **a.e.,** s. 80
[34] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 45.
[35] Mahmut Ak, **a.e.,** s. 81.

bazılarını tehdit etmesi sultanlığa uygun düşmeyen yaşam tarzı gibi sebeplerle büyük emirler tarafından öldürülmüş[36] ve yerine kardeşi Hasan en-Nâsır geçirilmiştir.

On bir yaşında tahta geçirilen ve babasının unvanını alan el-Melikü'n-Nâsır Hasan sekiz kardeşi içinde babasının başarısını tekrarlayan tek sultan oldu.[37] 1347-1351 ve 1354- 1361 yılları arasında olmak üzere iki kez tahta çıkan Sultan Hasan, kardeşleri arasında saltanatta en uzun süre kalan sultan olmuştur. Sultan Hasan'ın ilk döneminin en önemli hadiselerinden biri Mısır ve Suriyenin'de içerisinde bulunduğu çok geniş bir alanı etkisi altına alan ve yaklaşık bir yıl süren büyük veba salgınıdır (749/1348). Bu salgın binlerce insanın ölümüne sebep olmuştur. Sultan Hasan, Siryakos'a giderek bu salgından korunmaya çalışmıştır.[38] Bu salgın Mısır'ı iktisadi anlamda çökertmiştir. Sultan Hasan, 1350'de rüşdünü ispat edince Mencek, Bayboğa Arûs ve Şeyhû gibi önemli emîrleri devlet merkezinden uzaklaştırmıştı. Bu gelişme, emîrler arasında çok ciddi şekilde rahatsızlığa sebep olmuştur. Sonunda Hasan, Emir Taz öncülüğündeki bir grup muhalif umera tarfında tahttan indirilmiş ve yerine kardeşi Selâhaddin sultan ilan edilmiştir (18 Cemaziyeevvel 752/13 Ağustos 1351).[39] 3 yıl 3aydır başta olan Sultan Selâhaddin, kudretli emirlerin baskısı altında, ümerâ arasındaki çekişmelerin yaşandığı bir dönemde, muhalif ümerâ tarafından, tahttan indirilerek yerine bir önceki sultan Nâsırüddin en-Nâsır tekrar başa getirilmiştir.[40] Sultan Hasan, yaklaşık üç yıl süren göz hapsinin ardından ikinci kez tahta çıkarılmıştır (2 Şevvâl 755/20 Ekim 1354) . 18 yaşında saltanat koltuğuna oturan Sultan Nâsır, bu kez daha ihtiyatlı davranmış ve kendisini iktidara getiren emirlerle iyi geçinmeye çalışmıştır. Ancak emirler arasındaki mücadele devam etmiş ve Sultan Hasan'ı ikince kez tahta çıkaran Emir Şeyhû devlet içindeki konumunu iyice güçlendirmiştir. Sultan Hasan, Şeyhû'nun artan nüfuzunu kendi varlığı için bir tehdit olarak gördüğünden onu ortadan kaldırmaya karar vermiştir. Bunun sonucunda sultanın bir memlükü

[36] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 45.
[37] İsmail Yiğit, **a.g.m.,** s. 90-97.
[38] Murat Zengin, Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi: Genel Bir Değerlendirme, **İnönü Üniversitesi Uluslararsı Sosyal Bilimler Dergisi,** C. 5, S. 1, 2016, s. 79- 90.
[39] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 45-46.
[40] Mahmut Ak, **a.e.,** s. 82.

tarafından ağır yaralanmış ve aldığı yara yüzünden yaklaşık iki ay sonra da vefat etmiştir.

Sultan Hasan, Şeyhû'nun ölümünden sonra bağımsız hareket etmeye başlamış ve halka ağır vergiler getirerek, ümerânın maaşlarını azaltarak ümerâ ile mücadeleye kalkışınca Türk Memlükleri döneminin en kudretli emîrlerinden Yelboğa el- Ömerî (ö. 768/1366) tarafından tahttan indirilmiştir (Cemaziyelevvel 762/Mart 1361). Yerine Nâsırüddin Muhammed'in torunlarından Selâhaddin Muhammed sultan ilan edilmiştir.[41] Hasanın tahttan indirilmesiyle Muhammed b. Kalavun'un oğulları dönemi sona ermiş ve onun torunlarının dönemi başlamıştır.[42]

Nâsırüddin Hasan'ın 1361'de tahttan indirilip yerine Zeyneddin I. Haccî'nin oğlu Selâhaddin Muhammed'in getirilmesi ile Sultan Nâsır'ın torunlarının iktidar dönemi (1361- 1382) başlamıştır. Selâhaddin, "el-Mansur" unvanı ile sultan olduğunda 12 (veya 14) yaşında bir çocuktu. 2 yıl süren saltanatında devlet idaresi, kendisini başa geçiren Emir Yelboğa ve arkadaşlarının elinde kalmıştır. Emir Yelboğa, 2 yılın sonunda sultanı 29 Mayıs 1363'ta tutuklama yoluyla hal edildikten sonra yerine Zeyneddin Şaban b. Hüseyin b. Muhammed Nâsır tahta getirilmiştir.[43]

"el-Eşref" unvanıyla tahta geçen Nâsır'ın torunu Zeyneddin Şaban, 13 yıl kadar sürecek saltanatının ilk 3 yılında kendisini tahta çıkaran Emir Yelboğa'nın tahakkümünde kalmıştır. Bu tahakkümden, Yelboğa'nın, muhalif emirlerden biri tarafından öldürülmesi ile kurtulmuştur. Ancak II. Şaban el-Eşref'in, yönetimde etkinliğini arttırması, eski naibü's-saltanasının Memlükleri ve Emir Karatay gibi diğer bazı ümera tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu muhalif ekip onun hac niyetiyle Kahire'den ayrılışından bir süre sonra bir yandan yanındaki Yelboğa'ya mensup memlüklerin hıyaneti diğer taraftan da geride bıraktığı bazı emîrlerin kumpasıyla tahttan indirilmiş ve yerine küçük yaştaki oğlu (7 yaşında) Alâeddin Ali tahta çıkartılmıştır. Zeyneddin Şaban' da yakalanarak öldürülmüştür (15 Zilkade 778/26 Mart 1376).[44]

[41] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 46.
[42] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 47; Mahmut Ak, **a.e.,** s. 82.
[43] Mahmut Ak, **a.e.,** s. 83; Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 47.
[44] Fatih Yahya Ayaz, **a.e.,** s. 48.; Mahmut Ak, **a.e.,** s. 83.

Alâeddin Ali, babasına isyan eden emirler tarafından "el-Mansur" unvanı ile başa getirilmiştir (3 Zilkade 778/14 Mart 1376). Bu dönemde güçlü emir grupları bir biriyle art arda mücadeleye girişmiş nihayetinde mücadelenin galibi Burcî Memlüklerinin lideri Berkuk olmuştur. Berkuk, kendisininkine benzer bir Memlük grubu oluşturmuş olan Berke ile uğraşmak zorunda kalacaktır. Berke, memlüklerden oluşturduğu birlikleri ile Berkuk'a karşı isyan ettiyse de muvaffak olamamıştır. Berke ve arkadaşlarının bu mağlubiyetinin ardından Berkuk, Türk asıllı emirleri tasfiye etmiştir. Döneminde yaşanan bütün bu gelişmelere çok müdahil olamamış olan Sultan Alâeddin Ali ise 13 yaşında iken aniden vefat etmiştir (1381).[45]

Alâeddin Ali el-Mansur'un beklenmedik vefatıyla, o zamana kadar zaten tüm otoriteyi elinde bulunduran Çerkez asıllı naibü's-saltana Berkuk, sultanın kendisinden 2 yaş küçük kardeşi Zeyneddin'i tahta çıkardı. Zeyneddin II. Haccî, "es-Sâlih" sıfatını alarak saltanata getirilmişse de daha 11 yaşında olduğundan ülke idaresini perde arkasında Berkuk şekillendirmiştir. Berkuk bu arada nüfuzunu daha da genişletme amacıyla birçok önemli kademeye Çerkez asıllı Memlüklerini getirmiştir. Berkuk, çok geçmeden II. Haccî'yi tahttan indirerek kendi saltanatını ilan etmiştir (26 Kasım 1382). Berkuk'un başa gelmesi, hem Memlük tarihinin en uzun süren Nâsır ailesi saltanatını hem de Bahrî Memlükler dönemini sona erdirmiştir. Berkuk'la başlayan Çerkez Memlükleri (Burcîler) hanedanı ise 1517 yılına kadar devam etmiştir.[46]

[45] Mahmut Ak, **a.e.,** s. 84.
[46] Mahmut Ak, **a.e.,** s. 84-85.

İKİNCİ BÖLÜM
ESERİN İÇERİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Eserin Kaynakları

Sükkerdânü's-Sultân'ın birçok yerinde eser ismi ve mutasavvıf, edip, şair hakkında bilgilere yer verilmekte ya da zikredilmektedir. Hatta bazı eserlerden alıntılar da yapılmıştır. Zemahşerî'nin (ö. 538/1144), *el-Keşşâf, Rebî'u'l-ebrâr ve nusûsü'l-ahbâr,* Fahreddin er-Râzî'nin (ö.606/1210), *Mefâtîhu'l-Gayb, Esrârü't-tenzîl ve envârü't-te'vîl,* İbn Kesir'in(ö.774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Târîḫu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(ṭabaḳātü'l-)meşâhîr ve'l-aʿlâm,* Ebû Hayyân et-Tevhîdî'nin (ö. 414/1023) *el-İmtâʿ ve'l-muʾânese,* İbn Sîde'nin (ö. 458/1066), *el-Muḥkem ve'l-muḥîṭü'l-aʿẓam,* Sıbt İbnü'l-Cevzî 'nin(ö.654/1256), *Mirʾâtü'z-zamân fî târîḫi'l-aʿyân,* Mu'âfâ en-Nehrevânî'nin (ö. 390/1000), *el-Celîsü'ṣ-ṣâliḥu'l-kâfî ve'l-enîsü'n-nâṣıḥu'ş-şâfî*, Ebu'l-Ferec el-İsfahânî'nin (ö.356/967), *Kitâbu'l-egânî,* Şerişî'nin (ö.619/1222), *Şerh-i Makâmat,* Kadî İyâz'ın (ö. 544/1149), *eş-Şifâsı* gibi birçok hadis, tefsir, fıkıh, kelâm, tarih gibi çok önemli eserlerden alıntılar yapılmıştır. Hz. Muhammed, Hz. İsa, Hz. Yakup, Hz. İshak, Hz. Musa, Hz. Süleyman, Hz. Yusuf gibi birçok peygamber ismi ve kıssalarının yanı sıra birçok dini ve tarihi şahsiyet hakkında da bilgilere yer verilmektedir. *Sükkerdânü's-Sultân'*da birçok devletten ve hükümdardan da bahsedilmektedir. Eserin çoğunluğu Mısır coğrafyasına ayrılmıştır. Mısır tarihinden bahsedildiği için geçmişten o güne kurulmuş olan Mısır devletleri ve hükümdarlarından bahsedilir. Firavun devri Mısır'ı, Hz. Yusuf devri Mısır'ı, Tolunoğulları zamanı Mısır'ı, Memlük devleti zamanındaki Mısır, Gazne devleti ve Sebük Tegin, Selçuklu devleti ve Melikşah, dört halife devri Arap ve Mağrip coğrafyası gibi önemli yerlerden ve yöneticilerden hikâyelere yer verilir. Bu hikâyeler birçok önemli kaynaklardan yararlanılarak verilmiştir.

2.2. *Tercüme-i Sükkerdân*'ın Dil Hususiyetleri

Mukaddime dışında yazmanın dili sade ve anlaşılırdır. Metinde kullanılan eklerden yola çıkarak metnin, dil ve üslup özellikleri açısından Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Eski Anadolu Türkçesi döneminin belli başlı dil özellikleri şunlardır;

- İçün edatının ekleştiği yerlerde "-çün" eki kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır; "anunçün" (N; 4a, 8a,11a, 13a, 14a…).
- -up/ub zarf fiil eki, metinde sıklıkla kullanılmıştır; "çekilub" (N, 16b), "idüb" (N, 17a), "kazıyub" (N, 21a), "olub" (N, 22a), "bilüb" (N, 31a), "bulub" (N, 44b), "yazub" (N, 47b) "ağlayub" (N, 62a), "oturub" (N, 70a), "tutub" (N, 73b), "sormayub" (N, 75a), "anlamayub" (N, 75a), "saçılub" (N, 99b), "bulaşdurub" (N, 120a), "arayub" (N, 140b)
- Sıfatları karşılaştıran -rak, -rek eki; "büyükrek"[47]
- t sesinin Türkiye Türkçesinde ötümsüz olmasına rağmen metinde ötümlü hâli bulunmaktadır: "dürlü"[48]
- Metinde p>b değişimi de görülmektedir; "barmak"[49], "bişirmek".[50]
- Metinde g>v dudaklılaşması bulunmaktadır; "sovuk".[51]
- Metinde i>e değişimi bulunmaktadır: "eşit".[52]
- Türkiye Türkçesinde belirtme eki –I ile yapılırken, metinde –n eki kullanılmaktadır. Aslında bu akuzatif ekinin kullanılmaması durumudur: "anasın",[53] "atasın",[54] "sebebün",[55] "'amelün".[56]
- Eski Türkçe özelliği olarak zamirlere, akuzatif ve datif hâl ekleri "n" (kef) ile gelmektedir: "ana",[57] "bana",[58] "sana".[59]
- Eski Anadolu Türkçesi dil özeliğinin bir diğeri genitif ekleridir. Metinde yuvarlak ünlülü ve "n" kullanılarak yazılmıştır. "kitabun",[60] "dilün",[61] "ayagun".[62]

[47] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 18b.
[48] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 151a.
[49] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 157b.
[50] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 166a.
[51] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 196b.
[52] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 78a.
[53] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 28a.
[54] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 28a.
[55]Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 89b.
[56] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 175a.
[57] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 91a.
[58] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 96a.
[59] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 89a.
[60] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 22a.
[61] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 95a.
[62] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 178a.

- Yine sayılar da bu dönemdeki kullanıma uygundur: "yigirmi",[63] "tokuz".[64]
- Benzetme edatı olan gibi yerine –layın kullanılmıştır: "şuncalayın".[65]
- Yine EAT dönemine ait "kimesne"[66] ve "kaçan"[67] sözcüklerine de sıklıkla rastlanmaktadır.
- Metnin mukaddime kısmında secili ifadeler bulunmaktadır: "*Ve durûd nâ-ma'dûd ol nâtık ana efsaha ki câmı' çekem ve letâyıf olub kûyı belâğatı meydân-ı fesâhatden aletdi ve esrâr-ı meâni belâğate bedâyi' kelamât-ı tabiyyâtı işaret etdi ve âl u ashâb-ı ger emine ki mesâbîh-i envâr tenzil u mefâtîh esrâr-ı tâvîl derler."*[68]

Metin mensur olmasına rağmen yer yer manzum parçalar da ihtiva etmektedir. Genel itibarıyla metnin dil özellikleri Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleridir.

2.2.1. *Tercüme-i Sükkerdân'*da Geçen Bazı Atasözü ve Deyimler

Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış olan *Tercüme-i Sükkerdân'*ın dili oldukça sadedir. Günümüz okurlarının da rahatlıkla anlayabileceği şekilde tercüme edilmiştir. Tûfî'nin şiir sanatına hâkim olmasının etkisiyle de dile hâkimiyeti ortaya çıkmaktadır. Mütercim Tûfî, bu eserde atasözleri ve deyimlere de yer vermiştir. Eser içerisinde atasözleri, deyimler kadar yoğunluk göstermemektedir. Bu deyimlerin o dönemdeki kullanım şekli ile günümüzdeki şekli neredeyse birebir benzerlik göstermektedir. Deyimler mensur bölümün aksine manzum bölümlerde de bulunmaktadır.

Atasözü

eylik iden eylik görür ve kemlik iden kemlik bulur.[69]

Deyimler

… boş kalmadın [70]

…rivâyet etmiş[71]

[63] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 18b.
[64] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 42b.
[65] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 104b.
[66] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 4a.
[67] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 18b.
[68] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 2a.
[69] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 139b.
[70] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 24a.
[71] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 24b.

… haber vireler [72]

… rast geldi [73]

…hayır dua kazanmak [74]

… göz kapayıp açıncaya kadar [75]

…ayrı düşmek [76]

…halt etmek [77]

…kan ağlamak [78]

…bel bağlamak [79]

…zar zar ağlamak [80]

…icra etmek [81]

…helak olmak [82]

…eteğine yapışmak [83]

…hacet kalmamak [84]

2.3. Eserin Muhtevasının Değerlendirilmesi

Sükkerdânü's-Sulṭân el-Melikü'n-Nâṣır, Memlük Sultanı el-Melikü'n-Nâsır'a takdim edilirken tercümesi de Sultan Süleyman oğlu Şehzade Bayezid'e takdim edilmiştir. Musannif, eserin ismi ile ilgili olarak birçok hikâyeye yer verildiği için *Sükkerdânü's-Sulṭân* denilebileceğini söylemiştir.

[72] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 30b.
[73] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 37a.
[74] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 52a.
[75] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 55a.
[76] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 67a.
[77] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 75a.
[78] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 75b.
[79] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 90b.
[80] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 91a
[81] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 110a.
[82] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 110b.
[83] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 208b.
[84] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 212b.

"Husûsâ ki mısdâkun hêzê'l-kelâm Yûsuf-ı sıddîk zikrindedür aleyhisselâm ve Sükkerdân'us-Sultân demekle tesmiye olundı."[85]

Mütercim de eserin ismi ile ilgili olarak benzer şekilde Sükkerdân'ın lügatte zarf anlamına gelip çeşitli mezeleri içinde barındırması gibi bu eserin de çeşitli hikâyeleri bir arada bulundurması açısından benzerlik gösterdiğini ifade ederek bu ismin veriliş sebebini açıklamıştır.

> "*Sükkerdân lugatde bir zarf dirler ki meclisün envâ'-ı tenakkulâtı o zarf içinde olur. Çünki bu kitâb hem envâ'-ı muhtelifeye şâmildür ve mecâz u hakîkat beyninde mülâbese lâzım lâ-cerem ıstılâhda dahı bu münâsebetle sükkerdân denildi."*[86]

Eser çeşitli hikâyeleri içinde barındırmaktadır. Gerçekçi-latife tarzında yazılmış hikâyeler, menkıbeler, meliklere olan nasihatler, meliklere tavsiye edilen ahlakî kaideler gibi didaktik tarzda metinler içermektedir. Siyer, kısas-ı enbiyalar, devlet ve uluslarda ki değişmeler ve bozulmalar, cömert ve kerem sahibi olma, övme-yerme, günahkâr olma, acayib ve garayib hikâyeler gibi eğitici ve öğretici birçok çeşitte manzum ve mensur metinler bulunmaktadır.

İbn Ebû Hacele, *Sükkerdânü's-Sultan adlı* eserini "eşref-i adât" olarak nitelendirdiği yedi sayı üzerinden inşa etmiştir. Musannif, yedi sayısına birtakım hikmetler atfetmektedir. İbn Ebû Hacele yedi sayısının hikmetini eserinde şöyle ifade etmektedir:

> "*...ben tetebbu' ve istikrâ ittüm tefsîrden ve hadîsden ve tevârîhden ve gayr-ı ilimden kâdir oldugum kadar aded-i mezkûr kadar görmedüm elsinede daîr bir adedi ve bu ma'lûmdur ki esmânun kesreti müsemmânun şerefine delâletdür bir kimesne bir nesnei meselâ sevse anı envâ'la zikr ider.*[87]

Yedi sayısına olan inancını Mısır'da meydana gelen olaylarla ortaya koymaktadır. Zira Mısır'da meydana gelen olayların birçoğu yedi sayısına tekabül etmektedir. Verilen kıssalarda, hikâyelerde yedi sayısı üzerine ağırlık verilmesi dikkat çekicidir. Eser mukaddime ve netice olmak üzere iki kısımdan müteşekkildir. Her bir kısım yedi babdan oluşmaktadır. Her bâbın bitiminde yedi tane "hikâyet" adıyla tarihî, dinî ve edebî anekdot anlatılmaktadır. Bu hikâyeler; tefsir, siyer, tevârîh kitaplarından

[85] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. *3b.*
[86] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 4b.
[87] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 16b.

yararlanılarak hazırlanmıştır. Eserin tamamında her babın bitişi *"Hâtimetü'l-bâb ve seci'u tâyiri'l-müstetâb"*ifadesiyle sonlandırılmıştır.

Eserin ilk üç babında tamamen yedi sayısına ve bu sayı ile ilgili örneklere yer verilmiştir. Yedi sayısı ile ilgili izahata Yusuf suresindeki bazı ayetlerden örnekler verilerek başlanmıştır. Yedi kapı, Yusuf'un masumiyetine şehadet eden bebeğin yedi günlük oluşu, Yusuf aleyhisselamın yedi yıl hapiste kalması gibi birçok örnek, ayetler ile desteklenerek anlatılmıştır. Kelime-i tevhidin yedi kelimeden oluştuğu, Fatihâ sûresinin yedi ayet olduğu, cehennemin yedi kapısının olduğu, yedi yıldızın var olduğu, yedi çeşit rengin bulunduğu, bir insanın göz, kulak, lisân, batn, ferç, el, ayak gibi yedi uzuvla Allâh'a itaat ettiği veya asi olduğu ifade edilmiştir. Mütercimin şerhiyle Mevlâna Nureddîn Abdurrahmân Camî'nin (ö. 898/1492) gazellerini yedişer beyit yazdığı yine Nizâmî'nin hamsesine nazire olarak yazdığı yedi mesnevisine *Heft Evreng* ismini verdiği metinden anlaşılmaktadır. *Tercüme-i Sükkerdân'ın* giriş bölümünden son bölümüne kadar yedi sayısı üzerinde durulmakta ve yedi sayısı ile ilgili hikâyelere yer verilmektedir. Dönemin sultanı olan ve yazarın "*Mevlana es-Sultân*" diye zikrettiği sultan Hasan'ı da yedi sayısıyla ilişkilendirerek bunu yedi yönden ele alması dikkat çekicidir. Sayfa 21a ve 21b' de bunu görebilmekteyiz.

"Evvelki Vecih *budur ki Mevlânâ es-Sultân kardaşları beyninde yedincidür serîr-i mülkde*

İkinci Vecih *budur ki Mevlânâ es-Sultân vâlid-i şerîfleriyle yedi nesnede muvâfıkdurlar*

Üçünci Vecih *budur ki Hakk Te'âla Mısır iklîmini bu aded-i şerîfe mahsûs itdi ve mukaddimede mezkûr oldı (21a)*

Dördünci Vecih *budur ki bu yıl tamâm olmasıyla ki sene-i seb'a ve hamsîn ve seb'a mi'e olur yedi yıl geçmişdi ibtidâ-i saltanatından Mevlâna es-Sultânun ki bu kitabun telîfine şürû' olundı.*

Beşinci Vecih *budur ki Mevlâna es-Sultân kâ'ât mahrûsesi kal'ada yedi idi ve kâ'ât kâ'un cem'idür ve kâ' sarâya dirler*

Altıncı ve Yedinci Vecih *budur ki Mevlânâ es-Sultân dâhildür Rasûlullâh'un sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinün bu hadîs-i şerîfleri tahtında ki buyurmuşlar ki seb'atun yuzıllihumullâhu tahte zıllıhî yevme lê zılle illê zılluhû el-hadîs yedi tâyife yevm-i haşrda Hakk Te'âlâ'nun zıllı altında olsalar gerek ol pâdşâh-ı âdil ikinci bir kimesne ki küçükden tâ'atile büyümiş ola kalan tavâyıf meşhûrdur maksûdumuz imâm-ı âdil beyânıdur ve Mevlânâ es-Sultân imâm-ı âdildur."*[88]

[88]Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 21b.

Mütercimin bu eseri telif-tercüme olarak hazırladığına eserin birçok yerinden örnek verebiliriz. Mütercim asıl metinden bağımsız olarak bazı yerlerde hikâyelere bazı yerlerde ise şiirlere eklemeler yaparak katkıda bulunmuştur. "*Melik Mansûr zamânında vâki olan kazâyâdan ben de bir hikâyet işitmişem takrîr ideyin"*[89] şeklinde var olan hikâyeye kendisi de ekleme yapmıştır.

Eserin dördüncü babında Memlük Devleti'nin kuruluşu hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Memlük Devleti'nin kuruluşunu Şecerüddürr ve İzzeddin Aybek et-Türkmânî'nin evlenmesi ile ilişkilendirmektedir. Bu evliliğin sonucunda, 1250 yılında Şecerüddürr'ün tahtı İzzeddin Aybek et-Türkmânî'ye devretmesiyle Memlük Devleti'nin kuruluşuna dikkat çekmektedir. Daha sonra Şecerüddür'ün emriyle İzzeddin Aybek et-Türkmânî'nin suikaste uğraması hikâye edilmiştir. Melikü'l-Mansûr Nureddîn Ali 'nin, babasının vefatından sonra tahta geçtiğini söylemektedir. Nurettin Ali döneminde vali olarak atanan Melikü'l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz bir yıl sonra devletin başına geçmiştir. Ancak Aynicâlût Savaşı dönüşünde Tatarlar tarafından katledildiğini, yerine Melikü'z-Zâhir Baybars'ın devletin başına geçmiş olduğunu işaret etmektedir. Zâhir Baybars'ın hükümdarlığının 1277 yılına kadar sürdüğünü ve 17 yıllık hükümdarlığının Dımaşk'ta vefat etmesiyle sona erdiğini ve yerine oğlu Nâsırüddîn Bereke'nin Memlük Devleti'nin yeni meliki olarak ilan edildiğini işaret etmektedir. Ancak kısa bir süre sonra yerine kardeşi Melikü'l-Âdil Sulamış'ın başa geçtiği ve Seyfeddin Kalavun'un Sulamış'a atabek olduğu anlatılmaktadır. Daha sonra Kalavun'un üstlendiği bu görevinde kazandığı tecrübelerle kısa bir süre sonra Melik Mansur ünvanıyla tahta geçtiğini kaleme almaktadır. Kalavun'un kendisinden sonra oğlu Salih'i taht için hazırlarken Salih'in vefatı ve bu vefattan sonra diğer oğlu Selâhaddin'in babasından sonra tahta geçtiği ve nasıl katledildiği hikâyeleştirilmiştir. Arkasında ortaya çıkan taht kavgalarında önce Muhammad bin Kalavun kısa bir süre (2 yıl) sultan olur. Arkasından Zeynettin Ketboğa ve Hüsâmeddin Lâçin'in kısa bir süre tahtta kaldığını ve bunun ardından yerine el-Melikü'n-Nâsır'ın ikinci defa tahta geçmiş olduğunu yazmaktadır. Nâsır'ın ikinci dönem sultanlığı 10 yıl sürmüştür. Sonra Muzaffer lakabıyla Baybars el-Çaşnigîr saltanata oturmuştur. Bir yıl gibi kısa sayılabilecek hükümdarlıktan sonra

[89]Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. *72a.*

tahttan indirilip Melik Nâsır üçüncü kez tahta oturmuştur. Üçüncü saltanatın otuz bir yıl sürdüğü üzerinde durmaktadır. Kalavun'un vefatından sonra sırasıyla oğullarının tahtta kalma süreleri hakkında bilgi verilmiştir. Musannif bu bölümü kendi yaşadığı dönemin sultanı olan ve "Mevlânâ es-Sultân" olarak nitelendirdiği Sultan Hasan dönemine kadar yazmıştır. Saltanat zamanları anlatılırken musannif tarafından hükümdarlara yazılmış olan şiirlere de yer verilmiştir. Musannif ayrıca bab sonunda Hz. Ali, Hz. Aişe, Hasan-ı Basrî, Ebü'l-Aynâ gibi dini şahsiyetlerden sabır kelimesi ile ilgili rivayetler paylaşmıştır. Sabır ile ilgili el-Melikü'n-Nâsır'ın ismini kullanarak şiir yazmıştır.

Beşinci babda Mevlânâ es-Sultânın, babasının, dedesinin ve kardeşlerinin meziyetleri, saltanatları ve hüküm sürdükleri dönemlerinde yapılan hayır hasenat işleri ele alınmıştır. Melik Mansûr Kalâvûn'un Tatar ve Frengler ile olan mücadelesine dair bilgiler verilmiştir. Zamanın bilginleri tarafından Melike yazılan methiye bulunmaktadır. Musannif, Sultan Kalavun'un bina ettirdiği medreseye İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sâbit Hazretlerinin mezhebi üzerine müderris tayin eylediğini söylemiş ve bu tayin için de şiir yazmıştır. Es-Sultân Melikü's-Sâlih'in ahvali için de beyanda bulunmuştur. Musannif, es-Sultân Melikü'l-Eşref Halîl'in cesaret sahibi olduğunu belirtmiştir. Adalet sahibi, ömrünü savaşlarda harcamış siyaset erbabı bir kişiliği olduğuna dikkat çekmektedir. Eşref Halîl'in, dönemin tarihî şahsiyetlerinin övgüsüne mazhar olduğunu dile getirmiştir. Hayır ve dua kazanma amacı olduğunu, hakka ve adalete çok dikkat ettiğini vurgulamaktadır. Bu özelliklerinden dolayı Eşref Halîl'e methiye yazılmıştır.

Sultânu'l-A'zam Melik Nâsır'ın hasletleri ve kişilik özellikleri üzerinde durulmuştur. Devlet yönetimindeki siyasetinden, kâfirlerin saldırılarına karşı müminleri korumadaki başarısından, yapmış olduğu hayır ve hasenat işlerindeki gayretlerinden ve her şehre yaptırdığı ibadet yerlerinden bahsedilmiştir. Musannif, Sultânu'l-A'zam Melik Nâsır'ın izinden gitmiş, birleştirici olmaya dönük şiirler kaleme almıştır. Sultân Melikü'l-Mansûr Ebû Bekir, Melik Nâsır'ın veliahtıdır. Adaleti ve cömertliğiyle meşhur olmuştur. Sultân Melikü'l-Eşref Küççük, küçük yaşta tahta geçtiğinden, kendisine Şâpûr lakabı takıldığını ifade etmiştir. Şapur denilmesinin sebebini anlatarak Hürmüz oğlu Şapurdan garip bir hikâye nakletmiştir. Bu hikâyenin

bir kısmından musannif bu eserde bahseder ve geri kalan kısmının ise yazmış olduğu *Selvânu'l-Mutâ* adlı eserinde bulunabileceğini belirtir. Mütercim ise bu hikâyenin devamına neden yer vermediğini ve devamının bir başka eserinde olduğuna dair vermiş olduğu bilgiyi eleştirir. Eleştirinin ardından hikâyenin geri kalan kısmını anlatır. Eşref Küççük'ten sonra yerine Sultân Melikü'n-Nâsır Şihâbeddîn Ahmed'in, daha sonra ise Sultânu'l-Melikü's-Sâlih Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl'in saltanatından bahsetmiştir. Özellikle İsmail'in kardeşlerine göre daha cömert olduğuna ve ahlâki güzelliğine dikkat çekmiştir. İsmail'in askerlerle ilişkisinin iyiliğinden bahsetse de zaman içinde bu ilişkinin kötüye kullanıldığı üzerinde durulmaktadır. İsmail'den sonra Sultân Melikü'l-Kâmil Şabân'ın saltanatı anlatılır. Kendisinin fiziki özellikleri tanıtılır. Saltanat divanından bilgiler verilir. Mala mülke düşkün olduğu ve Şam uleması tarafından tahttan indirildiği ifade edilir. Musannif, Sultân Melikü'l-Kâmil Şabân'ın siyah tenli kadınlara karşı ayrı bir sevgisi olduğu ve o dönem şuarası tarafından bunun bilindiği ve bu konuyla ilgili şiirler yazıldığını aktarır ve şiir örneği verir. Sultan Şabân'dan sonra Sultânu'l-Melikü'l-Muzaffer Hacı'nın tahta geçtiğini ve kısa süren taht zamanında kardeşlerinden ve akrabalarından birçok kişiyi katlettiğini ve hapse attığını anlatmıştır. Sultânu'l-Melikü'n-Nâsır Ebu'l-Mahâsin Hasan'ın adalet sahibi olduğu, bu konuda babası Muhammed bin Kalavun ve kardeşi İsmail'in yolunu takip ettiği, onlar kadar hassasiyet gösterdiği üzerinde durulmuş ve bu durum onun zamanında "kurdun koyuna çobanlık ettiği" veciz sözüyle ifade edilmiştir. Ayrıca ibadetle meşguliyetinden özenle bahsedilmektedir. Musannif, Sultânu'l-Melikü'n-Nâsır Ebu'l-Mahâsin Hasan'a şiir yazmış, mütercim de bu şiiri tercüme etmiştir. Bab sonunda kısa didaktik hikâyelere yer verilmiştir.[90]

Altıncı babda musannif meliklerin saltanatları hakkında ve o dönemde yaşanmış olan siyasi ve tarihî olaylar hakkında bilgilendirmede bulunmuştur. Memlüklerin taht kavgaları, taht sonrası olayları, ulema kavgaları gibi birçok olaya yer verilmiştir. Bazı mucizevi olaylar da hikâye edilmiştir. Musannifin ittifak-ı garibeden biri de budur diyerek rivayet ettiği Melik Eşref hakkındaki vakıa buna güzel bir örnektir. "*Melik Eşref'den dahı ittifâk-ı garîbe rivâyet iderler Melik Mansûr-ı Kalavun Trablus'ı muhâsara itdük zamânda Melik Eşref Mısır'da idi. Ve evkât-ı şerîfi*

[90]Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 49b-63b.

ekser Kur'ân-ı 'Azîm tilâvetiyle geçerdi. İttifâkan bir gün kurrâ ile oturub kırâat iderken didi nasarahullâhu nasarahullâhu hemân o sâ'atde Trablus meger feth olmış imiş."[91] Fethin haberi aynı gün Mısır'a ulaşmış, Kâdı Muhyiddîn bin Abduzzâhir Şeyhu'l-Fakîhu'l-âlim Şerefeddîn el-Buzayrî bu olayla ilgili bir şiir yazmıştır. Musannif, Şemseddin Gânem'in Selâhaddîn Eyyûbî (ö. 589/1193) ile Melik Eşref'i (ö. 693/1293) medhettiği iki beytine de kitabında yer vermiştir. Bab sonunda yine kısa kısa hikâyelere yer verilmiştir.

Bu babda dikkat çeken bir husus da Sultan Hasan'ın babası ile yedi farklı yönden benzerliği üzerinde durulmasıdır. Bu yönler kitapta şu şekilde yer almıştır:

"Musannif rahimehullâh eydür ki Mevlânâ es-Sultân Melikü'n-Nâsır vâlid-i şerîfleriyle yedi nesnede muvâfıkfur. ***Evvelki ve ikincisi*** *budur ki muvâfakdur lakab-ı hâsda ve lakab-ı âmmda. Pederi Nâsıru'd-dünyâ-i vâlidîndur. Ve Mevlânâ es-Sultân da Nâsıru'd-dünyâi vâlidîndür.* ***Üçünci*** *budur ki pederi mülki terk itdi ve sonra memlekete mutasarrıf oldı. Mevlânâ es-Sultân dahı mülki terk itdi ve sonra mâlik oldı.* ***Dördünci*** *budur ki vâlidi ayun on dördunde serîr-i mülke oturdı. Ol kerret mülkden çıkdukda ve Mevlânâ es-Sultân dahı ayun on dördinde serîr-i saltanata oturdı. Evvel mertebe mülkden çıkdukda.* ***Beşinci*** *budur ki ikinci mertebe ki vâlidi serîr-i mülke mâlik oldı şevvâl ayınun ikincisiydi. Ve Mevlânâ es-Sultân dahı sâniyen serîr-i saltanata oturdukda şevvâl ayınun ikincisiydi.* ***Altıncı*** *budur ki Mevlânâ es-Sultânun vâlidi sâhib-i imâme ve seyf idi. Mevlânâ es-Sultân dahı sâhib-i imâme ve seyfdür.* ***Yedinci*** *budur ki vâlidi memâlikde bir müddet vezîrsiz ve nâyibsiz saltanat itdi ve Mevlânâ es-Sultân da bir müddet vezîrsiz ve nâyibsiz saltanat eyledi."*[92]

Mütercim, yedinci bab girişinde musannifin diğer bablarındaki bölümlerin bazılarını tercüme ettiğini, bazılarını ise hiç esere dâhil etmediğini ifade etmiştir. Bu babda Hz. Peygamber'in siyerine yer verilmiştir. Siyere, daha önce belirttiğimiz gibi yedi sayısına Hz. Peygamber'den örnekler vererek başlamıştır. Hz. Peygamber'in yedi gazaya katıldığını söylemiştir. Bu gazalarda yaşanan olaylar hakkında bilgiler verilmiş ve savaşlarla ilgili nazil olan ayetlere değinilmiştir. Aşağıdaki örnekte yedi sayısı arka arkaya sıralanmıştır. "*Ve hem kuvvet bulurduk andan sonra nâzil oldı ki ve lekad êteynêke seb'a'l-mesênî ve'l-kur'êni'l-'azîm ve ma'nasi budur ki bu seb'u'l-mesânî bu yedi kâfileden yigdür ve mi'râc içün ezherî didi ki bi'setden yedi yıldan sonra vâki' oldı. Ve Amr bin Şuayb pederinden ve pederi ceddinden rivâyet itdi ki hicretden bir yıl önürdiden rebîulevvelün yedinci gecesinde vâki' oldı. Resûlullâh'un vilâdetleriyiçün ba'zı dimiş ki yedi yıl Melik Kisrâ âdilden sonra idi. Zemahşerî rebîu'l-ebrâr'da didi*

[91] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 69b.
[92] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 68a, 68b.

ki Erdeşîr'den sonra Enûşirvân âdil yok idi. Resûlullâhun sallallâhu aleyhi ve sellem vilâdet-i şerîfleri yedi yıl Melik Kisrâ âdilden sonra dedükleri Enûşirvândur."[93] Hz. Peygamber'in yedi çocuğu olduğu, hicretin yedinci yılında oğlu İbrahim'in dünyaya geldiği, yedi korumasının olduğu, Rasûlullâh'a sureti benzeyen yedi kişinin olduğu şeklinde birçok örnek verilmiştir. Bab sonunda Halife Mem'mûn, Ebu'l-Ferec İsfahânî Kitâbu'l-Egânî, Ebu'l-Ferec el-Mu'âfâ, Selçuklu Melikşâh'ı, Hârûnu'r-Reşîd'den kısa hikâyeler yer almış ve musannifin şiirleri tercüme edilmiştir.

Tercüme-i Sükkerdân'ın ilk bölümündeki yedi bab 89 varaktan oluşurken ikinci bölümdeki yedi bab 214'üncü varağa kadar devam etmektedir. *Tercüme-i Sükkerdân*'ın ikinci bölümü de ilk bölümdeki gibi yedi babdan müteşekkildir. Musannif bu bölümdeki babları ilk bölümün aksine kıssalar ve Mısır coğrafyası üzerinden hareketle hazırlamıştır. Hz. Yusuf ve Hz. Musa kıssası, Mısır'da saltanat sahibi olmuş milletler ve yöneticileri, Melik Nâsır'ın hikâyeleri gibi çeşitli konular bir arada bulunmaktadır. Bu bölümde her babda şiirlere yer verilmiştir. Eserin genelinde yoğun olarak görmüş olduğumuz yedi sayısı bu bölümde de her babda bulunmaktadır. Eserin en geniş hikâyeleri de bu bölümdedir. Bu hikâyeler arasında Hz. Yusuf ve Hz. Musa kıssası hacim olarak da büyük yer kaplamaktadır. İkinci bölümün ilk babı Hz. Yusuf kıssası ile başlar. Musannif bu bölüme Yusuf suresinin üçüncü ayetinde geçen "ahsenü'l-kasas" terkibinden hareketle giriş yapar. Musannif yedi tefsir üzerinden yaptığı çalışmalardan hareketle Yusuf kıssasının "ahsenü'l-kasas" olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bunu eserinde şöyle ifade etmiştir.

"Müfessirînden ba'zı dimişler ki ahsenü'l-kasas anunçün denildi ki muhibbiyle mahbûbınun zikrine şâmildür. Ve anlarun sîretlerin bildürür.[94] *Ve hem denilmiş ki ahsenü'l-kasas anunçün didiler ki bu kıssada enbiyâ u sâlihîn ve ümerâ u selâtîn ve ulemâ u şeyâtîn ve melâyike-i mukarrabîn mezkûrdur. Ve nisânun mekrleri ve ricâl ü tüccârun fikrleri mestûr ve hem tevhîd ü fıkh u siyer ve tabîr-i rüyâ vü iber ve siyaset ü muâşiret ve ma'âşun tedbîri vü fevâyidün tesîri ki dünyâda vü ukbâda fâyide-menddür insân anı bilür."*[95]

Bu müfessirlerin ve tefsirlerin bazılarını kıssa içerisinde paylaşmıştır. Zemahşeri, Fahreddin er-Râzî, Mehdevî (ö. 440/1048-49 [?]), İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), Kevâşî (ö. 680/1281) bunlardan bazılarıdır. Yine bu babda Hz. Yusuf ile

[93]Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 81a.
[94]Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 89b.
[95] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. 90a.

ilgili Hz. Peygamber'in bazı hadisleri sahabeler üzerinden verilmiştir. Hz. Yusuf'un yedi, on bir ve on iki yaşında gördüğü rüyalar ve bu rüyalarını babası Hz. Yakub'a anlatması ve bu vakıanın gizli kalmasını istemesi bu babın temelini oluşturmuştur. Hz. Yusuf ve Züleyha kıssasına kuyu vakıası ile giriş yapılır. Molla Câmî'nin ve musannifin şiirleri bu babda parça parça verilmiştir. Kuyu vakıasından sonra Hz. Yusuf'un Mısır yolculuğu hikâye edilmeye başlanmıştır. Ardından gömlek vakıası anlatılır bu vakıa anlatılırken yine yedi sayısı üzerinden mucizevi bir olaya değinilir. Turunç ve hapis yatma vakıaları şiirler ile desteklenerek anlatılmıştır. Melik Reyyân ve suikast hikâyeleri anlatılırken yedi sayısı üzerinden aşağıdaki gibi örnekler verilmiştir;

"*….Melik Reyyân bir gece vâkı'asında gördi ki yedi semiz sıgır peydâ oldı bir yâbis nehrden ve yedi arık sıgır dahı peydâ oldılar o yedi semiz sıgır akibinden ve o yedi semiz sıgırları bu yedi arık sıgırlar yutdılar. Ve dahı gördi ki yedi aded bugday salkımı tamam sütlenmiş ve dâneleri yaşıl rengde dahı sararmamış ve yedi aded kurumış hûşe de gördi ki o yedi yaşıl hûşeye sarmaşdılar.'*"[96]

"... Yûsuf aleyhisselâm buyurdı ki o yedi semiz sıgır ve o yedi yaşıl bugday salkımı yedi yılun bollugına ve vüsatine delâlet ider ki o yedi yılda ekin ve biçin Hakkun 'inâyetiyle nihâyet mertebede olsa gerek. Ve yedi aruk sıgır ve yedi kurumış hûşe yedi yıldur ki o yedi yıldan sonra yedi yıl da kaht olsa gerek ve o yedi yılda hâsıl itdüklerin bu yedi yılda halk yeseler gerek.'"[97]

Hz. Yusuf'un zindandan çıkmasının ardından buğday ve kıtlık vakıasına geçiş yapılır. Hz. Yusuf'un valiliğe geçişi ve Züleyha ile nikâhlanması, çocuklarının olması, yedi yıllık kıtlık ve bolluğu hesap etmesi gibi birçok olay detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Hz. Yusuf'un biraderleri ile olan görüşmesi, babasının uzun yıllar sonra gözlerinin görmesi hikâye edilmiştir. Bab başında görülen rüya bab sonunda Hz. Yakup ve Hz. Yusuf'un bir araya gelmesiyle sona ermiştir. Her babda olduğu gibi kısa kısa Hz. Peygamber, Hz. Yakup, Ebû Hureyre (ö. 58/678), Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693-94) gibi peygamber ve sahabelerin kurt-aslan-koyun-çoban gibi yedi hikayetine yer verilmiştir.

Bölümün ikinci hikâyesi Hz. Musa ve Firavun kıssasına dayanmaktadır. İkinci babın girişi Hz. Musa'nın asâsı ile başlamaktadır. Diğer bablarda olduğu gibi bu babda da yedi sayısı ön plandadır. Kıssa anlatımına asâ ile giriş yapıldıktan sonra asıl konu

[96]Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. *106a-106b.*
[97] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. *107b.*

olan Firavun hikâyesine geçilmiştir. Mısır mülkünde yaşamış olan firavunlardan bahsedilmiştir. Firavun'un ahlâkından bahsetmesinin yanında onun uluhiyyet davasını anlatırken tefsircilere atıfta bulunulur. Ayrıca Firavun'un gördüğü rüyayı kâhinlerin yorumlaması ve doğan çocukların hepsinin öldürülmesi emri kıssada anlatılır. Hz. Musa ve Firavun mücadelesi hikâyeleştirilmiştir. Hz. Musa'nın asâ ile denizi bölmesi ve Firavun'un ölümü ile ikinci bab sona ermiştir. Bab sonunda diğer bablarda olduğu gibi yedi kısa hikâye bulunmaktadır.

Üçüncü bab; Acem, Rum, Arap ve Mısır mülklerindeki sultanlara verilen unvanlar hakkında bilgi vererek başlar. Nuh tufanı sonrasında Mısır ulemasının garip ilimlere malik olduğuna dikkat çeker ve Mısır coğrafyasında hâkim olan kâhinler ve mertebelerinden bahseder. Yine bu coğrafyada hâkim olan yedi kâhin ve özellikleri anlatılır. Mütercim bu babda musanniften bağımsız olarak Kadı Bedreddin (ö. 823/1420) hakkında bilgi vermiştir. Bu bilginin ardından Hârût ve Mârût kıssasına geçilmiştir. Bu kıssa ile bab sona ermiştir. Yedi hikâyet burada da verilmiştir. Bu hikâyeler arasında Fars, Hint, Çin sultanları, Hz. Süleyman ve Belkıs kıssaları bulunmaktadır.

Dördüncü bab Fâtımî Devleti ile ilgilidir. Bu devletin kurucularının, musahiplerinin kimler olduğu ile ilgili giriş yapılmıştır. Kendilerinin soylarını Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'ye dayandırmaktadırlar. Fâtımî Devleti hükümdarı Hâkim ve dönemi ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Musannif, Hâkimin hallerinin tutarsızlığından ve değişkenliğinden bahseder ve onun bâtıni faaliyetlerine yer verir. Kendisini ilâh yerine koyması, besmeleyi kendi adına değiştirip bismilhâkimirrahmânirrâhîm diye söyletmesi gibi birçok bâtıni faaliyetler icra etmiştir. Hâkim döneminde kaleme alınan bir kitapta; Hz. Âdem'in ruhunun Hz. Ali'ye, Hz. Ali'nin ruhunun ise Hâkim'e geçtiği ifade edilmiş ve tepki çekmiştir. Bu ifadeleri kaleme alan kişi ise Hâkim tarafından korunmuştur. Musannif bu ifadeleri benimseyen zümrenin kendi döneminde de var olduğunu söylemiştir. Bu bab Hâkim'in katledilmesi ile sona ermiştir. Bab sonunda Hâkim'in ağırlıklı olduğu hikâyeler yer almıştır.

Beşinci babda Melik Nâsır ve Mısır'a hükümdarlık edenler hakkında bilgi verilmiştir. Melik Nâsır'ın Mağrib Bey'i ile olan mücadelesi anlatılır. Şair Mütenebbî ve Mısırlı şair Ebu'l-Hüseyin Cezzâr'ın şiirleri verilir. Burada şair Mütenebbî sitayiş edilir. Hâkim'in vefatından sonra başa Melikü'z-Zâhir'in geçtiği ve devleti yönettiği söylenir. Hz. Peygamber'den başlayarak sırasıyla başa geçen İslam halifeleri tasnif edilmiştir.

"*…Evvel Rasûlullâhdur sallallâhu aleyhi ve sellem andan sonra Ebû Bekrdür radıyallâhu anh andan sonra Ömerdür radıyallâhu anh andan sonra Osmândur radıyallâhu anh andan sonra Alîdür radıyallâhu anh altıncı imâm Hasandur radıyallâhu anh ki çıkdı."*[98]

Bab sonunda yine yedi hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyeler arasında çeşitli coğrafyalar, hükümdarlar ve vakalar anlatılmıştır.

Altıncı bab Mısır coğrafyası ve Kahire hakkındadır. Bab girişinde Sultân Melikü'n-Nâsır Muhammed bin Kalavun'un yapıları anlatılır. Yedi sayısı yine burada da ön plandadır.

"... Kâhirede bir mekân vardur ki Seb demekle meşhûrdur ve hulefâ-i Fâtimiyyînün dehlîzinün yedi kapusu vardur âsârı şimdi de zâhirdür ve bu Kâhirede kuyumciler bâzârınun yedi kapusı vardur ve dahı yedi kubbe vardur."[99]

Altıncı babda ayrıca Mısır'daki piramitler hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Elde ettiği bilgilerden hareketle musannif piramitlerin hallerinin garipliğine dikkat çekmektedir.

Çeşitli hükümdarların inşa ettirdiği ve hizmete sunduğu yapılardan da bahsedilmiştir. Dinî vecibeler ve dua örnekleri hadislerden örnekler verilerek aktarılmıştır. Bazı sahabilerden hikâyeler musannif tarafından anlatılmıştır. Bab sonunda çeşitli hikâyeleri bir arada bulunduran yedi kısa hikâyeye yer verilmiştir.

İkinci bölümün yedinci babı eserin de son babıdır. Bu bab Mısır'da var olan çiçekler hakkındadır. Bu çiçeklerin özelliklerinin neler olduğu ve sağlık açısından ne gibi faydalarının bulunduğu anlatılmıştır. Musannif; nergis, menekşe, bân, kış çiçeği, yasemin gibi çiçekleri gazel söyleyen bülbüllere benzetmiştir. Çiçekler ile ilgili ayrı ayrı şiirler yazılmıştır. Nergis, menekşe, bân, nârenc çiçeği, badam çiçeği, yâsemîn ve

[98]Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. *179a-179b.*
[99] Süleymaniye Ktb., Nuruosmaniye, nr, 3940, vr. *187a.*

gül çiçekleri için musannif ve mütercimin yazmış olduğu şiirler sırasıyla dizilmiştir. Muhammed bin el-‘Anîf Tilimsânî tarafından yazılmış olan kızıl gül, ak gül, sarı gül, nergis ile gül, mensûr çiçeği ile şebbûy şiirleri mütercim tarafından tercüme edilmiştir. Çiçeklere dair farklı hikâyeleri içinde barındıran yedi hikâye ile yedinci bab *Hâtimetü'l-kitâb ve hüsnü kelâmü'l-müstetâb* ibaresi ile son bulmuştur.

Son hikâyenin ardından mütercim Tûfî'nin manzum olarak yazdığı hâtime bölümü bulunmaktadır. Manzum hâtimede; esere neden Sükkerdân isminin verildiği, eserin bir emir ile hazırlandığı, Molla Câmî ve Hüsrev gibi olma hayali, hilafet tahtına, makamına, şehzadeye ve çocuklarına övgü gibi birçok konuya değinilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERCÜME-İ SÜKKERDÂN'IN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

3. *Tercüme-i Sükkerdân*'ın Transkripsiyonlu Metni

1b

Bismillâhirrahmânirrahîm

Fâtih-i âyât-ı kelâm-ı kadîm

Müşkilimüz fethine miftâh ol

Zulmet u gam gecesi misbâh ol

Vird-i zebândur bize ol ism-i zât

Cem'dur ol ismde cümle sıfât

Lâcerem ol zât-ı mukaddesün esmâ-i sıfâtın beyân etmek hamd u senâ demekdür

Hamd u senâ o pâdşeh-i bî- misâl içün

Perverdigâr-ı lem-yezel u lâyezâl içün

Eşyâ zebân-ı hâlile dâyim senâ ider

Ol kâdir-i kâdîm u şeh-i zülcelâl içün

Ve dürûd-ı nâ-ma'dûd ol nâtık-ı ene efsaha ki câmi'-i hükm ü letâyif olub kûy-ı belâgati meydân-ı fesâhatden elitdi ve esrâr-ı me'anî-i belâgate bedâyi'-i kelimât-ı tayyibâtı işâret itdi ve âl u ashâb-ı kirâmına ki mesâbîh-i (2a) envâr-ı tenzîl u mefâtîh-i esrâr-ı te'vîl dirler

Şi'r

Âl u ashâbı ki nûr-i dîde-i her pâkdur

Yollarunda hâk olanlar sâhib-i idrâkdur

Anlarun yolunda her kim sıdkla hâk olmasa

Hâkdân-ı dehrden başına anun hâkdur

Ammâ ba‘d nâzik-tab‘ân-ı sühan-âferînün nükte-güzârı

Ve nükte

Şinâsân-ı hurde-bînün sihr-kârı

Hilâfet tahtınun bahtiyârı

Ma‘delet evrenginün tâcdârı

Şecâ‘at meydânınun şeh-süvârı

Ve letâfet dürcinün semîn gevheri

Sa‘âdet burcınun bülend-ahteri

Devlet şebistânınun şem‘-i enveri

Şevket gülistânınun serv-nâz-ı perveri

Aynı şâhzâde-i ‘âlîşân-ı civân-baht-ı kâmrân menba‘-ı cûd u ihsân nâsır-ı ehl-i îmân fahr-i âl-i osmân vâris-i mülk-i Süleymân el-müe’yyedü bi-te’yîdi’l-melikü’l-mennân es-sultân bin es-sultân bin es-sultân es-sultân Bâyezîd Hân halledallâhu mülkehû ve sultâneh efâza ‘ale’l-‘âlemîne birrehû ve ihsânehû hazretlerinün hâtır-ı deryâ-makâtırlarına (2b) her-âyine âyine-i hûrşîd gibi zulmet-zidâdur ve câm-ı cemşîd gibi cihân-nümâ hîn-i mütâla‘ada bu ma‘nî hutûr itmiş ki Sükkerdânu’s-Sultân ki imâmü’l-fâzıl şeyhu’l-efâzıl Şihâbüddin Ahmed ibn Yahya ibn Ebî Hacele-i et-Tilimsânî el-Magribînün rahimehullâh mü’ellefâtındandur egerçi nihâyet fesâhat u gayet belâgatde vâki‘ olmışdur lâkin bu zamânda u bu avânda ‘arabî beyânından türkî lisânına tercüme olması ensebdür deyu bu zerre-i hâksâra emr oldı ana binâenalâ işâretü’l-‘ âliyebubende-i kalîlü’l-bıdâat Tûfî ‘afê ‘anhu’l-âfî bâ-vücud ‘adem-i kudret u istitâat kitâb-ı mezbûrun tercümesine şürû‘ itdi ve mümkin oldugı kadar itmâmına say’ gösterdi ve ba‘zı mahalde tavîl’üz-zeyl kelamâtın hayru’l-kelâmi kalle ve del muktezâsınca muhtasar ibâretile beyân itdi ve ba‘zı yerde izdiyâd-ı kelimâta ve inşâ’-i ebyâta himem âlîyeleriyle cüret gösterdi ve ba‘zı mevzu‘da üstâdlarun (3a) münâsib ebyâtile iktifâ itdi ve **musannif** rahimehullâh irâd iden ebyâtın me‘ânî-i latîfe şâmil

olanların tercüme eyledi kerem-i ‘amîm u lutf-ı şemîmlerinden recâ odur ki manzûr-ı nazar-ı kîmyâ-eser oldukda eger hatâ vü zelline bu kalîlu’l-bıdâ‘anun muttali‘ olsalar hulle-i müzeyyen idüb zeyl-i ‘afv u kerâmetle setr ideler ve kendileri toprakdan getüren zerre-i hâkîlerin nazar-ı merhametden ayaklara bırakmayalar

Nazm

Şâh-ı kamer tal‘at-i hûrşîd-fer

Hüsrev-i cem şevket-i vâlâ-güher

Kân-ı kerem menba‘-ı ihsân u cûd

Bahr-ı sehâ hasr u mülk-i vücûd

Şâh-ı felek-kadr melâyık-sipâh

Râyetine mehce anun mihr ü mâh

Gerçi birâderleridür muhterem

Her biri şâyeste-i mülk ü haşem

Bu dürerün lîk odur gevheri

Yûsuf-ı sıddîk gibi serveri

İzzet anun rif‘at anun taht anun

Devlet anun şevket anun baht anun (3b)

Yâ Rab ola saltanatı ber-devâm

Devlet ü ikbâli anun müstedâm

Musannif rahimehullâh buyurur ki ‘aded-i seb‘a eşrefdür sâyir a‘dâddan ve bu ‘adedün vukû‘ı belde-i tayyibe-i Mısır’da ekserdür sâyir bilâddan ve sene-i seb‘ ü hamsîn ü seb‘-mi’ede hicretden belde-i mezbûrda bu kitâbı telîf itdüm ve mebnâsını ‘aded-i mezbûr üzerine ki eşref-i a‘dâddur tasnîf itdüm ki rub‘-i meskûnda bu hayâlâta bir ehad sebkat etmiş degildür ve ekâlîm-i seb‘ada bir kimesne bu letâyife muttali‘ olmış degil husûsâ ki mısdâkun hêzê’l-kelâm Yûsuf-ı sıddîk zikrindedür ‘aleyhisselâm

ve sükkerdân'us-sultân demekle tesmiye olundı anunçün ki envâ'-ı muhtelifeye şâmildür cidden ve hezlden ve velayetden ve 'azlden ve nasîhat-i mülûkdan ve adâb u sülûkdan ve iber u siyerden tagyîr-i düvel ü intihâl-i milelden ve kat' -ı tarîk u cerr-i mecânîkden (4a) ve ef' âl-i mekere vü a'mâl-i sehereden ve sehâ vü kerem ü medh u zemden ve nevm u bîdarlık u ismet u günehkârlıkdan ve kâl u kîl u ehrâm u nîlden ve 'acâyib u garâyibden ve ol nesne ki hizmet-i erbâb-ı fazl u kemâlden husûsâ ki efvâh-ı şüyûh u ehl-i hâlden istimâ' idüb ahz itdümve tevârîh-i mu'temed-i aleyh mütâla'a idüb dürer-i letâyifın silk-i nazma çekdüm ve bundan ma'âda yedi nev' gül ki Mısır'da sa'îd-i vâhidde açılur ol güllerün destân-serâ bülbüli olub her birin bir renk medh itdüm

Bahâr oldı ve güller her yana açıldı nûrânî

Ekâh u nergisin san dilberün çeşmi vü dendânı

Şakâyık dilberi hüsnâ gibi magrûr hüsnüyle

Sarı gül yâsemînle sanki var mehcûr-ı zindânî

Benefşe nükheti âfâkı heb hoş-bûyile tutdı

İzâr u haddine benzer o servün âs-ı reyhânı (4b)

Kızıl gül ceyş-i hüsniyle çiçekler üzredür Mansûr

Budaklar minberi üzre durur bülbül-i senâ-hânı

Ma'a hazâ Mısır'da saltanat iden mülûk-u mütekaddimenün hikâyât-ı bâhire vü efsâne-i kâhirelerün beyân kıldum **mütercim** der ki Sükkerdân lugatde bir zarf dirler ki meclisün envâ'-ı tenakkulâtı o zarf içinde olur çünki bu kitâb hem envâ'-ı muhtelifeye şâmildür ve mecâz u hakîkat beyninde mülâbese lâzım lâ-cerem ıstılâhda dahı bu münâsebetle Sükkerdân denildi ümîd ki ba'is-i sürûr u sebeb-i şevk u huzûr-ı meclis-i 'âlî ola

Nazm

Çünki manzûr-ı şâh-ı devrân şod

Nâm o Sükkerdân'üs-sultân şod

Meclis arâyı bezm-i sultân bâd

Bezm-i sultân ez u furûzân bâd

Ve tertîb olundı mukaddime ve netîceye ve yedi bâba ammâ mukaddime ol nesne ki Mısır iklîminde bu ‘aded-i şerîf üzerine vâki‘ (5a) olmuşdur‘ alâ tarîki’l-icmâl beyân ider

Evvelki Bâb bu ‘aded-i şerîfin hâssiyetin ve şerefin ve gayr-ı a‘dâda meziyyetin beyân ider **İkinci Bâb** Mevlânâ es-Sultânun bu ‘aded ile alâkasın ve devâm-ı memleketin beyân ider **Üçünci Bâb** Mısır iklîminde bu ‘adedün vukû‘un ve Kâhire vü Nîl’ün ihbârın beyân ider **Dördünci Bâb** Mevlânâ es-Sultânun ve birâderlerinün tasallut tarîkiyle serîr-i mülk-i Mısır’da saltanat itdiklerin ve Mevlânâ es-Sultân saltanatında yedincileri olub serîr-i mülk ana mukarrrer oldugın ve etrâkdan evvel kimesnenün mülk-i Mısır’da saltanat itdügin ibtidâ-i devletlerinden ‘alâ sebîlü’l-ihtasâr beyân ider

Beşinci Bâb Mevlânâ es-Sultânun sîretin ve birâderlerinün ve vâlidlerinün ve ‘ammlarınun ve cedd-i şerîflerinün ki Melik Mansûr Kalavûndur hasletlerin beyân ider (5b)

Altıncı Bâb ittifâk-ı garîbe vü eşya-i acîbe ki Mevlânâ es-Sultân’dan ve ba‘zı birâder u ‘ammlarından ve vâlidlerinden rahimehumullâh vâki‘ olmışdur ve hîç kimesne ana muttali‘ olmamışdur ve bir ahdânun tenbîhine bana sebkat etmemişdür anı beyân ider

Yedinci Bâb bu kitâbda âsâr-ı nebeviye u nüket-i edebiyyenün tahrîrün beyân ider ammâ netîce odur ki bu kitâbun medârı anadur ve nâzirün ayn-ı unvân andan yana ve bu netîcede yedi bâb üzerine vâki olmuşdur

Evvelki Bâb Yûsuf-ı sıddîk kıssası bastındadur aleyhisselâm

İkinci Bâb Musa aleyhisselâm kıssasın ve Firavn-ı la‘înün gussasın beyân ider

Üçünci Bâb Mısır’da saltanat iden mülûk-ı sâlifenün sîret-i tayyibelerün ve kâhinlerün a‘ mâl-i garîbelerün ve sâhirlerün ef‘ âl-i acâyibelerün ‘alâ sebîlü’l-ihtasâr bildürür

Dördünci Bâb Hulefâ-i Fâtımî’den (6a) birisi ki Hâkim demekle meşhûrdur anun sîret-i nâ-pesendîdesi ki ahkâm-ı şer‘a muhâlefet idi beyân ider

Beşinci Bâb Mısır'da vâki‘ olan havâdis u‘ âfâtı beyân ider

Altıncı Bâb Mısır'da ve nevâhîsindeki Kâhire vü ehrâm ahvâlin bildirür

Yedinci Bâb o çiçekler ki Mısır'da sa‘ îd-i vâhidede yani bir mahalde açılur ve ol nazm u nesirden ki o güller vasfında dürler saçılur anı bildürür ve bu ebvâb-ı seb‘anun her bâbınun akibince yedi hikâyet irâd oldugın takrîr ider ve bu hikâyet-ı seb‘iye hâtimetu'l-bâb ve seci‘u tâyiri'l-müstetâb tesmiye oldugın tahrîr ider ve istimdâdü'l-‘inâye minallâh feinnehû lâ havle velâ kuvvete illâ billâh **mukaddime** musannif rahimehullâh eydür ki tetebbu‘ u istikrâ itdüm tefsîrden ve siyerden ve tevârîhden bana bu mikdâr ma‘lûm oldu ki Yûsuf aleyhisselâm Azîz yanında yedi yıl oldı (6b) hattâ ki idür yani cem‘âb bâbın veb veoldu aki‘v وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ[100] yedi kapu idi وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ اَهْلِهَآ اِنْ كَانَ قَمِيصُهُ[101] el-âyeh ve şehâdet iden oglancık Yûsuf aleyhisselâmun ismetine yedi günlük idi ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى حِينٍ[102] ve Yusûf aleyhisselâm zindânda yedi yıl kaldı 'alâ kavlu'l-ekserîn ve Mısırun Meliki Velîd ibn Reyyân vâki‘asında gördi سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ[103] ve bu vâkı‘a Yûsuf aleyhisselâm söyledi nice ki meşhûrdur ve Yûsuf didi تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَاَبًا[104] فَمَحَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ اِلَّا قَلِيلاً مِمَّا تَأْكُلُونَ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا قَلِيلا andan sonra Melik Reyyân Yûsuf aleyhisselâmı 'azîz-i Mısır itdi ve memleketün ihtiyârın (7a) ana tefvîz itdi ve Yûsuf aleyhisselâm her yedi günde bir kerre semend-i sa‘adete süvâr olurdı ve hizmetinde uzemâ-i kavm-i Firavn'dan yüz yetmiş bin ehl-i i‘ tibâr kimesne süvâr olurdı ve Yûsuf aleyhisselâmun o gördügi rüyâsı yedi yaşında idi ve kardaşları on bir nefer idi yedi nefer Leyyâ dendi ki Leyyân ki Ya‘kûb peygamberün hâlidür anun kızıydı ve Ya‘kûb aleyhisselâm ibn Yâmini habsde işidtikde Yûsuf aleyhisselâma mektûb yazdı ki ben ve ehl-i beytüm sârik degilüz ve sârik dogmamışuz rahmeyle tâ rahm göresin ve benüm oglumı bana gönder eger benüm oglumı gönderirsen Allah Te‘âlâ sana hayır cezâ vire ve eger göndermezsen

[100] Evinde bulunduğu kadın, onunla birlikte olmak istedi. Kapıları içeriye kapattı. Yusuf, 12/23.
[101] Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik yaptı Eğer gömleği…, Yusuf, 12/26.
[102] Sonra onlar, Yusuf'un suçsuzluğunu ortaya koyan delilleri gördükten sonra yine de mutlaka onu bir süre zindana atmayı uygun buldular. Yusuf, 12/35.
[103] Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Yusuf, 12/46.
[104] Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın. Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek. Yusuf, 12/47-48.

dua iderim ki yedinci ogluna degin ahz oluna **musannif** buyurur ki bunun gibidür kavluhû Te‘âlâ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ اَبُوهُمَا صَالِحاً [105] müfessirûn buyurmuşlar ki ebden murâd bunda yedinci ebdür ve ol zamân ki (7b) Yehûdâ Yûsuf aleyhisselâmun pîrâhenün getürüb Ya‘kûb aleyhisselâmun mübârek yüzine bırakdı iki yüz kırk mil yolu yedi günde geldi ve zâd-ı râhı anun yedi ‘aded etmek idi babasına vâsıl oldukda etmekler dahı tamâm olmışdı ve Yûsuf aleyhisselâm sûresi yedi bin harfdur ve هَيْتَ لَكَ âyetinde müfessirînün yedi kavli vardur ve kelâmun bastı kıssa-i zikr etdükde cemî‘isine şâmil olur ve Yûsuf aleyhisselâm ol yedilerdendür ki Allah Te‘âlâ’nun taht-ı zıll-i arşında olurlar yevm-i haşrda yevme lê zılle illê zılluh anunçün ki ol hüsn ü cemâliyle Züleyhâ’ya meyl itmedi ve didi إِنِّي اَخَافُ اللهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ [106] Musa hazretlerinün âhir münâcâtı bu idi ki didi evsınî yani yâ ilâhe’l-âlemîn vasiyyet eyle bana nidâ oldı ki ûsıyetike ummike yani vasiyyet iderem sana ananile yedi kerre münâcât (8a) itdi ve bu kelimâtı işitdi yani vâlide rızâsıyla olmak gerek ve Firavn ol şehirlerden ki sâhirleri cem‘ itdi yedi şehr idi ve anlara didi bu Mısır memleketi ve bu enhâr ki tecrî min tahtîdür benüm degil midür ve ol cârî nehir yedi nehir idi ve Firavn kasîrü’l-kâmet idi ve sakalınun uzunlugı yedi karış idi Musa aleyhisselâm Benî İsrâilile Mısır’dan çıkdukda altı yüz yetmiş bin mukâtil nefer ile çıkdılar ve Firavn anların talebine bin kere bin ve yedi yüz bin cengî kâfirile çıkdı ve mukaddimetü’l-ceyşi Hâmân vezîri idi ve anlarun içinde yetmiş bin siyah ata binen kâfir var idi ve dimişler ki yedi kerre bin bin kimesne idi Firavnun askeri ve Hak Te‘âla’dan celle ve ‘alâ Firavn kavmine yedişer gün ‘azâb geldi evvel yedi gün tufân oldu ve andan sonra cerâd ki çekirgedür yedi gün içlerinde olub ‘azâb (8b) itdi andan sonra yedi gün kımmıl ki bitdür andan sonra yedi gün dıfda‘ ki kurbaga dirler andan sonra yedi güne dek su anlara kan oldu kelâmun bastı cemî‘isinün beyânında gelür inşâallah ve dahı sehereden yedi kimesne Mısır’da a‘mâl-i ‘acâyibe kâdir idi ve Hâkim ki mâlik idi yedi yıl ve yedi ay sof libâslar giydi ve anı yedi cubbe’ât içinde maktûl buldılar ve anun zamânında nisâ bâzâra çıkmadan yedi yıl men‘ olundı cemî‘ ahvâl zikr olur inşâallah ittifâkan Mısır‘ ın ümerâsından ba‘zı suâl itdi ulemâdan ki kadir gicesin bize beyân idünüz ba‘zı didi ramazânun evâhirinde yigirmi yedinci gece olmak vardur ve şühûr u eyyâm fazîletinde beyân itdi ki rivâyet olunmışdur Katâde ve Âsım’dan ki işitdiler İkrime’den ki dirdi ki

[105] Ve altında onlara ait bir define vardı. Babaları da iyi bir insandı. Kehf, 18/82.
[106] Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Maide, 5/28.

didi İbn Abbâs ki Ömer radıyallâhu anh Resûlullâhun ashâbın (9a) da‘ vet itdi ve leyle-i kadirden suâl itdi cemî‘ didiler ki ramazânun aşer-i evâhirindedur İbn Abbâs radıyallâhu anhumâ didi ki suâl itdügün leyle ne leyledür ki ben bilmedüm Ömer radıyallâhu anh didi leyle-i kadirdür suâl itdügüm İbn Abbâs radıyallâhu anhumâ didi ki yedi geçmişdür ramazânun aşer-i evvelinden ya yedi kalmışdur ramazânun aşer-i evâhirinden Ömer radıyallâhu anh didi ki neden dersin İbn Abbâs didi ki Hakk Te‘âlâ semâvâtı yedi yaratdı ve yeri yedi yaratdı ve yevmleri yedi yaratdı ve beytullâhun tavâfı yedidür ve remy-i cimar yedidür ve âdemin hilkati yedi şeydendür Ömer radıyallâhu anh didi bildürdün bize ol nesne ki bilmezdük çünki emîr müşârün ileyh fehm itdi müdde‘âsın îrâd itdi istihsânın ve müntehâ oldı kelimâtı ‘adedümüz budur faziletinde hattâ didi ki ma‘âdin yedidür ve elvân yedidür ve ebvâb-ı cehennem yedidür ve fâtihâ ki ümmü’l-kur’ândur yedi âyetdür (9b) ve kelime-i tayyibe ki lâ illahe illallâh Muhammedun rasûlallâhdur yedi kelimâtdur bu hikâyetin takrîbiyle zikr olunmış ki Kâhire’de bir azîz var idi ki ana İbn-i Seb dirlerdi Şeyh Cemâleddin-i Mısrî bir risâle yazmışdur ve ol risâlede İbn Seb‘ a yazan ebyâtın tercümesidür **li-mütercimihî**

Ey İmâmî ki fazâyilde senün mislün yok

Ol mülâki bize kim geçdi yılun nısfı tamâm

Kâdir olmadum okumaga usûlün rub‘ ın

Gâfil oldun bana nisbet bu yıl ey çarh-ı gulâm

Keser oldu benüm ahvâlüme nisbet bu yıl

Ne asıl kesr u nice kesr ki Seb‘ itdi kıyâm

Bu lugaz da Şeyh Cemâleddînündür Melîha ismine

Ol perî-veş dil-i uşşâkı ki târâc itdi

İl sanurlar ki meger dillere mâlik dirler

Ol Melîha ki sâbahatle olubdur meşhûr

Ne aceb ism ana var kim ana hâlik dirler

Kimi dir biş u kimi altı kimi dir yedi

İsmi zikri ile uşşâk ana sâlik dirler

Bu da İbn Seb‘ a yazan ebyâtdur **li-mütercimihî**

Erbâb-ı ilmçünki yapılmış bu medrese

Bir şeyhi var ki ferdurur îtârıcem‘dür (10a)

Dillerde var mevâtînün çok mehâbeti

Pes vâkıf-ı eseddurur eşyâh-ı Seb‘dür

Musannif eydür ki Dürretü’s-seniyye nâm Ebî İnân Magrib Begi’nün ismine bir risâle yazdum ve na’t-ı nebeviyle müzeyyen eyledüm bu ebyât o risâledendür ki tercüme olundı **li-mütercimihî**

Ol ki mustagrakdurur mülk içre ana mecd u câh

Hânedanıdur kadîm ve dudmânıdur ‘azîm

Bundan evvel mâlik-i mülk idi ecdâdı anun

Rütbe-i âlile bu altıncıdur mülke mukîm

Gökde san rûşen sehâbidi ki anlar geçdiler

Anlarun huddâmına var idi çok mâl u na’îm

Bir risâle eyledüm inşâd dü-gevher ele

Gevheri heb şeb çerâg u dürleridür hep yetim

İki âlem serverî na‘tiyle tezyîn eyledüm (10b)

Kim ezeldendür kerîm u hem kasîm u hem selîm

Yevm-i mahşer kim ola bes meclis-i âlî esâs

Yedi çarh üzre çıka izzetle ol zât-ı kerîm

Devlet-i dîdâr içün tâlib ola ervâh-ı kuds

Bana hem dîdâr ola yâ Rabb müyesser ey Rahîm

Nâr-ı sûzândan Rasûlullâh oldukda şefî'

Vardur ümmidim ki ben hem görmeyem nâr-ı cahîm

Rûh-ı pâk-i pür-fütuhına anun bin bin vedûd

Kim cihân ehline gösterdi sırât-ı mustakîm

Evvelki Bâb

Bu ʻaded-i sebʻanun şerâfetin ve hâsiyyetin ve sâir âʻdâda meziyyetin yedi vecihle beyân ider vech-i evvel sâhibi'n-nesimâtü'l-fâyiha ve gayra erbâb-ı ilm-i riyâzîden dimişler ki ʻaded sebʻa ʻaded-i kâmilün evvelidür anunçün ki ʻadedün küllisi anda (11a) cemʻdur zîrâ ʻadâd-ı ezvâcdur ve efrâddur ve ezvâcun zevc-i evveli isnândur ve zevc-i sânîsi erbaʻadur ve efrâdun ferd-i evveli selâsedür ve ferd-i sânîsi hamsedür bes eger zevc-i evvel ki isnândur ferd-i sânî ile ki hamsedür cemʻ olsa yedi olur yâ ferd-i evvel ki selâsedür zevc-i sânî ile ki erbaʻadur cemʻ olsa sebʻa ki ʻaded-i kâmildür olur hükemâmezheb üzerine de ahad ki mebde-i ʻadâddur sitte ile ki zevc-i sâlisdür cemʻ olsa sebʻa olur ki ʻaded-i kâmildür ve bu hâssiyet gayr-ı aʻdâdda yokdur

vech-i sânî müfessirînden baʻzı dimişler ki ʻArâb sebʻa ʻadidinde mübâlaga ider anunçünki taʻdîl ʻadedün nısfındadur ki hamsedür vaktâ ki vâhid anun üzerine ziyâd olsa ednâ mübâlaga olur dirler ve eger hamse üzerine isnân ziyâd olsa aksâ mübalâga olur ve bunun üzerine ziyâd olmaz dirler

vech-i sâlis Ebû Abdullâh el-Kenîf el-Mâlikî semâniye vâvı içün dimiş ki (11b) lugat-ı fasihdedür ʻArabın baʻzısı iʻtibâr etmişdür vaktâ ki aʻdâdı additseler dirler vâhid sânî selâse erbaʻa hamse sitte sebʻa ve semâniye tisʻa ʻaşer lugatlarında şöyle mezkûrdur **musannif** dir ki lugatlarında böyle zikr oldugı mukarrerdür ve seb'a anlarun katında ʻaded-i kâmildür ve ol ʻaded ki sebʻadan sonradur müstenifdür yani ibtidâdan başka ʻadeddür nice ki Hakk Teʻâlanun kelâm-ı mecîdinde ve furkân-ı hamîdinde vâkiʻ olubdur *ve yekûlûne seb'atun ve sêminuhum kelbuhum* Kur'ân-ı ʻAzîmde vav sâbitdür sebʻadan sonra ve andan mukaddem sâbit olmuşdur ve lugat-ı fasihe ki Kureyş'ün lugatıdur anun sıhhatine müşʻirdür

dördünci vecih musannif dir ki bu kavlün müeyyidi Kur'ân-ı 'Azîm ve Furkân-ı Kerîmde yedi mahalde vâki' olmışdur

birisi budur اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَهُمْ[107] zikr-i seb'înden murâd magfiret içün hadd-i (12a) mu'ayyen degildür ki necefi olmaya ki 'aded-i mezbûrun zikri mübâlagadur bu delîl üzerine ki Mücâhid ve Katâde rivâyet itmişler ki Rasûlullâh buyurdılar ki *sevfe estağfiru lekum eksera min seb'îne merraten* yani istigfâr iderem sizünçün yetmiş kerreden ziyâd andan sonra bu âyet inzâl oldu ki سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ اَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ اَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَهُمْ [108] yani beraberdür ki anlar içün istigfâr idesin ya anlar içün taleb-i magfiret etmeyesin elbette Allah Te'âla magfiret itmez anlara

ikinci mevzi budur kavluhû Te'âla وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلاً لِمِيقَاتِنَا[109] yani ihtiyâr itdi Musa kavminden yetmiş kimesne bizim mîkâtumuz içün denilmişdür ki on iki sıbt idi Benî İsrâîl her sıbtdan altı kimesne ihtiyâr itdi cümlesi yetmiş iki nefer âdem oldılar Musa aleyhisselâm didi ki sizden iki kimesne muhâlefet ider her kim sizden oturak olsa gelenlerle ecirde berâberdür Kâlib u Yûşa kabûl itdiler ve oturak oldılar (12b) ve rivâyet olunmış ki Musa aleyhisselâm pîrlerden altmış kimesne ihtiyâr itmişdi andan sonra vahy geldi ki yigitlerden de on kimesne ihtiyâr eyle tâ ki cümlesi yetmiş ola İbn İshâk didi ki Musa aleyhisselâm anları anunçün ihtiyâr itdi ki itdüklerine istigfâr ideler ve tövbe ideler ve anlarun buzaguya tapub ibâdetden vazgeldükleri meşhûrdur

üçünci mahal budur kavluhû Te'âlâ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعاً اِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللهِ الْعَظِيمِ فَاسْلُكُوهُ[110]

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ dimişler ki silsile yetmiş zirâ'dur ve her zer'i yetmiş ba'dur ve her bâ'ı Kûfe'den Mekke kadar yoldur ve Kûfe'den Mekke vallâhu a'lem yigirmi günlük yoldur ve hadîsde gelmiş ki eger bir tag başı kadar taşı gökden yere bırakalar dahı gece olmadan yere yetişür ve eger ol silsile ucundan meselen bıraksalar kırk gece vü gündüz geçe andan mukaddem ki o taş (13a) o silsilenün bir ucuna yetişe ve rivâyet

[107]Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme (fark etmez). Onlar için yetmiş kez bağışlanma dilesen de, Allah onları asla affetmeyecektir. Tevbe, 9/80.
[108]Onlara bağışlama dilesen de, dilemesen de onlar için birdir Allah, onları asla bağışlamayacaktır. Münâfikun, 63/6.
[109]Musa, kavminden, belirlediğimiz yere gitmek için yetmiş adam. A'râf, 7/155.
[110]Sonra uzunluğu yetmiş arşın olan zincire vurun onu çünkü o, azamet sahibi Allah'a iman etmiyordu yoksulu doyurmağa teşvik etmiyordu. Hâkka, 69/32,33,34.

olmış ki cemî‘ ehl-i nâr o silsilede olsalar gerek ve mervîdür ki o silsile kâfirün dübürlerinden girer ve agızlarından çıkar ve denilmiş ki burunlarından çıkar Zemahşerî Keşşâf’da didi ki Hakk Te‘âla’nun bu kavlindeki وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِۚ iki kavî delîl vardur günâhun büyüklügine miskînin hırmânında ta‘âmdan evvelki delîl atfıdur bu âyetin küfre ve bu karînedür ikinci hazzun zikridür fi’lsüz nâ ma‘lûm ola ki hazzun târiki bu menzilede nice olsa gerek târik-i fi’lin hâli Ebî Derdâ radıyallâhu anh ‘avretin tahrîs iderdi ta‘âmda şurbânun çoklugına mesâkîn eclinden ve dir idi ki silsilenün nısfın îmânla çıkarduk ve kalan nıfsını hırsla çıkaralum

dördünci ve beşinci mahal budur kavluhû Te‘âla اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّۜ [111] el-âyeh İmâm Fahreddîn Râzî didi ki Hakk Te‘âla Kur’ân-ı ‘Azîm’de semâvâtı ve ‘arz çok zikr (13b) itmiş ve bu zikrün tekrârı delâlet ider semâvât u ‘arzun ‘azîm şânına ve bunlar da Hakk Te‘âlâ’nun esrârınun ‘azameti beyânına ve halkun aklı vü idrâki hakkun hikmeti ve kudreti tasavvurundan kâsırlardur ve سُبْحَانَكَ مَا عَرَفْنَاكَ حَقَ مَعْرِفَتِكَ [112] makâmında hayırler

Şi‘r

Subhâne men tehayyera fî zâtihî sivâh

Fehm cûd bekne kemâleş neberde râh

Ve hem semâvâtun levnin gök yaratdı anunçünki müntefi’ ola ebsâr-ı nâzıra zîrâ bu renkde basara takviyet çokdur hattâ ki etıbbâ göz veca‘ında gök destmâl bagladurlar ve Hakk Te‘âla semâvâtın levnin ahsen-i elvân halk itdi ve ol müstenîrdür ve şeklini ahsen-i eşkâl yaratdı ve ol müstedîrdür didi eşyâ ile ki mesâbîh u kamer u şems u ‘arş u kürsî vü levh u kalemdür müzeyyen itdi ve bu yedi eşyânun üçi zâhirdur ve dördi hafî vü sâbit olmışdur delâyîl-i aklî vü naklî ile **mütercim** dir ki seb‘a-i seyyâre vü benâtü’n-na’ş ki azherü (14a) mine’ş-şemsdür ve **musannif**un nazarına sehâ kadar zâhir olmamışdur zîrâ ki anmamışdur ve benâtü’n-na’şî ki fârisî dilinde heft biraderân u heft-evreng dirler

altıncı ve yedinci mevzi’ kavluhû Te‘âlâ

[111] Allah, yedi göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır. Talak, 65/12.
[112] Seni hakkıyla (bilemedik) tanıyamadık.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ [113] vech-i istinbât bu âyet-i kerîmeden ki bir habbe yedi yüz habbe olur budur ki bir habbeden yedi sünbüle yani yedi hûşe biter ve her hûşeden yüz dâne hâsıl olur mecmû‘ı yedi yüz dâne olur bu misildür anlariçün ki Hakk Te‘âlâ’nun yolunda mâlların nafaka iderler her akçelerine yedi yüz hasene âhiretde ve yedi yüz akçe dünyâda hizâne-i gaybından ‘atâ etmek mukarrerdür وَاللهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

beşinci vecih bu bâbun aslından müfessirînden ba‘zı dimişler ki ‘aded-i seb‘a ‘aded mukni’dür anuniçünki semâvât u ‘arzun ve insânun hilkati (14b) ve rızkı ve ol a‘zâyla ki Hakk Te‘âlâ’ya tâ‘at ider ve ‘âsî olur bu ‘aded üzerinedür ve ol a‘zâ göz u kulak u lisân u batn u ferc ü el ü ayakdur ve İmâm Fahreddîn Esrâr-ı Tenzîl’de dimiş ki lâ ilâhe illallâh muhammedün rasûlullâh yedi kelimedür ve bendenün a‘zâsı yedidür ve cehennem kapusı yedidür ve bu kelimeye her kelimâtdan cehennem ebvâbından bir bâb u a‘zâ-yı seb‘adan bir ‘uzv müte‘allikdur

altıncı vecih Rasûlullâhun sallallâhu aleyhi vesellem bu kavl-i şerîfleri ki المؤمن يأكل في مِعًى واحد، والكافر يأكل في سبعة أمعاء [114] İmâm Fahreddîn didi ki bu hadîsde işâretdür eklün kılletine ve kesretine ve dinilmiş ki bu hadîs muktezâsınca cehennemün yedi kapusı vardur **musannif** eydür ki ‘ulemânun bu hadîsde akvâli çokdur ol akvâldan biri budur ki Rasulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem bu hadîsi darbü’l-mesel tarîkiyle beyân itdi zühhâd içün dünyâda ve hırs göstermesine dünyâya mü’minün (15a) âz-ı dünyâyla kanâ’ati ma‘â-i vâhid gibidür eklde ve kâfirün şiddet-i ragbeti dünyâya em‘â-i seb‘a gibidür eklde esah akvâl budur

yedinci vecih musannif dir ki Hakk Te‘âla bana ol nesne ki ilhâm itdi bu ‘aded-i seb‘anun istikrâsıdur ve mülhem olan budur ki ol üç harf ki sin u be vü ‘ayndur ba‘zı harfun takdîmi ve te’hîriyle tasarrufunda altı terkîbe muhtemeldür ‘Arâb kelâmında beşi müstameldür ve biri gayr-ı müsta‘mel ve müsta‘mel olan terkîbât ‘azamet ü kuvvet ma‘nâsından hâli degildür ve anun beyânı budur ki bu hurûfun mâdde-i asliyyesi **evvel** sin be ‘ayndur seba‘tuhû denilür yani sögdüm ana ve evka’ oldum anda ve seba‘tu’z-ziyâb el-ganem de denilür yani kurdlar koyunı öldürdiler ve yediler ve

[113] Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Bakara, 2/261.

[114] Mümin bir mide ile yer, kâfir yedi mide ile yer.

es-se‘’u ve es-sebu‘atun bâ harfinün dammesi ile esede ve lebûhe dirler esed hûd-ı meşhûrdur arslan dimekdür ve ammâ lebûh dişi arslandur ve bâ harfinün sükûnla da (15b) ikisinde câyizdür ‘Arâbun kelâmından gelmişdür ehaztü sebeaten ve ehaze seb‘un gelmemişdür anunçünki lebûh esedden mülâyimdür **ikinci** sin ‘ayn be mâddesidür es-se‘âbîbu mine’l-mê’i dirler ol sâfî vü cârî su ki meddile ve kuvvetile akar ü**çünci** be sin ‘ayn mâddesidür ki ‘Arâb kelâmında müsta‘mel degildür ve vaz‘ olunmamışdur bu mâddeye misâl bana zannolur idi tetebbu‘ itdüm Sıhâh-ı Cevherî ve İbn Sîde’nün Muhkemi ki lugatda yazmışdur hîç birisi misâl zikr itmemişlerdür **dördünci** be ‘ayn sin mâddesidür Muhkemde denilmiş ki el-bel‘asu’n-nêkatu’d-dahmetu yani büyük deve demekdür **beşinci** ‘ayn be sin mâddesidür ‘abese ebû kabîledur Kaysdan ve el-‘*abûs cem‘-i kesîrdür ve yevm-i*‘*abûsin ve* ‘*âbisin* yani şiddetlüdür kemâkâlallâhu Te‘âla *âkıdetu -ziyêbu’l-êbisu’zva-el* ve [115]يَوْماً عَبُوساً قَمْطَرِيراً *ez nêbehê* yani kurdlar tırnagların bir yere cem‘ itmişlerdür ve *el-*‘*anbes* eseddür a**ltıncı** ‘ayn sin be mâddesidür (16a) ‘Asîb bir tagun ismidür ve el-ya‘sûb nahlün emîri ve Melikidür yani bâl arısınun emîridür emîrü’l-müminîn Ali’ye radıyallâhu anh emîrü’n-nahl de dirler anunçünki didiler hêzê ya‘sûbun Kureyş’in yani Kureyş’ün seyyididür ve reîs-i kavme ya‘sûb dirler ve hem ya‘sûb Rasûlullâhun sallallâhu aleyhi ve sellem feresinün ismidür ve ya‘sûn atun alnındaki aga da dirler ki burnınun üstine berâber gelmiş ola ve ya‘sûb bir tâyire de dirler ki çekirgeden büyücekdür kuyrugı uzundur kanâtların cem‘ itmez yer üzerine dururşa müşâbeheti vardur ferese karnı çekilüb durmada **musannif** dir ki ya‘sûb hacelün bir nev’idür dimişler ki hacel keklikdür ve hacel bir perri tayrun ismidür ve istikrâ ile bu zâhir oldı ki bu ‘adedün meziyyeti sayir a‘dâda nihâyet deredededür ve bu tasrîfün kuvveti kim ölmez mâdâm ki tasrîfe kâbiliyyet vardur ve bu tarîkiye iştikâk (16b) ekber dirler bu tasrîfun tarîkine ‘ulemâdan zâhib olmamışlar illâ ki ba‘zı İbn Huyay gibi Hasâîs’de ve İbn Habbâz gibi Îzâhun şerhinde ve ben tetebbu‘ ve istikrâ ittüm tefsîrden ve hadîsden ve tevârîhden ve gayr-ı ilimden kâdir oldugum kadar ‘aded-i mezkûr kadar görmedüm elsinede daîr bir ‘adidi ve bu ma‘lûmdur ki esmânun kesreti müssemânun şerefine delâletdür bir kimesne bir nesnei meselâ sevse anı envâ’la zikr ider **mütercim** dir ki bu ‘aded-i seb‘iye hemân ‘Arâb fusahâsı i‘tibâr itmiş degildür ve i‘tibâr idüb ihtiyâr itmiş degil

[115] Asık suratlı, çetin bir günden (o günün azabından dolayı). İnsan, 76/10.

acem zurefâsı da bu ‘adede nâzirdür ve lisânlarında dâir hattâ Hazret-i irşâd-penâhî Mevlâna Nureddîn Abdurrahmân Camî nûr-ı merkade dahı bu ‘adede mübâlaga eylemişlerdür ve dîvânlarunda vâki‘ olan gazelleri yedişer beyt tamâm itmişlerdür bu ‘adede nisbet dîvânlarınun âhirinde bu kıt‘a-i nazm silkine çekmişler

Kıt‘a

Be-bostân sahn murg-ı tab’ men ekser

Be-heft beyt şod nagme-sâz u kâfiye-senc (17a)

Zi heft peyker gehcûr gence her gazeli

Nemune ist zi ma’nedur u nihân sad genc

Çu beyt beyt zi her heft azât su mırsâ’ est

Gereş sebi’ mesâni lakab nehend mirenc

Zi heft uzuv ki yâd u bâd kem anrâ

Ki heft beyt merâ şeş rakam dünyâ penc

Ve hem Şeyh Nizâmî Hazretlerinün hamselerine nazîre buyurdukları yedi kitâba Heftevreng ad komuşlar nice ki buyurmışlar rubâ‘î

İn heft güher ki der baha hemsengend

Ve in heft şecer ki der semer yek rengend

Çun heft biraderân-ı ebrîn çerh-i bülend

Nizâmî şode der-i cihân beheftu rengend

Hâtimetü’l-bâb ve seci‘u tâyiri’l-müstetâb her bâbun âhirinde hâtimede yedi hikâyet zikr olsa gerek denilmişdi **Evvelki Hikâyet** budur ki ya‘sûb ki hacelün bir nev’idür garîb hikâyet nakl iderler Ebu Hayyân Tevhîdi Kitâbü’l-İmtâ‘ u müvânesede dimiş ki hacel kendi nev‘inden birinün yuvasına gelür ve anun beyzesinün üzerinde oturur nice ki yavrı çıkarma âdetleridür ve beyzei (17b) ısıcak ider ve yavrı çıkarur ve yavrılara tayrâne kuvvet geldükde uçarlar ve aslî analarına mülhik olurlar ve bu ‘acâyibdendür zîrâ agır tuyûr böyle degildür sonradan yavrı çıkaran anaya tâbi‘ olurlar ve Zemahşerî

Rebî‘u’l-Ebrâr’da dimiş ki hacele tivenün aşagasında oturur ve ya’sûb ucında oturur ve hacele hemân eser-i râhiyasıyla beyze tahsîl ider nice ki erkek hurmâ nutfesin dişi hurmâya tutarlar ve hurma hâsıl olur **mütercim** dir ki hacelenün beyze tahsîl itmesi hurmânun nutfe ile hâsıl olmasından ‘acîbrakdur zîrâ erkek hurmânun nutfesin dişi hurmâ agacına peyvend itmeyince hurmâ hâsıl olmaz ve bu hacele ile ya‘sûbun mabeyininde bir nîze boyu yıraglık var iken ya‘sûb hemân nîze ucında oturmagıla ve hacele nîzenün aşagasında olmagıla müccered birbirini görmekile beyzâ tahsil ider

İkinci hikâyet Kâdı Şemseddîn Hallikânî tarîhinde ve Şeyh Şemseddîn Zehebî (18a) Târîhu’l-İslâm kitâbında dimişler ki ‘ukâbun erkegi olmaz gayr-ı cinsinden anunla cem‘ olur dimişler ki sa‘lebdür ya gayrıdur

Beyt

Nice kuşdur rakîbi ben bilmem

Ana ma‘lûm u babası mechûl

Üçünci Hikâyet Hâfız Şemseddîn Zehebî Târihü’l-İslâm adlu kitâbında dimiş ki Sultân Mahmûd Sebük Tegin sene-i erba‘a aşer u erba‘a mi’ede hicretden Hind memleketine dâhil oldu ve çok kal‘alar feth itdi âhir bir kal‘aya geldi ki o kal‘ada altı yüz beyt var idi ve Sultân Mahmûd didi ki bir kal‘aya geldüm ki dünyâda nazîri yok idi ve ol kal‘ada tokuz bin beş yüz fîl ve yigirmi bin dâbbe alîklanurdı Hakk Te‘âlâ’nun ‘avniyle emân istediler ve anlara Sultân emân virdi ve harâc mukarrer itdi ve çok mâl u hedâyâ eline girdi ol cümleden kumrîden büyükrek bir kuş eline girdi ve ol kuşun bir hâssası var idi kaçan ki ol kuş bir ta‘âm üzerine hâzır olaydı ki (18b) ol ta‘âmda zehr olaydı hemân ol kuş aglamaga başlardı gözlerinden yaş akardı ve taş gibi baglardı ve bu baglanmış sudan ayırub bir cerâhate sürselerdi ale’l-fevr eyü olurdı ve bu ‘acâyibden idi

Dördünci Hikâyet Ebu’l-Ferec el-Mu‘âfâ bin Zekeriyyâ-i en-Nehravânî Celîs u Enîs kitâbında hikâyet etmiş ki Muhammed ibn Müslim Sa‘dî didi ki Yahyâ ibn Ektem teveccüh itdi ki ben andan yana varam çünki vardum yanında oturdum sag yanında bir mücelled kimatra gördüm ana didi ki şu kimatrayı aç çünki açdum bir mahlûk gördüm başı insân başı gibi ve gögsinden aşaga kargaya müşâbih ve gögsinde iki pâre et bitmiş

bu ‘acâyibi gördükde Hakk Te‘âlaya hamd u senâ didüm ve ihtiyârsuz feza’ itdüm ve Yahyâ gelirdü **li-mütercimihî**

Mahll-ihayret sun’-ı hudâyı cebbâr est

Ki mazhar acebî halk-kerd-i kudret o

Hezâr şükr ki nisbet be-âdem-i hâkî

Şode kemâl u kerem iktizâ-yı hikmet o (19a)

Beglik ahsen-i takvîm dest sun’illâh

Keşîd heyet-ı mevzûn u nakş-ı sûret o

Hattâ ki lisân-ı fasîh ile o mahlûk tekellüm itdi ve sayhalar çekdi ve bu ebyât ki o ebyâtun tercümesidur okudı **i-mütercimihî**

Ben zâgam u acve-lîs oglıyam vü lebve

Reyhân severem hem râh hem nisve vü hem kahve

Sarı marazum yokdur sen korkma ey hem-dem

Hem etme hazer benden yokdur bana çün satve

Mustazraf eşyâyam hem âşık u şeydâyam

İşretüne enîs ola ya ars u ya da’ve

Var bir meme arkamda biri dahı sinemde

Dirlerse aceb midür mensûb bana nisve

Ger şekveleri varsa o sel’atiye halkun

Ammâ ki bana yokdur hiç tâyifeden şekve (19b)

Andan kimatraya girdi ben didüm yâ kâdî bu ‘âşık imiş geldi didüm bu ne dir didi göreyüysin ve şu gördügün mahlûka Yemen begi teveccüh itdi Emîrü’l-Müminînden yana ve göremedi ve mektûb gönderdi zan iderem ki o mektûbda bu mahlûkun ahvâlin takrir itmiş ola

Beşinci Hikâyet Kitâbü'l-Arâyis'de Se'âlibî hikâyet ider ki hüdhüd yer altındaki sıvıyı görür nice ki biz kadehde görürvüz minkârile yeri kazar şeyâtîn bulurlar ki o yerde su vardur kazarlar ve su çıkarurlar Sa'îd ibn Cübeyr didi ki İbn Abbâs bu hadîsi zikr itdükde Nâfi' Ezrak didi ki hüdhüd yer altındaki suyı görür ne 'aceb ki tuzakı görmez ki boynına düşer İbn Abbâs didi ki *izê nezele'l-kadâ amiye'l-basîr* yani ol zamân ki kazâ nâzil olur göz görmez olur

Beyt

Kaza çün zikrden u fer u heşt per

Heme zirgân kor keşenend u ger

Musannif dir ki bu hikâyete karîb ben de bir hikâyet işitdüm Ebu'l-Heysemden didi ki gurâb da görür minkârî (20a) kadar yer altında suyı İbn-i A' râbî didi ki gurâba 'arâb a Gûr dir anunçün ki bir gözün kapar ve bir göziyle görür ve bu bir göziyle görmesini kuvvet-i bâsiredendür dimişler

Altıncı Hikâyet dimişler ki Magrib'de Endülüs cânibinde bir tag var ve ol tagda bir kilîsâ var ziyâret içün o dînde olan kimesneler etrâf u cevânibden gelürler ve o kilîsâya evkâf çokdur ve evkâfınun hâsılı zâyirlerün ziyafetine meşrûtdur ve o kilîsâya kilîsetü'l-gurâb dirler anunçünki o kilîsânun a'lâsında bir kubbe var ve o kubbe üzerinde bir karga var ve ol karga hîçbir yana gitmez ve hiç kimesne de o karganun anda oldugın bilmez ve kaçan ki misâfiri yırakdan görür başını kubbenun revzenesinden içeri sokar gelen zâyirün adidi kadar sayha ider eger bir âdem olsa bir kerre sayha ider ve eger iki olsa iki kerre sayha ider ve üç olsalar üç kerre âlâ hêzê'l-kıyâs bu 'acâyibdendür

Yedindi Hikâyet Mısır'a karîb Nîl'ün (20b)kenârında bir tag var bir acâyib söylenür o tagda ki hiç kimesne görmiş degildür ve işitmiş de degildür bir iklîmde ve bu zamânda dahı bâkîdür ve ol 'acâyib budur ki yaz faslınun âhirinde bir ma'lûm günde bir alây boyunları tavklu kanâtlarınun ucı karakuş gelür feryâdları gâyet de sa'b gulgulelerunden künbed-i gerdûn sadâyla dolar kasd iderler ki o tagun şi'binde taşı kazıyub mekân ideler birisi gelür ve minkârıyla bir mahsûs yeri kazar eger minkârıyla o yerde asılmadısa birisi dahı anun yerine gelür böylelikle o mikdâr say iderler ki birisi

minkârından asılur andan sonra müteferrik olur kalanları ol minkârından asılur o kadar asıldugı yerde durur ki ölür andan sonra yere düşer ve müzmahil olur her yıl o fasılda o kuşlar gelürler ve bu ef‘âl anlardan sâdir olur ve ba‘zı didiler ki birisi minkârından asıldukda ki kalanları müteferrik olurlar o asılan kuş ıztırâb ider şiddetile ve kendisin (21a) kurtarur ve yoldaşlarına mülhik olur çünki anun kurtuldugın yoldaşları görürler anun üzerine devr iderler ve minkârlarıyla o kurtulan kuşı darb ururlar hattâ ki o döner ve tekrâr minkârından asılur o yerde ve bu ‘acâyibdendür ki hîç kimesne işitmiş degildür ve ammâ ankâ vü ruh hikâyetin ‘acâyibü’l-garâyibde ve garâyibü’l-‘acâyibde beyân etmişem dir **musannif** rahimehullâh

İkinci Bâb

Mevlânâ es-Sultân yani Sultân Hasan’un tâbe serâh bu ‘adedile alâkasın ve münâsebetin yedi vechile beyân ider

Evvelki vecih budur ki Mevlânâ es-Sultân kardaşları beyninde yedincidür serîr-i mülkde ve anun beyânı gelse gerek inşâallâhü’l-azîz

İkinci vecih budur ki Mevlânâ es-Sultân vâlid-i şerîfleriyle yedi nesnede muvâfıkdurlar anun beyânı da altıncı bâbda gelür inşâallâh

Üçünci vecih budur ki Hakk Te‘âla Mısır iklîmini bu ‘aded-i şerîfe mahsûs itdi ve mukaddimede mezkûr oldı (21b) min vechi ve bakiyyehû ebvâbda gelür tetimmesi inşâallâh te‘âlâ

Dördünci vecih budur ki bu yıl tamâm olmasıyla ki sene-i seb‘a ve hamsîn ve seb‘a mi’e olur yedi yıl geçmişdi ibtidâ saltanatından Mevlâna es-Sultân’un ki bu kitabun telîfine şürû‘ olundı

Beşinci vecih budur ki Mevlâna es-Sultân’ın kâ‘ât mahrûsesi kal‘ada yedi idi ve kâ‘ât kâ‘un cem‘idür ve kâ‘ sarâya dirler

Altıncı ve Yedinci vecih budur ki Mevlânâ es-Sultân dâhildür Resûlullâh’un sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinün bu hadîs-i şerîfleri tahtında ki buyurmuşlar ki

Te‘âlâ’nuni haşrda Hakk -mvdi tâyife yehadîs ye-el سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِى ظِلِّهِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ[116] zıllı altında olsalar gerek ol pâdşâh-ı ‘âdil ikinci bir kimesne ki küçükden tâ‘atile büyümiş ola kalan tavâyıf meşhûrdur maksûdumuz imâm-ı ‘âdil beyânıdur ve Mevlânâ es-Sultân imâm-ı ‘âdildur **mütercim** dir ki bu hadîs-i şerîfün mazmûnı muktezâsınca bizüm şâhzâde-i civânbaht-ı kâmkâr (22a) hazretleri hallede mülkühû yevm-i haşrda Hakk Te‘âlâ’nun sâye-i ‘inâyetinde a‘lâ derecede olsalar gerek inşâallâhu Te‘âlâ anunçünki hem âdildürler ve hem sigarısından Hakk Te‘âlâ’nun tâ‘atiyle kemâl bulmışlardur ve hem vâlid-i şerîfleri hallede hilâfetuhû hazretlerinün emirleriyle olmak ve vâlide-i ismet-penâhı Belkîs Mekânî hazretlerinun rızâlarıyla olmak aksâ-yı murâdlarıdur elhamdülillâh vel-minne **li-mütercimihî**

Rehi şâh-ı mülk etvâr etvâr ançünun bâyed

Hakk ez kerr arâ u râzi est kerdâr ançünin bâyed

Musannif dir ki ‘aded-i seb‘a ‘ulemâ-i riyâzî katında evtâd-ı sâbitedendür bu vücûh seb‘a çünki bu ‘aded-i şerîfe muvâfıkdur delâlet ider Mevlânâ es-Sultânun sebât-ı mülkine ve ızam-ı şânına ve saltanatında kuvvetine ve a‘dâsınun helâkine anunçünki sin ü be vü a‘yndan olan tasrîf-i şedîdü’l-eserdur nice ki zikr olundı esede (22b) sebu’dirler anunçünki kuvveti yedi mertebe muzâ’afdur

Hâtimetü’l-bâb ve seci‘u tâyiri’l-müstetâb

Evvelki Hikâyet musannif der ki Mevlânâ es-Sultânun eyyâm-ı devletinde ‘aded-i şerîfî fâl tarîkiyle beyân itdüm anunçünki Rasûl sallallâhu aleyhi ve sellem fâlı severlerdi ve hem buyurdılar ki yani maraz sirâyet olmaz لا عَدْوَى ولا طِيَرَةَ ويُعْجِبُنى الفألُ[117] ve bu tıyerün üni eylükçün vü kemlükçün delâleti yokdur ammâ beni acebe getürür fâl yani fâl vardur rivayette gelmiş ki ol vakt ki Rasûl sallallâhu aleyhi ve sellem Medîne-i Mutahhara’ya geldiler ve ensâr cemâ‘atinden birisinün mekânına nüzûl itdiler ev sâhibi kendi kullarına nidâ iderdi ki yâ Sâlim yâ Yesâr Rasûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdılar ki *selimet lene’d-dâru fî yusrin yâ sâlim yâyesâr* işitdükte fâl tutdılar

[116]Yedi kişiyi Allah Teâlâ, kendi gölgesinden başka bir gölgenin olmadığı bir günde kendi gölgesinde gölgelendirecektir.
[117]Hastalığın kendiliğinden bulaşması yotur. Uğursuzluk yoktur. Ben hayra yormayı yeğlerim.

ve bu kelimâtı didiler Ebu'l-Alâ-i Magribînün fâl tarikiyle dedügi ebyâtun tercümesidür (23a) **li-mütercimihî**

Suâl eylediler kim nedür sana maksad

Didüm sa'îd durur maksadum benüm fi'l-hâl

Emîrümüz adı hem çün sa'îd idi didüm

Sa'îddür bana maksad mübârek ola fâl

İkinci Hikâyet ittifâkan Ahmed Tolun zamanunda gökyüzinden şihâb sâkıt oldı ulemâ vü müneccimleri cem' itdi ve anlara şühüb-i sâkıtanun ahvâlin sordı hîç biri cevâb-ı şâfî dimedi cümel-i şâ'ir didi bu kıt'a da cümelün kıt'asınun tercümesidür **li-mütercimihî**

Didiler kim kevâkib sâkıt oldu

Delâletdür cihânda hâdisâta

Müneccimler didi her biri bir söz

Ki yok idi delâlet bir sebâta

Benim de hâtıruma geldi bir söz

Ki virmem ol sözi âb-ı hayâta

Bu kevkebler ki gökden sâkıt oldı

Delâlet eyler ol düşen nikâta

Adûnun kevkebi ikbâlidur ol

Karîb olmuşdurur düşmen memâta (23b)

Ve anun ma'nâsı Türkîde budur **beyt** gökyüzinden bu düşen tîr-i şihâb düşmenün ahteridür sâkıt olan Ahmed Tolun gâyetde mesrûr oldı ve ana câyize emr itdi ve hil'at-ı fâhirle müftehir eyledi ve ol cemâ'ate didi *uffin lekum* yani uf sizlere ki bir kez bu asl kelâm-ı hüsnile cevâb veremedünüz ve bu üf bir kelimedür ki endûh u kerâhiyyet vaktinde dirler ve dahı cümel-i şâirun bir latîfesi budur ki bir gün yâranından birisini

gördi ki semen yer ana didi ki yâ Ebâ Abdullâh semen ekl eyleme ki ol semmdür ki ana nûn izâfe olmışdur cevâbında didi ki sana ihtirâz etmek evlâdur ki senün ekl itdügün hayyedür ki anun aslı hayâtdur ki elif sâkıt olmışdur andan

Üçünci Hikâyet Tâhir ibnü'l-Hasan'dan hikâyet iderler ki İsâ ibn Mâhânla kıtâle çıkarken âstîninde derâhim var idi zu'afâya ihsân itdi (24a) ve yinin silkdi ve sebîl itdi ve lâkin bundan kalbine tatayyur geldi yani yini boş kalmadın hâtırına kem fâl geçdi ve bu ma'nîi şu'arâdan biri anladı ve didi li-**mütercimihî**

Cem' idi derâhim anı bezl eyledün âhir

Bezlile belî hâsıl olur matlab-ı a'lâ

Sen olma perîşân ki tamâm oldı derâhim

Bir nesne ki nısfı hem ola getdügi evlâ

Bu hüsn-i kelâmdan tefe'ül tutdı

Ve ana câyize ihsân itdi

Dördünci Hikâyet Kâfur-ı İhşîdî ki Mısır'a mâlik idi fukarâdan bir kimesne hidmetine geldi ve ana duâ itdi ve duâda edêmellallâhu eyyâme saltanetihi didi eyyâm kelimesindeki mîmi kesr ile edâ itdi hâzırîn ana 'ayb itdiler bir kimesne ol cem'den kalkdı ve fi'l-hâl bu ebyâtı didi ki o ebyâtun tercümesidür li-**mütercimihî**

Aceb olmaz eger lahn itdi dâ'îdu'âsında

Du'âdur maksadı anun degildür lahnıla kârı

Şehenşâhun bu câh u şevketin gördi ve hasr oldı

Hacâletden anunçün kan döker o çeşm-i hûnbârı (24b)

Tefe'ül eyledüm ol bîkesün bu kesrini basta

Rasûlullâhdan kalmışdur çün fâlun asârı

Sürûr u şevkle geçsün anun eyyâm u evkâtı

İnâyetle ola dâim Hudâ anun nigehdârı

Kâfûr bu ebyâtdan haz itdi iki sene bile câyize ata eyledi

Beşinci Hikâyet İbn Mes‘ûd didi ki Ebû Dâvûd el-Mesîhî bana didi ki ismün nedür didüm Sa’d didi ki kimün oglısın didüm İbn Mes‘ud’e didi anun pederi kimdür didüm Ebû Mes‘ûd didi ki senün meselün o ‘arâb meseline döndi didüm nice didi bir ‘arâb bir kimesne yanına gelmiş ol kimesne sormış ki ismün nedür dimiş Feyyâz dimiş pederün kimdür dimiş İbnü’l-Furât dimiş anun pederi kimdür dimiş Ebû Bahr dimiş münâsib budur ki sen gemi de olasın ve illâ gark olursın rivâyet etmiş Enes ibn Mâlik radıyallâhu anh ki Ömer radıyallâhu anh bir kimesneden suâl itdi ki ismün nedür didi Şihâb ibn Huraka Ömer radıyallâhu anh didi kimdensin didi cemretü’n-nârun ehlindenüm Ömer radıyallâhu anh didi mekânun ne yirdedür (25a) didi zât-ı lazâda Ömer radıyallâhu anh didi *edrik ehleke fekadi’hterakû* yani bul ehlüni ki yandılar çünki vardı ehli yanmış buldı Ömer Hazretlerinun didügi oldı

Altıncı Hikâyet Şihabeddin el-Kavsî bir gün Melik Eşref yanında idi ki Sa‘deddîn Hakîm de Melik hidmetine geldi Melik didi yâ Şehâbeddin Hakîm Sa‘deddîne ne dirsin didi Hakîm Sa‘deddîn vaktâ ki senün hidmetindedür sa’düs-su‘ûddur ve eger hânun üzerine hâzır olsa sa’d-ı bali’dur yani açdur ve eger haymede olsa sa’d-ı ahbiyedür ve eger marîz yanında gelse sa’d-ı dâbicdür Melik Eşref bu kelimâtdan güldi ve bildi ki mâbeynlerinde vahşet vardur es-sulhu hayrun muktezâsınca sulha emr itdi ve her birisine hil‘at verdi

Yedinci Hikâyet İbn Rûmî içün dimişler ki şedidü’t-tatayyurdı yani her nesneden kem fâl tutardı andan taşra çıkmazdı tâ ki eyü (25b) fâl tutmayaydı bu kelimât-ı haseneden ya bir hûb sûretden ittifâkan bir gün ba‘zı ashâbdan hasenü’l-isim ve hasenü’l-vecih tayyibü’r-râyiha kavl ile İbn Rûmî’nün kapusına geldi ve kapu çigşeşdi çünki taşra çıkdı ol ashâba söylemedi ammâ ol oglandan ba‘zı suâl itdi hüsn-i edebile cevâb verdi İbn Rûmî didi hasenün fî hüsnin andan sonra bunlarla bâzâra çıkdı gördi ki bir hayyât dükkânında temr ekl ider ve dükkânun tahtaların dükkân önünde muharref komuş çünki tahtaları gördi didi bu iki muharrif tahta lâdur ve temr temurrudur lâ-temurru kelimesi hâsıl olur yani geçme fi’l-hâl bunı didi ve döndi evine girdi ve kapuyı kapadı ve didi *lâ merertu me‘ake* yani geçmem senünle ve andan bu bâbda hikâyât-ı ‘acîb söylerler

Üçünci Bâb

Mısır iklîminde bu ‘adedun vukû‘un ve Kâhire vü Nîl’ün ahbârun alâ sebîlü’l-ihtisâr beyân (26a) **ider musannif** rahimehullâh eydür ki Mısır iklîminün haddi Lefah u Arîş ortasında vâki‘ olan iki şeceredendür **esvânaca** vü ‘arzı Barkadandur eyleyece beyân olunan haddün tûlı otuz gicelük yoldur ve ‘arzı on gicelük yoldur ve bu hikâyete karîbdur buna ba‘zılar dimişler ki Mısır iklîminün haddi Rûm bahrindendür İskenderiye dek ve hem denilmiş ki Barkada çekilür hattâ ki müntehî olur el-vâhâtü’s-seb’iyye ve andan çekilür Nevbe vilâyetine ve hadd-i Nevbeden çekilür Esvân ile Neccâh ‘arzına Esvânla Neccâh ‘arzınun kıblesinden çekilür hattâ müntehî olur Kulzüm Bahrına ve andan Tûr-ı Sînâyaca çekilür ve andan Benî İsrâîl tîhine gelür tâ Bahr-i Rûma gelür Arîşle Lefahun ardı olur ve andan sevâhile döner ve çekilür Bahr-i Rûma İskenderiyeye müntehî olur mukaddem zikr olunan hadde muttasıl olur ve bu iklîm-i ‘azîmdur ve sekenesi cebâbire idi Mus’ab bin el-Velîd (26b) ve Velîd ibn Mus‘ab ve Mûsânun firavnı ve Yûsuf’un firavnı gibi ve ekâlîm-i seb‘adan üçünci vâki‘ olmışdur bu iklîm ki Mısır anda dâhildür ve bu iklîmün mebdei maşrıkdan bilâd-ı Çîn’e çekilür şimâl tarafından andan sonra Hinddür ve Sinddür ve Kâbildür ve Kirmândur ve Sîstândur ve Fârisdür ve Ahvâzdur ve Irâkayn u Şâm u Mısır u İskenderiyedür bilâd-ı ma‘rûfe Irâk-ı Acemün İsfâhân u Büst u Kirmân u Yezd u Sâve u Rey u Şehriyâr u Kum u Kâşân u Kazvîn u Hemedân u Hûr u Sîmnân u gayruhûdur ve Irâk-ı ‘Arâbun Hille vü Necef ü Kerbelâ vü Kûfe vü Vâsit u Bagdâd u Basra vü gayruhûdur Bilâd-ı ma‘rûfe Fârisdan İstahr u Hûzistân u Dehdeşt u Râmuz u Bihbehân u Reyşehr u Kârzûn u Şîrâz u Ahvâz u Hilvân u gayruhûdur ve bilâd-ı ma‘rûfe şâmdan Hums u Hamâ u Dımaşk u Sûr (27a) ve Akkâ u Taberiye vü Kaysâriye vü Ersûf u Remle vü Beytü’l-makdis u Askalân u Garra u Medyen andan sonra Mısır’'un aşaga cânibi munkatı’ olur ve çekilür Tinnîse vü Dimyâta vü Fustâta vü Feyyûma dek ve magribden Barka u İfrikiyye vü Kayravan ve kabâyil-i ‘Arâb magribden ve Sûs u bilâd-ı Tanca vü Sebte hattâ müntehî olur Bahr-ı Muhîte ve tûl-i vasatı bu iklîmün maşrıkdan magribece sekiz bin yedi yüz yetmiş dörd mîldür ve üç yüz on dakîka ve ‘arzı üç yüz kırk sekiz mîldür ve kırk beş dakika ve ehl-i Fürs kavli üzerine bu iklîmün tâli’i merrîhdür ve ehl-i Rûm kavlince utâriddur ve burûcdan hamel u akrebe mensûbdur ve Mısır’un fethi külliyen Emîrü’l-Müminîn Ömer zamânında radıyallâhu

anh Amrû bin Âs elinde vâki‘ olduı vaktâ ki feth oldu Mısır’un ehli Amrû bin Âs hidmetine geldiler ve didiler eyyuhe’l-emîr (27b) bu Nîl suyı eclinden bize bir sünnet vardur ki anı amel itmeyince bu Nîl cârî olmaz Amrû Âs didi nedür ol sünnetünüz didiler şehr-i Kıbtî’den on iki gece gecdükden sonra bir kızun atasın ve anasın râzî iderüz ve ol kıza latîf libâslar giydürürüz ve andan sonra Nîl’ün ortasına ataruz Amrû Âs didi bunun gibi sünnet-i seyyie İslâmda bid’atdur İslâm anı bozar andan sonra Mısır’un ehli hâlleri üzerine karar itdiler üç aya dek Nîl suyı hîç ziyâd u kem olmadı hattâ Mısır ehli celâ-i vatan olmagı mukarrer itdiler Amrû Âs çünki bu ma’nîye muttali‘ oldı Ömer hazretlerine ahvâl ‘arz itdi Ömer hazretleri cevâb yazdılar ki bir ruk‘a yazdum o ruk‘aı Nîle bıragun Amrû Âs o ruk‘aı açdı gördi ki yazılmış anda bu kelimât-ı tayyibât min *abdallâh emîrü’l-mûminîn ilê nîl emmê ba’du fe in künte tecrî min kıbelike felê tecri ve in (*28a) *Kênallahu’l-vâhidu’l-kahhêr huvellezî yucrîke fenes’elullahe’l-vâhidu’l-kahhêr en yucriyeke* yani Hakk Te‘âlâ’nun kulı emîrü’l-müminînden Mısır’un Nîline Allah Te‘âlâ’ya hamd u senâ ve Rasûlüne sallallâhu aleyhi ve sellem dürûd-ı nâ-mâ‘dûd edâ itdükden sonra yâ Nîl eger bundan ileri kendünden cârî olurdun cârî olma ve eger Allah Te‘âlâ ki Vâhid u Kahhârdur ol seni cârî iderdi pes suâl iderem ol Allah’dan ki Vâhiddur ve Kahhârdur seni cârî ider bu idi ruk‘anun mazmunı andan sonra ol mektûbı Nîl suyına bırakdılar sabâhı gördiler ki Hakk Te‘âlâ’nun fermânıyla on altı zirâ‘ su yukarı gelmiş bir gecede ve Hakk Tebâreke ve Te‘âlâ Mısır’un ehlinden bu sünnet-i seyyiei Hazret-i Ömer’ün radıyallâhu anh mektubıyla ref’ itdi ve bu Ömer hazretlerinün azm-i şânına kavî delîldür hemân bu degildur anlardan vâki‘ olan nece (28b) bunun gibi belki de bundan dahı ziyâd vay anlarun hâline ki bunun gibi Hakk Te‘âlâ’nun mukarreb kullarıyla adâvet iderler **li-mütercimihî**

Tu hûd zi ehl-i necâtî çün tevaned bud ey ârif

Ki hûdrâdur cehennem efegî ez bağz-ı yâr ateş

Mesûz ez ateş bağz u hased hûd rab er sevâyî

Hazer ez kahr-ı hayyibâr u berres ez nâr-sûz eteş

Musannif rahimehullâh eydür ki bunun gibi bid‘at idi ki bizüm zamânumuzda dahı nasârâdan vâki‘ olurdı ve i‘tikâdları gâyetde idi ve o bid‘at bu idi ki nasârâ beyninde

bir sandûk var idi ki o sandûk ulularınun barmagıyla tolu idi her kimesne ki ol tâyifeden helâk olurdı ana şehîd dirlerdi ve anun barmagın keserlerdi ve ol sandûkda saklarlardı ve her yıl o sandûkı Nîl'e bıragurlardı (29a) su ziyâde olıcak zamânda ve sandûkı suya bırakdugı yere Şubrâ dirler ve ol bir karyedür Nîl'ün kenârında Kâhire'ye karîb ve sunun ziyâd oldugını zu'm iderlerdi ki o sandûkdandur ve ol sandûka ibâdet iderlerdi ve her yıl amelleri bu idi ve sandûkı suya bıragur vakit cemî' nasârâ gemilere binerlerdi ve şol kadar fesâd vâki' olurdı ki ta'bîre kâbil degildür Allah Te'âlâ ilhâm itdi bu amel-i seyyienün ref'ine Meliku'n-Nâsır sargıtmış Nûbîlerün serdârına ki ol bu sandûkı âteşe yakdı ve bu kazıyye sene erba' u hamsîn ü seb'â-mi'ede vâki' oldı ve o yıl Nîl'un suyı bir mertebede ziyâd oldı ki hergiz olmış degildi zîrâ yigirmi zirâ' su ziyâd olmuşdı o yıldan sonra her yıl âdet üzerine su ziyâd oldı ve ol a'mâl-i kabîhayı Hakk Te'âlâ götürdi Mısır'un mübârekligine delâlet ider bu ki Allah Te'âlâ Mısır'ı on sekiz (29b) yerde Kur'ân-i Mecîd'de zikr etmişdur ol cümleden biri budur kavluhû Te'âlâ اِهْبِطُوا مِصْراً فَإِنَّ لَكُمْ مَا سَأَلْتُمْ[118] ve biri dahı budur kavluhû Te'âlâ fîmê hakêhu an Firavn yani Hakk Te'âla hikâyet itdi Firavndan ki Firavn didi أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي[119] etıbbadan ba'zı dimişler ki Nîl Hakk Te'âlâ'nun âyâtından bir âyetdür her kim Nîl'ün suyından içse kuvveti ziyâde olur Dicle suyı böyle degildür ricâlün kuvvet-i şehvânisin za'îf ider ve nisânun ziyâd ider ve kat' ider atun neslin hattâ ki 'Arâbdan bazı Dicle suyından ata su virmezler ve dahı etıbbâdan dimişler ki eger Mısır'da lîmûn ve humûzât yani ekşi nesneler olmayaydı bir kişi dirilmezdi Nîl suyınun tatlılıgından ve dahı tefsîrinde Mehdevî zikr etmiş Abdullâh ibn Ömer'den radıyallâhu anhumâ ki bahreynile Allah Te'âla musahhar etmişdür küll-i enhârı maşrıkdan (30a) magribece ve bu ma'nî içün delâlet ider buna vaktâ ki Hakk Te'âla irâde ider ki Nîl'ün suyı ziyâde ola emr ider küll-i enhâra ki meded ideler vaktâ ki müntehî olur emr ider Hakk Te'âlâ ki her nehr unsuruna râci' ola **musannif** rahimehullâh eydür ki bu eserün mısdâkıdur bu ki Nîl'ün cereyânı cemî' enhâre muhâlifdur anunçün ki ol vakt ki Nîl'ün suyı ziyâd olur nâkıs olur cemî' enhâr ve ol zamân ki enhâr ki suyı ziyâd olur Nîl'ün suyı nâkıs olur ve dahı Nîl'ün aslın beyân itmede akvâl çokdur ba'zı dimiş ki Cebel-i Kâf'da kardan bir tag vardur ve Nîl'ün

[118] Öyle ise inin şehre! İstedikleriniz orada var. Bakara, 2/61.
[119] Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de benim altımdan akıyor (değil mi?). Zuhruf, 43/51.

mecrâsı o kar tagındandur ve yâkût ma‘deninden ve zümürrüd ma‘deninden geçer ve zengîler cezîresine ugrar her kimseye ki Hakk Te‘âlâ nasîb etmişdur Nîl suyında gelen cevâhirden ana (30b) müyyeser olur ve dahı dimişler ki Nîl’ün güzeri tuz denizindendür ve tuz suyıla muhtelit olur eger tuz suyıla karışmayaydı şiddet-i halâvetinden kimse içmezdi ve hem dimişler ki Nîl’ün menba‘ı Cebel-i Kamerdurur dirler on iki çeşmedür o cebelde ki kaynar ve hem dimişler ki istivâ hattınun ardındadur Nîl’ün menba‘ı on bir derecede ve dahı dirler ki Melikü’s-Sâlih Necmeddîn Eyyûb rahimehullâh Nîl’ün aslın bilmek murâd idindi emr itdi ki küçük zengî kullar alalar ve balıgcı deniz ahvâlin bilür sayyâdlara şâkird ideler ki denizün ahvâlin talîm ideler ve balıgun sayd itmesin ögredeler ve ol vakt ki bu san’atda mâhir ola gemiler tertîb ideler ve anları Nîl’ün aslın bilmege göndereler ve anlar Nîl’ün aslın bilüb haber vireler ve dirler ki Firavn her yıl Mısır’un hâsılın cem‘ iderdi bin kere bin dînâr olurdı (31a) rub‘ ın kendisinün harcı içün tasarruf iderdi ve ehlinün ve evinün harcı da o cümledendi ve birer rub‘ ın dahı ümerâ vü vüzerâ vü ehl-i kalemün ulûfesine sarf iderdi ve bir rub‘ ın dahı zahîre iderdi ve dördünci ru’bı enhârun cisrün ve ekin yerinün harcına sarf iderdi her yıl ki memleketde bugdayı ve arpa tohumı yere düşerdi ve zirâ’at tamâm olurdı iki erdeb bugdayı iki kimesneye virürdi birisin Mısır’un yukarı tarafına gönderirdi ve birisin aşaga cânibine ki cemî‘ karyeleri ve mezra‘aları gezeler ve deneyeler eger bir bâyır ve ekilmemiş yer bulsalar ol erdeb bugdayı anda ekeler ve Firavna ol kaziyyeyi i‘lâm ideler eger anun gibi yer bulmasalar memleketün ma‘mûrlugına istidlâl ideler ol iki kimesne bu emre müteayyin idiler kaçan ki bir bayır yer bulsalar i‘lâm iderlerdi Firavn o yer sâhibinün boynın ururdı ve ehl ü ‘ıyâlin esîr iderdi böyle siyâset göstermekle (31b) memleketi abâd etmişdi ve siyâset tohumunu halkun gönline ekmişdi ammâ ‘Amrû ‘Âs zamânunda Mısır memleketinün hâsılı on iki kerre bin bin derâhim altun olurdı İslâm bereketiyle bir kimesnenün burnı kanamazdı hattâ ki emîrü’l-mü’minîn Osmân zamânında radıyallâhu anh on dörd kere bin bin dînâr altun hâsıl olurdı ammâ Kâhire’nün ahvâli asl anun binâsın Melik Cevherü’l-Kâyid itdi ki Hulefâ-i Fâtimî’den evvel Mısır’a mâlik olan o idi ve hem Magrib memleketine mâlik idi asl Magrib’den gelüb Mısır’ı feth itmişdi Mısır’a mâlik oldugınun sebebi bu idi ki Kâfurü’l-İhşidî ki Mısır’un sâhibiydi vefât itdi Melik Cevherü’l-kayid ‘azîm askerle Mısır’a geldi bin deve eslihası var idi ve atdan ve yırakdan ol kadar var idi ki vasfa kâbil degildi çünki Mısır’a mâlik oldı müzâyaka oldı askere ve ra‘iyyete Kâhire’nün

sûrun çekdi ve kasırlar ve sarâylar binâ itdi (32a) ve Mansûriye dimekle müsemmâ oldı ve ol zamân hicret-i nebeviyyeden âleyhi's-salâtü ve's-selâm ve't-tahiyyetü üç yüz elli üç yıl geçmişdi çünki Melik Mu'iz Kayravân'dan geldi ve Mısır'a mâlik oldı bu Mansûriye'ye Kâhire nâm kodı anunçünki ibtidâda cevher ki bina itmek kasd itdi cem' etmişdi müneccimleri ve anlara emr eylemişdi ki bir sa'd-i sâat ihtiyâr idün ki o sâatde bu Mansûriyye'nün binâsun kasd idelüm ve müneccim dedügi sâ'ati ihtiyâr etmişlerdi ve Bennâlara dimişlerdi ki kaçan ki ceres sadâsın işidürsiz binâya şürû' idün ve sûr olacak yerde agaçlar dikmişlerdi ve urganları ol agaçlara çekmişlerdi ve ceresleri ol urganlara ta'biye itmişlerdi yani kaçan ki ol sâ'at tahvîl ide müneccimler ol ceresler ta'biye oldugı urganları tahrîk ideler tâ ceresler sadâya gele ol sadâyı bennâlar işitdükde ellerinde hâzır itdügi taş ve kireci bıragalar (32b) böyle mukarrer olmışken hikmet Allah Te'âlâ'nundur ittifâkan bir karga gelmiş ve ol ceresler ta'biye olan ip üzerine oturmış ve ceresler sadâya gelmiş ve bennâlar ellerindeki taşları ve balçıkları fi'l-hâl binâ olacak yere komuşlar müneccimler çagırmışlar ki *lâ lâ el-kâhir fi't-tâli'* meger Merrîh sâ'ati imiş Cevherün sa'd-ı sâ'at ihtiyâr itmeden 'arzı bu imiş ki Mısır memleketi anun evlâdınun elinden çıkmaya çünki Merrîh sâ'atinde binâsı vâki' olmış müneccimler istidlâl itmişler ki Etrâk bu memleketden hâlî olmasalar gerek çünki Melik Mu'iz bu kaziyyeyi işitdi Kâhire at kodı ve evvelki ismün tagyîr itdi müneccimîn istidlâl itdükleri gibi sehl zamânından sonra Etrâk Mısır'a mâlik oldılar ilê yevminê hêzê ve dahı Kâhire'de bir neçe kasr vardur ki Hulefâ-i Fâtimîyîn binâ itmişlerdür ve anlara Kâhire at komışlardur nâsdan ba'zı zu'm iderler ki bu sebebden Kâhire dirler ve bu sahîh degildür (33a) esah odur ki biz beyân itdük

Hâtimetü'l-bâb ve seci'u tâyiri'l-müstetâb yedi hikâyetün **evvelki hikâyeti** budur ki Me'mûn halîfenün vezîri ki Fazl ibn Sehl idi vaktâ ki vefât itdi taleb itdi Me'mûn pederi Sehlden Hasan ibn Sehli Fazl yerine vezir itmege Sehl Me'mûna bir mühürlü mukaffel sandûk gönderdi çünki Me'mûn o sandûkı açdı bir derc buldı ve ol dercde Fazlun hattıyla yazılmış bunı buldı ki bismillâhirrahmânirrahîm *hêzê mê kada'l-Fadl ibnu Sehlin kudiye ennehû ye'îşu erbe'îne seneten sümme yuktelu beyne mê'in ve nêrin feâşe hêzihi'l-muddete ve katelehû hâdimu Me'mûnin fî hammêmin bisircîn* yani Fazl ibn Sehle kazî bu olmışdı ki kırk yıl yaşaya andan sonra suyla âteş mâbeyninde katl ola bu müddet zindegânî itdi âhir Me'mûnun hâdimlerinden biri ki adı Gâlibdur

hammâmda at tersiyle öldürdi çünki Me'mûn bunı okudı gâyetde ana (33b) bu emr sakîl geldi ve Gâlib'e katl emr eyledi hicretden iki yüz iki yıl olmışdı ve dirler ki Fazl nücûm ilminde mâhir idi

İkinci Mısır târîhinde Mesîhî dimiş ki Târîh-i Hâkimînün **musannif**i Ebu'l-Hasan 'Alî ibn 'Abdurrahmân ömrin rasd teellüfinde geçürmişdi ve nücûmda gâyet mâhir idi rivâyet itmişler ki kendi eceline vâkıf oldı yedi gün önürdin dahı sahîh u sâlim iken evinün suffesin ve dehlîzin kireçle tebyîz itdi ve kabrinun yerin ta'yîn itdi ve ehlinün ve ashâbınun mâyahtâclarun tebyîn itdi andan sonra hücresine girdi ve câriyesine didi ki yâ Ahsân kapuyı bagla ki artık açılmasa gerek ve müsveddelerin tamâm yudı ve ihlâs sûresin okumadan dek durmadı tâ ki ruhı bedeninden müfârakat itdi

Şi' r

Her ki amed be-cihân zi ehl-i fenâ hahid bud

Anki pâyende ve bâkî-est hüdâ hahid bud (34a)

Üçünci bunı dahı Ebu'l-Hasan'dan dirler ki Hâkim ana bir havlı atâ itdi Hâkim'e didi ki bana bir gayrı yerde havlı lutf eyle Hâkim didi ki ol havlınun ne aybı vardur didi o havlıyı su harâb ider Hâkim ana gayrı havlı atâ itdi üç gün geçdükden sonra tagdan bir 'azîm seyl geldi Kâhire'ye duhûl itdi kasırları ve ivleri yıkdı ve ol havlıyı da su bozdı ve bu gâyet 'azîm vâkı'a idi ki hîç kimse görmemişdi

Dördünci Hikâyet Kâdî Şemseddîn Hallikânî Ebî Maşer'den rivâyet itmiş ki zamâne mülûkından ba'zı kendisinün tevâbi'inden bir kimesneye bir cerîmeden atar ve ukûbet itmek istemiş ve ol mücrim gıybet itmiş ve bunı bilür imiş ki Ebâ Ma'şer habâyânun keşfinde mâhirdür ve bu mücrim irâde itmiş ki bir nevi' amel ide ki anı bulmaya bir bakır taşt peydâ itmiş ve taştun için kanla memlû eylemiş (34b) ve bir altun hâvan ol kanlu taştun ortasında komış ve kendüsi ol hâvanun üzerine oturmış ve Melik o kimesneyi bir müddet taleb eylemiş bulmamış âhir ki âciz olmış Ebâ Ma'şere dimiş ki mücerrebâtundan bir amel ile ola ki ma'lûm idesin ol kimesnenün gizlendügi mahallin Ebâ Ma'şer müteveccih oldı ve bir zamân sükût itdi ve hayretde kaldı Melik sordı ki hayretün nedendür didi bir aceb nesne zâhir oldı Melik didi nedür ol didi gördüm ki matlûb kimesne bir altun tag üzerinedür ve bir kandan deniz ol taga muhîtdur ve bir

hisâr-ı bakırdan ol tagla ol denizün etrâfına çekilmişdür bu sıfat ve bu vaz‘ üzerine ma‘lûm degil ki dünyâda bir yer ola Melik didi bir kerre dahı mülâhaza ile nazar itdi didi yâ Melik hemân ‘arz etdügüm gibi zâhir oldı Melik âciz kaldı ve ol kimesnenün (35a) bulmasından me’yûs oldı anun günâhın afv itdi ve emr eyledi ki nidâ ideler ol kimesnenün afvına çünki ol kimesne zâhir oldı Melik sordı andan gizlendügi mevzi‘i takrîr itdi Melik mütehayyir oldı anun tedbîrinden ve Ebâ Ma‘şerün istihrâcından ve bu ‘acâyibdendi

Beşinci Hikâyet İbn Ebî Useybi’a Kitâbü’l-Enbâ’da dimiş ki Haleb Begi’nün vezîri Ebu’l-Alâ-yı Magribî’den Haleb Begi yanında bir gün ba‘zı garaza mensûb hikâyet söyledi ki Ebu’l-Alâ zındîkdur ve şerî‘ate kâyil degildür ve zu‘m ider ki risâlet mertebesi safâ-i ‘akl ile hâsıldur Mahmûd ibn Sâlih anun talebine elli nefer süvâr gönderdi çünki bu cemâ‘at Ebu’l-Alâ’nun dâru’z-ziyâfesinde indiler Müslim ibn Süleymân Ebu’l-Alâ hidmetine geldi ve didi yâ İbn amm senün talebine Mahmûd ibn Sâlih bu tâifeyi göndermiş (35b) sana nisbet şunun gibi garaz-guy sözler söylemiş ve eger vermesem seni ve men‘ itsem nice ola ve bu âcizüz ve eger seni teslîm eylesek ehl-i dünyâ katında ârdur neyleyelüm o didi gam degildür bizüm bir sultânumuz var ki bizden bu mihnet ü gamı def‘ ider andan sonra gasl itdi ve nısfu’l-leyle dek namâz itdi ve perverdigâr-ı bî-niyâzun dergâhına ‘arz-ı niyâz itdi ve hizmetkârına didi ki gör ve mülâhaza eyle ki merrîh ne yerdedür o nazar itdi ve didi filân yerde didi anun mukâbelesinde tahtında bir kazuk yere kak ve benüm ayaguma bir urgan bagla ve ol urganı ol kazuga muhkem bagla ol hâdim buyurdugı gibi itdi işidürdüm ki dirdi yâ kadîme’l-ezel yâ illetu’l-ilel yâ sâni‘a’l-mahlûkât ve yâ mûcide’l-mevcûdât innê fî izzikellezî lâ yurâm ve kenefikellezî lâ yudâm ed-duyûfu (36a) e’d-duyûf el-vezîrü’l-vezîr andan sonra ba‘zı kelimât zikr itdi ki ma‘lûm olmadı bu hînde bir zelzele oldı ve ol dâru’z-ziyâfe ol elli kimesnenün üzerine düşdi ve cemî‘i helâk oldılar ve sabâh Haleb’den mektûb geldi ol elli kimesneye ki şeyhe mezâhim olman ki hammâm vezîr üzerine düşdi ve vezîr helâk oldı Yûsuf ibn Alî eydür ki ben Ebu’l-Alâ hidmetine dâhil oldum didi ki sen kimsin didüm filân didi zu‘m itmişler ki ben zındîkam hâşâ ki ben zındîk olam andan sonra didi ki devât u kalem hâzırla ben hâzırladum ve ol bu ebyâtı inşâ itdi ki **mütercim** anun mazmunın tercüme itdi

Kıt‘a

Uyukladı ol cem‘ u ecel verdi emânum

Uykuda hutûr itmez iken dilde o cühhâl

Asker bana Hakk lütfı ile hayl-i mülkdür (36b)

Cünd anlara tavvâfdur ve aşçı ve bakkal

Cühhâl eger hulle giyüb olsa mefâhir

Ben fahr iderem köhne palâs içre meh u sâl

Hayvân etin ekl eylemedüm ol sebebile

Kim olmaya hayvân gibi kim bendeye ef’âl

Hakk bendeligin eylerem vü vardur ümîdüm

Kim ola ibâdat bana sermâye-i iclâl

Mazmûn-ı hadîs-i nebevî ile hemîşe

Ben dînimi setr itdüm vü budur bana ahvâl

Bu oldı bana cürm ki ben dîni sakındum

Cühhâl gibi ta’atümi itmedüm ecvâl

Altıncı Hikâyet Kâdî Şemseddîn Hallikânî târihinde yazmış ki şeyh Şehâbeddîn Sühreverdî maktûl usûl-i fıkıhda ferîd-i zamânidi ve ‘ulûm-i (37a) felsefîde yegâne-i devrân u ilm-i sîmyâda bî-bedel-i akrân u ba‘zı acem zürefâsı nakl etmiş ki bir gün şeyh ile Dımaşk bâgçelerine seyre çıkduk yolda giderken bir kimesneyi gördük ki bir bogazlanmış koyun ve bir neçe bişmiş koyun başın götürüb gider ben didüm şeyhe ki yâ mevlânâ şu koyun başlarından meyl olur birisini satun alalum şeyh didi ki bende akça vardur nola alalum bir koyun başın ol kimesneden satun aldık ve gitdük meger ol baş satan kimesnenün yoldaşı var imiş bize yolda rast geldi ve didi ki bu başı degişdirün bir kiçirek başile zîrâ bunun bahâsı artukdur ve ol kimesne size ucuz satmışdur bizüm bu münâkaşamızdan şeyh muttali‘ oldı bize didi ki siz başı alun ve yola müteveccih olun ben tevakkuf ideyin ve ol kimesneyi râzî eyleyeyin biz yürüdük (37b) ve şeyh tevakkuf eyledi ki ol kimesneyi râzî ide ve hâtırın hoş eyleye çünki bizler

birez şeyhden yırak olduk şeyh ol kimesneyi kodı ve bize mülhak oldı ve ol şahıs ardumuzca gelürdi çünki bize yetişdi şeyh ana mültefit olmadı ve ol kimesne gördi ki anunla söylemez yakîn geldi ve şeyhün sol kolına yapışdı ve didi kanda gidersin çünki şeyhün eline yapışdı şeyhün eli çak omuzundan üzildi ve ol kimesnenün elinde kaldı ve ol kimesne mütehayyir oldı bu vâki‘aya ve elinden ol üzilmiş eli yere bırakdı ve şeyh sag eliyle yerden ol üzilmiş elin aldı ve bizümle yola müteveccih oldı ve ol kimesne vehmle vü havfla kaçdı çünki gâyib oldu gördük şeyhun elinde bir destmâl ve eli hâli üzerine

Yedinci Hikâyet Hakîm İbrâhîm ibn Ebi’l-Fazl Şeyh Şehâbeddin Sühreverdî’den (38a) dimiş ki sîmyâ ilmine mâlik idi ve bir mertebede idi anun mahâreti o ilimdeki vasfa kâbil degildi bir gün Dımaşk’da ben şeyhün hidmetinde idüm ki şâkirdlerinden birkaç kimesne ile şeyh seyre çıkdılari ttifâkan meydan-ı kebîre yakın geçerken esnâ-i musâhabetde sîmyâ ilmi anıldı ve anun acâyib ü garâyibi ki dillerle vasf olmaz zikr olundı ve şeyhün o ilimde mahâreti söylenildi ve şeyh bu kelimâtı istimâ‘ idüb giderdi birez musâhabet mabeyn çünki inkitâ‘ buldı şeyh didi ki Dımaşk-ı matbû‘ mı yoksa bu mevâzi’ mi çünki nazar etdük mukâbilde bir garîb mevzi‘ ki anun nazîrün dünyada kimesne görmemiş peydâ oldı **li-mütercimihî**

Firdevs binâsı tek binâlar

Âlî-rütbe tarab-serâlar

Her kasr-ı felek ki baş çekmiş

Gerdûnla cenge taş çekmiş

Hem köşkleri bülend eyvân (38b)

Eyvânları içre bekçi Keyvân

Tâklar revâklar nihâyet rif’atde

Kasırlar ve kubbeler gayet izzetde

Câmlar ziyâ vermede reşk-i hûrşîd-tâbân ve kapulardan yüz hürmetle devlet kâsıdı şitâbân ve gurfelerinden hûrân-ı kâsırâtü't-tarf nümâyân ve güllerün girîbânları bülbüller figânından çâk ve bülbüllerün gül nükhetiyle nâleleri derd-nâk esvât-ı

magânî nihâyetde ferah-efzâ ve nevâ-yı ergenûn u kanûn gâyetde dil-güşâ muhassal bunun gibi mevzi‘i görüb hayrân olduk ve bu acâyib u garâyibi temaşâ itmede hayret yüzinden çün kâlıb-i bî-cân olduk dahı doyunca görmemişken nazarlardan gâyib oldı (39a) ve gözlerden o mâh-cebînler hasretinde seyyâre döküldi mukakkik oldı ki şeyh bu emre bâ‘is oldu

Dördünci Bâb

Mevlânâ es-Sultânun ve birâderlerinün tasallut tarîkiyle serîr-i mülk-i Mısır’da saltanat itdüklerin ve Mevlânâ es-Sultân anlarun yedincisi olub serîr-i mülk ana mukarrer oldugın ve Etrâkdan mülk-i Mısır’a ol kimesnenün mâlik oldugın ibtidâ-i devletlerin alâ sebîlü’l-ihtisâr beyân ider musannif eydür ki Mısır mülûkınun âhiri Benî Eyyûb’dan Bûrân Şâh ibn Melik Sâlih idi anun müddet-i saltanatı yetmiş bir gün idi andan sonra katl olundı ve katlinün sebebi bu idi ki vâlidi Melik Sâlih’den sonra saltanatda müstakil oldı ve vâlidinün tasarrufunda olan cemî‘ memâliki taht-ı tasarrufına aldı ve cemî‘ asker anun fermânında oldu bu hînde bir alây münâfıklar anun katline ittifâk itdiler ve ol kendi hâlinde gâfil (39b) iken üzerine yürüdiler ve ol bu vâki‘adan çünki haberdâr oldı mukâvemete kudreti yok idi agaçdan yapılmış bir burç var idi ol burca girdi ve kapusın içreden pekindi münâfıklar âteş urdılar bî-tâkat oldı ve andan çıkdı Nîl tarafına kaçdı ardından yetişdiler ve zahm urdılar bâ-vücûd ol zahmıla birez anlarla harb itdi ve kendisin Nîl suyına bırakdı ve su içinde öldi harîkan ğarîkan rahimehullâh

Şi‘r

Zulmile eylediler anı helâk

İtdiler sînesini tîgla çâk

Kendisin Nîle bırakdı ol şâh

Nîlün aslından idi çün âgâh

Ki denilmişdür ana nehr-i hayât

Kim ki düşdi o suya buldı necât

Ve bu vâkı‘a muharremün yigirmi altıncı güni hicretün altı yüz kırk sekizinde vâki‘ oldu Kâdî Şehâbeddîn ibn Fazlullâh rahimehullâh eydür ki bu vâkı‘adan sonra ümerâ ittifâk itdiler ve Şecerüddür ki Melik (40a) Sâlih’ün hâsekîsiydi memlekete mâlike itdiler ve cemî‘ asker-i Mısriye ve Şâmiye anınla bî’at eylediler ve Emîr İzzeddîn Aybek Türkmânîyi ser-asker dikdiler ki o Melik Sâlih’un memlûkıydı ve andan sonra Emîr İzzeddîn Şecerüddür’i nigâh itdi ve Şecerüddür saltanatından kendi nefsin azl itdi ve Emîr İzzeddîn’e mülki tefvîz eyledi sene-i mezbûrun rebî’ü’l-âhirinde ve müddet-i saltanatı Şecerüddü’rün üç ayı idi Emîr İzzeddîn ve Melik el-Mu’iz dimekle mülakkab oldı ve târîh-i mezbûreden altı yüz elli beş olınca istiklâlle serîr-i mülkde saltanat itdi ve Etrâkdan ol kimesne ki mülk-i Mısır’a mâlik oldı Emîr İzzeddîn idi ve anı hammâmda bogdılar ve sebeb bu idi ki Şecerüddür gâh gâh Emîr İzzeddîne minnet iderdi ki ben sana memleket verdüm ve ben seni beg itdüm ve hazaîn ü emvâli sana tefvîz itdüm ve hem gâh gâh memleketde emr iderdi (40b) ve nehy iderdi ve hem ümm-i veledile ki Nureddîn ‘Alî’nün anasıydı cem‘ olmadan men‘ eylerdi hattâ ümm-i veledinün talâk etmesine sa‘yi gösterdi ve Emîr İzzeddîn Şecerüddür’den incindi ve bir niçe gün kal‘aya çıkmadı âhir Şecerüddür Emîr İzzeddîn ile barışdı ve Emîr İzzeddîn kal‘aya çıkdı Şecerüddürile o gece oldı ve hammâma vardı ve Şecerüddür hod anun katline adamlar ta’yîn itmişdi çünki hammâma girdi Şecerüddür de beş nefer hâdimiyle üzerine vardı ve hâdimlere buyurdı ki Emîr İzzeddîn’e yapışdılar Şecerüddü’re yalvardı Şecerüddür ana rahm itdi ve hâdimlere didi ki vaz gelün hâdimler hışma geldiler didiler ki yok şimden gerü olmaz eger kurtulsa ne seni kor ne bizi edebde kimi ba‘zı uzv-ı mahsûsına yapışdı kimi bogazına muhassal helâk itdiler andan sonra Emîr İzzeddînün oglı Melikü’l-Mansûr Nureddîn Alî serîr-i saltanata (41a) oturdı ve Şecerüddüri ahz itdi ve vâlidesi yanına götürdi na’leynle dögerlerdi tâ helâk oldı ve andan sonra kal‘a kapusında handek içre uryân bırakdurdı bir müddetden sonra defn itdürdi ve müddet-i saltanatı Emîr İzzeddîn’ün yedi yıldan üç ay eksük idi ve Melikü’l-Mansûr Nureddîn Alî altı yüz elli yedi olınca hicretden serîr-i mülkde saltanat itdi andan sonra Melikü’l-Muzaffer Seyfeddîn Kutuz memlekete vâlî oldı ve Melikü’l-Mansûr Nureddîn Alîyi çıkardı ve târîh altı yüz elli sekiz olınca serîr-i mülkde saltanat itdi ve Ayn-ı Câlût’da Tâtâr’un kesretinde katl oldı ve kasîrde defn olundı andan sonra târîh-i mezbûrda Melikü’z-Zâhir Baybars mülke vâlî oldı târîh altı yüz yetmiş altı olınca istiklâlle saltanat itdi ve Dımaşkda vefât eyledi muharremün

yigirmi yedisinde andan sonra (41b) anun oglı Nâsırüddîn Berke mülk-i Mısır'a mâlik oldı târîh altı yüz yetmiş sekiz olınca saltanat itdi andan sonra anun birâderi Melikü'l-Âdil Sülâmiş ibn Melikü'z-Zâhir mülke mâlik oldu ve birâderün çıkardı ammâ Sülâmiş yedi yaşında idi ki saltanata kadem basdı ve Mansûr Seyfeddîn Ebu'l-me'âli Kalâvûn et-Türkî es-Sâlihî en-Necmî el-Elfî Melik Sülâmiş'ün nâyibi oldı ve ümerâ anunla ahd itdiler ki Sülâmişden sonra anı beg ideler ve el-ân hutbede anı da zikr ideler ve sikkenün bir yüzinde Melik Sülâmiş'ün adı ola ve bir yüzinde Kalâvûnun ve bu hâl üzerine sehl-müddet oldılar tâ ki Melik Mansûr memlekete mâlik oldı ve anları çıkardı Nâsıreddin Berke ile Sülâmişün saltanatları safer ayınun evâyilinden recebe dek idi ve evâyilün receb ayından Melik Mansûr saltanat itdi târîh (42a) altı yüz seksen tokuz olınca ve hîn-i hayâtında Melik Mansûr Melik Sâlih oglınun ismin hutbede zikr itdürirdi ammâ pederi Melik Mansûrun hîn-i hayâtında Melik Sâlih vefât itdi kız kardeşi Gâziye hatundan sonra ve vâlideleri yanında medfûndurlar Mısır ile Kâhire mâbeyninde andan sonra Melik Mansûrun oglı Melikü'l-Eşref Salâhaddîn Halîl mülke vâlî oldu ve babasından sonra târîh altı yüz toksan iki olınca saltanat itdi ittifâkan bir gün şikâre çıkdı ve gügercinlü mevzi'inde menzil itdi asr vaktinde Sultân Beyderânun nâyibi hidmetinde hâzır oldu ve ümerâdan dahı bir cemâ'at hâzır oldılar ve anı ihâta itdiler yanında kılıç bulunmadı ve kendi memâlikinden bir kimesne dahı hâzır yogidi Beyderânun nâyibi ileri yürüdi ve bir darb urdı ve elin kat' eyledi ve Hüsameddîn Lâçîn' de (42b) bir sayha çekdi ve didi ki her kimesne ki mülke mâlik olmak diler bu darbe anundur ve bir darb omuzına urdı ve omuzıyla elin yere bırakdı

Şi'r

Arûs-ı mülk kesi der kenar-gîred çist

Ki bûse ber dem şemşîrâbed erzend

Ve bu vâki'a muharremin evâyilinde târîhün altı yüz toksan ikisinde vâki' oldı ve müddet-i saltanatı üç yıl iki ay ve beş gün idi ve kendisi rahimehullâh otuz yaşında idi andan sonra Melik Eşref Salâhaddîn Halîl'un birâderi es-Sultânü'l-Melikü'n-Nâsıreddünyâi ve'ddîn Muhammed ibn Kalâvûn Sâlih'î mülke mâlik oldı ve muharremün on dördinde târîhün altı yüz toksan üçinde serîr-i saltanata oturdı bir muharreme dek ki altı yüz toksan dörd olur târîhinden andan sonra Melikü'l-Âdil

Ketboga Zeyneddîn el-Mansûri mülke vâlî oldı ve anı çıkardı altı yüz doksan altınun muharremine dek (43a) serîr-i mülkde saltanat itdi andan sonra Melikü'l-Mansûr Hüsâmeddîn Lâçînü'l-Mansûri mülke vâlî oldı târîhün altı yüz toksan sekizinün rebî'ül-evveline dek saltanat itdi ve cum'a gicesi katl oldı ol gice ittifâkan musâhibleriyle şatranc oynardı ki üzerine a'dâ hücûm itdiler ve kılıçladılar **mütercim** dir ki bunun gibi kılıç altında Hüsâmeddîn Lâçîn Mansûrî'nün katl olması ol kılıç darbınun mükâfâtıdur ki merhûm Salâhaddîn Halîl'ün omuzına urdukda didi ki bu darb o kimesnenündür ki mülke mâlik olmak murâdıdur ve onun omuzıyla elin öbür darbile yere bırakdı nece ki Melik Salâhaddîn Halîl'ün üzerine gaflet de geldi kendisine de şöyle vâki' oldu ki gâfıllık zamânında husûsâ ki hasmun hayâliyle şatranc oynar da ki aksâ-yı (43b) murâdı hasmı mât kılmagdı kendisi şah mât oldı

Nazm

Bedân ey dil-i derin deyr yer afât

Bedî râciz yedi nübüvved mükâfât

Âhar

Ey dost bir hubnâza düşman çu benzeri

Şâdi mekon ki bâ tu hemân mâcerâ reved

Andan sonra ittifâk itdiler ki es-Sultân Melikü'n-Nâsırı Kerek Kal'asından talebile getüreler çünki bu haber Melik Nâsır'a yetişdi Mısır'a 'azîmet itdi târîh hicretden altı yüz toksan sekizde serîr-i saltanat üzerine mütemekkin oldı ve istiklâl üzerine saltanat itdi ammâ târîhden yedi yüz sekizde memleketün hâlin muztarib buldı ve nefsine havf gâlib oldı izhâr itdi ki bu yıl beytullâh tavâf içün giderem ve müheyya oldı ve 'azîmet itdi çünki Kerek Kal'asına karîb oldı yoldan sapdı ve kal'aya müteviccih (44a) oldı ve didi ki maksûdum bu seferden saltanatdan ferâgat itmekdi ve ümerâya didi ki sizler Mısır'a mürâca'at idünüz ve Baybars Çâşnigîre saltanatı tefvîz itdi ve Sallârı anun nâyibi olmasına emr eyledi çünki Baybars serîr-i saltanata oturdı kendinün lakabın Muzaffer kodı on bir ay bu hâl üzerine idi ki nâgâh ramazânun on altısında haberdâr oldı ki Melik Nâsır Dımaşk'dan Mısır'a 'âzim olmış anunçünki Mısır'un ümerâsından bir cemâ'at Kerek Kal'asına Melik Nâsır hidmetine varmışlardı ve Melik Nâsırla

Dımaşk'a gelmişlerdi ve Dımaşk'da hâlleri intizâm bulub Mısır'a mütevvecih olmışlardı çünki haber muhakkik oldı Melik Muzaffer Baybars hazâyinde olan emvâl ü eşyâyı külliyen aldı ve Esvâna 'azîmet eyledi ve bu cânibden şevvâlün ikinci güni Melik Nâsır Mısır'a (44b) dâhil oldı ve hemân o gün serîr-i saltanata oturdı ve asker anunla bî'at itdi ve ümerâsından bir cemâ'ati Melik Muzaffer Baybars'a gönderdi ve Melik Muzaffer Baybars anlarla Melik Nâsır hidmetine müteveccih olmasın kabûl itdi ammâ bu şartla ki Sahyûnı Melik Nâsır ana atâ ide çünki geldi Melik Nâsır Baybars'ı öldürdi ve Melik Nâsır'un mevlidi hicretün altı yüz seksen dördinde idi ve vefâtı zilhiccenün on tokuzunda hicretun yedi yüz kırk birinde vâki' oldı ve cum'a gicesi Medrese-i Mansûriyyede defn olundı ve vâlidi ki Melik Mansûrdur anun kurbında rahimehumallâh konuldı müddet-i ikâmeti evvelde ve âhirde kırk yıldan artucakdur vallâhu a'lem andan sonra Ebû Bekir bin Melik Nâsır serîr-i saltanata oturdı zilhiccenün yigirmisinde hicretün yedi yüz kırk birinde pederi Melik (45a) Nâsır'un vefâtınun ikinci güninde ve müddet-i saltanatı iki ay olmışdı ki Seyfeddîn Küçük bin Melik Nâsır serîr-i mülke vâlî oldı birâderi Melik Mansûr'ı çıkardıkdan sonra şehr-i saferün evâhirinde hicretün yedi yüz kırk ikisinde Melik Seyfeddîn Küçük serîr-i saltanata oturdukda altı yaşında idi müddet-i saltanatı beş ay idi ve Kal'a-i Cebelde habsde vefât itdi birâderi Melik Şa'bân eyyâmında mevtine sebeb ne oldugı zâhir olmadı vallâhu a'lem Melik Şihâbeddîn Ahmed bin Melik Nâsır serîr-i mülke vâlî oldı Seyfeddîn Küçügi çıkardukdan sonra şevvâl ayında hicretün yedi yüz kırk ikisinde kırk gün Kerek'den geldikden sonra serîr-i mülk-i Mısır'da oturdı ve yine Kerek kal'asına müteveccih oldı ve bu hâl üzerine idi ki pençşenbe günü muharremün on birincisinde ki hicretden yedi yüz kırk üç yıl oldıydı kardeşi Melikü's-Sâlih (45b) İmâdeddîn Ebi'l-Fedâ İsma'îl bin Sultân Melik Nâsır serîr-i mülke mâlik oldı Melik Şihâbeddin Ahmed'i çıkardukdan sonra ve serîr-i mülkden hâlî olmadı tâ ki vefât itdi müddet-i ikâmeti mülkde üç yıl ve iki ay ve bir niçe gün idi andan sonra Melikü'l-Kâmil Şa'bân bin Sultân Melik Nâsır serîr-i saltanata vâlî oldı birâderin Melik Sâlih'i defn itdükden sonra ve asker Melikü'l-Kâmil Şa'bânla cum'a güni rebî'ü'l-âhirün on üçüncisinde ki hicretün yedi yüz kırk altısıydı bî'at itdiler ve müddet-i mülkü bir yıl ve iki aydan beş gün eksük idi ve Şeyh Cemâleddîn Melik Kâmil Şa'bân medhinde bir iki beyt inşâ etmişdi ki anun mazmûnı bu ebyâtdan eklenur

Kıt‘a li-mütercimihî

Bihamdillâh ki sultân tal‘atında

Tulû’-ı sa’d-ı kâmil oldı hâli

Acebdur bu ki gerdûn itdi tâli‘

Rebî’ eyyâmıda Şa’bân hilâli

Andan sonra Melik Muzaffer Hâcı bin (46a)Sultân Melik Nâsır serîr-i saltanata geçdi Melikü’l-Kâmil Şa‘bân’ı çıkardukdan sonra cemâdiye’l-âhirün evâyilindeki hicretden yedi yüz kırk yediydi mülkde ikâmet itdi ramazânun on ikisine dek ki hicretün yedi yüz kırk sekizi olmışdı ki Mevlânâ es-Sultân Ebu’l-Mahâsin Hasan ibnü’s-Sultân Melik Nâsır serîr-i saltanata oturdı birâderin Melik Muzaffer Hâcıyı çıkardukdan sonra ve Melik Muzaffer Hâcı dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rıhlet itdükden sonra saltanat ana mukarrer oldı ve **musannif** bu kitâbı Sükkerdân dimekle tesmiye itdi ve sultân Hasan ibn Melik Nâsır’un nâm-ı nâmîsine tamâm itdi ve Mevlânâ es-Sultân dedügi Sultân Hasan’dur **mütercim** der ki münâsib bu idi ki Melik Nâsır’un rahimehullâh evlâd-ı şerîfinün yedi nefer oldukların **musannif** rahimehullâh zikr ideydi ve anlarun saltanat itdüklerin ki Sultân Hasan’a dek yedi yıl olmuşdu beyân eyleyeydi ve Sultân (46b) Hasan’un Mısır’da kaç yıl istiklâlle saltanat itdügin söyleyeydi me‘a hâzâ ki ‘aded-i seb‘anun tetebbu‘ında kendisin mühreden ad itmiş bu ihmâle sebeb ne imiş

Hâtimetu’l-bâb ve seci‘u tâyiri’l-müstetâb yedi hikâyetin **evvelki hikâyet musannif** dir ki es-Sultân Melik Nâsır Kalâvûn Mevlânâ es-Sultân Hasan’un vâlidine hakkun bir ‘inâyeti bu idi ki her kim ana bâgî oldı ol ana nusret buldı hükemâ dimişler ki Melik Hâzim ‘arzını adûdan dört nesne ile saklar o dörd nesnenün birisi el-leyndür ve bezldür ve mükebbededür ve mücâhededür âhirde adûyla fursat buldukda nece ki Melik Nâsır rahimehullâh âmil oldı bu eşyâ-ı mezbûre ile ve bu dört nesne ki zikr olundı mâdde-i reddiyenün eserinden insân bedeninde peydâ olan hurâca benzer anun ilâcı evvel tahlîldür eger nef’ itmezse telyîndur ve eger müfîd olmazsa (47a) şak lâzımdur ve eger kifâyet etmezse dâgdur ve bu ilâcun sonıdur ki anunçün dimişler ki *êhiru’t-tıbbi el-keyyu* ve eger tertîble nece ki zikr olundı isti‘mâl itseler fâyidesin görürler ve eger karışdırsalar yani tahlîl idecek zamân gayrısına âmil olsalar ya telyîn

ameline hâcetiken tahlîl itseler ya dâg kosalar hîç fayide virmez illâ ki zararı mukarrerdur

İkinci Hikâyet dimişler ki Melik Hâzim ‘arzını düşmandan sabrile saklar ulemâdan ba‘zı siyer-i mülûkde dimişler ki mülûkun atları boynına bu kelimâtı yazub hamâyil iderlerdi ki *kemê enne’l-hadîde ya’şeku’l-mığnâtîse fekezêlike’z-zaferu ya’şeku’s-sabra fa’sbir tazfer* yani demir nece ki âşıkıdur mıgnâtîsun zafer dahı şuncalayın sabrun âşıkıdur **li-mütercimihî**

Düşmen-ı kîne-ver-i kâtille

Güzer itsen çü saff-ı heycâya

Sâbir ol sâbir ol ey Nâsır-ı dîn

Ki Muzaffer olasın a’dâya

Üçünci Hikâyet dimişler ki mülûkun (47b) sabrı üç kuvvetden ibâretdür evvelki kuvvet hilmün kuvvetidür anun semeresi avfdur ikinci kuvvet hıfzun kuvvetidür ve anun semeresi memleketün ta’mîridür üçünci kuvvet şecâ‘at kuvvetidür semeresi anun mülûkda sebâtdur hâlet-i harbde zîrâ mülûkun şecâ‘ati harbde sebâtlarıdur hatta ki muhâribîn içün kutb olmak gerek ve bu sebebden zamâne ehli emîrü’l-müslimîn Ebi’l-Hasan Magrib Begine rahimehullâh inkâr etmişler anunçünki kendi nefsiyle harb günleri harb iderdi ve düşmana darb tîgıyla gâlib olurdı egerçi darb-ı tîgla müsellim-i zamân idi lâkin anun bu dilâverligi mahmûd degildi

Nazm

Bir ayı leşkeri ra beşekini poşt

Be-şemşîri yeki yâ deh tevân geşt

Dördünci Hikâyet dimişler ki zafer alâmeti sa’b umûriledür sabrun muhâfazatı ve talebün mülâzemeti ve esrârun kitmânı (48a) yani gizlü saklaması gâyetde sa’bdur Hasan Basrî rahmetullahi aleyh buyurmışlar ki bizden mukaddem geçenlere ve bize

de tecrübe olmış ki sabrdan enfa‘ hîçbir nesne yokdur ve sabrsuzlukdan zararlu da hîç iş yokdur cemî‘ umûr sabrile olur ve sabırsuz hîçbir maslahat olmaz

Nazm

Sabûrı mâye-i ümîdet ared

Sabûrı devlet-i câvidet ared

Zi sabr ender rahm yek katre-i âb

Şeved ne mâh râ mâh cihân-tâb

Beşinci Hikâyet İmâm ‘Alî radıyallâhu anh buyurmuşlar ki vasiyyet iderem beş nesne ile size ki amel idesiz ol bu ki recâ etmesün sizden birünüz illâ Hakk Te‘âlâ’dan ve korkmasun sizden birünüz illâ günâhından ve utanmasun sizden birünüz vaktâ ki suâl itseler bilmedügünüz nesneyi diseler ki sen bilmen mi ve utanmasun sizlerden birünüz vaktâ ki bir nesne bilmezsiz anun ögrenmesine ve dahı sizün üzerünüze olsun sabr eylemek zîrâ ki sabr îmândan (48b) rükn-i a‘zamdur nice ki baş cesedden **li-mütercimihî**

Rükn-i âzam bud zi imân sabr

Her kerâ sabr nist imân nist

Altıncı Hikâyet ‘Âyişe radıyallâhu anhâ buyurmışlar ki sâbir kimesne elbete kerîmdür Haris ibn Esed dimiş ki her şeyin eşyâdan cevheri olur insânun cevheri akldur ve aklun cevheri sabrdur ve Haris bin Esed dimiş ki *es-sabru murrun lê yetecerrauhû illâ hurrun* yani sabr acıdur ve açmaz ol acıyı illâ ki aslı pâk kimesne ve ba‘zı ‘arâb şu’arâsından bu husûsda bir iki beyt dimişler ve bu ebyât anun tercümesidür **li-mütercimihî**

Eger bir emre olursan umûrdan tâlib

Olub sabûr o sabra mülâzemet evlâ

Eger ki sabr idersen ol emr olur hâsıl

Ve ger ki olmaya sabrun olur ol emr hebâ

Yedinci Hikâyet Ebu'l-'Aynâ didi ki benüm düşmanlarum var idi Ahmed bin Ebû Duâd ki (49a) Mu'tasım Billâh zamânında kadı'l-kudât idi anun hidmetine vardum ve dedüm ki düşmanlarum vardur bana gâlibdürler *yeden vâhideten* olmak sebebiyle didi ki mahzûn olma zîrâ Kur'ân-ı Mecîd u Furkân-ı Hamîd şehâdet eydiyir ki يَدُ اللهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ[120] ben didüm ki mekkârdurlar didi ki hâtırun hoş tut ki وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلَّا بِاَهْلِهٖ[121] dahı Kitâb-ı Kerîmde gelmişdür didüm anlar cemâ'at-i kesîredürler didi beşâret sana ki Hakk Te'âla Kelâm-ı Kadîm ü Kitâb-ı Kerîmde celle ve a'lâ buyurmuş ki كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِاِذْنِ اللهِ وَاللهُ مَعَ الصَّابِرِينَ[122]

Beşinci Bâb

Mevlânâ es-Sultânun ve birâderlerinün ve vâlidlerinün sîretlerin ve amm-i şerîflerinün ki Melik Eşref u Melik Sâlih'dür hasletlerin ve cedd-i kirâmî (49b**) lerinün ki Melik Mansûr Kalâvûn'dur hisâl-ı hamîde vü fi'âl-i pesendîdelerin beyân ider musannif** eydür ki Melik Mansûr Kalâvûn Melik Sülâmiş bin Melik Zâhir'i çıkardukdan sonra serîr-i saltanata müstakil oldı ve memâliki tûl u arzile mâlik oldı ve yagrın ilminde gayet sâhib-i ma'rifet idi altıncı bâbda anun beyânı gelür inşâallâh ekser-i feth u fütuhât anun zamân-ı saltanatında vâki' olmışdur ve Tâtâr'un şikestine ve Frengin makhûr olmasına ol sebeb olmışdur ve Kâhire'de evkâf-ı mebrûre ve medrese-i meşhûresi vardur ve hem dârü'ş-şifâsı hasenât-ı zamândan vâki' olmışdur zamâne fuzalâsından anı medh etmişlerdür ve bu ebyât anun tercümesidür egerçi anun medhidür ammâ bizüm şâhzâde-i gerdûn iktidâr-ı kâmkârun hallede saltanatuhu vasfıdur **li-mütercimihî (**50a**)**

Bir emîridür ki tedbîri anun muhkem durur

Düşmanun hâli anun tedbîriyle dirhem durur

Türkdür dilde velâkin ma'rifetde misli yok

Her dili anlar acâyib bî-nazîr âdem durur

[120]Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Fetih, 48/10.
[121]Oysa kötü tuzak, ancak sahibini kuşatır. Fâtır, 35/43.
[122]Nice az bir cemiyet, çok bir cemiyete Allahın izniyle galebe çalmışlar, Allah sabırlılarla beraberdir. Bakara, 2/249.

Âftâb ârızıdur bedr ayından pür-ziyâ

Neyyirinün nûrı hâsıl ana nisbet kem durur

Çün süreyyâdan serâ mikdârı yol mâbeynî var

Benzedür de ana dil ay u güni ebkem durur

Niçe zulmetler anun şemşîrile buldı ziyâ

Rûşen anun tîgi ile cümle-i âlem durur

Hem azîz-i Mısrdur ol hem dımışkiyyu'l-bihâr

Çîni alâtı anun bezminde câm-ı Cem durur

Âlem ana nâzir u ol cümlenün manzûrıdur

Bezl ü cûd u himmetiyle âleme Hâtim durur

Her işün hayr u şerin sâbıkda söyler lutfıla

Sanki tab'-ı enveri sâfî misâl-i yemm durur

Zâlimun ırkını kesmişdur siyâset tîgile

Zâlim anunçün bu gün bâ-dîde-i pür-nem durur

me'a hâzâ bunun gibi tîmâr hâne binâ itdükden sonra medresesinde İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sâbit Hazretlerinün mezheb üzerine müderris ta'yîn eyledi Hakk Te'âlâ kabûl ide kâidun vâkıf içün du'âsın ve muzâ'af ide hasenâtın (50b) وَاللهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ[123] bu ebyât anun ver bir niçe beytile medh itmişdü **musannif** ve tercümesidür li-**mütercimihî**

Bu âsârile fazlı zâhir oldı cümle akrâna

Nice kim fazlı vardur agacın agsânınun bâna

Münakkaş tâk u mihrâbı anun benzer o zînetle

Açılmış reng reng envâ'-ı güllerle gülistâna

[123] Allah, dilediğine kat kat verir. Bakara, 2/261.

Sanasın kim meger kesri anunçün vaz‘ itmişdür

Serîr-i izzeti ol tâc-ı şâhile bu eyvâna

Hanîfe mezhebi üzre durur ol medrese şeyhi

Şakâyıklar anunçün benzer ol mevzi‘de nu’mâna

İhâta eyleyelden Mısrı bahr-ı ilm u dânişle

Sanasın kim düşübdür Mısrun ehli cümle tufâna

Senâ-hân olsa irfân ehli ilmiyle ana tan mı

İmâm oldu Hanîfe kendisi san ehl-i irfâna (51a)

Muhakkikdur mudakkikdur fünûn-ı ilm u dânişde

Olubdur ilmüu dânişde o mazhar-ı lutf Yezdâna

Es-Sultân Melikü’s-Sâlih’ün Ahvâlinün Beyânı

Sultân Melikü’s-Sâlih âlî-himmet idi Hasan imâmeye gâyetde mukayyed idi pederi Melik Mansûr Kalâvûn memleketi ana i‘timâd itmişdi ve anun ismün kendisinün nâm-ı nâmîsinden sonra hutbede andurmışdı ecel emân vermedi dâr-ı fânîden serây-ı bâkîye rıhlet itdi Muhyiddîn bin Abduzzâhir ki Melik Mansûr’un küttâbındandı Melik Mansûr’un dilinden ba‘zı nevvâbına yazmışdı ki benüm ‘arzum bu idi ki Melik Sâlih’i dünyâda pâdşâh idem emr Hakkundur Allah Te‘âla anı ahiret kişverine pâdşâh itdi **li-mütercimihî**

Ben anı dünyâda isterdüm ki ola pâdişâh

Âhiret mülkine anı pâdişâh itdi İlâh (51b)

E’s-Sultân Melikü’l-Eşref Halîl’ün Ahvâlinün Beyânı

Sultân Melikü’l-Eşref Halîl gâyet şecî ve bahâdur idi şiâr itmişidi kendisine cihâdı ve temhîd eylemişdi adl ü siyâsetle bilâdı ve muhârib ü mübâriz içün dır’ u eslihası peyveste hâzır idi ve ehl-i kılâ‘un ve cibâlün ahvâline nâzır idi ömrin harb u kıtâlde

ifnâ eylemişdi ve İbn Eyyûb'dan memâliki harb u kıtâlile almışdı husûsâ ki Akkâ Kal'asın feth idince ne sa'yler göstermişdi Hakkun inâyetiyle o kal'ayı harâb itdi ve keferenün ululaın tîg-i âbdârile nâr-i cahîme bırakdı ve andan ma'âdasın esîr itdi ve ehl-i İslâmı mesrûr itdi ve memleketi mamûr eyledi muhibb-i gurabâ idi mutekid-i üdebâ idi Kâdî Yahyâ bin Abduzzâhir dimiş ki anun zamânında fehm ü idrâkde anun idrâki ve fehmi kadar bir idrâki fehm itmedüm ve anun fehmi kadar bir bir sâhib-i idrâkün fehmin vehm eylemedüm ve eline bir mektûb (52a) girseydi min evvelihî ilâ âhirihî okurdı ve anun nükât ü dakâyıkına muttali' olurdı ve ذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ[124] saltanatun evâhirinde nefsi büyümişdi mektûblarda isminün alâmeti hı harfin yazardı ki isminün evvel harfidür ve ümerâya ve nevvâba mektûb yazdurmasdı ve deve yüki bugdaydan beş dirhem alurdı ve askerün ulûfelerin yazmada kendi kalemi ile alâmet iderdi ve dirdi ki çok gizlü nesne bana zâhir olur böyle kendim teveccüh itmeden ve benüm garazum ihtimâmdur ve hayır duâ kazanmakdur bu rûşendur ki subh-ı evvel gökdür sonra beyâza mübeddel olur ve yagmur ki evvel bulutdan ayrılur katredur yire enince münsebik olur yanî çekilür ve uzun olur keennehû ihtimâmum şöyledür ibtidâ-i saltanatum subhun ezraklıgına benzerdi ve bulutdan ayrılan katreye mânend idi şimdiki bu ihtimâmum her emrün (52b) hakîkatin bilmededür subhun sonra beyâz olmasına ve katrenün uzalmasına benzer ve ana mensûbdur Eşrefiyye ki Cebel-i Mahrûse Kal'ası'ndadur Burûc-ı semâvât anun kusûrıdur ve kamerün hâlesi anun sûrıdur ve kehkeşân ana ibâdete gelenlerün yolıdur ve sülûk idenler anda eimme-i erba'adandurlar ki ahsen-i mezâhibdür ve fukahâsı sûfiyyûn ile muvâfıkdur ki ilm ü amel anlarun muvâfakatıyla mutâbıkdur ve hem bir câmi binâ itmiş ki ahsen-i mecâmi'dür ve anun şeyhi ilm-i zâhir ü bâtına câmi ve bu zamânda olan şuyûha nisbet ekmel ve anun medhinün tercümesidür bu ebyât-ı bî-bedel **li-mütercimihî**

Bir şeyhdür ki ehl-i Hakkun pîşvâsıdur

Râh-ı sülûka sâlikün ol reh-nümâsıdur

Bir şeyhdür ki hüsn-i şürûh u beyânıla

Miftâh bâb-ı besteye anun duâsıdur

[124] İşte bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Cuma, 62/4.

Bir şeyhdür ki cümle ulûma muhîtdür

Kim görse dir ki bahr-i ulûm âşinâsıdur

Bir şeyhdür ki vasf-ı cemâlin eger idem

Hûrşîdden ziyâde fürûg u ziyâsıdur

Bir şeyhdür ki zikr eger olursa ehl-i ilm (53a)

Erbâb-ı ilmün evveli vü pîşvâsıdur

İl bulmayan mahalde söz ol dikkat eyleyüb

Tullâbdan suâller itmek edâsıdur

Bir şeyhdür ki ben ana ekmel disem nola

Ekmel dimek o zâtı gönül müddeâsıdur

Hak Te‘âlâ müstedâm ide erkân-ı devletini ve müebbed ide saltanatını ve memdûd ide anun zıll-ı himâyetini ve mesûd ide livâ-yı şevketini

E’s-Sultânu’l-A’zam Melik Nâsır’un Ahvâlinün Beyânı

Melik Nâsır pâdişâh-ı mühâb idi ve dest-i gevher-feşanı reşk-i sehâb idi ve tutmada ve kapmada gâyetde kuvvetlü idi nâsun kulûbında nihâyetde muhâbetlü idi ve zikr-i hayrı Nîl’den Mâverâ-i Nehre dek cârî idi ve hem cûd u ihsânile makbûl-i Hazret-i Bârî idi intişâr bulmuşdı âvâzesi âfâkda ve anun havfından adû muztarip idi Irakda ve niççe kerretler müsâf idüb gâlib olmuşdı ve niççe kerretler ellerin ve ayakların tîg-i siyâsetle kat‘ itmişdi ve anun himmeti ve şecâ‘atiyle Hak Te‘âlâ müminleri katl ü yagmâdan kurtarmışdı (53b) ve kendi memlûkinden yüz altmış nefer kimesneye imâret virmişdi ve her cânibe ki asker göndürürdi muzaffer u mansûr gelürlerdi ve ümerâ vü askerlerün ikrâmlarında gâyetde mübâlaga iderdi ve anlarun nafakalarında kanâtîrile altun ve gümişi bezl iderdi izam-ı şânları anun eyyâm-ı devletinde gâyetde idi ve emvâl ü eşyâları nihâyetde idi anlardan bir kimesne yok idi ki medrese binâ itmemişdi ve mescid ü câmi yapmamışdı lmün intişârına ve menârun irtifâ‘ına nihâyet yok idi binâ-yı hayra ve âsâr-ı haseneye hadd ü gâyet yok idi husûsâ ki vezîr-i diyâr-ı Mısriyye ve kâfil-i memâlik bi’l-memleket-i Itrablusiye câmi binâ itmişdür ki el’ân mecâmi‘-i

cem‘-i mehâsindür ve anun havzında ictimâ‘-ı mâ-i enhârı gayr-ı âsindür ve bir hânkâh yapmışdur ki dahı reşk-i deyr-i bûkalemûndur talebesi sûfiyyeden ilm ü amele rehnümûn **musannif** rahimehullâh eydür ki ben anlarun (54a) egerçi şeyhi ve muktedâsıyam ammâ filhakîka hâdimleriyem ‘e kendisinün muvahhidligin bu ebyâtda iş‘âr itmiş ve ol ebyâtun mazmûnı bu bir iki beyitden zâhirdür ihtisâr üzerine **li-mütercimihî**

Minnet-i tevhîd her minnetden a‘zamdur bana

Sen muvahhid ol cihânda ragm-ı cühhâlü’l-verâ

Ben şehâdet iderem kim Hakdurur ferd u ehad

Hem Rasûlullâhdur ber-hak rasûl-i müctebâ

Mezhebümdür âl ü ashâbını sevmek cânile

Tâbiîn ü hem eimme yolına cânlar fedâ

Hak Te‘âlâ vâkıf içün muzâaf ide hasenâtı ve ref‘ ide menârından bânî içün derecâtı

E’s-Sultân Melikü’l-Mansûr Ebû Bekr’ün Sıfâtınun Beyânı

Melik Mansûr Ebû Bekr Melik Nâsır’un oglıdur ve kendiye anı velîahd itmişdi ve memleketi ana vasiyyet (54b) eylemişdi ve Kûsûn u Biştâkı ve cemî ümerâ-i etrâkı ana ve anı anlara ısmarlamışdı bu ümerâdan iki kimesne ana muhâlefet itdiler ol sîret-i haseneyi kendine şi‘âr itdi ve anları husamâdan ad itmedi ve yigirmi yaşında idi ki serîr-i saltanata oturdı her kimseyi ki istedi vâlî itdi ve istemeyenleri mazûl eyledi ve adl u bezliyle şöhret buldı ve vâlidinün hâsekisine bezl itdi bin kerre bin altun ki Biştak ve Akboga ve Barsboga’nun emvâlinden ki bî-hadd ü ad eline girmişdi Sa’yi bu idi ki ceddinün kâidesin li Melik Mansûrdur riâyet ide ve pederi Melik Nâsır ihdâs iden nesneyi bâtıl ide Aksâ-yı murâdı bu idi ve halk dediler ki Ebû Bekr sîret-i Ömereyn tutdı Ömereynden murâd taglîb tarîkiyle Ömer radıyallâhu anh ve Ömer-i Abdulazîz Hazretleri olmakdur (55a) anun eyyâm-ı devletinde âlem nizâm bulub âlem ehlinin mesâlihi intizâm üzerine oldukda birâderlerinden yedinci birâderi memlekete tâlib oldı göz kapab açunca mülk tasarrufuna yol buldıh

E's-Sultân Melikü'l-Eşref Küççük'ün Ahvâlinün Beyânı

Melik Eşref Küççük sıgar-i sinde memlekete vâlî oldı egerçi sagîr idi sinde ammâ kebîr idi mülkde Şâpûru'l-vilâye didiler ana âlemde anunçünki gâyetde küççük idi ve Şâpûru'l-vilâye demesine sebeb budur ki asılda Şâpûr Ekâsire cemâatinden Hürmüzün oglıdur ve Hürmüz öldükde Şâpûr anasınun karnında idi Hürmüz hîn-i vefâtında ümerâsına vasiyyet itdi ve tâcı anasınun karnı üzerinde kodı ve ümerâya didi ki siz buna tebeiyyet idinüz ve benden sonra şunı pâdişâh bilinüz ve mülki vüzerâya tefvîz itdi çünki dünyâya geldi saltanat ana mukarrer oldı Melik Eşref de küççüklükde çünki mülke (55b) mâlik oldı bu münâsebetle Şâpûru'l-vilâye denildi ve bu Hürmüz oglı Şâpûr'dan **musannif** bir garîb hikâyet nakl itmişdür yedinci bâbda çünki takrîb oldı bunda söyleyelüm dimişler ki Şâpûr'a eyyâm-ı saltanatında tagyîr-i sûret itdi ve seyyâhlar kisvetine girdi Sefer ihtiyâr eyledi Esnâ-i seferde Kostantıniyye'ye ugradı ittifâkâ Kayser'ün dügünine râst geldi hâss u âmun izdihâmıydı o da ol mecma'a dâhil oldı ve bir mâide üzerine oturdı Kayser musavvirlere buyurmışdı ki Şâpûr'un sûretin çekeler bir veche tedbîr ideler ki hâss u âm o sûreti göreler ve musavvirler bir kadehe anun sûretin çekmişlerdi ve o kadehile şarâb içerlerdi her kim ki bu kadehdeki sûreti görürdi Şâpûr'a nazar iderdi bu iki sûreti mutâbık bulurdı ta'accüb iderdi bu sûretin ana müşâbehetinden ve anun o sûrete münâsebetinden şöyle (56a) likile cemî' meclisün ehli muttali oldılar ve Kayser'e söylediler Kayser Şâpûr'ı taleb itdi ve anun hâlin sordı didi ki ben Şâpûr degilem ammâ Şâpûr'un müteallikâtındanam bir günâh benden sâdır oldı ol günâh Şâpûr'a zâhir oldı ve Şâpûr'dan havf itdüm ve andan kaçdum tâ ki bu diyâra geldüm Kayser bu sözi andan kabul itmedi katline emr eyledi andan sonra Şâpûr ikrâr itdi ki ben Şâpûram Kayser buyurdı ki sıgır derisinden bir sıgır sûretin düzdiler ve Şâpûr'ı ol deri içinde habs itdiler ve anun üzerinde bir nice kat sıgır derisin kapladırlar ve Şâpû'rı bunun gibi 'azâba bırakdılar **musannif** eydür ki Şâpûr'un halâs olmasını ve memleketine varmasını selvânu'l-mutâ adlu kitâbumda zikr itmişem ki ol kitâb envâ-ı hikem ve fevâyide şâmildür ve sadef gibi dürer-i ferâyide hâmildür bu idi ol hikâyet ve Şâpûr'dan iren rivâyet **mütercim** eydür ki (56b) nolaydı ki **musannif** Şâpûr'un kıssasın tamam itmiş olaydı ve bir kitâba dahı anun beyânın havâle itmiş olmayaydı şimden gerü hikâyetun aslına rücû' idelüm Melikü'l-Eşref Küççük memleketün ihtiyârın Kûsûna tefvîz eylemişdi ve zimâm-ı mülki anun

eline vermişdi çünki memâlike müstevlî oldı kendi ba‘zîdan tasarruflar itdi ihmâller andan sâdir oldı Melik Küççük ana birez mühlet virdi andan sonra anı tutdı ve nedâmet çekdi ammâ fâîde virmedi ve anun râyi ki gâyetde şûm idi râyât-ı devletin nigûnsâr eyledi ve tabl-ı şevketi anun bâtıl ef’âlinden battâl oldı ve anun ferâset-i pür-kesâfetinden ıstablı hayl-i havâdisün ubûrından pâymâl nice iftirâk-ı câh u mâl ki kendi evlâd u ensâbından dahı felek-i bûkalemûn ayırdı ve İskenderiyye’de ümerâ-i mahbûsun yedincisi oldı ve hiç biri kurtulmadı tâ mekân anlarun kudûmlarından hâlî oldı (57a)

Es-Sultân Melikü’n-Nâsır Şihâbeddîn Ahmed’ün Saltanatınun Beyânı

Melik Şehâbeddîn Ahmed biraderlerinden sinde büyük idi leys-i gâlib idi ve şehâb-ı sâkıb u sugrasında pederi Kerek hisârına göndermişdi sonra ki pederi Şâm’a geldi bilesince idi ve fahrî Şâm nâyibiyle ef’âl-i hayye işledükde pederi gelüb def’ itdükde bile idi ve ol kadıyya nâs beyninde meşhûrdur bu hînde ki Melik Eşref Küççük’ün nâyibi ba‘zı ef’âl itdi ki halk cânile andan incindi Mısır memleketinün sâhib-i ihtiyârları hutbeyi Melik Şehâbeddîn Ahmed’ün adına okudılar ve Mısır’a anı taleb itdiler Mısır’a müteveccih oldı bu taleb haberinün sıdkı sâbit oldukdan sonra mühlet virüb mî‘âd-ı mukarrer itdi kizb ihtimâli olmadıkdan sonra nâgâh hîn-i gafletde Mısır’a dâhil oldı ve serîr-i saltanata oturdı birader-i mezbûrı çıkardıkdan sonra (57b) ve emr itdi ümerâ-i mu’tekallîn ki İskenderiyye’de mahbûs idiler katillerine ve biraderin Kerek Kal‘asına gönderüb mahbûs olmasına ve bu esnâda ahz itdi kendi ümerâsından iki kimesneyi ki birisi nâyibi idi ve birisi de sâhib-i ihtiyâridi ve anları da Kerek hisârına gönderdi ve anlar hisâra dahı yetmedin katl itdürdi ve cânib-i müsâ‘iden ihmâl itdi ve vâlidine gelen eyyâmın lehvine ikbâl itdi ve nâs beyninde hilâf peydâ oldı ve a‘dâ etrâfdan bunu gayr u gayra gibi hurûc idüb gavgâ oldı kat‘-ı turukât u kesret-i sirkât-i kesîr oldı ve nâs beyninde fesâd peydâ oldı erâcîf u ahvâl u ıztırâb ahvâl-i bilâdun harâblıgına bâis bulundı tâ ki biraderi Melik Sâlih’un duhûl itmesi memlekete ekber-i mesâlih oldı

Es-Sultânu'l-Melikü's-Sâlih Ebu'l-fidâ İmâdüddîn (58a) **İsmâîl'ün Beyân-ı Saltanatı**

Melik İmâdüddîn İsmâîl biraderlerinden ecved idi ahlâkda ve ahlâk-ı hamîdeyle meşhûr idi âfâkda asker anunla ahd ü bîat itdi ahkâmda adl gösterdi ve ra'iyyete ri'âyet eyledi Ve nâsun kulûbı şâd oldı ve bilâd âbâd oldı ve biraderi Melik Nâsır Kerek Kal'asında mütehassın oldı her kimesneyi ki dilerdi sakladı ve istemeyeni ihrâc itdi Melik Sâlih çünki bu haberi işitdi asker cem' idüb Kerek Kal'asına müteveccih oldı ve o kal'ayı ihâta itdi ve mübârizleri kıtâle tahrîz eyledi cidâl-i bî-haddile hezarân pelengîne pûş o kal'anun burûclarına ki uc simâyla muârız idi urûc itdiler ve livâ-yı nusreti o hisâr-ı semâ-âsâ üzerine hûrşîd-i cihân-ârâ gibi diktiler ve kıtâl idenleri katl itdiler ve hazâyin u emvâle mutasarrıf oldılar (58b) ve Melik Nâsır kal'a feth oldukda haste hâl idi zilka'ide ayınun evâsıtından muharremün evâyiline dek kal'ada idi Muharremün on ikisinde vefât itdi ve Melik Sâlih istiklâlle memlekete vâlî oldı ve târîh-i mezbûreden saltanat itdi hicretün altı yüz kırk altısındaki rebîulâhirün aşr-i evâyiline dek ve ol esnâda haste oldı ve vefât itdi ve hîn vefâtunda memleketi biraderi Melikü'l-Kâmil Şa'bân'a vasiyyet itdi ve kendi şehr-i fenâdan dâr-ı bekâya rıhlet eyledi **li-mütercimihî**

Çü bâr-ı ikâmet ez necâyabe best

Birader-i becâyiş be-şâhî nist

Es-Sultân Melikü'l-Kâmil Şa'bân'un Saltanatı Beyânı

Melik Şa'bân çatma kaşlu pek başlu büyük burunlu ezraku'l-ayneyn tavîlü's-sâ'deyn idi elif demekle ricâl beyninde anılurdı hubb-i mâlile şöhret buldı dîvân günleri bir kâtib yemîninde ve bir kâtib (59a) şimâlinde dururdı bazı bahânelerle nâsdan mâl alurdı ve bunun gibi maslahatun ihtimâmına yazıcı tayîn itmişdi nâs bu hasletinden incindiler ve adâvete şürû' itdiler ve Şâm memleketinün nâyibi ana âsî oldı anın asyânı Mısır ümerâsınun ittifâkıyla idi anun isyânı ve Şâm umerâsı da anunla müttefik idi çünki Melik Şa'bân bu haberi işitdi gâyetde bî-huzûr oldı ve askeri müheyyâ itdi ve Şâm tarafına leşker çekdi bunlar da istikbâline asker çekdiler ve anunla mukâbil oldılar

Nazm

Zi her dû-taraf yekke tâ zi ân-ı tîz

Küşâdend ber hem-kemân-ı setîz

Hadeng ez dû cânib rev-â-rev girift

Be-rûy-ı zemîn hûn dev-â-dev girift

‘Arâb-vâr türkân-ı nîze güzâr

Zi nevek-i sitân âmede sihr ü kâr

Ne ez katl-i kes nîz hâ münfail

Çü bâlâ bülendân-ı bî-rahm-i dil

Çünân-ı nîze râ der zere reft nîş

Ki ef’î der âyed be-sûrâh-ı hûvîş (59b)

Bilâhir şâmîler gâlib oldılar ve Melik Şa‘bânı tutdılar ve habs itdiler ve o Melik Sâlih gibi hüsne râgıb idi ve nisâ-i hasenâ sohbetine tâlib lâkin esmerü’l-levnlere yani bugday benizlülere meyli ziyâde idi husûsen siyâh cürdelerden gâyetde mahzûz idi ve siyeh-fâmlarun mihri süveydâ-i kalbinde melhûz ol zamâne şu‘arâsı siyeh-fâmlar vasfında bir nice kıt‘a silk-i nazma çekmişlerdi şimdi dahı kıt‘a üslûbiyle ma‘ânî-i latîfe şâmil olanları tercüme olundı **li-mütercimihî**

Ey çok siyâh çehre ki ma’nîde dürr-i beyâz

Nükhetde meşk ü ismde kâfûr didiler

Görmez misin ki dîde sevâdı siyâh iken

Ayn-ı mahabbetile ana nûr didiler

Âhar

Leylî egerçi çehrede idi siyâh fâm (60a)

Mecnûn esîr oldı ana ihtiyârsız

Dâyim siyâhlarla mahabbet iderdi ol

Bu vechile cihânda idi itibârsız

Hattâsın siyâhdan ana yok idi âr

Gâyetde idi ışkda ol neng ü ârsız

Âhar

Ol siyeh-fâmun yeri kim var süveydâ-yı dilüm

Zâyil olmaz mihriyile eglenür cân-ı hazîn

Gicenün hâl-i ruhı ger bedr ay olsa nola

Ol siyeh-fâm oldı eyyâm üzre hâl-i anberîn

Âhar

Ol şûh-ı siyeh cerde-i şîrîn harekât

Hüsnile müdâm ider cilâ-yı zulümât

Dirlerse siyeh-fâm lîkin ayb anun

Oldı bege küllîsi o aybun hasenât (60b)

Âhar

Hoş nükhetile iki cihânum tolu oldı

Misk oldı semer âbnûsî dala çü peydâ

Râhat ile bir gicede kim gölgelenem ben

Yok, işret içün meyl bana gündüze aslâ

Âhar

Sen siyeh-fâmun du‘âsın halk ider ihlâsıla

Hüsn ü ihsânun görelden zâyidü’l-vasf ey hasen

Hadd-i hüsnün hâlisin çün ey siyeh-fâmum benüm

Ol sebebden ayn-ı ayn oldun benî-âdemde sen

Es-Sultânu'l-Melikü'l-Muzaffer Hâcî'nün Beyân-ı Ahvâli

Melik Muzaffer Hâcî Melik Kâmil Şa'bân'ı çıkardıktan sonra serîr-i saltanata oturdı ve bir yıla karîb saltanat sürdi ol eyyâmda ba'zı ümerâ-i kibârı tutdı ve ümerâ evlâdından ba'zıyı habse kodı büyüklerden çok kimesneyi katl itdi ve küççüklerden çok kimesneyi ri'ayet itdi ve nâsa hadden (61a) ziyâde zecr eyledi ve tîg-i hûnrîzinden bakiyye-i selefden kimesne kalmadı ve bunun gibi zamânda kuş avından ve gügercin uçurmadan hâlî degildi ehibbâdan kim ki men' iderdi 'adâvet eylerdi ve kumarda gâyetde mübâlaga eylerdi nece memnû' ola ki hevâya tâbi' olmışdı ve gügercin hevâsında zâyi' olmışdı Kebûter vasfında ol zamâne şu'arâsından bir neçe kıt'a sâdır olmışdı ol kıt'alarun me'ânî-i latîfe şâmil olanları tercüme olundı

Kıt'a li-mütercimihî

Gügerciniyle ki me'lûf olmışdum ben

Fünûn-ı nevhada ol denli ben de var idüm

Mekân anun gibi bâng agaçlarında idüb

Bed kılar üzere nevâlar çekerde yâr idüm

Mecnûn kelâmınun tercümesi

Yârdan bana gelenler beni sormazlarsa

Bir gügercin getürür ola bana nâme-i yâr (61b)

Her kimun ki ola başında hevâ-yı gam-ı aşk

Aglayub nevha ider ger anılursa o diyâr

Sirâc-ı varrâkun kıt'asınun tercümesi

Kebûterun bu nevâsı ki agladur beni zâr

Benüm gibi meger anun da kalbi mecnûndur

O nevha eyler ve derdini eylemez izhâr

Ben inlemem gözümun yaşı lîk ceyhûndur

Ezel güninde sanasın ki aşk bezminden

Ana nevâ bana kısmet dü-çeşm-i pür-hûndur

Muhyiddîn bin Abduzzâhir'ün

Nisbet ider gügercine il hüzn ü mihneti

Ammâ ki hüzün ehline olmaz bu ihtimâl

Kim ola boynı tavkıla yüz şevk u zevkıla

Ola hızâbdan kefî anun müdâm al

Kendi gınâyla ola peyveste cilve-ger (62a)

Hiç görmedük ki böyle ola ehl-i hüzne hâl

Safiyyüddîn Halebî'nün

Müsecci' oldı kelâmı kebûterün gûyâ

Kudûm-i nîlle dir mısr iline beşşer-nâk

Kefî hızâbında ve nevhadur işi dâyim

Meger ki yavrısı kendi elinde oldı helâk

Birisinün dahı

Eyâ hamâma haber vir bize 'inâyetle

O kimseden ki hazînsin benüm de hüznüm var

Bizüm bu kalbümizi pâre eyle nevha ile

Bizüm bu çeşmümizi aglamakla kıl hûnbâr

Hudây içün ki bizi gussadan halâs eyle

Haber getür bize yârân-ı refteden zinhâr

Müsâadet idelüm birbirimize şimdi

Hazîn hazînile elbet enîs olur ey yâr

İmâm Fahreddîn Râzî (62b)

Ba‘zı zurefâ ile otururdı ve ilim müzâkeresi mâbeynlerinde olurdı ki nâgeh bir kebûter o meclisde hâzır oldı ve imâm ana nâzır oldı ve ol kebûter dahı kendisin imâm üzerine bırakdı ve imâmun yenine girdi hâzırlar ta‘accüb itdiler ve Şerefüddîn Aynâ bir iki beyit hasb-i hâl didi ki bu iki beyit anun tercümesidir

Kıt‘a li-mütercimihî

Sen Süleymân-ı zamânsın âfet-i eyyâmdan

Bu kebûter hazretüne isteyüb geldi penâh

Nice kim her âfet içün me’men olmışdır harem

Sen dahı hâyiflere ma’mensin ey fazl-ı ilâh

İmâm ana bin altun câyize virdi

Es-Sultânu’l-Melikü’n-Nâsır Ebu’l-Mahâsin Hasan’un beyân-ı saltanatı

Melik Hasan serîr-i saltanata izz ü ikbâlile ve şevket ü iclâlile Melik Muzaffer Hâcî’yı çıkardıkdan sonra oturdı ve teyemmün tarîkiyle peder-i şerîfinün nâm-ı nâmîsi ki (63a)Melik Nâsır idi kendisine kodı hasanu’z-zât ve saîdü’l-harekât idi gündüzü sıyâmile ve gicesi teheccüd ü kıyâmile geçerdi ‘adâletde ve insâfda pederine ve biraderi İsmâîl’e teba’yyit iderdi ve tarîk-i saltanatında anlarun eserleriyle gederdi ve anun zamânında kurd koyuna çoban idi ve zâlimun yüzi yirile yeksân idi sipâhî zînetde ve ra‘iyyet ri‘âyetde ve hirfet ehli refâhiyetde idi ve **musannif** birinci beytiyle medh itmişdür ki bu ebyât anun mazmûnınun tercümesidir egerçi anun medhidir ammâ filhakîka bizüm şâh-zâde-i civân-baht-ı gerdûn-ı gulâmun huld-ı mülke vasf-ı zât-ı huceste-sıfâtıdur **li-mütercimihî**

Bezm-i sultândur şâh-ı berâyâ

Ri‘âyet ana itmiş Hakk Te‘âlâ

Ra‘iyyetçün ‘adâlet pîşesidür

Ferâgat üzredür dayim re’âyâ

‘Adâletde pederdür muktedâsı

Olur ahdinde peydâ her hubâyâ

Kadr-i reyüne hükmin itdi tefviz (63b)

Felek ki şübhe oldukda kazâyâ

Eger tîgun ‘adûya olsa vâsıl

Olur elbette ref andan hatâyâ

Yüzündür şâmil-i hüsn ü tarâvet

Cemal-i hüsndür senden mutarrâ

Sana ihvândan oldı mülk-i bâkî

Sen ol bâkî senün oldı bakâyâ

Hâtimetü’l-bâb ve seci‘u tâyiri’l-müstetâb yedi hikâyetün e**vvelki hikâyeti** Melik Adil Allâh Te‘âlâ’nun avnında ve meknûfdur ve ayn-ı ‘inâyetinde mahrûs dirler ki Abdullâh bin Zâhir ba‘zı zühhâda didi ki ne mikdâr müddet bu devlet bizde kalur ola o cevâbında didi mâdem ki bisât-ı ‘adl u insâf bu eyvândadur andan sonra bu âyeti okudı ki إِنَّ اللهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا[125] بِأَنْفُسِهِمْ yani tahkîkan ki Allâh Te‘âlâ tagyîr itmez şol nesne ki kavmdedür hattâ tagyîr iderler ol nesne ki nefislerindedür nefislerinde olan iyligi yâ kemligi tagyîr itmeyince Hakk Te‘âlâ anları da tagyîr itmez eger iyligi kemligile (64a) tagyîr itse kemlig görürler ve eger kemligi iyligile tagyîr itseler eylik görürler ve hem dimişler ki saltanat müyesser olmaz illâ ricâlile ve ricâl de sultâna tâbi‘ olmaz illâ mâlile ve mâl müyesser olmaz illâ imâretile ve imâret de olmaz illâ ‘adl ü siyâsetle

İkinci Hikâyet Şebîb Mehdî hizmetinde dâhil oldı ve didi yâ emîrü’l-müminîn hazer eyle o günden ki artuk gece olmaz o günden sonra ve mümkün olduk kadar adl eyle ki ‘adlün cezâsı ‘adldür vücûdun cezâsı cevr ve nefsüni takvâ ile müzeyyen eyle ki yevm-

[125] Şüphesiz ki, bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez. Rad, 13/11.

i haşrde Hakkun ‘inâyetiyle müzeyyen olasın ve kendünden gayrıyı zîynetle bulmayasın ve Ömer bin Abdulazîz’den radıyallâhu anh suâl itdiler ki senün tevbene sebeb ne oldı didi kullarumdan bir kulı dögdüm didi ki zikr eyle bir gice ki o gicenün sabâhı kıyâmetdür bu kelâm kalbüme tesîr itdi ve tevbeye bâi‘s oldı

Üçünci Hikâyet (64b) Süleymân ibn-i Abdü’l-Melik Ebu Hızâma didi ki bime’n-necêti min hâzâ’l-emr yani bu emr-i saltanatdan necât bulmak ne iledür didi bi şey’in heyyinun didi şey’in heyyinun nedür didi haksız bir nesneyi kimseden almak didi kim buna tâkat ider didi her kim cennet ister ve cehennemden kaçar

Dördünci Hikâyet dirler ki Melikşâh-ı Selçûkî bir Hemedânlu âdama râst geldi ve gördi ki aglar sultân aglamasınun sebebin sordı Hemedânî didi ki bir neçe akçacıgum vardı o akçacıkları kavuna virdüm gelürken üç kimesneye râst geldüm türklerden ol kavunları elümden aldılar bundan gayrı nesneye kâdir degilüm sultân didi söyleme katlan ittifâkan o günlerde kavunun turfandası zamânıydı bir kimesneye buyurdı ki askerde seyr eyle gör ki hiç bir kimesne katında kavun bulurmısın zîrâ gâyetde gönlüm kavun ister ol kimesne (65a) birez seyr itdi kavun buldı ve sultân hizmetine getürdi sultân didi kimün yanında buldın didi fülân beg yanında ol begi hâzır itdi ve andan sordı ki sana bu kavun ne yerden geldi didi ki hizmetkârlar getürdiler sultân buyurdı ki ol hizmetkârlar her kimesnenün olsa peydâ eyle o kimesne sultânun niyyetin anladı anlarun hakkında ol kimesneleri kaçırdı ve sultân hizmetine geldi ve didi anları bulamadum sultân kavun sâhibine iltifât itdi ve didi ki bu benüm kulumdur sana virdüm anunçünki ol kimesneler ki senün kavununı zulmile almışlardı getürmedi eger salıvirsen boynunı ururam kavun sâhibi ol begün elinden tutdı ve sultân yanından çıkdı ol beg kendi nefsin üç yüz altuna satun aldı ve kavun sâhibi döndi ve sultân hizmetine geldi ve didi ki yâ sultân bey‘ itdüm (65b) o kulı üç yüz altuna sultân didi ki râzî oldun mı didi belî râzî oldum Allâh senden râzî ola didi

Beşinci Hikâyet dimişler ki Sultân Melikşâh-ı Seçûkî sayda gâyetde mâyil idi âdet itmişdi ki sayd iden vuhûşı zabt iderdi ve diri saklardı dirler ki hıfz itdügi sayd on bin olmışdı on bin altun andan ötürü tasadduk itdi ve dir idi ki ben Hak Te‘âlâ’dan korkaram ve her sayd ki katl olurdı bir altun sadaka virürdi bir kerre kûfeden hüccâcun vedâıyiçün çıkmışdı İttifâkan şikâra meşgûl oldı şol kadar hımâr-ı vahşî ki ana kolan

dirler nevâyî dilinde ve şol kadar geyik ki âhû dirler fârisîde sayd itdi ve katl oldı ki geyigün boynuzından menâr yapdurdı **musannif** dir ki bizüm zamânumuzda dahı ol menâr dururdı menâretü'l-kurûn demekle ma'rûf idi

Altıncı Hikâyet musannif dir ki (66a) sayd takrîbiyle ben dahı bir hikâyet rivâyet idem İbn Kuteybe ki tabakât-ı şu'arâdandı Abdülmelik hizmetine vardı Abdülmelik ana didi ki Ali ibn Ebu Tâlib hakkı içün hiç kimesneyi gördün mi ki senden âşıkrak ola didi ki yâ emîru'l-müminîn eger kendi hakkınla dirsen vireyin Abdülmelik didi benüm hakkumçün ki di andan sonra didi ki bir gün seyr iderdüm sahrâda bir kimesneyi gördüm ki tuzak komış âhû saydına bekleyüb oturur dedüm ki ne biklersun didi ki cû' beni helâk itdi tuzak komışam âhû sayd itmege ola ki kifâf-ı cû' müyesser ola ben dedüm ki eger ben de otursam ve beklesem şikâr müyesser olsa bana dahı nasîb virür misin didi olsun ne ola birez oturdukdan sonra bir âhû tuzaga giriftâr oldı ikimüz tuzakdan halâs itduk hemân ki halâs eyledük revân ol âhûyı salıvirdi ve âzâd itdi ben dedüm ne içün böyle (66b) eyledün didi bana rikkat oldı ki gözleri leylînün gözine benzerdi insâf ana ki ol kimesne benden 'âşıkrakdı ol âhûyı âzâd itdikden sonra bir iki beyit inşâ itdi ve bu iki beyit ol ebyâtun mazmûnınun tercümesidür **li-mütercimihî**

Ey Leylîye müşâbih olan nâzenîn gazâl

Bana ri'âyet itmedün u râm olmadun

Ben senden ötürü dost ile vahşet eyledüm

Sen bana râm olub demî ârâm bulmadun

Leylîye benzedüb seni âzâd eyledüm

Sen Leylînün yerine dil-ârâm olmadun

Bu ma'niye münâsib acem şu'arâsından ba'zı dimişdür

Beyt

Beher vâdî ki mi didem be-dâm-ı üftâde âhûyı

Tufeyl-i çeşm o mî-goftem u âzâd-ı mî-kerdem (67a)

Yedinci Hikâyet Zühretü'l-Edeb sâhibi dimiş ki Behrâm-ı Gûr ava çıkmışdı bir himâr-ı vahş yani Gûr'un ardına düşdi hattâ yaraladı ve sipâhdan ayru düşdi giderek Gûr'un yakaladı Behrâm atından indi ki anı zebh ide bir çobân anda hâzırdı Behrâm çobâna didi ki gel benüm atumı tut ve çünki çobân atı tutdı Behrâm Gûr'un zebhine meşgûl oldı Behrâm'un atınun boynında bir dâne yâkût asılmış var idi çobân o yâkûtı kasd itdi ki üzüb ala Behrâm anı gördi ve yüzin dönderdi ve didi aybun teemmüli aybdur ve ukûbete bir kimesneye ki istitâ'ati yokdur kendi nefsinden sekâheti def' itmekdür ve 'afv mülûkun ef'âlindendür ve 'ukûbetün sür'ati avâm etvârındandur çünki askere mülhak oldı vezir didi ki yâ Melik bindügün atun boynında cevher var idi acabâ nece oldı ola Melik tebessüm itdi ve didi bir kimesne aldı ki irâde itmemişdi (67b) ve ol kimesnenün aldugın bir kimesne gördi ki gammâz degüldür eger sizden bir kimesne bulsa bir kimesnede ol kimesneden taleb itmesünler **musannif** eydür ki benüm üzerümedür himâr-ı vahşun zikri Kâdı Şemseddîn Hallikânî didi ki hicretün altı yüz altmış beşinde ümerâdan ba'zı himâr-ı vahş sayd itdiler ve tabh eylediler ne kadar ki âteş itdiler hiç bişmedi ve âteşün harâreti ana tesîr de itmedi andan sonra derisin aradılar Behrâm-ı Gûr'un nişânın buldılar ve Kâdı Şemseddîn didi ki ol deriyi bana getürdiler dedükleri gibi idi Behrâm-ı Gûr resûlün sallallâhu aleyhi ve sellem bi'setinden mukaddem idi sekiz yüz yıla karîbdür bu mâbeyn yani Behrâm zamânından ümerâ himâr-ı vahşı sayd itdikleri zamâna dek vallâhu a'lem

Altıncı Bâb

İttifâk-ı garîbe ve eşyâ-i 'acîbe ki (68a) **Mevlânâ es-Sultân'dan ve ba'zı birader ü ammlarından ve vâlidlerinden rahimehumullâh vâki' olmışdur ve hiç kimesne muttali' olmamışdur ve bir kimesne anun tenbîhine bana sebkat itmemişdür anı beyân ider musannif** rahimehullâh eydür ki Mevlânâ es-Sultân Melikü'n-Nâsır vâlid-i şerîfleriyle yedi nesnede muvâfıkfur **evvelki ve ikincisi** budur ki muvâfakdur lakab-ı hâsda ve lakab-ı âmmda pederi Nâsıru'd-dünyâ-i vâlidîndur ve Mevlânâ es-Sultân da Nâsıru'd-dünyâi vâlidîndür **üçünci** budur ki pederi mülki terk itdi ve sonra memlekete mutasarrıf oldı Mevlânâ es-Sultân dahı mülki terk itdi ve sonra mâlik oldı **dördünci** budur ki vâlidi ayun on dördunde serîr-i mülke oturdı ol kerret mülkden çıkdukda ve Mevlânâ es-Sultân dahı ayun on dördinde serîr-i saltanata oturdı evvel mertebe mülkden çıkdukda **beşinci** (68b) budur ki ikinci mertebe ki vâlidi serîr-i mülke mâlik

oldı şevvâl ayınun ikincisiydi ve Mevlânâ es-Sultân dahı sâniyen serîr-i saltanata oturdukda şevvâl ayınun ikincisiydi **altıncı** budur ki Mevlânâ es-Sultânun vâlidi sâhib-i imâme ve seyf idi Mevlânâ es-Sultân dahı sâhib-i imâme ve seyfdür **yedinci** budur ki vâlidi memâlikde bir müddet vezîrsiz ve nâyibsiz saltanat itdi ve Mevlânâ es-Sultân da bir müddet vezîrsiz ve nâyibsiz saltanat eyledi ittifâk-ı garîbeden biri dahı budur ki biraderi Melik Muzaffer Küççük'e nisbet vâki olmışdur zira Melik Muzaffer Küççük serîr-i saltanata oturdukda beş yaşından artucagdı ve Küççük'ün ma'nâsı 'arâbîde sagîr demekdür sanasın ki küççük ismin ana kodukda mülâhaza olunmışdur ki küççüklük zamânında mülke vâlî olur ittifâk-ı garîbeden biri de budur ki Melik Kâmil Şa'bânıla Melik Muzaffer Hâcı'ya (69a) nisbet vâki oldı Melik Şa'bân Melik Hâcı'yı habs itmişdi ve gâyetde Melik Hâcı'ya mahal tar olmışdı hattâ ki anun üzerine bir hâyit yapmak dilerdi ittifâkan ta'âm çekmişlerdi ki Melik Hâcî habsde ekl ide göz kapıb açunca Melik Şa'bân mülkden çıkdı ve habse girdi ve ol ta'âm ki Melik Hâcı içün hâzırlamışlardı Melik Şa'bân yedi ve Melik Şa'bân içün hâzırladuk ta'âm ki dîvânda ekl itse gerekdi Melik Muzaffer Hâcı serîr-i mülke oturdı ve ol ta'âmı nûş-i cân eyledi Hakk Te'âlâ mukassimu'l-erzâkdur ve ı garîbeden -ttifâki لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ[126] bir dahı budur ki Melikü'n-Nâsır Muhammed bin Kalavun Dımaşk'dan Mısır'a teveccüh itdükde Melik Muzaffer Baybars Mısır'da sultân idi Melik Nâsır'un teveccüh itdük haberin Mısır'a işitdük sâ'at kendi nefsin mülkden azl itdi hikmet Allâh Te'âlâ'nundur (69b) Baybars nefsin azl itdük sâ'at meger ol sâ'at Melik Nâsır Dımaşk'dan Mısra müteveccih olmış imiş ki Melik Eşref'den dahı ittifâk-ı garîbe rivâyet iderler Melik Mansûr-ı Kalavun Trablus'ı muhâsara itdük zamânda Melik Eşref Mısır'da idi ve evkât-ı şerîfi ekser kur'ân-ı 'azîm tilâvetiyle geçerdi ittifâkan bir gün kurrâile oturub kırâat iderken didi *nasarahullâhu nasarahullâhu* hemân o sâ'atde Trablus meger feth olmış imiş nâs beyninde hemân o gün Trablus'un fethinun haberi şâyi oldı sehl zamân geçmedi ki Trablus'un fethinün haberi geldi çünki mülâhaza olundı Melik Eşref'ün nasarullâh dedügi sâ'atde Trablus feth olmış imiş hikâyet eylemiş Kâdı Muhyiddîn bin Abduzzâhir şeyhu'l-fakîhu'l-âlim Şerefeddîn el-Buzayrîden ki vâki'asında gördi ki Akkâ Kal'ası feth olmış bu vâki'a görüldükde

[126]O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar. Enbiya, 21/23.

Melik Eşref Akkâya (70a) müteveccih dahı olmamışdı Şeyh mezbûr bu vâki‘ayı gördükde bir iki beyit söylemişdi ki bu ebyât anun tercümesidür **li-mütercimihî**

Sipâh-i müslimîn feth eyledi Akkâ hisârını

Ki toymışlardı kâfirler besî envâ’-ı ni’metile

Sipâh-ı nusret âyîniyle sultân-ı zamân Eşref

Teveccüh çünki itdi fethine ikbâl ü devletile

Frengün mülkini taksîm itdi ehl-i islâma

O bî-dînler hacâlet çektiler envâ‘-ı zilletile

Bu vâki‘ayı gördükden sonra Sultân Melik Eşref’e söylemişler ki filan şeyh şöyle vâki‘a görmiş sultân Melik Eşref o vâki‘a muktezâsınca teveccüh eylemiş Hakkun ‘inâyetiyle feth olmış andan sonra ehl-i islâmun elinde kalmış *ilâ yevminâ hâzâ* ol eyyâmda Muhyiddîn Abduzzâhir bir iki beyit dimiş ki bu ebyât anun tercümesidür **li-mütercimihî** (70b)

Ey benî asfar ki sizler siz nasârâ begleri

İntikâm oldı size Hakk cânibinden bî-hisâb

Nâzil oldı mülkünüz içre bizüm sultânumuz

Sizlere olsun beşâret birden ey ehl-i ‘azâb

Kim size şimden gerü yokdur bu kişverde karâr

Hâlinüz oldı perîşân hânümânunuz harâb

Şemseddîn Gânem, Selâhaddîn Eyyûbiyle Melik Eşref’i medh itmiş iki beytiyle ki bu iki beyit anun tercümesidür **li-mütercimihî**

Lakab iki Melike didiler Selâhaddîn

Biri Halîl ve biri Yûsuf idi ey ahbâb

Fazâyilinde şekk ü şübhe Yûsuf’un yokdur

Velî halîldurur Eşref ü sipihr-cenâb

İttifâkât-ı garîbeden bir dahı budur ki hikâyet iderler ki Şemseddîn ibn-i Sel‘ûs rahimehullâh ol zamân ki Melik Eşref’ün vezîri oldı vezâret mesnedinde istikrâr buldı Mısır’dan Şâm’a akrabâsınun talebine âdem gönderdi cemî‘si kabul itdi illâ ki anlardan bir kimesne Mısır’a ‘azîmet eylemegi kabul itmedi ve iki beyit ana cevab yazdı ve bu kıt‘a (71a) anun tercümesidür **li-mütercimihî**

Sen vezâret mesnedinde sâbit ol rif‘at ile

Bâ-vücûdî-kim sebâtı yok durur bu âlemün

Bil bunı kim kendini saldun efâ’î agzına

Ni içün kim ef’îden kalmaz cefâsı âdemün

Sen şücâ’îden efâî denli havf itsek olur

Kim şücâ‘îdür cihânda bâis-i derd ü gamun

Melik Eşref sehl-müddetden sonra katl olundı ve mülk-i Melik Nâsıra mukarrer oldı ve Şücâ‘î ki Melik Nâsır’un vezîriydi ibn-i Sel‘ûs’ı ve cemî‘ akrabasın tevâbi’in tutdı ve ibn-i Sel‘ûs’a şol kadar ukûbet itdi ki helâk oldı ve İbn-i Sel‘ûsun hasmı dedügi gibi öldi ittifâkât-ı garîbeden bir dahı budur ki Melik Mansûr-ı Kalavun’dan dirler ittifâkan bir gün ümerâyile kubbe-i nusra seyrâna çıkmışdı bir neçe oglak istedi hâzır itdiler bir sahîhu’l-azâ oglakı intihâb itdi ve mâ-bâkîsin ümerâya taksîm eyledi ve didi ki kalkınız tâ ki her birümiz oglagumızı kendi elümizile zebh idelüm ve kendümiz tabh eyleyelüm ki (71b) bizüm memleketün resmidür andan sonra kalkdı ve oglakı zebh eyledi ve kendisi bişürdi bişdükden sonra sag yagrının ayırdı ve mâ-bâkîsin anlara virdi ve yagrınun etin ekl eyledi bıçagıyla yagrını hûb pâk itdi ve birez kodı hattâ kurudı andan sonra âteşe tutdı ve nazar itdi ve bir zamân teemmül eyledi ve sögdi ve gadabıla yire bırakdı gazabı teskîn oldukdan sonra umerâdan ba‘zı suâl itdi didi bu oglan ki kıbçakdur Şâm’a gönderdükde yolda kaçsa gerek ve ‘azîm fitneye sebep olsa gerek bu sözi dedükden sonra kendiden ayırmazdı mâdâm ki hayâtda idi andan sonraki Melik Eşref mülke mâlik oldı o dahı mülâhaza iderdi andan sonra Melik Nâsır da sakınurdı Hüsâmeddîn Laçin ki mülke vâlî oldı Şâm’un niyâbetin kıbçaka lutf itdi kıbçak Şâm’a gederken yolda kaçdı ve Tatar’un gelmesine sebeb oldı bir mertebede müslimânlara cefâ oldı ki vasfa kâbil değildi (72a) Melik Mansûr Kalavun dedügi gibi oldı **musannif**

eydür ki çünki takrîb oldı Melik Mansûr zamânında vâki‘ olan kazâyâdan ben de bir hikâyet işitmişem takrîr ideyin Seyfeddîn Kılıç ibn-i Abdullâh ki Melik Mansûr askerinde sâhib-i ihtiyâr idi ve ‘ukalâ-i rûzgârdan idi ulûm-ı akliyye ve usûlde suâlât-ı hasenesi var idi Melik Mansûr anı risâlet tarîkiyle hedâyâ-i mülûkâne ile magrip pâdişâhına göndermiş ol hîn ki Seyfeddîn Kılıç Magrip sultân hizmetine varmış ve hedâyâyı ‘arz itmiş ittifâkan freng beglerinün büyüginden dahı Magrib pâdişâhına resûl gelmiş müdde‘âsı bu ki akd-i muhabbet mâbeynlerinde muhkem ola ve Magrib pâdişâhınun oglına freng beginün kızı akd oluna ve bu takrîb ile ‘adâvet muhabbete mübeddel ola magrib sultânı Seyfeddîn Kılıc’a dimiş ki gel seni freng begine göndereyin mesâlih-i müslimîn içün sa’y itsen ecirden hâlî degildür ol kabul itmiş ve magrib (72b) begi anı göndermiş Seyfeddîn dimiş ki çünki ben freng begine buluşdum bana gâyetde ikrâm itdi ve bir mertebede muhabbet gösterdi ki vasfa kâbil degil hattâ didi ki Melik Mansûr hizmetinden vazgel ben sana nihâyet derecede riâyet ideyin ve hem kendi dînün üzerine ol didi ben dedüm bu mümkin degildür bunun gibi teklîf bana eyleme andan sonra vazgeldi ve bana icâzet verdi çünki anı vedâ‘ itdüm ve mürâcaât kasdın eyledüm didi ki ister mi sen ki seni bir emr-i ‘azîme muttali eyleyeyin ki sana tuhfe ola ben dedüm ol emir nedür didi ki sabr ile tâ ki malûm idesin andan sonra bir sanduk hâzırladı ki gılâfı anun altundan idi çünki ol sandûkı açdı bir mektûb gördüm harîre sarılmış ve harîr anun ardına yapışdurılmış ekser hurûfı mahv olmış bana freng begi didi ki bildün mi bu nedür dedüm yok didi bu mektûbdur bizüm ortamuzda Muhammed’den sallallâhu aleyhi ve sellem ki (73a) cedd-i a‘lâma ki Kayserdür yazmışdur oguldan ogula mîrâs tarîkiyle kalmışdur ecdâdumun vasiyyetleri budur ki mâdâm ki bu kitâbet sizün ortanızdadur saltanat zâyil olmaz anlarun vasiyyetin tutub bu kitâbetün hıfzında ve ta‘zîminde nihâyet derecede mülâhaza iderem ve gâyetde mübârekdür ve bir kimesne nasârâdan bu sırra muttali’ degildür eger senün izzetün ve kerâmetün benüm yanımda olmayıydı seni bunun gibi ‘azîm emre muttali itmezdüm andan sonra o mektûbı tazim ile ve tekrîmile elüme aldum kırâat idemedüm anunçünki ekser harfleri mahv olmışdı o mektûbun bereketiyle Magrib Melikiyle freng beginün mâbeynlerinde sulh oldı ve müslimânlar kefere şerrinden kurtuldı

Hâtimetu’l-bâb ve seci‘u tâyiri’l-müstetâb yedi hikâyetün **evvelki hikâyeti** ittifâkât-ı garîbeden budur ki Şeyh İmâdüddîn Kesîr Bidâye ve Nihâye adlu târîhinde

dimiş ki bir kimesne Mekke-i Mübâreke'de zemzem suyıla (73b) gusl iderken elli miskâl altundan bâzû-bendi varmış bâzûdan cözmiş ve gusl eylemege şürû' itmiş guslden fârig oldukda ol bâzûbendi unutmış ve libâsın geymiş ve getmiş bir müddetden sonra yâdına gelmiş ve bagdâdda bir iki yıl olmış ahir sırçadan bir bâzû-bend düzdürmiş ve anı baglamış girü Mekke-i Mübâreke'ye gelmiş hîn-i tavâfda ol sırça bâzû-bend ufanmış ve ol kimesne aglarmış ve dirmiş ki elli miskâl altun bâzû-bendüm zemzem suyıla gusl iderken yavu kıldum o kadar tesîr itdi ki bu sırça bâzû-bendün ufandügi hâzîrinden bir kimesne didi ki ol dedügün altun bâzû-bendi ben bulmışam ve filhâl bâzûsından cözdi ve sâhibine teslîm itdi nâs gâyetde ta'accüb itdiler ol ittifâkun garâyibinden

İkinci Hikâyet Şeyh İmâdüddîn Kesîr'ün târihinde bu hikâyete müşâbih bir hikâyet Sâîden nakl olunmışdur ki bir kimesne (74a) Bagdâd'da başında zübbâd getürüb gederken ayagı taşa dokundı ve ol zübbâd başından düşdi, ufandı anun ufandugı eclinden gâyet şiddetile agladı nâs anun agladugından nihâyetde bî-huzûr oldı ve aglarken dirdi ki bundan gayrı nesneye dünyâda kâdir degilem bir kimesne ana bir altun 'atâ itdi ol altunı eline aldukdan sonra çok mülâhaza itdi ve didi vallâhi ki bu altun benümdür ben yavu kıldumdı fülân zamânda hâzırînden ba'zı ana sögdiler altun viren kimesne didi ki alâmeti nedür didi ki vezni bu kadar bu kadar ve yigirmi üç altun bu altundan başka var idi çünki ol altunı çekdiler dedügi mikdâr çıkdı andan sonra ol kimesne yigirmi üç altunu cibinden çıkardı ve ana teslîm itdi ve nece buldugın hikâyet eyledi nâs gâyetde ta'accüb itdiler ve ta'accüb mahalliydi

Üçünci Hikâyet (74b) Emîr İzzeddîn Aydemür es-Sinânîden ki davât-dâr idi hikâyet itmişler ki Ahmed ibn-i Sa'îd'e bir mektûb inşâ itdi anun keyfiyet-i ahvâlin bilmeyüb ve anun ismin ve pederinün nâmın bir kimesneden sormayub ve anun kul oldugın anlamayub Kâdı Tâceddîn sordı ki yâ Mevlâna Ahmed ibn-i Sa'îd'i bilür misin didi vallâhi bilmem didi Ahmed ibn-i Sa'îd memlûkdür Kâdı dir ki Emîr İzzeddîn anun ismin ve pederinün ismin ve kul oldugın bilmeyüb anun hâline münâsib mektûb yazdugına ta'accüb itdük şu'arâdan biri bu husûsda iki beyit didi ki bu ebyât anun tercümesidür li-**mütercimihî**

Ahmed ibn-i Sa'îdinün haberi

Hakdan olmışdı bendeye telkîn

Çün mülâkât eyledüm ana

Bildüm anı ki o imiş tayîn

Ahsen-i sûretile gördüm anı

Ki kulagum işitmemişdi yakîn

Dördünci Hikâyet Şerîşî Şerh-i Makâmât'ında (75a) zikr itmiş ki Basra'da bir kimesne var idi ki göz veca'ine devâ bilürdi nâs andan müntefi olurlardı إِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ لَا ev ı âhirete intikâl itdi-âyetinün muktezâsınca dâr[127] يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ müslimânlar âciz kaldılar Halîl bin Ahmed'e bunı didiler o didi hiç nesnesi var mıdur didiler yokdur didi hiç bir zarfı var mıdur ki eczâ o zarfda ola didiler vardur didi getürün getürdiler gördi ki cemî eczâ mahlût olmış o zarfdan bir bir eczâyı çıkardı ve kokurdı başka kordı tâ on beş cüz olunca ayırdı andan istimâl idenlere virdi ilâc eylediler ve nâs müntefi oldılar andan sonra o kimesnenün kitâbları içinde nüshayı buldılar meger nüshada on altı nev' imiş ol kimesne hemân bir nev'i halt itmiş imiş

Beşinci Hikâyet Kâdı Şemseddîn Hallikânî târîhinde didi ki Şerîf er-Razî (75b) bir sarây binâ itmişdi ki âlemde nazîri yok idi her kim görürse hayrân olurdı sehl-zamânda hâdisât-ı devrândan harâb oldı ol binâyı gören kimesnelerden birisi ittifâkan ol mekâna ubûr itdi ve bir iki beyit okudı ki o ebyâtun tercümesidür bu beyitler **li-mütercimihî**

Bir menzili ki dehrde âlî esâsile

Tâk u revâkı reşk-i sipihr-berîn iken

Gördüm harâb olmış ve ol lutfı kalmamış

Lutfile göz evi gibi merdüm-nişîn iken

Kan agladum çü gördüm anun gibi hâdisât

Ben nice şâd olam dil ü cânum hazîn iken

[127]Onların eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler. A'râf, 7/34.

Bu ebyâtı okurken bir kimesne de o menzildie ‘ubûr itdi ve sordı ki bilür misin bu ebyât kimündür didi bilmem didi bu harâb olan ev sâhibi şerîf er-rızânundur bu ittifâkun garâbetinden ta‘accüb itdiler bu hikâyete benzer bir hikâyet dürretü’l-gavâsda Harîrî (76a) tahrîr eylemiş ki Ubeyd Cürhümî üç yüzyıl yaşamışdı sonra İslâm devletine müşerref oldı Muâviye radıyallâhu anh Şâm’da halîfe oldukda anun hizmetine geldi Muâviye didi bir garîb hikâyet söyle ki eşidilmiş olmaya didi bir tâyifeye râst geldüm ki meyyitlerin makbereyye koymışlardı ve anlarda hiç hüzün anılmazdı bana rikkat oldı birez agladum bu beyitler ezberümde idi hâtıruma geldi okudum ol beyitlerün tercümesi budur **li-mütercimihî**

Bir kimse ki var hîn-i hayâtında eyüdür

Çün olsa ana düşmen olur mârile hem mûr

Aglar anun ahvâline bîgâne ki bilmez

Kavmi vü anun hısmıdurur mergine mesrûr

Bir kimesne bu ebyâtı okurken dinlerdi bana didi bilür misin ki beyitlerün kâyili kimdür dedüm malûmum degildür didi şu meyyit ki şimdi (76b) defn itdiler bu ebyât anundur vâkı‘âsın bîgânesin ve anunçün aglarsın ve akrabâsı kim anı defn itdiler hiç anlara tesîr yokdur Muâviye didi hakeyte aciben

Altıncı Hikâyet Ebû İshâk Endülüsî didi ki ben ve Abdülcelîl ba‘zı yoldan geçüb gederken iki baş frengîlerün başından gördük nîze ucına çekmişler Abdülcelîl bana didi gör ki senünçün ne amel itmişler ben filhâl iki beyit dedüm ol dedügi iki beytün tercümesidür bu kıt‘a **li-mütercimihî**

İtsen ziyâret ol başı varub aceb degil

Kardaşla ana makbere benden karîbdür

Ol nîze üzre başını salar safâyile

San minber üzre hutbeye çıkmış hatîbdür

Abdülcelîl birez sükût itdi ve bir kıt‘a söyledi ki bu kıt‘a anun tercümesidür **li-mütercimihî**

Bilmen mi kim garîblerüz bu diyârda (77a) olur refîk u yâr garîbe garîb olan

İtmez ziyâret anı meger yâr u hem-demi

Ger kesle kurddur ana yârân nasîb olan

Ger dişlerini dirsen odur handeye sebeb

Ger yüzlerin sorarsan odur ser-nişîb olan

Dir kim hazer eyle dirilik garra olmanuz

Kim ben katîlem ve bana geçdi selîb olan

Ben dedüm sen katîlsin ben selîbem ol didi geçerdük bir yolile freng kuttâ-ı tariklerine râst geldük ben katîl oldum sen selîb oldun **musannif** eydür ki bana da Mısır yolında bunun gibi keyfe mettefâk bir hikâyet vâki‘ oldı makâmede ve makâme dedügi risâledür zikr eylemişem ol kazıyyeyi ve beyân itmişem Dımaşk’dan Mısır’a dek ol makâmede menâzili ammâ ol hikâyet-i garîbeyi (77b) bunda zikr itsem aceb degil ittifâkan Mısır yolında bir mevzide depecikler vardur ol depeciklerde gırbalar olur eşitdüm ki o gırbalarun biri dirdi birisine ki şuûr olmadı sana ki benî beyâza bizüm etrâfumuzda sabâh itdiler yâ Allâh yâ müslimîn elhamdülillâh ki anlarun şerrinden halâs olduk vaktâ ki ben sefer itdüm ol mekâna ki gırbâne o sözi dimişdi yetişdüm sabâh oldı nece ki gırbâne dimişdi gördüm ki benî beyâzadan bir cemâ‘at o yirde hâzır oldılar çünki sabâh olmışdı zafer bulamadılar Hakk Te‘âlâ anlarun şerrinden bizi halâs itdi sonra ki bu ittifâkı yârâna söyledüm ta‘accüb itdiler **li-mütercimihî**

Müşâhid oldı bana dehrde garîb ahvâl

Tamâm olmaz eger yıllar anı söylersem

Benî beyâzadur ol hâdisâtunun birisi

Ki zulm ü cevrlerinden harâbdur âlem (78a)

Ümîd kim Allah ide def anlarun şerrin

Ki oldılar sebeb sad-hezâr mihnet ü gam

Yedinci Hikâyet Sıbt bin Cevzî Mir'âtü'z-Zamân'da hikâyet itdi ki Mutasım Billâh hicretün yüz sekseninde mevcûd oldı ve anun vefâtı ramazân ayınun on ikisi geçdükde vâki‘ oldı ve ol Benî Abbâs'dan sekkizinci halîfe idi ve itdügi feth sekiz idi ve Memlûk'dan sekiz kimesne hizmetinde idi ve a‘dâdan sekiz kimesneyi katl itmişdi ve ömri kırk sekiz yıl idi ve hilâfeti sekiz yıl ve sekiz ay ve sekiz gün idi ve sekiz oglı ve sekiz kızı vardı ve sekiz bin altun kaldı ve sekiz yüz bin bin derâhim ve seksen bin at ve seksen bin deve ve katır ve seksen bin hayme sekiz bin kul ve sekiz bin câriyesi kaldı ve sekiz kasr binâ itmişdi ve hâteminün nakşı elhamdülillâh idi ki sekiz harfdür **musannif** rahmehullâh eydür ki ben Mutasım Billâh'dan (78b) bir hikâyet eşitdüm ki hiç kimesne eşitmiş degil ittifâkan bir gün meclis-i ünsde oturmışdı ve bâde iderdi ve kadeh elinde idi ki ana didiler ki enGûriyyede bir Şerîfe ‘avrat bir kimesnenün eline esîr olmışdur ve ol şahıs o diyârun a'yânındandur ve ol Şerîfe'nün yüzine o kâfir bir tabanca urmışdur ve ol Şerîfe vâ mutasamâh deyü çıkırmışdur ol zâlim o şerîfeye taarruzile dimişdür ki Mutasım senün halâsınçün gelmez illâ ki eblak feresiyle gelür Mutasım Billâh çünki bu sözi eşitdi kadehi içmedi ve mühürledi ve sâkiye ısmarladı ki bu kadehi mührile sakla Allâh hakkıyiçünki ol Şerîfe'yi halâs itmeyince bu kadehi içmem andan sonra nidâ itdürdi ki sipâh müsteid olsun enGûriyye gazâsına binmesünler illâ ki eblak fereslere ol gazâya yetmiş bin eblak atlu askerle müteveccih oldı ve en Gûriyyeye dâhil oldı ve feth eyledi çünki dâhil oldı Mutasım çagırırdı ki lebbeyk lebbeyk ve ol kimesne ki (79a) Şerîfe'yi esîr itmişdi buldı ve filhâl boynın urdı ve Şerîfe'yi halâs itdi andan sonra sâkiye didi ki getür ol kadehi ki şimdi buldum ferahı **li-mütercimihî**

‘Adû kanını dökdüm vakt-i îş ü kâmrânidür

Sun ey sâkî şarâb-ı nâb kim işret zamânıdur

Çünki ol kadehi nûş itdi didi el'ân tâbe şarâbun yani şimdi bana şarâb eyidür

Yedinci Bâb

Âsâr-ı nebeviyye ve nüket-i edebiyye ve gayrısınun beyânın alâ sebîlü'l-ihtisâr bildirür

Musannif rahimehullâh egerçi bu bâbda kendi kitâbınun hutbesin ve geçmiş bâblardaki mücmel mahallerin beyân itmişdür **mütercim** dir ki ben anun hutbesin bu kitâba ilhâk itmedüm ki anun kitâbınun hutbesi halline mukayyed olam ve geçmiş bâblarda ba‘zı mahalleri ben de mücmel komadum ki şimdi anı şerh idem belki bir âhar hutbe inşâ itdüm ve mücmel yirleri mahallinde edâ itdüm anunçün anları beyân eylemedüm ve mâ‘adâsın tercüme eyledüm Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem (79b) kendileri yedi gazâ itmişlerdür evvel Bedir Gazâsıdur andan sonra Uhud Gazâsıdur andan sonra Hendek Gazâsıdur andan sonra Benî Kurayza Gazâsıdur andan sonra Mustalık Gazâsıdur andan sonra Hayber Gazâsıdur andan sonra Tâyif Gazâsıdur ammâ Bedir Gazâsı büyük gazâdur hicretden bir yıl ve sekiz ay geçdükden sonra mübârek ramazân ayınun on yedisi geçdükde vâki‘ oldı ashâbdab üç yüz on dokuz nefer kimesne hâzır idi Câlût kavminün ‘adidine muvâfık idi ashâbun ‘adidi ve kâfirler bin dokuz yüz nefer idiler ol gün yevme’l-furkân yevme’l-teka’l-cum’ân idi anunçünki o gün hakkile bâtıl fark oldı ve Uhud Gazâsı şenbe güni şevvâlün yedisi geçdükde hicretden iki yıl üç ay oldukdan sonra vâki‘ oldı ve Cebrâîl ve Mîkâîl Resûlullâh’un sag cânibinden kıtâl iderlerdi ammâ yesârında Resûlullâh’ın sallallâhu aleyhi ve sellem muhkem ceng (80a) vâki‘ oldı ashâbun ‘adidi hâzır olan üç bin idi sekiz yüzi zırhpûş idi ve mâ-bâkî hâlleri üzerine idi ol cümleden atluları yüz nefer idi ve mâ-bâkî deve ile idi ve Benî Kurayza Gazâsı hicretden beş yıl geçdükden sonra zilka’ide ayında ahzâbdan on altı gün geçdükde vâki‘ oldı Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem Sa‘d ibn Muâz’ı anlarun üzerine hâkim itdi zîrâ ki müşrikîn Sa‘d ibn Muâz’un dedügine ve buyurdugına rızâ virdiler Sa‘d anlarun katline hükm itdi ve mâlların taksîm itmesine buyurdı andan sonra Resûlullah Medîne-i Mutahhara’ya geldiler ve müşrikleri emvâl u eşyâlarıyla getürdiler ve Resûlullah ashâbla oturdılar ve anları bi-tamâm kılıcdan geçürdiler altı yüzden ziyâde idiler ve yedi yüzden iksük idiler katl olan kâfirlerve Hayber Gazâs’ı hicretden yedi yıl geçdükden sonra vâki‘ oldı (80b) Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdılar ki Allâhu Ekber harâb itdüm Hayber’i vaktâki nâzil oldum bir kavmin üzerine ol kavim siyeh-rûzun sabâhı çirkîn oldı on yedi nefer kimesne ashâbdan şehîd oldı rivâyetde gelmiş ki vâdî-i kurâ ve gâbe ve Benî Nadîr Gazâsında dahı Resûlullah bile ayıdılar vallâhu a’lem ve seb’u’l-mesânîde akvâl çokdur icmâ‘ bunun üzerine dirler ki yedi âyetdür ve dimişler ki bakara sûresindendür a‘râf sûresine dek ve dimişler ki berât sûresine dek ve ba‘zılar berâtile a‘râf birdür dimişler

anunçünki besmele ile fâsıla olmamış ve dimişler ki bakara sûresindenden hâmîm sûresine dek ve dimişler ki seb‘a’l-mesânî Kur’ân-ı ‘azîmün ve Furkân-ı Kerîmün küllîsidür ve bu seb‘u’l-mesânînün sebeb-i nüzûli budur ki bir günde yedi kâfile Benî Kurayza’ya geldiler ve envâ’-ı mâl getürdiler müslimânlar didiler ki bu mâl eger bizüm olaydı Allâh yolına nafaka iderdük (81a) ve hem kuvvet bulurduk andan sonra nâzil oldı ki mesânî bu -u’lbu seb‘ ma‘nasi budur ki ve وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعاً مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيمَ[128] yedi kâfileden yigdür ve mi’râc içün ezherî didi ki bi‘setden yedi yıldan sonra vâki‘ oldı ve Amr bin Şuayb pederinden ve pederi ceddinden rivâyet itdi ki hicretden bir yıl önürdiden rebîulevvelün yedinci gecesinde vâki‘ oldı Resûlullâh’un vilâdetleriyiçün ba‘zı dimiş ki yedi yıl Melik Kisrâ ‘âdilden sonra idi Zemahşerî Rebîu’l-Ebrâr’da didi ki Erdeşîr’den sonra Enûşirvân ‘a’dil yok idi Resûlullâh’un sallallâhu aleyhi ve sellem vilâdet-i şerîfleri yedi yıl Melik Kisrâ ‘âdilden sonra dedükleri Enûşirvândur amma Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurmışlar ki ben yani ولدت في زمن الملك العادل[129] dünyâya geldüm âdil Melik Kisrâ zamânında ve Enûşirvân’dan gayrı ekâsireden (81b) zâlimlerdi kul yerine kullanurlardı kul olmayanları ve anlarun zamânında bir kimesne kâdir degildi bir nefâyis ekline ve harîr libâs geymege ve hasene ‘avrat nikâh eylemege ve evlâdların edeb itmege ve bir fakîre ihsân eylemege ra‘iyyetün hâli anlarla eyle idi ki Mes‘ude bin Amr Me’mûn’a didi ki her nesne ki efendiye lâyıkdur kula haramdur mucizâtı azhar mine’ş-şemsdür şakku’l-kamer gibi ve mübârek barmaklarından su cârî itmiş gibi ve ufak taşlar mübârek elinde tesbîh dimiş gibi esah rivâyetle sahîh-i buhârîde mestûrdur ki ufak taş mübârek keff-i destinde tesbîh didi andan sonra Ebu Bekr radıyallâhu anhunun keffinde kodı tesbîh didi andan sonra Ömer radıyallâhu anhunun keff-i destinde kodı tesbîh geldi andan sonra Osmân radıyallâhu anhunun elinde kodı tesbîh didi ve evlâd-ı pâki (82a) yediydi Ebû Bekir Barakî didi ki cemî‘ evlâdı yediydi ve denilmiş ki sekiz idi Kâsım idi biri ve Abdullâh idi biri ve birisinün dahı ismi Tâhir u tayyib idi ve denilmiş ki Tâhir birisinün ismiydi ve Tayyib birisinün ve İbrâhîm ve Zeyneb ve Rukiyye ve Ümmi Gülsûm ve Fâtıma Cemî‘si Hadîce’den idiler radıyallâhu anhumâ meger İbrâhîm ki Mâriye’den idi ki anı İskenderiyye Begi ki adı Mukavkus idi armagân tarîkiyle göndermişdi hicretün yedinci yılında İbrâhîm dünyâya geldi saçın tıraş itdükde saçınun agırı kadar gümüş tasadduk itdi fukarâya ve

[128] Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi ayeti ve büyük Kur'an'ı verdik. Hicr, 15/87.
[129] Ben adil melik zamanında doğdum.

tıraş olmış saçı defn itdürdi vaktâ ki vefât itdi bakî'de defn itdürdi ve makberesi üzerine su sepdürdi dimişler ki Resûlün sallallâhu aleyhi ve sellem pâsbânı yedi idi ve anlar Sa'id bin Muâz ve Sa'id bin Ebî Vakkâs ve Abbâd (82b) bin Bişr ve Zübeyr bin Avvâm ve Muhammed bin Selemetü'l-ensârî ve Ebâ Eyyûb Ensârî idiler vaktâ ki bu âyet nâzil oldı ki وَاللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ[130] bekçiden vazgeldi dimişler ki ve Zekrân bin Abdullâh bin Kays da pâsbânlarındandı dimişler ki Resûlün sallallâhu aleyhi ve sellem müşâbihleri sûretde yediydi ve anlar Hasan bin Alî ve Ca'fer bin Ebu Tâlib ve Kâsım bin Abbâs ve Ebu Süfyân bin Hâris ve Sâyib bin Ubeyd Müslim bin Mu'tab ve Bışır bin Rebîa idiler ve Bışır bin Rebîa Basra'dandı Muâviye radıyallâhu anh andan yana teveccüh itdi ve anı gördükde gözlerinden öpdi ve Enes bin Mâlik radıyallâhu anh anı gördükde agladı ve dimişler ki nükabâ üç yüzdür nücebâ yetmişdür ve abdâl kırkdur ve ahyâr yedidür ve umud dördür ve gavs birdür nukabânun meskenleri magribdürn (83a) ve nücebânun meskenleri Mısır'dur ve abdâlun makâmları Şâm'dur ve ahyâr yeryüzünde seyâhat iderler ve umud 'arzdaki zâviyelerde olurlar ve gavs Mekke-i Muazzama'da olur eger âmme-i nâsa bir vâki'a olsa nukabâya tazarru iderler andan sonra nücebâya andan sonra ahyâra andan sonra umuda eger icâbet iderlerse fehuve'l-murâd ve illâ gavsa tazarru iderler ve tamâm olmaz suâlleri hattâ icâbet olmayınca davetleri

Hâtimetü'l-bâb ve seci'u tâyiri'l-müstetâb yedi hikâyetün **evvelki hikâyeti** Me'mûn halîfenün câriyelerinden Mutasım Billâh bir câriye-i nâdireyi yüz bin akçaya aldı ve âzâd eyledi Me'mûn gâyetde anun vâlihi idi ba'zı vakitler anun hevâsından gazeller inşâ iderdi ve bu ebyât ba'zı beyitlerinün tercümesidür li-**mütercimihî**

Me'mûnam vü halîfelerün ben hümâmıyam (83b)

Hem nâvekün mehabbetinün müstehâmıyam

Râzî mısın ki derd ü gamunla helâk olam

Ben ki serîr-i madeletün intizâmıyam

Âlem imâmsız kalur ölsem gamunla ben

[130]Allah, seni insanlardan korur. Maide, 5/67.

Ben âlemün nizâmı ve dînün imâmıyam

Câriye ana didi yâ emîre'l-müminîn vâlid-i şerîfün Hârûnu'r-Reşîd bana senden dahı âşıkrak idi zîrâ kendi ismin şi'rde câriyesinün isminden ileri zikr itmezdi sen kendi nâmunı mukaddem zikr itdün ol kimesnenün ismine ki zu'm idersin ki anı seversin Me'mûn didi gerçek dedün ammâ bu vardur ki ben senün muhabbetünle münferidem ve pederümün mehabbeti üç câriye beyninde idi o didi yâ emîre'l-müminîn buyurdugun malûmumdur lâkin birisi ki falâne idi o anun maksûdıydı ammâ ol ikisin ki dirsen anları o birinün hâtırından severdi ki o anları severdi sanki muhabbeti hemân o biriyle idi halîfe bu asıl cevâblarından münfa'il olurdı (84a) ve anun muhabbetiyle kârın müşkil görürdi zîrâ ki hüsn-i edebi nihâyetde idi ve fazl u kemâlâtı gâyetde **li-mütercimihî**

Fazl u edeb ki hüsn ü cemâliyle yâr olur

Bî-çâre dil gamı bir iken sad-hezâr olur

Musannif rahimehullâh eydür ki benüm de hâtıruma bir hikâyet hutûr itdi takrîr eyleyeyin Ebu'l-Ferec Kitâbu'l-Egânî'de didi ki Yahyâ Bermekî'nün bir câriyesi var idi ki bî-bedel-i zamân idi ve âfet-i devrân kâmile idi etvâr-ı edebde ve fâzıla idi eş'âr-ı 'arâbda ve gınâda bî-nazîr idi ve hüsn-i asvâtda dil-pezîr bermekîler beyninde mâ-cerâ vâki' oldukdan sonra Reşîd o câriyeyi huzûrına taleb itdi ve andan taleb-i gınâ ve tarab itdi didi yâ emîru'l-müminîn ahd itmişem ki efendimden sonra gınâ eylemeyem ve sâz çalmayam Reşîd incindi ve anun ayagına demir urdurdı ve ayagı üzerine (84b) oturtdı ve ûdı kenârına kodurdı ve emr itdi ki elbette sâz çalman gerek ve gınâ eylemen gerek andan sonra aglayarak ûdı kenârına aldı ve bir fasl-ı sözile sâz çaldı ve bu ebyâtı gınâda okudı ve ol ebyâtun tercümesidür bu kıt'a **li-mütercimihî**

Oldı yırâg-ı medh u senâ ey diyâr-ı yâr

Ol kimseden ki seyyid idi hem sened bize

Hâlî ne yüzden oldı bisât-ı neşâtınuz

Rengîn bisâtlar var iken bî-aded size

Bildüm lisân-ı hâlile dirsiz bu sözleri

Oldı yakîn ki nimet imiş lemyuad size

Reşîd de agladı ve ayagıdaki demiri aldurdı artuk ana teklîf itmedi musannif eydür ki ben dedüm o bu aglamada ve gınâ itmemede bu anâ ile ölmede ve bu belâyla dirilmede vallâhi mazûrdur zîrâ anun efendisi Hâlid Bermekî ramazânun her (85a) günine bin dînâr bu câriye eclinden sadaka iderdi anunçünki ana cû‘-i kelbî vardur ki ta‘âmsız bir sâ‘at olmaz

İkinci Hikâyet egerçi meşhûr olan budur ki ‘avrat bî-vefâdur lîkin bî-vefâlık anlara mahsûs degildür erlerde dahı bî-vefâ çokdur egerçi vefâyla meşhurdurlar maksûdumız şimdi anlarun vefâlarınun beyânındadur Ebu’l-Ferec İsfahânî Kitâbü’l-Egânî’de zikr itmiş ki Muâviye radıyallâhu anh vaktâ ki emr itdi Huzbe bin Haşram’un katline Huzbe geceyile ‘avratın taleb itdi ki falâniye söylen ki bu gece gelsün ki anunla vedâ’laşalum harîr libâslarla ve tîb râyihalarla geldi ve Huzbe’nün meşâmm-ı cânın mu’attar itdi hiddetle agladılar ve ahd ü peymân-ı tâze eylediler o geceyi biri biriyile hoş geçürdiler sabâh ki Huzbe’yi zindândan çıkardılar ‘avrat yine hâzır oldı (85b) ve Huzbe anı gördi ve bu ebyâtı okudı ki ol ebyâtun tercümesidür **li-mütercimihî**

Her kim ri‘âyet itse bana ben de iderem

Yokdur bana bu işde melâmet eyâ habîb

Bana isâbet eyledi bir derd-i bî-devâ

Kim itmesün felek anı bir kimseye nasîb

Benden seni seni dahı benden ayırdı çarh

Bu asıl zulm kimseye olmış degil karîb

Bir kimsenün nikâhına girme ölür isem

Ey serv-i gül-izâr u eyâ mâh-ı dil-firîb

Bu ebyâtı istimâ‘ itdükden sonra ‘avrat meyl itdi berber dükkânıdan yana meyl itdi ve bir üstüra aldı ve kendisinün burnın kesdi ve kana gark olub huzbeden yana vardı ve didi meger hâtıruna hutûr ider ki ben şimden gerü bir kimesnenün nikâhına dâhil olam hâşâ ve kellâ ki ben bunı idem Huzbe bunun gibi ahvâli müşâhede itdükden sonra didi

el’ân tâbu’l-mevtü yani şimdi eyidür ölmek vaktâ ki (86a) cellâd kasd itdi ki boynın ura ‘avratına didi ki benüm ahvâlüme hâzır ol boynumı urdukdan sonra anunçünki maktûlün başı düşdükden sonra bir zamân rûh bedeninde baglanur benüm rûhum eger baglansa üç kerre ayagumı tutaram ve koram müâhaza idesin katl oldukdan sonra dedügi gibi itdi ve bu ‘acâyibdendür Ebû Muhammed Batalyevsî Ebyât-ı Cümelün şerhinde dimiş ki vaktâ ki Huzbe Ziyâd bin Zeydi katl itdi Kureyş’ün ekâbiri yedi diyet anun kanıyiçün kabul itdiler ziyâdun biraderi ibâ itdi ve kabul eylemedi elbette huzbeyi katl ideriz didi Ziyâd-ı maktûlün bâlig olmamış oglı var idi Muâviye didi ki anun kanın taleb eylemege oglı evlâdur Huzbe habsde olsun oglı bâlig olunca didi andan sonra habs itdiler yedi yıl habsde kaldı hattâ ki ziyâd-ı maktûlün oglı bâlig oldı ana diyeti söylediler (86b) kabul itmedi ve Huzbeyi katl eyledi

Üçünci Hikâyet Mehdînün kızı Aliyye hüsn-i bî-nazîr ile serâmed-i devrânidi ve şi‘r-i dil-pezîrile fasîha-i zamân ve elhân-ı şevk-engîzile her derde dermân lâkin gınâya mâyil degildi meger tilâvet-i Kur’ân ideydi ve dirdi ki Allah Te‘âlâ hiç bir nesneyi harâm itmedi ki anun mukâbilinde bir helâl nesneyi ivaz eylemedi harâm irtikâb eylemek acabâ nedendür ve dirler ki Reşîd’ün hizmetkârlarından birisine mâyil oldı ki anun adı tul idi ve Reşîd o ma‘niyi anladı ve anı men‘ eyledi ve yemîn itdürdi ki tal ile söylemeye ve anun adın zikr itmeye Aliyye anun emriyle amel itdi ve kat‘â anun adın tutmadı ve anunla söylemedi bir gün o kız Kur’ân tilâvet iderdi ve tilâvet itdügi mahal ittifâkan bakara sûresininün âhirleriydi o mahalle yetişdi ki kavluhû Te‘âlâ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ [131](87a)dise gerekdi fetal kelimesin demedi ve didi ki o kimesne ki emîrü’l-müminîn anun zikrinden beni men‘ itmişdür bu sözi dedükde Reşîd kapudan girdi ve alnın öpdi ve ana du‘â itdi ve buyurdı ki ben sana talli hibe itdüm yani sana anı bagışladum

Dördünci Hikâyet Ebu’l-Ferec el-Mu‘âfâ didi ki bir yıl Mekke-i Muazzama’ya vardum ve hacc itdüm eyyâm-ı teşrîkde minâda menzil itdükde bir nidâ işitdüm ki bir kimesne nidâ ider ki yâ Ebu’l-Ferec ben kendime dedüm ki acabâ beni taleb ider mi ola andan sonra hâtıruma bu hutûr itdi ki halkun nihâyeti yokdur câyiz ki bir gayrı kimesnenün adı ola cevâb demedüm ve gayrı kimesneden de cevâb eklenmedi dahı

[131] Bol yağmur almasa bile ona çiseleme yeter. Bakara, 2/265.

nidâ itdi ki yâ Ebu'l-Ferec el-Mu'âfâ bu kere dahı cevâb diyem dedüm hâtıruma geldi ki bir kimesnenün dahı ismi mu'âfâ ve künyeti Ebu'l-Ferec olmak var cevâb demedüm dahı nidâ itdi ki (87b) yâ Eba'l-Ferec el-Mu'âfâ bin Zekeriyyâ Nehrevânî bu kere dedüm hiç şübhe kalmadı ki benüm ve benden gayrı kimse degildür zîrâ benüm ismümi ve künyetümi ve şehrümün ismini bitamâme zikr itdi ve cevâb dedüm ki taleb itdügün kimesne benüm didi ki sen şark nehrevânından mısın yoksa garb nehrevânından dedüm ben şark nehrevânındanam ben ta'accüb itdüm ismümün ve künyetümün ve pederümün ve memleketümün nâmda muvâfakatını andan sonra bana malûm oldı ki garbda dahı Nehrevân adlu bir mevzi' var imiş

Beşinci Hikâyet Melikşâh-ı Selçûkî'den dirler ki bir muganniye avreti ki hüsn ü cemâlden hâlî degildi Sultân kendi meclisine taleb itdi o muganniye didi ki yâ sultân-ı serfirâzân bana gayret gelür ki bunun gibi cemâl ü kemâlile cehennem âteşine seni yakalar anunçünki helâl müyesser iken ve harâmun bir kelimeyle helâl olması mümkin iken harâm (88a) irtikâb idesin Sultân didi gâyetde hûb dedün filhâl kâdıyı taleb itdi ve o muganniyi nikâh eyledi ve harem-i ismetinde olurdı tâ ki vefât itdi

Altıncı Hikâyet Hârûnu'r-Reşîd yemîn itmişdi ki ben ehl-i cennetem ulemâdan bu meseleyi suâl itdi didiler Allâhdan gayrı kimse bilmez bir kimesenün cennetlü yâ cehennemlü olmasını bir kimesne bu meselenün cevâbına kâdir olmadı Halîfeye İbn-i Semmâk Kûfe kâdısını didiler ki gâyetde fâzıldur ümîd ki o bu meseleye cevâb deye anı halîfe taleb itdi İbn-i Semmâk halîfeden suâl itdi ki ömründe bir ma'siyete kâdir oldun mu ki anı terk itmiş olasın halîfe didi belî bir câriyeyi severdüm ki o câriye benüm degildi âhir o câriyeye zafer buldum ve anunla edebde mücâma'at kasdın itdüm bu esnâda fikr itdüm ki bu kebîredür kıyâmetde benüm hâlüm nece olur cehennem 'azâbıyla dedüm Hakk Te'âlâ'nun kahrından (88b) korkdum ve ol ma'siyetden vazgeldüm İbn-i Semmâk didi ki yâ emîre'l-müminîn beşâret sana ki sen cennet ehlindensin Hârûn didi bu söze senedün nedür didi Hakk Te'âlâ'nun bu kavli ki وَاَمَّا مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰىۙفَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوٰىؕ[132] مَنْ خَافَ andan sonra Hârûnu'r-Reşîd mesrûr oldı

[132] Kim de, Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır. Nâziât,79/40-41.

Yedinci Hikâyet Müteyyem el-Hâşimiyye ahsen-i nâs idi cemâlde ve melîhu's-savt idi gınâda ve hüsn-i edebde bilâ-nazîr idi ve zarâfetde ve letâfetde dil-pezîr satun aldı anı Alî bin Hişâm ve anun hizmetin iderdi subh u Şâm ittifâkan bir gün ana Alî bin Hişâm gadab itdi ve bir müddet ol gadabile kaldı âhir afv itdi ve anun rızâsıyla olmak diledi ammâ o râzî olmadı ve Alî bin Hişâm ana bu kelimâtı yazdı ki kalbe anunçün kalb dirler ki münkalibdür yani bir hâl üzerine degildür ammâ benüm yanumda sâdıkdur (89a) Ebu'l-Abbâs'un bu kavli nece ki **mütercim** ol ebyâtı tercüme eyledi **li-mütercimihî**

Göremem illâ gam-ı hicrün beni bîmâr eyler

Derd ü mihnetle benüm dîdemi hûn-bâr eyler

Ben melâmet çekerem hüsn-i vefâ göstererem

Beni bin derd ü gama yâr giriftâr eyler

İtmez insâna zarar olsa vefâyıla ilim

Ki vefâ kalbine elbette anun kâr eyler

Çünki bu ebyâtı okudı oldugı mekânından andan yana vardı ve safâ-yı hâtırıla buluşdı

Nazm

Çe hoş bâşed ki ba'd ez intizârî

Be-ümmîdî resed ümmîd-vârî

Ber-efrûzed çerâg-ı âşinâyî

Rehâyî yâ bed ez dâg-ı cüdâyî

Vezîr âmirün ruk'ası Hind magribînün talebine ki gelüb bâ'is ola anun şevk u tarabına **li-mütercimihî**

Buluşmadun bize ey hinddi sebebin

Niçün safâ dilemek meclis-i musaffâda

Figânlara getürür bülbüli seher-gâhân

Senün o nagme-i ûdun sakîl-i ûlâda

Hindün cevâbınun tercümesi vezîr âmire **li-mütercimihî (**89b)

Taleb içün ki bana ruk‘a eyledün irsâl

Yetişdi bendiye bir hem-zebân-ı kâbil ile

Gelür de sür’atile şübhe yok idi ammâ

Cevâb hizmete yazdum resûl-i mukbil ile

Netîce mukaddimede zikr olundıydı ki bu kitâbun midârı anadur ve nâzırun ‘ayn-ı unvânı andan yana ve bu netîcede yedi bâb üzerine vâki‘ olmışdur

Evvelki Bâb

Yûsuf-ı sıddîk kıssası bastındadur aleyhisselâm ve bu ‘adeddün vukû‘-ı zikrindedür encâm-ı kelâm musannif rahimehullâh eydür ki bu kıssanun beyânına şürû‘ itmedüm tâ ki yedi tefsîr-i bilâ-nazîr mütâla‘a eyledüm ve Hakk Te‘âlâ haber virdügi gibi ahsenü’l-kasas buldum müfessirînden ba‘zı dimişler ki ahsenü’l-kasas anunçün denildi ki muhibbiyle mahbûbınun zikrine şâmildür ve anlarun sîretlerin bildürür (90a) ve hem denilmiş ki ahsenü’l-kasas anunçün didiler ki bu kıssada enbiyâ u sâlihîn ve ümerâ u selâtîn ve ulemâ u şeyâtîn ve melâyike-i mukarrabîn mezkûrdur ve nisânun mekrleri ve ricâl ü tüccârun fikrleri mestûr ve hem tevhîd ü fıkh u siyer ve tabîr-i rüyâ vü iber ve siyaset ü mu‘âşiret ve ma‘âşun tedbîri vü fevâyidün tesîri ki dünyâda vü ukbâda fâyide-menddür insân anı bilür evvel rivâyet iden bu kıssayı Vehbdür radıyallâhu anh didi ki Yûsuf aleyhisselâm vâk‘ıasında gördi ki on bir aded agacun fidanı yirde ev sûretinde bitdi ve sâbit oldı ve ben anlarun üzerine oldum hattâ yirden çıkardum köklerin deyü pederine söyledi Ya‘kûb aleyhisselâm didi ki birâderlere bu vâki‘ayı sakın söyleme Yûsuf as bu vâki‘ayı gördükde yedi yaşında idi andan sonra on iki yaşında bir vâkı‘a dahı gördi ki on bir (90b) kevkeb ve şems ve kamer ana secde eylediler Ya‘kûb hazretlerine söyledi didi ki zinhâr biraderlere söyleme ki seni helâk iderler anunçün ki Ya‘kûb aleyhisselâm anlara ta‘bîr ilmin talîm eylemişdi bu vâkı‘alardan sonra Ya‘kûb aleyhisselâm Yûsuf aleyhisselâma ziyâde mahabbet eyledi ve biraderlerine gâyetde hased ziyâde oldı ve anlara bu vâki‘alar da malûm oldı uykudan uyandılar ve Yûsuf’un kasdına bel bagladılar hattâ didiler ki

Yûsuf ve biraderin niçün bizden pederümüz ziyâde sever biz bir cemâ'at olavuz bizlerden anlara sebeb ne ki mahabbet ziyâde gösterür anlar on bir nefer idiler yedi nefer Ya'kûb peygâmberün hâlinün kızından idiler ve dörd nefer, sersinden müşâvere eylediler ki Yûsufı katl idelüm ve yâ bir gayrı 'arza bıragalum andan sonra tevbe eyleyelüm âhir buna reyleri mukarrer oldı ki bir kuyuya bıragalar dimişler ki Ya'kûb aleyhisselâmun (91a) menziline karîb dokuz mîl kadar yolda bir kuyu var idi mukarrer itdiler ki anda bıragalar vaktâ ki anun gibi zulmi ihtiyâr eylediler ve Yûsuf aleyhisselâmı kuyuya bıragdılar kuyunun ka'rına dahı yetişmemişken Cebrâîl aleyhisselâm yetişdi ve Yûsuf aleyhisselâmı tutdı ve kuyunun dibinde bir taş vardı ki su anun üzerine çıkmamışdı o taşun üzerine oturdı şöyle ki hîç zarar yetişmedi çünki mürâca'at itdiler ve Ya'kûb aleyhisselâmun hizmetine geldiler didiler yâ peder-i büzürg-vâr bizler koyunlarun levâzımın görmege meşgûl olduk ve Yûsufı esbâb yanında koduk bizler gelince kurd Yûsufı ekl itmiş ve kana boyanmış gönlegini getürdiler ve Ya'kûb aleyhisselâm önine bırakdılar ve Ya'kûb aleyhisselâm o kanlu gönlegi yüzine kodı ve gözine sürdi ve zâr zâr agladı hattâ yüzi ve mübârek lihyesi kana müstagrak oldı ve didi yâ ilâhe'l-âlemîn (91b) görmedüm bunun gibi hilmi kurddan ki benüm oglancugumı ekl ide ve gönlegini pârelemeye bundan malûm idindi ki Yûsufı kurd yimedi ve anlardan i'râz itdi ve didi بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ [133] *ve* Yûsuf aleyhisselâm üç gün o kuyuda kaldı nece ki Mevlânâ Câmî hazretleri buyurdılar

Nazm

Se rûz ân mâh der çeh bûd tâ şeb

Çü mâh-ı nahşeb ender çâh-ı nahşeb

Çü çârüm rûz ez în fîrûze hargâh

Ber âmed Yûsuf-ı şeb refte ez çâh

Yûsuf hazretleri de âfitâb-ı âlem-tâb gibi o kuyudan tâli' oldı ve mâh-ı cihân-ârâ gibi delv burcından lâmi' hasûdlar Yûsuf hazretlerinün ahvâlinden haberdâr oldılar ki bir

[133] Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır. Yusuf, 12/18.

kârvân o çâh üzerine menzil idüb Yûsufı çâhdan çıkardılar geldiler ve kârvân ehline didiler ki bizüm bir kulumuz kaçmışdur gümânumuz budur ki (92a) o kulı sizler gizlemişsiz tefahhus u tecessüs iderek Yûsufı buldılar

Nazm

Giriften-deş ki mârâ bende est în

Ser ez tavk-ı vefâ tâ bende est în

Der aslâ hiş ez în pes mî negûşiyem

Beher kıymet ki bâşed mî firû şiyem

Yûsuf aleyhisselâma İbrânî diliyle didiler ki sen mukır ol bizüm bendeligümüze seni satalum kurtul bizüm şerrümüzden o da ikrâr itdi bir niçe dirheme satdılar

Nazm

Ziyân-kâr ân-geh cins-i cân fürûşed

Çenân-ı cânî çünîn erzân fürûşed

Ve mâlik nâm bir kimesne Yûsuf'ı satun aldı andan sonra ismi müsemmâya mutâbık olub mâlik-i hakîkî oldı Mısır'a ilitdi müşteriler her cânibden üşdiler ve mezâda başladılar hattâ Yûsuf'un agırı kadar la'l-i nâb u dürr-i meknûn verdiler dirler ki bir karıcuk da müşteri (92b) oldı dünyâ metâ'ından birez iplicegi var idi didiler ki sen anun bahâsına ne virsen gerek o gevher-i bî-bahâdur ve letâfetde dilber-i bî-hemtâ didi maksûdum hemân budur ki beni de anun müşterilerinden ad ideler

Nazm

Hemîn bes gerçi men kâsid kumâşem

Ki der silk-i harîdâ dâniş bâşem

Şinîdem ger gameş zâlî ber âşüft

Tenîde rîsmânî çend mî-güft

Züleyhâ çünki haberdâr oldı iki sâyir müşteriler virdügi kadar virdi ve Yûsuf'ı satun aldı ve bu ebyâtı şükrâne tarîkiyle okudı

Nazm

Behamdullah ki devlet yârim kerd

Zâmane terk-i cân âzârim kerd

Şodem bâ mâh-rûyi hovîş demsâz

Suzed eknûn ki ber gerdûn konem nâz

Behmâdi çend dâdem dâdem cân harîdem

Benâmîzed aceb erzân harîdem

Be pîş nakd-ı cân gevher çe bâşed

Tıfîl dost bâşed her çe bâşed

Mısır'ın azîzi Tîfor idi ferâset itdi Yûsuf'un cemâl-i (93a) bâ-kemâlinden azm-ı şânını ve-li-hâzâ dimişler ki asdaku'n-nâs ferâsetde üç kimesnedür biri azîzdür ki Yûsuf'un ulüvv-i şânın anladı ve didi ki *asê en yenfe'anê* ve biri dahı Şu'ayb hazretlerinün kızıdur ki Mûsâ aleyhisselâm içün didi ki *yêebeti'ste'cirhu inne hayra meni'ste'certe'l-kaviyyu'l-emîn* ve biri de Ebu Bekir Sıddîk hazretleridür ki Ömer hazretlerinden adâlet ve diyâneti ferâset itdi ve hilâfeti anlara müfevvez eyledi Vehb ibn-i Münebbih rivâyet eyledi ki Yûsuf'un vezni kadar altun ve bir vezni kadar dahı gümüş ve bir vezni kadar dahı misk-i ezfer ve bir vezni kadar dahı harîr-i dil-pezîr bahâsına virdiler ve Yûsuf aleyhisselâmun vezni dörd yüz ratl idi dimişler ve hem o rivâyet eylemiş ki Yûsuf azîzün evinde yedi yıl oldı hattâ ki ve وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ [134] yedi kapu idi (93b)وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ[135] müfessirînün هَيْتَ لَكَ de yedi kavlleri vardur ve anun manâsı ba'zınun kavli üzerine te'âlî demekdür amma Kessâî dimiş ki ehl-i havrânun lugatidür lâkin hicâziler isti'mâl iderler Ebû Ubeyde dimiş ki suâl itdüm bir âlim-i pîrden ki ehl-i havrândı didi bizüm lugatdür ve denilmiş li

[134] Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, Yusuf, 12/23
[135] Haydi gelsene! dedi. Yusuf, 12/23

kıbtiyye dilinde helümme manâsına istimâl olunur Züleyhâ هَيْتَ لَكَ dedükde Yûsuf didi مَعَاذَ اللّٰ[136] T وَلَقَدْ هَمَّتْ for benüm seyyidümdür nice hıyânet idem anun ehline senün erün بِهٖۚ وَهَمَّ بِهَآ لَوْلَآ اَنْ رَاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖۗ [137] Ehl-i Hakk dimişler ki hem hemândur yani ikisindendür hem ve hemün bir ma‘nâsı mukîm u sâbitdür ve eger anunla olsa azm u kuvvet ü niyyet ü akd Züleyhâ’nun hemmi gibidür ve anunla abd muâhezdür bir ma‘nâsı hemün dahı ârız u mevâriddür sâbit degildür ve ol hâtıradur nefsün hadîsi ihtiyârsızlıkdur ve azm (94a) olmaduk takdîr Yûsuf’un hemmi gibidür abd anunla muâhez olunmaz mâdâm ki tekellüm itmeye yâ bir fi’l andan sâdır olmaya İbnü’l-Mübârek didi ki ben Süfyân’a dedüm ki acabâ hemmiyle bende muâhez olunur mı didi ki vaktâ ki azmile olsa ol hemm-i bende muâhez olur Ebû Hureyre radıyallâhu anh didi ki Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdılar ki Hak Te‘âlâ didi ki abd hemm-i haseneyle olsa ve amel eylemese dîvân-ı a’mâlinde bir hasene yazaram ve eger âmil olsa ol haseneye anun dîvân-ı a‘mâlinde on hasenenün ecrin yazaram yedi yüz hasenenün ecrine dek ve eger hemm-i seyyie hâtıra olsa abda ve amel eylemese dîvân-ı a‘mâline hiç nesne yazmam ve eger âmil olsa o seyyieye dîvân-ı a‘mâlinde bir seyyienün cezâsın yazaram ve eger o seyyieden vazgelse benim eclimden ana bir hasene yazaram vaktâ ki Züleyhâ ol eve Yûsufı davet itdi ve Yûsuf (94b)anun murâdı üzerine olmadı ve Züleyhâ’dan kaçdı bâ-vücûd ki kapular mukaffel idi mukayyed olmadı ve her kapuya ki yetişürdi mübârek barmagıyla işâret iderdi kufl bir yana ve berre bir yana düşerdi nece ki Mevlânâ Câmî buyururlar

Nazm

İşaret kerd neş gûyi bângeşt

Kilidi bûd beher feth-i dermeşt

Yûsuf aleyhisselâm o asl tengnâdan kurtuldı amma Züleyhâ ardından segirtürdi tâ ki dışraki kapuda Yûsuf’a yetişdi ve gönleginün yakası eline girdi kendiden yana çekdi pâre eyledi ittifâkan azîz dîvândan dönüb gelürdi Yûsuf’a râst geldi Yûsuf’ı perîşân-ı

[136]Allah'a sığınırım. Yusuf, 12/23.
[137] Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yusuf da ona istek duyacaktı. Yusuf, 12/24.

hâl gördi andan ahvâl istifsâr itmeden Züleyhâ gördi Azîz Yûsuf'un elin tutub gelür mazanne oldı ki Yûsuf Azîze ahvâli söyledi bu vehmile çıkardı ki cezâsı o kimesnenün nedür ki senün ehlüne hıyânet eylemek kasdın ide (95a) bu sözi dedükden sonra havf itdi ki Azîz Yûsuf'ı helâk ide didi münâsib budur ki habs idesin yâhûd bir 'azâb-ı elîm eyleyesin çünki Yûsuf bu kelimâtı istimâ' itdi didi hâşâ ve kellâ ki benden bunun gibi emr sâdır ola

Nazm

Mer atâ dîde dâred der peyem ser

Ki tâ kerded murâd o müyesser

Gehi ez pes der ayed ki zî pîşem

Beher takrîb-i mehyu end mecûşem

Veli her giz ber u nekeşâde em hişem

Necevân vasl-ı o nenehâde em hişem

Beni dürlü dürlü hîlelerle bu evün içine ilitdi ve benden kâm-ı dilün istedi ben râzı olmadum kaçdum akabümden segirtdi ve bana yetişdi gönlegüm eline girdi kendiden yana çekdi gönlegüm pâre oldı ben bî-günâham ve benden bir emr-i nâ-makûl sâdır olmadı Azîz ta'accübe kaldı bir Yûsuf'a aleyhisselâm nazar iderdi ve bir Züleyhâ'nun hâlin müşâhede eylerdi (95b)Züleyhâ'nun müte'allikâtından beşikde yedi günlük bir oglancuk var idi Hak Te'âlâ'nun fermânıyla ol oglancuk azîze nidâ itdi ki yâ azîz sen Yûsuf'a te'addî eyleme ki Yûsuf'un günâhı yokdur eger bu sır malûm olmak dilersen Yûsuf'un gönlegin mülâhaza eyle eger öninden pârelenmişse günâh Yûsuf'undur ve eger ardından çâk olmışsa tahkîk bil ki Yûsuf'un dâmen-i töhmetden pâkdür ve günâh Züleyhâ'nundur Azîz çünki o sabîden bu kelimâtı istimâ' itdi filhâl gönlegin teftîş itdi gördi ki gönlegin çâki ardındandur Yûsuf'un pâk-dâmenligin malûm idindi andan sonra Yûsuf'a iltifât gösterdi ve mülâyemetile didi yâ Yûsuf bana senün pâk-dâmenligün ve pâkligün malûm oldı sakın bu sırrı kimseye söyleme ve andan sonra Züleyhâ'ya müteveccih oldı ve didi istigfâr ile ve tevbe eyle bunun gibi (96a) nâ-pesendîde fi'lden

Nazm

Azîz in goft ve bîrûn şozed hâne

Behûş hûyi semer şoded zemâne

Tahammül-i dilkeş est amma ne çendîn

Negû hûyi hoş est amma ne çendi

Zemahşerî eydür ki Azîz gâyetde halîm idi ve hem dimişler ki kalîlü'l-gayret idi şeyh Esîrüddîn Ebû Hayyân tefsîrinde dimiş ki Mısır iklîminün topragı adem-i gayrete muktezîdür bu takrîble hem o ehl-i gayretden bir hikâyet nakl eylemiş ve dimiş ki bizüm diyârun mülûkinden birisi meclis-i ünsde yârân-ı hem-demiyle otururlardı ve bir hûb-nefes câriye o melikün câriyelerinden gınâ iderdi yârânun birisi câriyeye didi ki iki beyit bizüm hâtırımuzçün oku o da iki beyit hüsn-i savtile uşşâk-ı bî-nevâ hâtırıyiçün edâ itdi bir zamândan sonra câriyenün başın bir teşt içinde beyit istid'â iden kimesnenün öninde kodılar o melik didi bu başdan beyit okumasın (96b) istid'â idünüz ve o kimesne havfdan marîz oldı o melikün müddet-i hayâtında marazdan kurtulmadı **musannif** rahimehullâh eydür ki o melikün gayreti câriyesine güzel oglanlarına nisbet degildi o ecilden dimişdür bu ebyâtı ki ol ebyâtun tercümesidür bu kıt'a **li-mütercimihî**

Hayâli ile anun câm-ı lâle-gûn içerem

Meger ki sûz-ı derûndan olam demi gâfil

Nasîbi denli şerîkümdurur muhabbetde

Ne incinem eger olsa gayr ana mâyil

Bana ne lâzım ana gayret eylemek izhâr

Ki ide 'arz-ı muhabbet habîbe her âkil

Habîbdür bana her kim habîbümi sevse

Seven habîbi mukarrer habîbdür ey dil

Züleyhâ'nun bu ibtilâsı meşhûr oldı Ve Yûsuf'un istignâsı iştihâr buldı

Nazm

Zenân-ı mısr ez ân agâh geştend (97a)

Melâmet râ ahvâl-gâh geştend

Zebân-ı serzeniş ber vey keşâdend

Ki şod fârig zehr-i nenegi u nâmi

Dileş meftun ibrâni gulâmı

Aceb terkân-ı gulâm ez vey nefûrâst

Zed mesâzi vü her eziş dûr est

Ne gâhi mîkoned der vey nigâhı

Ne kâmi mîzened bâ vey ber âhi

Ger ân dilber gehi yâ mâ nişesti

Zi mâ diğer kucâ tenhâ nişesti

Rah-ı nâkâmi mâ kim giriftem

Bemâ hem kâm dâdi hem giriftem

Züleyhâ çünki bu sözleri işitdi anlarun ziyâfetleriyiçün tehsiye-i esbâb eyledi ve anlara Yûsuf'un cemâl-i bâ-kemâlin 'arz idüb rüsvâ eylemege tedbîr-i bî-nâzîr hayâl itdi

Mesnevî

Revân fermûd ceşnî sâz gerdend

Zenân-ı mısr râ o ez kerdend

Çe çeşni ber mekân hasedvâne

Hezâreş n^z u ni'met dermeyâne

Berâyı ferş der sahn vey efkened

Hezârân heşt ez pâlûde-i koned

Pey halvâş dâde neguvân u em (97b)

Zi leb şeker zi dendân menağar badam

Çünki yemek yendi ve sem'âtlar cem' oludu Züleyhâ didi ta'âmdan sonra turunc yimek hikmete muvâfıkdur ve her 'avratun önine bir turunc ve bir bıçak kodı ve didi ol ibrî kuldan ötrü ki beni melâmet idersiz eger isterseniz bu meclisde taleb ideyin anlar didiler biz anun gayibâne mübtelâsıvuz ve yüzin görmedin esîr-i kemend-i belâsı lutf eyle anı bize göster zira gâyetde matlûbdur o mâh-ı felek-manzar ve o gelmeyince de yârân turuncların kesmezler Züleyhâ dâyesin gönderdi ve tazarru' gösterdi dâye söziyle gelmedi kendisi vardı ve didi

Nazm

Giriftem inki der çeşm tu hârem

Benezed yek tu bes bî itibârem

Madde zîn hâri vey itibâri

Zi hatunân mısrem şer mesâri

Ve bunun gibi tazarru'lar çok itdi bizzarûre kabul eyledi

Nazm

Bî-tezeyin o çün bâd ber hâst

Çü ser va rahle-i sebzeş beyâ râst (98a)

Zînetinde gâyet mübâlaga eyledi murassa' tâc başına kodı ve murassa' kemer beline kuşandı

Beyt

Bermiyân çü mûyi best kemer

Sad kemer beste râ şikest kemer

Ve omuzına kasabdan ridâ hamâyil eyledi ve mu'anber gîsûların perîşân itdi ve uşşâk-ı âşüfte hâli bî-ser ü sâmân

Nazm

Zi genc hâne ân genc nuhufte

Birûn amed çü gulzârı şukufte

Zenân-ı Mısır-gân gulzâr dîdend

Zi gulzâreş gul-i dîdâr çîdend

Beyn-i dîdâr-kar ez destişân reft

Zemân-ı ihtiyâr ez danişân reft

Çünki ol cemâl-i cihân-ârâyı temâşâ eylediler didiler إِنْ هٰذَآ إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ [138] nezele aleynê mine's-semê yani degildür bu meger Hakk Te'âlâ'nun melegi ki bize gökden nâzil olubdur ve dîdârın gördükden sonra turuncların kesmek dilediler

Nazm

Çu her yek râ der ân dîdâr dîden

Temâşad turunç hûd berîdend

Nedânişte turunç az dest-i hûd bâz (98b)

Zi dest-i hûd berîden kerden ağâz

Yeki ez tîğ engişitân kalem kerd

Bedel-i harf u fâyı o rakam kerd

Her biri bir reng ellerin kesdiler ve bir cemâ'at hemân yüzin gördükde cân virdiler ve heb rivâyet eydür ki kırk 'avrat idi dokuzı anlarun öldi ve kalanları kimi dîvâne oldı ve kimi Züleyhâ'ya rakîb olub âlemde efsâne oldı

Nazm

Cemâl-i Yûsuf amed hummi ez mey

[138] Ancak şerefli bir melektir. Yusuf, 12/31.

Bekadr-ı hûd nasîb her kes ez vey

Yeki râ behre-i mahmûrî u mestî

Yeki râ resten er pendâr hestî

Yeki râ cân-feşâniden ber cemâleş

Yeki râ lâl mâniden der hayâleş

İkrime didi ki Yûsuf'un fazlı nâsa kamerün fazlı gibidür sâyir kevâkibe K'ab el-Ahbâr didi ki Yûsuf hasenü'l-vech idi ve müca'adü'ş-şa'r idi ebyadu'l-levn idi ve bâzûları ve bilekleri yogun idi vaktâki o gonce-fem gül gibi gülerdi dür dişlerinün aksi letâfetden nûr saçılurdı ve gâhî ki la'l-i gevher-bârı (99a) tekellüm iderdi tereşşuh-ı lebenden dürler saçılub güller açılurdı hıred-i hurde-dânun fikri o âfitâb-tal'atun agzı hayâlinde zerrece yogıdı akl-ı kâmilü'l-ayârun tahayyüli ol tâze-nihâlün ince miyânı fikrinde kılca yok idi Şâm-ı zulmetde âfitâb-ı cemâli bedr gibi âfâka ziyâ virürdi ve bulutlu eyyâmda mihr-i cemâl-i bâ-kemâli hûrşîd-i âlem-ârâ gibi cihânı rûşen iderdi âlem ehline gümân olurdı ki meger perde-i sehâb ref' olub güneş tâli' oldı çünki ayn-ı bînişle nazar iderlerdi ol ziyâ Yûsuf'un cemâli aksinden pertev saldugın rûşen bilürlerdi ve dimişler ki Hak Te'âlâ Âdem aleyhisselâm hazretlerine meşâbih halk itdi Yûsufı ve hem denilmiş ki hazret-i Yûsuf'a ol hüsn büyük vâlideleri sâreden sirâyet itmişdür çünki Züleyhâ 'avratlarun hâlin müşâhede eyledi didi

Nazm

Melâmet ger neşemâ ber cân (99b)

Heme râ aşk în nâzik beden bud

Şimden girü bana melâmet eylemen ve beni melâmet idüb mezemmet eylemen eger elünüzden gelürse bana bir meded eylen

Nazm

Çü yârân ez der yâri der ayend

Der in kârem meded kâri nemânid

Andan sonra anlar Yûsuf'a nasîhate başladılar ki bu senün esîrün ve giriftârundur ve nâvek-i sayd-efgenünle dil-figârun ne kim ola hânı eger hân-ı ihsânundan ol bî-nevâ nevâya yetse ve deryâ-i eltâfundan ne eksile eger o teşne-ciger-i huşk leb-i sîrâb olsa

Çe kim kerded zi câh-ı hûn terşâhî

Eger gâhi koni sûeş nigâhi

Filvâki eger anun hüsn ü cemâli çendân denilse bizlerden her birimüzi ki pesend idersen hizmetde olub izzetler bulalum ne var seni görelden biz de Züleyhâ-vâr belki andan dahı ziyâde dil-figâr u giriftâruz ve eger kabul eylemezsen seni zindâna habs (100a) eyler kendün mülâhaza eyle bizümle musâhabet idüb serîr-i izzetde olsan eyi mi yâ habsde bir cemâ'at-i bî-devletle otursan eyi mi Yûsuf bunlarun bunun gibi kelimât-ı kabîhalarından bî-huzûr oldı ve didi bana zindânda olmak ve hâk-i mezelletle oturmak bin kerre eyidür sizlerle gülistânda serîr-i izzetde olmadan andan sonra didi yâ ilâhe'l-âlemîn

Nazm

Aceb der mânde em der kâr inân

Merâ zindân be ez dîdâr inân

Dimişler ki zindânı taleb itmeyeydi Allah Te'âlâ ana zindân nasîb eylemezdi evlâ budur ki 'abd kendisine Hakk Te'âlâ'dan âfiyet taleb ide dimişler Hakk Te'âlâ anun du'âsın müstecâb itdi ve ol 'avratlar Züleyhâ'ya didiler ki bizler çendân nasîhat eyledük ana ki vasfa kâbil degil kat'â bizüm sözlerümüz ana tesîr itmedi buna zindândan gayrı çâre yokdur

Nazm

Şodim ez tund gûyi saht keşti (100b)

Zebân kerdim sûhân derişti

Veli sûhân negîred ahen o

Benâşed gayr rû sahtî fen o

Çu kerd denerem ez ateş tabi' polâd

Zi ker mi bezme ger netevânedeş kerd

Çe hâsıl ez anki gubed ahen sered

Ez u çizi tevâned s'aht itâd

Züleyhâ Yûsuf aleyhisselâmı zindânda habs itmesin mukarrer itdi ve Melik Reyyân hizmetine vardı ve didi benüm bir ibrânî kulum vardur gâyetde mütemerriddür eger izin virsen anı birkaç gün zindânda habs ideyin tâ ki tab'ından o temerrüd zâyil ola Melik Reyyân izin virdi dimişler ki Züleyhâ Melik Reyyân'un amucasınun kızıydı izin hâsıl itdükden sonra Yûsuf'un yanına geldi ve didi bana izin oldı ki sana ni kadar kim cefâ gönlüm dilerse idem ammâ seni cefâya lâyık görmem

Nazm

Bene ser ser-geşi tâ çend bâ men

Berâ hûş nâ huveş tâ çend bâ men (101a)

Ez an tersem ki çün muzasar şeved dost

Behuvari dost râ ez keşed post

Ni kadar ki mülâyemet gösterdi fâyide virmedi âhir Züleyhâ gazaba geldi ve hizmetkârlarına emr eyledi

Nazm

Ki zerrîn efsereş ez serefkendend

Çeheş peşimeyane eş der berefkendend

Zi ahen bend ber sîmeş nihâdend

Begerden tovk teslimeş nihâdend

Besân aysiyeş ber hur neşânedend

Beher gûyi zi mısrân har berândend

Münâdî nidâ iderdi ki seyyidesinün emrun her kul ki tutmaz sezâsı budur anun ve Yûsuf dirdi ki bunun gibi belâ çekmek eyidür bana yevm-i haşrde serâbîl katrânından

ve şürb-i hamîmden ve ekl-i zakkûmdan bunun gibi melâmetle Yûsuf'ı zindânda habs itdiler

Mesnevî

Çü zindân ber giriftâr ân zindân

Gulistân şod ez ân gulberg-i handan

Bepâşed bendeşân kayd-ı irâdet

Begerdân guleşân tavk-ı sa'adet

Beşâdi şod bedel endûh işân

Kem az gâhi ğam çun kûh işân

Çu zindân câyı insân gul'izârî est

Ne zindân belki harrem nev-behârî est (101b)

Yûsuf aleyhsisselam zindânîlere ihsânlar gösterürdi ve envâ'-ı mev'iza ve nasâyihle derdlerine merhem olurdı ammâ Züleyhâ itdügine peşîmân oldı tarab-serây ki Yûsuf'un cemâliyle reşk-i gülistân idi zindân oldı ve Züleyhâ giryân ve biryân ve perîşân ve bî-ser ü sâmân oldı ve deridi

Nazm

Dil-i men hest bâ zindâni-i men

Ezinset in heme hayrânî-i men

Züleyhâ tasavvur iderdi ki meger bir sehl-müddet Yûsuf zindânda olmagıla anun murâdı üzerine ola çün gördi ki kadıyye aks oldı bî-tâkât oldı ve azîz anun hâlin anladı ki Yûsuf'un zindândan çıkmasına mâyildür Azîz Melik Reyyân hizmetine vardı ve didi Züleyhâ o İbrânî kulı ki melükun fermânıyla habs itdürmişdi şimdi peşîmân olmışdur izzetün hakkıyçünki anı zindândan çıkarma ebedî habs olsun bu hâl üzerine dörd yıl Yûsuf zindânda kaldı ammâ zindân yâna Züleyhâ (102a) yalvardı ki sâyir mahbûslar gibi Yûsuf'un hâlin mülâhaza eyleme

Nazm

Yeki hâne berâyı o cudâ kon

Cudâ ez digerân ancâş câ kon

Zi mîneş râ zi sendesan mefuruş-endâz

Zi istibrak bisât-ı dilkeş-endâz

Ve kendisi ahşâmdan sabâha dek Yûsuf'un firâkından aglardı ve sabâhdan ahşâma dek hûn-bâr gözlerinden kan dökerdi ve bir köşki var idi ki andan zindân gözükürdi o köşkde otururdı ve zindânun der u dîvarın müşâhede iderdi ve bu ebyâtı okudı

Nazm

Kim tâ rûyi gulfâmeş bû bînem

Bes în gez bâm-ı hûd bâmeş bebinem

Neyem çün lâyık-ı dîdâr dîden

Hûşem bâ ân der u dîvâr dîden

Ve ba'zı mahrem hizmetkârlarından mekûlât gönderürdi ve geldükde Yûsuf'un hâlin sorardı ki nicedür eyi midür hoş mıdur zindânun ufûnetinden küllî izârı mütegayyir olmış olmaya bahâr-ı ârızı pejmürdelik hâsıl itmiş olmaya ve bu ni'metlerden hiç meyl itdi mi (102b) ve ben mehcûrun hâlinden hiç sordı mı ve andan sonra yüz şevkıla anun gözlerinden öperdi ve dirdi

Nazm

Eger çeşmeş neyârem bûse dâden

O yâr u ber kef-i pâyeş nihâden

Bebûsem yâri ân çeşmî ki gâhî

Koned der rûyi zibâyeş nigâhi

Ve gündüz olsa köşkden zindânun der ü dîvârından görmegile tesellî olurdı ve gece olsa mahfîce zindâna gelürdi ve bir kûşede Yûsuf'a karîb otururdı ve Yûsufın cemâlin subha dek temâşâ iderdi

Nazm

Şebeş în bûd u rûzeş tâ bân rûz

Ki zindân bûd câyi ân dilfurûz

Züleyhâ'nun hâli böylelikle geçerdi ve işi gece ve gündüz nedâmet idi ammâ fâyidesi yok idi Yûsuf aleyhisselâm gece ve gündüz ibâdetile geçürürdi ve ezkâr u du'â ile olurdı ve zindânîlere va'z u nasîhat iderdi ve şefkat gösterürdi ve eger vâkı'a görselerdi Yûsuf aleyhisselâma dirlerdi ve Yûsuf aleyhisselâm (103a) vâki'aların tabîr iderdi bu hâl üzerine iken ittifâkan Melik Reyyân'un hizmetkârlarından iki kimesneyi zindâna kodılar birisi Melik Reyyân'un etmekcisi ve biri sâkîsiydi ve bunları zindâna komalarınun aslı bu idi ki bir cemâ'ate Melik Reyyân'un katline kasd itmişlerdi ve sâkî ile etmekçiye vâfir mâl kabul eylemişlerdi ki bunlar Melik Reyyân'ı agulayalar o hîn ki yemek çekdiler Melik Reyyân o ta'âmda ve o şarâbda zehr oldugın anladı sâkiye emr itdi ki o şarâbdan iç sâkî içdi hîç nesne zâhir olmadı o birisine ta'âmdan ekl eyle deyü buyurdı ol ibâ itdi ve yemedi ol ta'âmdan bir hayvâna virdiler o hayvân hemân yedügi gibi helâk oldı o idi ki ikisin bile habs itdürdi sahîb İbn Abbâd eydür ki bir gün Melik Reyyân musâhibleriyle bâde eylemek diledi çünki esbâb-ı meclis müheyyâ oldı sâkî kadeh sundı Melik Reyyân kadehi ele (103b) alub içmek sadidinde iken hizmetkârlarun birisi didi ki yâ Melik elünde olan bâde mesmûmdur yani agulanmışdur Melik didi neden bilelüm senün sıhhati kavlüni didi âsândur sâkiye emr idün ki içsün Melik didi evvel bir hayvâna virelüm fi'lhâl bir tavuk getürdiler sâkî didi imtihân hayvâna câyiz degildür Melik bu sözden şübhelendi ve kadehde olan bâdeyi yire dökdürdi ve buyurdı ki sâkî min-ba'd hizmetine gelmeye ve dirligin kesdi bu hâl üzerine evkâtı geçdi tâ ki öldi ammâ esah odur ki etmekçiyle sâkîyi zindâna kodılar ve bunlarun her biri bir vâki'a gördiler ve Yûsuf as hizmetine geldiler ve didiler ki her birimüz bir vâkı'a görmişüz bize lutfundan tabîr eyle o vâki'ayı Yûsuf aleyhisselâm buyurdı ki takrîr idünüz vâk'ıanuzı sâkî didi ki ben kendimi bir bostân içinde gördüm ki bir üzüm agacı dibindeyem ki o üzüm agacınun üç hûşe üzümi var idi ve Melik

(104a) Reyyân'un şarâb içecek kadehi elümde idi ben o salkım üzümleri sıkardum ve o kadehi toldururdum ve Melik Reyyân'a sunardum ve Melik içerdi etmekçi didi ki ben gördüm ki benüm başum üzerine bir sini var idi ki ta'âmdan ve etmekden tolu idi kuşlar yirlerdi nice ki Hakk Te'âlâ kelâm-ı kadîm ve furkân-ı 'azîmde buyurdı قَالَ اَعْصِرُ خَمْراً ۖ وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّي اَرٰينِي اَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزاً تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ ۖ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهٖ ۚ [139] اَحَدُهُمَا اِنِّي اَرٰينِي اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ eyyu âlimîn yani seni âlimlerden göreyivüz şuncalayın âlimlerden ki ilmi ihsân iderler ilmi olmayanlara Yûsuf as didi yâ *sâhibi's-sicnu* ahadukumê yani sakiye didi nece ki vâkı'anda gördün üç salkım üzümi üç gün habsde olursın andan sonra Melik Reyyân seni habsden çıkarur ve sana yine mansıbunı virür ve emme'l-âharu yani etmekçiye didi sen bogazundan (104b) asılsan gerek üç gün habsde kalursın andan sonra Melik seni habsden çıkarur ve bogazundan asar İbn Mes'ûd eydür ki çünki Yûsuf aleyhisselâm bu cevâbı didi anlar didiler ki biz hiç vâki'a görmedük ve mutâyebe tarîkiyle sana bu sözleri dedük Yûsuf aleyhisselâm didi kadı emr itdi ol nesneyi ki sizler suâl itdünüz eger vâkı'anuz gerçekdür ve eger yalan Enes'den mervîdür ki didi ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdılar ki söylemenüz vâkı'anuzı illâ bir âkil kimesneye yâhûd dostunuza söylenüz İbn Abbâs'dan radıyallâhu anhumâ rivâyet olunmış ki didi ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdı ki مَنِ اسْتَمَعَ إِلى حديثِ قَوْمٍ وهُمْ لهُ كارِهُونَ، صُبَّ في أُذُنَيْهِ الآنُكُ يَوْمَ القِيامَةِ ، [140] *men şehide alê ayneyhi mê lem terayê fi'n-nevmi kullife en yu'kade beyne şaîrateyni alê cehennemi ve leyse bi-âkidin ve* (105a) *el-müzêb yevme'l-kıyêmeti* yani bir kimesne ki vâki'asında görmemiş nesneyi gördüm dese kirpiklerinün ortası şöyle baglana ki artuk açamaya ve bir kimesne ki dinlese bir cemâ'atden bir sözi ki anlar o kimesne içün ikrâhile söyleyeler yevm-i haşrde o kimsenün kulagına eridilmiş kurşun koyalar Yûsuf aleyhisselâm ta'bîr itdügi gibi üç gün geçdükden sonra etmekçiyi asdılar ve sâkîyi Melik hizmetine ilitdiler sâkîye Yûsuf aleyhisselâm ittifâkan didi ki beni Melik

[139] Biri, "Ben rüyamda şaraplık üzüm sıktığımı gördüm" dedi. Diğeri, "Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyilik yapanlardan görüyoruz" dedi. Yusuf, 12/36.

[140] Kim, bir topluluğun duyulmasını istemedikleri bir sözü öğrenmeye çalışır (kulak hırsızlığı yapar)sa, kıyamet günü kulaklarına eritilmiş kurşun dökülür.

Reyyân'a elbette anasın ve diyesin ki zindânda bir mahbûs-ı mazlûm kul vardur ki şâh-ı devrânun adâletinden nasîbsizdür

Beyt

Begûyi hest der zindân ğarîbî

Zi adl-i şâh-ı devrân bî-nasîbî

ve sâkî kabul eyledi hikmet Allâh Te'âlâ'nundur çünki sâkî şeh hizmetine vardı ve ana tekarrüb müyesser oldı bâde-i câh u tekarrüb-i şâhile şöyle mest oldı ki zindânda çekdügi çâhun mihnetin ve ol mâh-ı evc (105b) izz ü câhun hazîz câhdaki söyledügi kelimât-ı tayyibâtın bi'l-külliye ferâmûş eyledi

Beyt

çenân reft ân vasiyyet ez hayâleş

Ki ber hâtır neyâmed çend sâleş

Tâ ki yedi yıl geçdi ve Hasan'dan radıyallâhu anh rivâyet olunmış ki didi ki Râsûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdılar ki eger biraderüm Yûsuf o kelimâtı yani sâkîye böyle demiyeydi ki *uzkurnî inde rabbike* o kadar habsde kalmazdı Hakk Te'âlâ buyurdı ki *yê Yûsuf ittehazte min dûnî vekîlê* yani yâ Yûsuf sen benden gayrı vekîl tutdun Hasan radıyallâhu anh bu kelimâtı söyledükde agladı ve didi korkaruz ki bir emr nâzil ola ki nâsa tazarru' eyleyevüz İmâm Fahreddîn Râzî tefsîrinde didi ki istigâse câyizdür şerî'atde nâsa lâkin ebrârun hasenâtı mukarrabînün seyyiâtıdur ve egerçi umûmen cemî-i nâsa câyizdür ammâ sıddîklara evlâ budur ki cemî' esbâbdan kat'-ı nazar ideler ve hazret-i müsebbib (106a) el-esbâbun 'inâyetine müteveccih olalar **musannif** rahimehullâh buyurdı ki ömrün evvelinden bu gâyete gelince bana tecrübe oldı ki insân kaçan ki bir emrden ötürü Hakk Te'âlâ'ya tazarru' itmeyüb gayra müteveccih olur belâ vü mihnetden kurtulmaz ve ber-murâd olmaz ammâ kaçan ki Hakk Te'âlâ'nun dergâhına ihlâsla tazarru' itse ve ol emrün husûliyiçün yalvarsa alâ ahseni'l-vücûh matlûbına vâsıl olur bunı bilmek gerek ki kaçan ki Allah Te'âlâ bir emrün husûlin irâde itse ol emrün husûlinün esbâbın müheyyâ ider bu delîl üzerine ki Hak Te'âlâ'nun

‘inâyetiyle çünki karîb oldı Yûsuf aleyhisselâmun habsden kurtulması Melik Reyyân bir gece vâki‘asında gördi ki yedi semiz sıgır peydâ oldı bir yâbis nehrden ve yedi arık sıgır dahı peydâ oldılar o yedi semiz sıgır akibinden ve o yedi semiz sıgırları bu yedi arık sıgırlar yutdılar ve dahı gördi ki yedi ‘aded bugday salkımı tamam sütlenmiş (106b) ve dâneleri yaşıl rengde dahı sararmamış ve yedi ‘aded kurumış hûşe de gördi ki o yedi yaşıl hûşeye sarmaşdılar ve yaşıl hûşeleri kurutdılar çünki sabâh oldı kâhinleri cem‘ itdi ve bu vâk’ıayı anlara söyledi ve ta‘bîrin taleb itdi kâhinler didiler ki bu karış murış düşdür bu asl vâki‘anun ta‘bîrine kâdir degilüz

Mückem akl-ı tedbiri nedârem

Behayr irâz tedbiri nedâdem

Melik Reyyân dilerdi ki elbette bu vâkı‘anun ta‘bîrin malûm idine anunçünki za’îf-i nâkısı kodu kâmil üzerine gâlib gördi bunı anladı ki eyi degildür mukadderdür envâ‘dan bir nev‘i lâkin keyfiyet-i hâle âlim degildi be bu zâhirdür ki bir nesnenün hâli vaktâ ki birez ma‘lûmdur ve birez nâ-malûm fıtrat-i insânî tâlib olur ki anun keyfiyetin tamam ma‘lûm idine husûsan ki pâdişâh ola ve sâhib-i memleket ü sipâh ola anun ıztırâbı dahı ziyâde olur (107a) muhassal Melik Reyyân bu vâki‘anun ta‘bîrin bilmede gâyetde mübâlaga gösterdi anlar âciz oldılar ve didiler biz asgâs ve ahlâm tevîline âlim degiliz bu esnâda sâkînün hâtırına Yûsuf aleyhisselâm söyledügi söz hutûr itdi ve Melik Reyyân’a didi zindânda şu asıl fâzıl u âlim u kesîru’t-tâ’at yigit vardur kendisinün vâki‘asın ve etmekçinün vâki‘asın ta’bîr itdügin ve anun ta‘bîri takdîre muvâffak oldugın min evvelihî ilâ âhirihî takrîr itdi ve didi ki eger Melikün izni olsa ben o yigit hizmetine varayın ve Melikün vâkı‘asınun ta’bîrin suâl idüb Melik hizmetine cevâbın getüreyin Melik didi bu vâki‘anun ta’bîrin bilmek aksâ-yı murâdumdur hemân filhâl var ve bana bu vâkı‘anun ta’bîrin suâl idün tîz gel sâkî filhâl zindâna vardı ve Yûsuf aleyhisselâmun hizmetine müşerref oldı ve çok özürler didi (107b) Yûsuf aleyhisselâmı geç andugı eclden hacâlet çekdi ve Yûsuf aleyhisselâm el-özür and kirâmi’n-nâsi makbûlun mazmûnı muktezâsınca anun özrin kabul eyledi ve andan sonra Melik Reyyân’un vâki‘asını takrîr itdi ve ta‘bîrin taleb eyledi ve didi ki Melik Reyyân cemî‘ Mısır’un ehli muntazırdurlar ve bu vâkı‘anun ta‘bîrin recâ iderler ümmîd ki sen fâzılun fazlı zâyi’ olmaya ve cemî‘ nâs ilm ü fazlından behre-mend olalar

Yûsuf aleyhisselâm buyurdı ki o yedi semiz sıgır ve o yedi yaşıl bugday salkımı yedi yılun bollugına ve vüsatine delâlet ider ki o yedi yılda ekin ve biçin Hakkun ‘inâyetiyle nihâyet mertebede olsa gerek ve yedi aruk sıgır ve yedi kurumış hûşe yedi yıldur ki o yedi yıldan sonra yedi yıl da kaht olsa gerek ve o yedi yılda hâsıl itdüklerin bu yedi yılda halk yeseler gerek andan sonra hakkun keremiyle bollug olsa gerek didi sâkî filhâl Melik hizmetine (108a) geldi ve Yûsuf aleyhisselâmun buyurdugı cevâbın ‘arz itdi Melik didi bana o yigiti getür dirler o çokdan mahbûsdur varman gerek her hâliyle anı bana getürmen gerek

Çü ea dilber suhen şâyed şeniden

Era ez her dehen bâyed şenîden

Sâkî Yûsuf aleyhsselâm hizmetine vardı ve didi ki yâ sıddîk seni Melik taleb ideyur filhâl Melik hizmetine müteveccih olmak gerek Yûsuf aleyhisselâm didi Melik hizmetine varmam tâ cürmsizligüm Melik hizmetine *kemâ hakkahû* malûm olmayınca sâkîye didi Melik hizmetine ‘arz eyle ki o ‘avratlar ki beni gördükde ellerin kesmişlerdi anları hizmetine taleb eylesün ve benüm hâlümi anlardan sorsun

Ki cürm-i men çe bûd ez men çe dîdend

Çü ez hatem sûyi zindân keşîdend

Bûd kîn ser şod ber şâh rûşen

Ki pâkest ez hıyânet dâmen-i men

Ve Züleyhâ’dan dahı benüm hâlümi teftîş eylesün andan sonra ben Melik hizmetine varayın çünki bu haberi Melik işitdi o ‘avratları (108b) cem‘ itdi Züleyhâ’yı da taleb itdi ve Yûsuf’ın ahvâlin anlardan sordı

Gez ân şemi’ harîm cân çe dîdîd

Ki berûyi tîğ bed-nâmi keşîdîd

Keyfiyet-i hâli beyân itdiler Ve didiler

Zi Yûsuf mâ behaber pâki dedîdîm

Becüz azveş fenâ ki dedîdîm

Ve Züleyhâ da kendi cürmine mukır oldı ve didi

Ki şâhâ nist Yûsuf râ günâhî

Menem der aşk o kim kerde râhî

Ve Yûsuf aleyhisselâmun ismetine

Ve Yûsuf aleyhisselâmun ismetine cümlesi şehâdet eylediler ve didiler

Her ihsân gâyed ez şâh negû-kâr

Besad çendân bûd Yûsuf sezâvâr

Andan sonra Yûsufı zindândan çıkardılar

Çünki Yûsuf aleyhisselâm zindândan çıkdı zindân ehline du'â-yı hayr eyledi ve zindânun kapusına bu kelimâtı yazdı ki *hêze'l-kabru'l-ahyê'i ve menzilu'l-belâ'i ve tecribetü'l-asdikâ'i ve şemêtetü'l-a'dê'i* andan sonra gusl eyledi ve şâhâne libâslar geydi ve zerrîn efser başına kodı ve devlet ü ikbâlile semend-i sa'âdete süvâr oldı

Ferâzmer gibi ez pâyi tâ fark (109a)

Çu gûyi geşte der derr u gehi ğabrak

çünki Melikün kapusına yetişdi bu kelimât-ı tayyibâtı okurdı ki *hasbî Rabbî min dünyêyî ve hasbî Rabbî min halfihî azze cêruhû ve celle senêuhû ve lê ilêhe gayruhû* Andan sonra çünki Melikün evine dâhil oldı didi *Allâhumme innî es'eluke bi-hayrike min hayrihî ve eûzu bike min şerrihî ve şerri gayrihî* andan sonra selâm itdi 'arâbî beyânıyla Melik didi ki bu ne dildür didi benüm ammum İsmâîl'ün dilidür andan sonra selâm itdi ibrânî diliyle Melik didi bu ne dildür didi babalarumun dilüdür ki anlar İbrâhîm ve İshâk ve Ya'kûbdur aleyhimüsselâm Vehb didi ki Melik Reyyân yetmiş dilile söz söylerdi her dilile ki Melik söyledi Yûsuf aleyhisselâm o dilile cevâb didi Melik ta'accüb itdi Yûsuf'un fazâyilinden andan sonra

Keşîdeş der kenâr huvîşan teng

Çü ser u gulruh u şimşâd gulreng

dirler ki Yûsuf aleyhisselâm o vakit otuz yaşında idi andan sonra Melik Yûsuf aleyhisselâmı (109b) taht üzerinde oturtdı ve didi gönlüm şöyle diler ki o vâkı‘anun ta‘bîrin senün lutfundan işidem Yûsuf aleyhisselâm nece ki mezkûr oldı takrîr itdi ve didi bir büyük anbârhâne yapmak gerek ki bu yedi yılda hâsılın olan mahsûl o evde der-i anbâr oluna ammâ dâneyi hûşeden ayırmamak gerek hâcet mikdârı karşu dökmek gerek dânesin nâsa pâylamak gerek ve samanın davara virmek gerek mukarrerdür ki halk etrâfdan Mısır’a müteveccih olsalar gerek bugday ve terekeden ötrü Melik içün şol kadar hazîne cem‘ olsa gerek ki vasfa kâbil degildür Melik didi bunun gibi ‘azîm emri kim zabt idebilür ve benüm o asl âdemüm yokdur eger cemî‘ Mısır’un ehli bu maslahatun zabtına sa’y itseler hakkından gelemezler Yûsuf aleyhisselâm didi beni bu emr üzerine nasb eyle ki ben hafîz u alîmem yani saklayıcıyam o ta‘âm ki sana vâsıl olur âfetden ve âlimem cibâyet-i mâla hıyânetden

Zi her hazi ki (110a)

Der âlem tevân yâft

Çü men dânâ gofti kim tevan yâft

Bemen tazvînez kon tedbir-i in kâr

Ki nâyed dîgerî çü men bedîdâr

Yûsuf aleyhisselâm kendi nefsin emânet ve kefâletile vasf itdi ki mülûk katında bu iki sıfatla muttasıf olmak mu’teberdür ve hem garazı kendisin böyle sıfat itmeden Hakk Te‘âlâ’nun hükmin icrâ eylemek idi ki enbiyânun mansıblarıdur ki icrâ-i ahkâm-ı Hakk ideler ve ‘adl göstereler ibâd beyninde ve bunı da bilürdi ki gayrı kimesne bunun gibi maslahatun zabtına kâdir degildür hakkun rızâsıyiçün bu emrün tevliyetin taleb eyledi garazı mahabbet-i dünyâ degildi Melik Reyyân memleketine Yûsuf aleyhisselâmı vâlî itdi

Sipah râ bende-i fermân o kerd

Zemîn râ ârza-i meydân o kerd

Becâyi hûd taht zi renşândeş

Besad-ı izet azîz-i Mısır handeş

Ve didi sen mekînsin ve emînsin benüm yanumda yani mekân ve menzilet sâhibisin hazâyinüme bu sözi dedükden sonra (110b) mührin Yûsuf aleyhisselâma teslîm itdi ve kılıcını omuzına hamâyil bagladı başına dürr ü yâkûtdan murassa tâc kodı ve Melik Reyyân didi serîr üzerine ben seni anunçün oturtdum ki mülk senünle muhkem olsun ve hâtemi sana verdügümün aslı odur ki memleket emrüne tâbi' olsun ammâ tâcı ki başuna kodum egerçi senün ve peder-ü ecdâduna münâsib degildür lâkin senün fazluna ve iclâlüne mukır oldugumdandur andan sonra Yûsuf aleyhisselâm bu celâlet ve bu saltanatile serîr üzerine oturdı ve cemî' umûr ana müfevvaz olundı ve tahtun yüksekligi otuz arşun idi ve eyini on arşun idi o tahtun hizmetiyiçün otuz ferrâş ta'yîn idi altmış mahreme anun tozın silmek içün mukarrer idi çünki Melik Yûsuf aleyhisselâma memleketi tevfîz itdi Tîfor'u ma'zûl eyledi ve Tîfor ma'zûl oldukdan sonra bir neçe gün geçmeden helâk oldı andan sonra (111a) Yûsuf aleyhisselâm Züleyhâ'yı nikâh itdi ve 'azîm dügün eyledi çünki Züleyhâ yanına vardı didi *eleyse hêzê hayrun mimmê kunte turîdîne* yani bu eyi degil mi o nesneden ki irâde iderdün Züleyhâ didi eyyuhe's-sıddîk mazûr buyurursun ki Tîfor ra'nîn idi ve nisâ sohbetinden hazzı yok idi ve sen idün gâyet hüsn ü cemâlde ve nihâyet-i lutf u kemâlde

Şekîbâyı nebûd ez tevhid-i men

Bekeş dâmân-ı afvı berid-i men

Ümmîd ki o küstâhlıgumı afv idesin Yûsuf aleyhisselâm didi ma'zûrsın çünki mu'ânaka ve musâhabet vâki' oldı Züleyhâ'yı kız buldı ve Yûsuf aleyhisselâmun Züleyhâ'dan iki oglı oldı rivâyet olunmış ki Yûsuf'un mahabbeti Züleyhâ'ya gâyetde oldı

Dil-i Yûsuf bemihreş şod çenân kerem

Ki mi amed ez ân dil-i germiş şerm

Çenân zed râh-ı dil ân dilferîş

Ki yeksâ'at nebûd ez vey şekîbeş

Ve Züleyhâ'nun mahabbeti evvelki (111b)mertebede kalmadı Yûsuf aleyhisselâm sordı ki yâ Züleyhâ kani senün evvelki mahabbetün Züleyhâ didi ki Allâh Te'âlâ'nun mahabbeti cemî' mahabbetlerden fârig itmişdür beni ve dirler ki Melik Reyyân ve

Züleyhâ ve ekser Mısır'un ehli Yûsuf aleyhisselâma îmân getürdiler ve Hakk Te'âlâ'nun vahdâniyyetine ikrâr eylediler ve Yûsuf aleyhisselâm ahkâmda nihâyetde 'adl eylerdi ve hâss u âmm anı severlerdi ve her hafta semend-i sa'âdete süvâr olurdı yüz bin nefer uzamâ-i kavm-i Firavnile cemî' asker anun fermânında idi bu takrîbile buhterî ba'zı selâtîn içün dimişdür li-**mütercimihî**

Cefâda Yûsuf-ı sıddîkile berâbersin

O da senün gibi mahbûs zulmile oldı

Cemîl-i sabr ile bir müddeti ki çekdi habs

Serîr-i izzet u taht-ı hilâfeti buldı

Ba'zı sıddîk içün (112a) yazılmış ebyâtun tercümesidür kıt'a li-**mütercimihî**

Sonı vüs'atdür eger evvel olursa tarlık

İbtidâ mesrûr olan âhir çeker renc ü melâl

Gam yime endûh çekme Yûsuf'un hâlini gör

Habsden son Hak Te'âlâ verdi izz ü câh u mâl

Yûsuf aleyhisselâmun hâli çünki istikrâr buldı sinûn-ı muhsıbe yani o yedi yıl ki evvel bolluk olsa gerek yetişdi nâsa kudret oldug kadar ekin ekmege emr itdi andan sonra anbârhâne yapdurdı o yılun mahsûlı çünki yetişdi der-anbâr itdürdi bir mertebede o yıl bolluk oldı ki o yapılan anbârhâneden artdı ve her yılun mahsûlı eclinden başka anbârhâne binâ itdürdi her yıl gallâtun mahsûlı bu hâl üzerine idi tâ yedi yıl tamam oldı andan sonra sinîn-i mücdibe yani kaht olıcak yıl dâhil oldı ve gallât eksüldi ve etmegün bahâsı (112b) terakkîde oldı halk içinde mihnet ü elem gâyetde oldı ve meşakkat ü gam nihâyetde dercesin buldı 'avratlar ve oglancuklar Yûsuf aleyhisselâma gelürlerdi ve el-cû' el-cû' deyü çakırurlardı ne kadar yimek yiseler toymazlardı kıssada gelmiş ki çünki sinûn-i mücdibe dâhil oldı evvel kimesne ki ana cû' galabe itdi Melik Reyyân idi Yûsuf aleyhisselâma nısfu'l-leylde âdem gönderürdi ve el-cû' el-cû' deyü tenbîh itdürürdi Yûsuf aleyhisselâm didi bu yıl o yedi yılun evvelidür ki kaht olsa gerek hâl nece olsa gerek andan sonra Melikden ötrü hayr du'â itdi Allah Te'âlâ andan ol cû'ı ref itdi ammâ halk o bolluk yıllarda cem' itdüklerin heb

evvelki yılda yediler anunçünki ne kadar ki yirlerdi toymazlardı andan sonra Melikün anbârından satun almaga başladılar hattâ ki nakdîneden Mısır'da evvelki yılda hiç bir nesne kalmadı sonraki yılda cevâhir ü libâsların bey' itdiler üçünci yılda davar cinsinden ne ki var idi ta'âmun (113a) bahâsına virdiler dördünci yıl kul ve halâyıkların satdılar beşinci yılda emlâklerin ve evlâdların ve 'avratların yimek bahâsına virdiler ve altıncı ve yedinci yılda kendilerin Yûsuf aleyhisselâma satdılar Mısır'da hiç bir kimesne kalmadı illâ ki Yûsuf'un aleyhisselâm kulı oldı Yûsuf aleyhisselâm Melik Reyyân'a didi ki benüm Rabbümün sun'ın nece göreyirsin benüm hakkumda Melik didi Hak Te'âlâ'nun sun'ına ve senün kerâmetüne ve fazîletüne kâyilüz ve mukırruz rây senün râyündür ben tâbi'am sana belki ednâ ra'iyyetündenem ve gine memlûklarundanam Yûsuf aleyhisselâm didi Hakk Te'âlâ şâhiddür ve sen de şâhid ol ki Mısır'un ehlin cümleten âzâd itdüm ve anlara virdüm Melikerin ve mâlların ve rivâyetde gelmiş ki Yûsuf aleyhisselâm bu yedi yılda hiç bir toyunca yimek yimedi andan suâl itdiler ki hazâyin senün elündedür nola eger bir toyunca yimek yisen didi ki korkaram ki toyunca yimek yiyem ve açları unutam ve Melik Reyyân'un tabbâhlarına emr (113b) itmişdi ki Melikün ta'âmın nısfu'n-nehârda hâzırlayasız tâ ki Melik birez açlık çeke ve açları unutmaya pâdişâhlarun ta'âmın geç çekmenün hikmeti budur ve rivâyetde gelmiş ki Şâm u Ken'ân'da dahı kaht oldı Ya'kûb aleyhisselâm oglanlların bugday ve terekeden ötrü Mısır'a gönderdi o vakit ki Yûsuf aleyhisselâma buluşdılar Yûsuf anları tanıdı ve anlar tanımadılar zîrâ Yûsuf aleyhisselâmı kuyuya buragaldan yetmiş yıl geçmişdi ve denilmiş ki seksen yıl geçmişdi Yûsuf aleyhisselâm anlardan suâl itdi ki sizler kim siz ki ben sizlerün hâlünüzi kem göreyirem anlar didiler ki biz şâm 'arzndanuz bizde kahtlık oldı bu diyâra terekeden ötrü geldük Yûsuf aleyhisselâm didi sizler câsûsa benzersizler bu diyâra câsûslugçün gelmişsiz ki bizüm diyârun 'avratlarına nazar idesiz anlar didiler vallâhi biz câsûs degilüz bizler Ya'kûb peygamberün ogullarıvuz Yûsuf aleyhisselâm (114a) didi kaç kardaşsız didiler on iki kardaş idük bir kardaşumuzı kurd yidi ve o kurd yidügi kardaşumuz gayrı anadandı ve anun bir kardaşı var idi ki şimdi pederümüz o kardaşı o kurd yiyen birâderün yâdgârı deyü sever ve anunla iglenür Yûsuf aleyhisselâm didi bu dedügünüz neden malûm ki hak ola varunuz o kardaşunuzla bile gelüniz eger bu sözde sâdıksanız anlar kabul eylediler ve Yûsuf aleyhisselâm her birisine bir deve yüki tereke virdi ve emr itdi ki anlarun getürdügi esbâbı o tereke içinde gizleyeler ümmîd ki kendi diyârlarına

vardukda göreler ve haz ideler ve hem dimişler ki Yûsuf aleyhisselâm anunçün anlarun esbâbın döndürdi ki anlara tamâm tesellî hâsıl ola ve tîz geleler ve ibunyâmîni getüreler ve hem dimişler ki terekenün bahâsın anlardan almak eyi degildür anlarun ihtiyâcları eclinden o akçaya ve esbâba pes red eyledi ve kabul eylemedi çünki bunlar (114b) Ya‘kûb aleyhisselâm hizmetiyle müşerref oldılar didiler yâ peder-i büzürg-vâr bir sa‘âdet-mend kimesneye râst geldük ki sana andan eşbeh ve ana senden müşâbih bir ahadı görmemişüz bizi eyi menzilde kondurdı ve bize izâz u ikrâm eyledi ve terekede keyli vüsat üzerine tutdı ve bize ibünyâmîni getürün deyü ısmarladı eger bünyâmîni göndermezsen bize inanmaz ve ihsân göstermez elbette ibünyâmîni bizümle azîz hizmetine gönder biz anun muhâfazatında mümkin oldugı kadar sa‘y gösterelüm ve hizmetüne sahîh u sâlim getürelüm Ya‘kûb aleyhisselâm didi nece emînligile sizleri mülâhaza idem ki anun kardaşına da şöyle emîniz dedünüz ve benden anı ayırdunız فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَّهُوَ اَرْحَمُ الرّٰاحِمِينَ [141] çünki metâ’larını açdılar bezâ’atların be-tamâm buldılar didiler yâ peder-i büzürg-vâr azîzün bize merhametin ve ‘inâyetin gör ki bizüm metâ’ımızı tereke içinde komış ve bize nisbet ‘inâyet eylemiş bizüm hâtırumuz şâd olsun deyü (115a) bunun gibi ihsân göstermiş elbette ibünyâmîni bizümle gönder ki biz anun muhâfazatında cânile sa‘y idelüm ve merhamet gösterelüm ola ki bir deve yüki tereke ana da ihsân ide meşakkatsiz anun ‘inâyetine mazhar düşe Ya‘kûb aleyhisselâm didi ibünyâmîni sizünle gönderemem ve sizlere itimâd eylemem sizler yemîn eylemeyince anlar kabul eylediler Ya‘kûb aleyhisselâm didi yevm-i haşrde Muhammed râsûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem sizlerden bîzâr olsun ve sizler de andan bîzâr olasız eger benüm oglancuguma hıyânet idesiz anlar didiler eyle olsun eger biz hıyânet idersuz çünki Ya‘kûb aleyhisselâm mütesellî oldı anlara didi Mısır’a dâhil oldukda cümlenüz bir kapudan duhûl eylemenüz her birünüz bir kapudan dâhil olunuz Ya‘kûb aleyhisselâm anunçün böyle ısmarladı ki havf itdi ki bunlara göz dege zîrâ bunlarda sâhib-i cemâl ve kâmetleri bi-itidâl idi andan sonra Mısır’a müteveccih oldılar çünki yetişdiler(115b) Ya‘kûb aleyhisselâm buyurdukları gibi her birisi bir kapudan dâhil oldı sonra bir yere cem‘ oldılar ve Yûsuf aleyhisselâmun hizmetine vardılar ve didiler işte o biraderümüz ki sen bize anun getürmesin emr eylemişdün Yûsuf aleyhisselâm gâyetde mesrûr oldı ve anları ahsen-i menâzilde kondurdı ve

[141]Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir. Yusuf, 12/64

yemîninde ve şimâlinde altun ve gümüş sınılar bahûr u hoş-bûyile tolu kodurdı ve sagında ve solında bin kul murassa' kemerle dururdı andan sonra anları meclisine taleb itdi ve iltifât gösterdi ve yimek çekildi her iki kimesnenün önine bir sini konuldı ibünyâmîn tenhâ kaldı ve agladı ve kendi kendiyle diridi eger benüm biraderüm Yûsuf diri olaydı ben anunla şimdi bir sinide ta'âm yirdüm Yûsuf aleyhisselâm ibünyâmîni eyle gördükde didi bu kardaşunuz tenhâ kaldı gelsün benümle ta'âm ekl eylesün andan sonra her iki kimesneyi bir hücreye dâhil olub ta'âm ekl idünüz (116a) deyü buyurdı ve didi bunun yani ibünyâmînün biraderi yokdur o benümle ta'âm ekl eylesün anlar çıkdukdan sonra Yûsuf aleyhisselâm ibünyâmîni koçdı ve kohudı ve didi ben senün biraderünem elhamdülillâh ki Hak Te'âlâ sıhhatle buluşdurdı ve bize böyle ihsân eyledi sen biraderlere bu ahvâli söyleme anlardan sakın dimişler ki o vakit ki biri birisiyle koçuşdılar âsimânda melâyike figâna geldiler Yûsuf aleyhisselâm ibünyâmîne didi ben isterem ki seni bir bahâneyile anlardan ayıram ve saklayam ve pederi bunda taleb idem sen mahzûn olma ve gam çekme İbünyâmîn didi sen bilürsin nece ki istersen eyle olsun Yûsuf as didi bir altun mişrebeyi senün esbâbun içinde koram sizler yola müteveccih oldukdan sonra ardınuzdan âdem gönderürem ki sizlerün esbâbınuzı arayalar çünki o mişrebeyi senün esbâbun içinde bulalar seni sârikdür deyü bahâne idüb saklaram sen zinhâr zinhâr gam-nâk (116b) olmayasın İbünyâmîn kabul eyledi andan sonra Yûsuf dedügi gibi itdi ve anlara icâzet virdi çünki anlar Ken'ân'a müteveccih oldılar birez yol getdükden sonra akablarından âdem geldi ki hâl ü kadıyye şöyle olmış Azîzün altun mişrebesi yavu kulmış sizlerün esbâbınuzı araruz anlar didiler nola hoş aranuz yükleri indürdiler ve bir bir aradılar İbünyâmînün esbâbında buldılar biraderleri çünki bunı gördiler utandılar çünki bunları Yûsuf aleyhisselâmun hizmetine getürdiler bunlar özr beyân itdiler ve didiler bunun bir kardaşı var idi o da şunun gibi hırsız idi o söz Yûsuf aleyhisselâmun nefsine tesîr eyledi Yûsuf aleyhisselâma hırsızlık isnâd itdükleri budur ki kapularına bir gün sâyil gelmişdi Yûsuf aleyhisselâm bir yumurta evden almışdı ve ol sâyile virmişdi ve bunlar ayb itmişlerdi hırsız dedükleri o idi hâşâ ve kellâ ki enbiyâ hırsız olalar ve hem Mevlânâ Nûreddîn Abdurrahmân (117a) Câmî buyurmışlar ki hırsız dedüklerinün aslı budur ki Yûsuf aleyhisselâmun vâlide-i şerîfeleri dâr-ı fânîden serây-ı bâkîye rıhlet itdükde Yûsuf aleyhisselâm küçük idi Ya'kûb aleyhisselâmun kız kardaşı Yûsu'fı beslerdi ve cânından ziyâde severdi çünki büyükrek oldı Ya'kûb aleyhisselâm didi yâ hemşire

Yûsuf elhamdülillâh büyücek oldı şimden girü benüm yanumda olsun ve ahkâm-ı şerî'at ögrensün Yûsuf'ı ammesi nihâyetde severdi biraderinün yüzine yok diyemedi ammâ fikr itdi ki bir tedbîrle Yûsuf'ı bir niçe zamân yanında saklaya bir kemer-bend var idi ki İshâk peygmaberden mîrâs Yûsuf'un ammesine yitmişdi o kemeri Yûsuf'un beline kaftânı altından uykuda iken bagladı Yûsuf aleyhisselâm sabâvet âleminde idi pervâ itmedi Sonradan ammesi kemerün yavu kıldugın söyledi şunda bunda aradı ve bilâhar arayarak Yûsuf'un belinde buldı o kemeri Ya'kûb aleyhisselâmun şerî'atinde bir kimesne hırsızlık itse icrâ-yı hükm ile olurdı ki bir yıl (117b) esbâb sâhibine hizmet ide Ya'kûb aleyhisselâm emr eyledi ki Yûsuf bir yıl dahı ammesi hizmetinde ola hırsızlık isnâd itdükleri Yûsuf aleyhisselâma bu idi Yûsuf aleyhisselâm didi ki bizüm Melikün kânûnı budur ki bir kimesne hırsızlık itse başınun derisin alnından soyarlar ve gözlerine mîl çekerler ammâ sizün dînünüzle size amel idelüm sizün dînünüzde hırsıza neylerler anlar didiler ki hırsızlık iden kimesne mâl sâhibine bir yıl hizmet ider ekall-i mertebe Yûsuf aleyhisselâm didi bu takdîr üzerine bu kardaşınuzı alakoram sizün şerî'atinüz muktezâsınca anlar didiler yâ azîz pederimüz pîr kişidür hâtırı buna gâyetde müte'allikdür bizlerden birimizi anun yirine alıko Yûsuf aleyhisselâm didi hâşâ ki gayrı kimesneyi anun yirine alam her kimesnenün yanında ki benüm metâ'um bulunmışdur mücrim odur gayrıla ne maslahatum var gördiler ki fâyidesi yokdur meyûs oldılar ve Ken'ân'a teveccüh itdiler çünki Ya'kûbun aleyhisselâm hizmetiyle müşerref oldılar didiler yâ peder-i büzürg-vâr ibünyâmîn (118a) azîzün bir altun mişrebesin ugurladı egerçi yakîn degildür Allâh bilür bu kadar var ki mişrebe anun esbâbından çıkdı bilmesiz ki an-kasdin esbâbı içinde kodılar mı yoksa ibünyâmîn ugurladı mı Ya'kûb aleyhisselâm anlara didi sizler بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْراً[142] ibünyâmînün göndermesinden menfa'at recâ iderdinüz şer hâsıl oldışöyle صَبْرٌ جَمِيلٌ[143] sabr ki ceza' olmaya وَاللهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ [144] andan sonra didi dönünüz ve Yûsufla ibünyâmîni taleb idünüz nevmîd olmanuz zîrâ nevmîdlik küfrdür anlar tekrar Mısır'a vardılar ve Yûsuf'a buluşdılar ve pederün hâlin 'arz itdiler ve didiler yâ azîz kerem u lutf eyle bizlerden birimizi ibünyâmînün 'ivazı sakla ve ibünyâmîni o pîr-i nâtüvâna gönder Yûsuf aleyhisselâm didi bilür misiz ki Yûsuf'a ve kardaşına neylediniz bu sözi

[142] Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Yusuf, 12/18.
[143] Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Yusuf, 12/18.
[144] Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır. Yusuf, 12/18.

dedükden sonra tâc-ı izzeti başından aldı başında bir hâl var idi babasınun başındaki hâla müşâbih biraderleri çünki o hâli (118b) gördiler didiler sen Yûsuf degil misin didi ben Yûsufam ve ibünyâmîn benüm biraderümdür çok şükür Allâh Te‘âlâ’ya ki bir müddet ayrıldukdan sonra bir yire bizi cem‘ itdi zâyi’ itmez Hakk Te‘âlâ o kimesnenün rencin ki sabr ide zinâdan ve zindân mihnetin ve gurbet elemin çeküb yüz döndermeye belâdan akit ki valeyhisselâm o Ya‘kûbâyetde gelmiş ki vri إِنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِين[145] işitdi İbünyâmînün ahvâlin rubile didi yaz azîze bir mektûb benden evvel Allâh’un adın yaz andan sonra yaz ki Ya‘kûb İsrâîlullâh bin İshâk Zebîhullâh bin İbrâhîm halîlullâhdan ammâ ba‘d biz bir ehl ü beytuz ki müekkildür bize belâ ammâ benüm ceddüm İbrâhîm aleyhisselâm o bir peygamber idi ki Nemrûd anun elin ve ayagın bagladı ve âteşe bırakdı Hakk Te‘âlâ o âteşi ana gülistân eyledi ammâ İshâk aleyhisselâm o bir nebî idi ki Allah Te‘âlâ’nun yoluna kurbân eylemek içün bogazına bıçak sürdi (119a) İbrâhîm aleyhisselâm Hakk Te‘âlâ anunçün bir koç fidâ gönderdi amma esah budur ki zebîh İsmâ‘ildür Resûlullâh’un bu hadîsi mazmûnınca kâle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem *ene ibnü’z-zebîhayn* yani İsmâ’îl ve Abdullâhdur ve ammâ ben de Hakk Te‘âlâ’nun peygamberiyem benüm bir oglum var idi ki oglanlarumdan anı artucak severdüm biraderleriyle sahrâya varmışdı biraderleri geldiler ve anun gönlegin kana bulaşdurub getürdiler ki Yûsuf’ı kurd yidi anun firâkında o kadar agladum ki gözlerüm görmez oldı anun bir kardaşı var idi ki anunla bir anadan togmışdı anunla birez mütesellî idüm biraderleri haber getürdiler ki o hırsızlık itdi bu sebebden sen anı habs itmişsin biz bir ehl ü beytiz ki sârik degilüz ve sârik dogmamışuz rahm eyle tâ rahm göresin ve bana benüm oglumı gönder eger göndersen Allâh Te‘âlâ sana hayr cezâ vire ve eger göndermezsen (119b) du‘â iderem ki yedinci ogluna dek ahz oluna çünki bu mektûb Yûsuf aleyhisselâma vâsıl oldı okudı ve agladı ve birâderleri bildiler ve utandılar ve özr dilediler o emrden ki anun hakkına itmişlerdi andan sonra anlardan sordı ki benden sonra babam neylerdi didiler aglardı tâ ki gözleri görmez oldı Yûsuf aleyhisselâm didi benüm bu gönlegümi iletün ve pederümün mübârek yüzine bıragun ve peder ü kavm ü hısım cümlenüz gelünüz Yehûdâ didi evvelki hâlde ben senün gönlegüni kana bulaşdurub pedere iletmişdüm ve seni kurd yidi deyü haber ben virmişdüm şimdide gönlegüni ben eletem ve sıhhatün

[145] Şüphesiz Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez. Yusuf, 12/90.

haberin ben pedere söyleyem nece ki ben anı mahzûn itdüm şimdi mesrûr idem yedi günde iki yüz kırk mîl yol kat itdi zâd-ı râhı yedi etmek idi bu yedi etmek tamam olmadan Ken‘ân’a yetişdi dimişler ki Yehûdâ henûz Mısır’un kurbında idi ki Ya‘kûb aleyhisselâm oglınun oglına didi ki Yûsuf’un (120a) râyihası geleyir Rivâyet olunmış ki yel Allah Te‘âlâ’dan izn istedi ki Yûsuf’un nükhetin Ya‘kûb’a elete Yehûdâ’dan ileri Allah Te‘âlâ yele izn virdi keremile yel Yûsuf’un nükhet-i pîrâhenin Ya‘kûb’un meşâmm-ı cânına yetürdi rivâyet olunmış ki Ya‘kûb aleyhisselâm Yehûdâ’dan sordı ki Yûsuf’ı ne dîn üzerine buldun ve ne dîn üzerine gelürken kodun didi islâm dîni üzerine buldum ve İslâm üzerine kodum Ya‘kûb aleyhisselâm didi şimdi ni‘met tamam oldı elhamdülillâh senün bunun gibi beşâretüne ‘ivaz neye kâdirem illâ ki sana hayr du‘â idem ve itdügi du‘â budur *hevvenallâhu aleyke sekerâte’l-mevti ve lê ceale leke ile bahîlin hâcetün* çünki yehûdâ Yûsuf’un pîrâhenin Ya‘kûb’un mübârek yüzine bıragdı Ya‘kûb’un gözi rûşen oldı evvelkiden dahı kuvvet-i bâsırası ziyâd oldı ve didi demezmiydüm ki Hakk Te‘âlâ’nun ‘inâyetiyle ben bilürem ol nesneyi ki siz bilmezsiz Yûsuf’un hayâtından (120b) anlar didiler yâ peder-i azîz-i büzürg-vâr bizler güneh-kâruz bizümçün istigfâr eyle didi Rabbumdan sizlere taleb-i istigfâr iderem ve didi ki tehîr olsa du‘â seher vaktine ensebdür anunçünki seher vakti du‘â elbette müstecâb olur dirler li-**mütercimihî**

Bezm-i vaslını du‘âyıla seherler iste

Kim murâd isteyen elbette sehergâhı bulur

Çünki Ya‘kûb aleyhisselâm Mısır’a karîb oldı Yûsuf aleyhisselâm haberdâr oldı ve Melik Reyyân’a didi ki peder-i azîzümün kudûmı karîbdür istikbâl idelüm dörd yüz bin askerle bindiler ve Ya‘kûb aleyhisselâmı karşuladılar Ya‘kûb aleyhisselâmun nazarı ol sipâha ve ol haşmet ü câha düşdi yehûdâdan sordı Yehûdâ didi o Mısır’un Meliki Firavndur ve öbüri senün oglun Yûsufdur çünki Melik Yûsuf (as) karîb oldılar Yûsuf atdan indi ve selâm eylemek kasdın itdi Melik Reyyân men‘ itdi ve didi yoldan gelen evvel selâm itse (121a) evlâdur Ya‘kûb aleyhisselâm didi esselâmu aleyke yâ müzhibe’l-ahzân Süfyân didi ki vaktâ ki Ya‘kûb Yûsuf’un boynın koçdı ve Yûsuf dahı Ya‘kûb aleyhisselâma sarıldı Yûsuf didi yâ peder benüm çün şol kadar aglamışsın ki gözin görmez olmış imiş didi belî ve lâkin benüm korkum andandı ki sen dîni terk

itmiş olasın ve heb didi ki Ya‘kûb aleyhisselâm Mısır’a dâhil oldukda cemî‘ tevâbi’ u levâhık ile yetmiş iki nefer idiler erden ve ‘avratdan ve o vakit ki Mûsâ aleyhisselâm Benî İsrâîl ile Mısır’dan çıkdılar altı yüz bin beş yüz nefer idiler evlâddan ve âcizelerden ve kötürümlerden başka zürriyeleri bin kerre bin iki yüz bin idiler mukâtil erden gayrı çünki Yûsuf aleyhisselâm Ya‘kûb aleyhisselâm ile Mısır’a dâhil oldılar didi veederi paleyhisselâmı taht üzerine oturtdı Ya‘kûb ve [146] ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْ شَآءَ اللهُ اٰمِنِينَ hâlası ve kardeşleri heb secde itdiler o secdeden ‘arzları tevâzu’ idi zira secde (121b) Allah’dan gayrıya câyiz degildür Yûsuf aleyhisselâm didi yâ peder-i azîz o gördügüm vâki‘anun tabîri şimdi zâhir oldı ve gördügi vâki‘a o idi ki on bir kevkeb ve şems ve kamer ana secde itdilerdi ve Yûsuf aleyhisselâm didi benüm Rabbüm Hakdur ihsân itdi bana zindândan çıkdıkdan sonra bu izzeti bâ-vücûd ki çâha düşdügi ibtilânun evveliydi biraderleri hâtırından anmadı anunçünki anlara teşnî’ idi çünki Hak Te‘âlâ anları cem‘ itdi ve Ya‘kûb aleyhisselâm meger gözleri Yûsuf’un cemâliyle rûşen oldı ve gördügi vâki‘alarun ta’bîri tamam oldı ve dünyâda tamam vüs‘at ile el verdi bildi ki bunlar heb fânîdür iftirâkı âhir mukarrerdür irâde itdi bir nivmeti ki bu dünyâdan efdaldür ve müştâk oldı ni‘met-i dîdâre ki cümle nimetlerden ekmeldür ve mevti temennâ itdi ve du‘â eyledi ve didi [147] رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ yani rüyânun tabîri [148] فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ yani semâvât ve ‘arzun (122a) hâlıkı اَنْتَ وَلِيِّ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِماً وَاَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ [149] C ebraîl aleyhisselâm o idi ki cennetden bir alma getürdi (ve) Yûsuf alehisselâmun eline virdi hemân o almayı kohudı cânı cânâna teslîm eyledi ve hayât-ı cavidânı buldı

Hâtimetü’l-bâb ve seci‘u tâyiri’l-müstetâb yedi hikâyetin **evvelki hikâyeti** müfessirînden Se‘âlibî ve gayre dimişler ki Yûsuf aleyhisselâmı biraderleri o vakit ki kuyuya bıragdılar biraderleri bir kurdı sayd itdiler ve agzın burnın kana bulaşdurdılar ve muhkem bagladılar ve Ya‘kûb aleyhisselâmun hizmetine getürdiler ve didiler yâ peder bu kurd o kurdur ki bizüm koyunlarımızı yer ve halel virür şöyle anlaruz ki biraderimüzi de bu yemişdür ve agzınun kanı ana delâlet ider Ya‘kûb aleyhisselâm

[146] Allah'ın iradesi ile güven içinde Mısır'a girin. Yûsuf, 12/99.
[147] Rabbim bana mülk verdin. Ve olayların (sözlerin, rüyaların) tevîlini (yorumunu) bana öğrettin .Yûsuf, 12/101
[148] Semaları ve yeryüzünü yoktan yaratan… Yûsuf, 12/101.
[149] Rabbim, dünya ve ahirette benim velim sensin. Benim ruhumu Müslüman olarak al ve beni iyiler arasına kat! Yûsuf, 12/101.

didi salı virün bu kurdı salı virdiler Ya‘kûb (as) didi kurda bana karîb gel ileri geldi hattâ ki burnın Ya‘kûbun aleyhisselâm dizine kodı Ya‘kûb aleyhisselâm didi yâ kurd niçün benüm oglâncugumı yidün beni hüzn-i tavîle bırakdun (122b) andan sonra didi *Allâhumme entıkuhû lî* yani yâ Allâh söyletdür bu kurdı benümle Hak Te‘âlâ söylitdi kurd didi o Allâh hakkıçün ki sana nübüvvet mertebesin virdi ekl eylemedüm oglunun etini dartmadum anun derisini üzmedim anun toyını ve vallâhi oglundan ilmüm yokdur ve ben bir garîb kurdam kardaşımı yavu kılmışdum anı arayarak bu diyâra geldüm senün oglânları beni dutdılar ve bagladılar ve senün hizmetine getürdiler mukarrerdür ki enbiyânun eti bize ve cemî‘ vuhûşa harâmdur billâh ki artuk bu diyârda durmayam ki enbiyânun oglânlarından vuhûşa nisbet-i kizb zâhir olayur Ya‘kûb aleyhisselâm andan sonra âzâd itdi ve oglânlarına didi vallâhi sizler bir hüccet ile geldinüz ki kendinizün nefslerine şehâdet itdi ve kardâşınızı kendiniz zayî‘ itdügünize hiç şübhe kalmadı بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْراً فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ[150]

İkinci Hikâyet Ebû Hureyre radıyallâhu anh didi ki Resûlullâhdan sallallâhu aleyhi ve sellem işitdüm ki (123a) didiler bir çoban var idi ki koyunlar üzerinde olurdı gördi ki bir kurd bir koyunı alub gider kurdun ardına düşdi ve koyunı halâs eylemek diledi kurd didi kimdür yevm-i seb‘de koyuna çoban benden gayrı ve didiler ki kimesne var idi ki sıgıra yük yüklerdi sıgır o şahsa didi ben yük getürmek içün halk olmış degilem Hakk Te‘âla beni çift sürmege yaratmışdur Halk didiler subhânallâh sıgır da söyler imiş Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdılar ki ben buna imân getürdüm ve Ebû Bekr ve Ömer de Sahîh-i Buhâri ve Müslim’de şöyle rivâyet olunmış

Üçünci Hikâyet Ebû Saîd Hudrî radıyallâhu anh didi ki bir çoban var idi ki koyunlara çobanlık iderdi gördü ki bir kurd anun koyunlarundan bir koyunı tutdı çoban mâni‘ oldı kurd didi yâ râ‘î Allâhd’an kork bana Hakk Te‘âlâ nasîb itdügi rızka mâni‘ olma çoban ta‘accüb itdi kurt didi benüm söyledügüme ta‘accüb ider misin bundan dahı acebrak (123b) haber söyleyeyin ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem haber virür nâsa Allah cânîbinden geçmiş ümmetün ahvâlinden nâs dirler ki esâtîr-i evvelîndür çoban hemân dem koyunları kurda bırakdı ve medîneye müteveccih oldı ve Resûlun

[150]Bilakis; nefisleriniz size bir işi güzel gösterdi. Artık bana düşen, hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında (bana) yardım edecek olan, ancak Allah’tır. Yûsuf,12/18.

sallallâhu aleyhi ve sellem hizmetleriyle müşerref oldı ve kurddan işitdügi kelimâtı söyledi Resûlullâh buyurdı *saddakte* andan sonra buyurdılar ki kıyâmetün alâmetleründendür ki sibâ' insân ile söyleye ve o Allâh hakkıyiçünki benüm nefsüm anun yedindedür kıyâmet kâyim olmaz mâdâm ki na'lınün şirâki yani na'lını baglayacak ipleri söylemeyince ve insânun bütleri ehline misâs itmeden haber virmeyince kurd hadîsin Ebû Hureyre'den rivâyet itmiş Kâdı Şîfâ kitâbında ki kurd çobana didi ki bundan dahı acebrek haber vireyin çoban didi nedür o kurd didi sen acebreksin ki hemân koyununa vâkıfsın ve terk itmişsin bir resûli ki andan 'azîmüşşân nebî gelmemişdür meftûhdur (124a) ana cennet kapuları müşrifdir ashâbına cennet ehlinün nazarları ve mâbeynde hiç nesne hâyil degildür şu tagdan gayrı çoban didi koyunı kime buragayın kurd didi ben saklayayın çoban koyunları kurda buragdı ve kendüsi Resûlullâh'un hizmetiyle müşerref oldı ve islâma geldi Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdılar ki var ki koyunlarunı sag u sâlim bulursın çünki geldi kodugı gibi buldı ve kurd içün bir koyun bogazladı

Dördünci Hikâyet Kâdı İyâz Şifâ'da Vehb'den rivâyet eylemiş ki bunun gibi mâcerâ Ebû Süfyân bin Harbe vâki' oldı bir gün gördi ki bir kurd bir âhûyı sayd eylemek isterdi ve bu âhû hareme şerrafehullâh dâhil oldı kurd döndi Ebû Süfyân ta'accüb itdi kurd didi bundan dahı 'acîbdür o ki Muhammed bin Abdullâh sizleri cennete dâvet ider ve sizler anı cehenneme dâvet idersiz Ebû Süfyân didi lât ve uzzâ hakkıyiçünki ben bunı ehl-i mekkeye (124b) söylerem ki bunun gibi bütlere tapmadan vazgeleler **musannif** rahimehullâh bu takrîbile bir kıt'a söylemişdür tevhîde müte'allik ki bu kıt'a anun tercümesidür li-**mütercimihî**

Bende niçün olur Hakka âsî

Ni içün münkir ana câhiddür

Cümle eşyâ zebân-ı hâlile

Zâtınun vahdetine şâhiddür

Vardur âyât cümle eşyâda

Kim Hakkun zât-ı pâki vâhiddür

Beşinci Hikâyet

Şe'bîden rivâyet olunmış ki didi ki aslan kurdile ve tilkiyle ava çıkdı bir himâr-i vahşî yani yaban eşegi ve bir gazâl ve bir tavşan sayd itdiler aslan kurda didi ki bunları taksîm eyle kurd didi himâr-i vahş Melikün ve gazâl benüm ve tavşan tilkinün olsun aslan elin kaldurdı ve kurdun başına bir tabanca urdı ki sersem oldı andan sonra tikliye didi sen taksîm eyle tilki harâmzâdedür didi himâr-i vahş Melikün kuşluk yimegiçün ve gazâl (125a) ahşâm yimegiçün ve tavşan benümle kurdun pâyı olsun aslan didi sana bu kazâdan kazâ yokdur ilmünile tilki didi kazâ o idi ki kurdun başına geldi

Altıncı Hikâyet rivâyet olunmış ba'zı 'arâbdan ki dimişler ki kurd uyukladukda bir gözin kapar bir gözin açuk kor zîrâ düşmenden ihtirâz ider kapamadugı göz anun bekçisidür dimişler ve hem dimişler ki tavşan uyukladukda iki gözin bile kapamaz bu ma'nîde denilmişdür bir beyit ki anun tercümesidür bu beyit li-**mütercimihî**

Sanki tavşan dehrde sultân-ı sâhib-câhdur

Kim gözi açukdur ammâ kendisidür uykuda ve bu acâyibdendür

Yedinci Hikâyet Ebu'l-Ferec el-Mu'âfâ bin Zekeriyyâ Nehravânî didi ki bir aslanun mülâzemetinde bir kurd ve bir tilki olurlardı ittifâkan esed hasta oldı ve tilki esedün müzâlemetinden gâyib oldı bir müddet gelmedi esed kurddan bir gün sordı ki tilki hiç gözükmez acabâ ana ne vâki' oldı ola bâ-vücûd ki ben hastayam mihnet-i eyyâm ile (125b) dil-şikeste kurd didi ne olsa gerek hiç kussası yokdur kendi lehvünde ve lu'bındadur ve 'ayş u tarabında bu esnâda tilki hâzır oldı ve kurdun söyledük kelimâtın istimâ' itdi aslan didi bunca gün oldı ki gözükmezsin o degil ki benüm hastalıgumı bilmeyesin bunun gibi 'adem-i mülâzemete sebeb ne ola söyle tilki didi Melikün hastalıgın çünki malûm idindüm etrâf-ı âlemde gezdüm ve seyâhat eyledüm ki ola ki Melikün derdine bir devâ bulam ve hastalıgına bâ'is şifâ peydâ idem elhamdülillâh âhir buldum aslan didi nedür buldugun devâ didi kurdun edebde husyesidür mücerred-i ekl marazun def' olur aslan didi bu kulı kaziyyedür kurd hem yâbândan degil bizimdür tilki bu sözi söyledi ve dışra çıkdı kurd aslan yanına geldi aslan filhâl kurdı tutdı ve husyesin üzdi kurdun butlarından kan akarak dışra çıkdı ve didi yâ sâhib-i serâvîl-i ahmer (126a) vaktâki mülûk hizmetinde otururşın hizmetkârlarun hâlin mülâhaza eyle ve her nesneyi küstâhâne söyle

Beyt

Şâh eger lutf-ı ba'îd der aned

Bende bâyed ki cedd-i hûd dâned

İkinci Bâb

Mûsâ aleyhisselâmun kıssasın Firavn-ı la'înün gussasın beyân ider Mukaddime de zikr olundıydı ki Mûsâ hazretlerinün âhir münâcatı bu idi ki didi yâ Rabb bana bir vasiyyet eyle Hak Te'âlâ'dan nidâ oldı ki vasiyyet iderem sana ananla yani vâlide rızâsıyla olmagı vasiyyet iderem yedi kere Mûsâ aleyhisselâm münâcat itdi ve yedi kere şu hitâbı işitdi Şu'ayb hazretleri vaktâki Mûsâ aleyhisselâmı çobanlıga kabul itdi ve ana ücret ta'yîn eyledi didi ki yâ Mûsâ şu eve dâhil ol ve anda bir neçe asâ vardur bir asâ o asâlardan ihtiyâr eyle ki koyun ardından gezdüke sibâ'ı o asâyıla men' idesin ittifâkan gice idi Mûsâ aleyhisselâm çünki dâhil oldı bir asâ elinde girdi ki Cebraîl aleyhisselâm (126b) o asâyı cennetden getürmişdi ve enbiyâdan ana mîrâs kalmışdı çünki Şu'ayb o asâya ıttılâ buldı didi bu asâyı ko bir dahı asâ vardur anı al çünki Mûsâ aleyhisselâm gerü eve girdi o asâyı gayr asâlara karışdurdı ve bir dahı asâ almak murâd edindi hikmet Allâh Te'âlâ'nundur yine o asâ eline girdi ammâ Musâ bilmedi çünki Şu'ayb muttali' oldı yine red etdürdi yedi kere böyle vâki' oldı Şu'ayb aleyhisselâm bildi ki Mûsânun şânı 'azîmdür ve denilmiş ki bir melek insân sûretinde Şu'ayb hizmetine geldi ve didi ki kızına buyur ki Mûsâya bir asâ getürüb teslîm ide kız asâyı getürdi Şu'ayb red itdürdi yedi kere böyle vâki' oldı âhir asâyı Mûsâya virdi Mûsâ koyunları alub sahrâya getdükden sonra peşîmân oldı ve Mûsânun ardından yetişdi ve didi vir asâyı bana Mûsâ aleyhisselâm didi asâ benümdür husûmet itdiler ve didiler (127a) her kim bu yoldan evvel bizlere râst gelse ana söyleyelüm ne ki o dirse 'amel idelüm bir melek insân sûretinde geldi ahvâl ana söylediler o Mûsâya didi asâyı yire bırak çünki bırakdı didi iki kez berâber segirdün her kim önürden alsa asâ anundur Mûsâ ile Şu'ayb segirtdiler Şu'ayb ta'acîl eyledi ammâ Mûsâ andan ileri yetişdi ve asâyı aldı Şu'ayb bildi ki anun şânı büyükdür didi vaktâ ki iki yol başına yetişürsin yâ Mûsâ sâg kolundaki yola varma ki anda bir ejdehâ vardur ki mûzîdur koyunları ihtiyârsız helâk ider Mûsâ çünki o iki yol ayrılacak mahalle geldi gördi men' itdügi o yolda güzel otlak var koyunları ota kodı ve kendisi uyukladı o ejdehâ peydâ oldı ve

koyunlara kasd itdi âsâ ileri yürüdi ve ejderhâyı öldürdi ve döndi ve mekânında karâr itdi çünki Mûsâ aleyhisselâm uykudan uyandı o ejdehâyı maktûl (127b) gördi bildi ki asâ anı öldürmişdür asânun ‘‘azîm-i şânı ana malûm oldı ve ferah ana ziyâde oldı zîrâ o asâ âyât-ı ‘‘azîmedendi nece ki Hakk Te‘âlâ Mûsâ aleyhisselâma haber virdi ki Firavn Mûsâ aleyhisselâma didi اِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِاٰيَةٍ فَأْتِ بِهَا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ فَأَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ yani bir sarı saçlu yılan ki agzın açdukda iki dudagınun mâbeyni seksen ثُعْبَانٌ مُبِينٌ[151] arşun açılurdı denilmiş ki yirden kalkdukda kâmeti bir mîl idi ve kuyrugı üzerine dururdı bir dudagı yirde idi ve bir dudagı Firavnın kasrınun sathına yetişürdi Firavn kaçdı korkusından karn agrısına ugradı o gün dörd yüz kere göbegi burdı ve halk münhezim oldılar ve biri birinün üzerine düşdiler yüz yigirmi beş bin nefer âdem helâk oldılar Firavn-ı la’în evine girdi ve Mûsâ aleyhisselâma nidâ itdi ki yâ Mûsâ tut bu yılanı ben sana imân getürürem ve Benî İsrâîl’i senünle gönderürem (128a) Mûsâ tutdı evvelki gibi asâ oldı andan sonra vadesi üzerine turmadı zîrâ hâmânile meşvere itdükde hâmân didi sana iller ‘ibâdet iderken ister misin ki sen gayrıya ‘ibâdet idesin nefsine anun sirâyet itdi ve tekebbürlendi ve sa’îd şehirlerine sâhirleri cem‘ eylemege âdem gönderürdi dirler ki sâhirler oldıgı şehirler yedi şehir idi o şehirlerün esâmîsi budır Seta Busin Biba Ermenet San Ebrit Enza çünki sâhirler cem‘ oldılar yetmiş bin nefer oldılar ve her bin neferi bir saf oldılar cümlesi yetmiş saf oldılar andan sonra meydâna geldiler ve sihre mübâşiret itdiler halkun gözlerün sihrile bagladılar urgânları ve asâları burakdılar büyük büyük yılanlar oldı şöyle ki meydân yılan ile toldı Mûsâ aleyhisselâm da asâsın burakdı bir ejdehâ oldı ki gözler görmiş degil agzın açdı otuz arşun büyükligidi iki dudagınun (128b) mâbeyni ne kadar urgânlar ve ne kadar asâlar ki var idi cemî‘isin yutdı ve kâfirlere kasd itdi yigirmi beş bin âdem izdihâmdan helâk oldı andan sonra Mûsâ hazretleri asâyı tutdı yılan sûretinden evvelki heyetine döndi hakkile bâtıl fark oldı isi imâna geldiler emî‘cer âhirler çünki bunı gördils وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ[152] ve vâsılînden oldılar ammâ Firavn dönmedi belki küfürde ziyâde oldı andan sonra Hakk Te‘âlâ Firavn’a tûfân gönderdi Benî İsrâîl ile Kıbtîler’ün evleri biribirine mahlût idi tûfândan Kıbtîlerin evleri memlû oldı ve Benî İsrâîllerün evlerine kat‘â bir katre su dâhil olmadı yedi güne dek böyle ‘azâb oldı çünki kâfirler âciz oldılar Mûsâ

[151] Bir mucize getirdiysen ortaya koy bakalım, doğru sözlülerden isen bunu yaparsın, bunun üzerine Musa asasını yere attı o hemen apaçık bir ejderha oluverdi. Arâf, 7/106-107.
[152] Onların yapmış oldukları şeylerin hepsi boşa çıktı. Arâf, 7/118.

hazretlerine tazarru‘ itdiler ve didiler ki du‘â eyle ki bizden bu ‘azâb ref’ olsun biz îmâna gelelüm ve müslimân olalum Mûsâ aleyhisselâm du‘â itdi Hak Te‘âlâ o ‘azâbı anlardan ref’ itdi hemân ki ‘azâb ref oldı (129a) yine kâfirler va’deleri üzerine turmadılar ve ‘inâd-ı tarîkın ihtiyâr itdiler bu kere Hakk Te‘âlâ çekirgeyi anlara gönderdi her nesne ki ekle kâbiliyyeti vardı yediler hattâ ki evlerinde olan agaç cinsinden hiçbir nesne komadılar kâfirler yine Mûsâ hazretlerine yalvardılar ve tövbeye va‘de eylediler Mûsâ aleyhisselâm dışarı çıkdı ve asâyla şark cânibine ve garb cânibine işâret itdi çekirgeler heb etrâf u cevânibe çekildiler âfirler yine va‘deye vefâ itmediler ve îmâna gelmediler bu kere Hakk Te‘âlâ kımmıl askerin gönderdi bu kımmılda yedi kol vardur ba‘zı dimişler ki kımmıl bugday bitidür ve ba‘zı dimişler cemî‘ hubûbâtdan hâsıl olan nesnedür ve ba‘zı dimişler ki kanâtsız çekirgedür ba‘zı dimişler ki sinekdür ve ba‘zı dimişler ki piredür kangısı olsa olsun maksûd ‘azâb mukarrerdi kâfirlerün gönleklerinün içine girerlerdi bedenlerin yerlerdi eger ta‘âm yeselerdi agızları tolurdı (129b) yedi güne dek böyle ‘azâb çekdiler ve îmâna gelmediler tekrâr Mûsâ aleyhisselâmun hizmetine geldiler ve tazarru‘ itdiler Mûsâ aleyhisselâm du‘â eyledi o ‘azâbı da Hakk Te‘âlâ anlardan ref’ itdi bu kere dahı ‘inâda başladılar bir mertebe de mübâlaga itdiler ki vasfa kâbil degil hattâ didiler ki şimdi biz tahkîk bildük ki sen sâhir imişsin Firavn’un izzeti hakkıyçünki sana tasdîk itmesüz kat‘â andan sonra Hakk Te‘âlâ kurbagayı gönderdi şol kadar geldi ki evleri havlıları toldı hattâ ki ta‘âm yimege kâdir degildiler kâfirlerün boynına ve koynına girerlerdi eger söyleselerdi agızlarına girerlerdi ma’îşetleri tar oldı aglayarak Mûsâ aleyhisselâm hizmetine geldiler ve şikâyet itdiler Mûsâ hazretleri du‘â itdiler yedi güne dek mu‘azzeb oldılar andan sonra ‘azâb ref‘ oldı hemân ki ‘azâb ref‘ oldı yine kâfirler küfürleri üzerine oldılar nakz-ı ahd eylediler Hakk Te‘âlâ (130a) Nîl suyın kana dönderdi cemî‘ havzlardaki sular kan oldı İçecek su bulamazlardı ammâ Benî İsrâîl’e eyle degildi Benî İsrâîl’i eger destisin toldursa su idi kâfir toldursa kan idi Firavn didi Kıbtîlere ki Benî İsrâîl ile bir destiden su içünüz eyle itdiler Benî İsrâîl kadehe koydukda su idi ve kâfirler kadehe aldukda kan idi bilâhir ‘âciz oldı kâfirler ve Benî İsrâîliyye dirdiler agzunuzda su alunız ve agzumıza koyınuz ve bizüm agzımuza koyunuz eyle iderlerdi hemân ki kâfir agzına alurlardı kana dönerdi susuzlukdan helâk oldılar agaçları emmege başladılar agaçdan hâsıl olan su da kan olurdı âhir Mûsâ aleyhisselâm hizmetine geldiler ve yine tazarru‘ u zârî itdiler ve bize du‘â eyle didiler

şimden girü ahdümizden dönmeyelüm didiler Mûsâ aleyhisselâm neylesün umardı ki bunlar müslimân olalar böyle küfr ile kalmayalar yine du‘â itdi yedi günden sonra bu ‘azâb da ref‘ oldı yine küfre mübâşeret itdiler (130b) ve tarîk-i dalâleti ihtiyâr eylediler bâ-vücûd ki bunun gibi âyât-ı mufassalâtı gördiler vaktâ ki altıncı ‘azâb geldi ve o ‘azâb tâ‘ûn idi bir günde yetmiş bin âdem kefereden helâk oldı anlar yine yalvardılar ve didiler bizden bu ‘azâbı da ref‘ eyle biz imâna gelelüm Mûsâ aleyhisselâm du‘â itdi o ‘azâbı da Hakk Te‘âlâ anlardan götürdi andan sonra ecel-i müsemmâları yetişdi ki cümlesi gark oldı münâsib bu idi ki Mûsâ hazretlerinün kıssasın ibtidâ-i vilâdetlerinden **musannif** rahimehullâh takrîr ideydi ve Firavn-ı la‘înün sîret-i nâ-pesendîdesin de tertîb ile zikr idüb tahrîr ideydi şöyle hâtıra olur ki bu kıssanun gâyetde iştihârından mukayyed olmadı ola **musannif** rahimehullâh eydür ki Firavn’un ahlâkından ve mebde-i vilâyetinden ki birez bana malûm olmışdur beyân ideyin Vehb didi ki Firavn kasîrü’l-kâmet idi ve sakâlınun uzunlıgı yedi (131a) karışdı ve ba‘zı dimiş ki sakalı bir arşun idi İbnü’l-Mübârek didi ki İsfâhân şehrinde Firavn attâr idi ve attârlıkdan ziyân itdi ve borçlu oldı andan kaçdı ve Şâm’a vardı Şâm’da dahı olmadı andan Mısır’a müteveccih oldı çünki Mısır’a vardı şehirden dışra kapuya karîb gördi ki kavun satarlar bir yük kavun niçeye satarsız didi bir akça didiler kapudan Mısır’a dâhil oldı kavunun bahâsın sordı didiler bir kavun bir akça didi bunda borçdan kurtulmak olur vardı bir yük kavun aldı şehre getürdi müdde’âsı üzerine satdı her gün maslahatı bu idi ve dirdi bu memleketde halkun masâlihin görür kimse yokdur bunı ma‘lûm idindi ki Melik kendi ‘ayş u tarabına meşgûldur ve memleketi vezîrün eline komışdur çünki şehrün ahvâlin tamam bildi makberelere çıkdı her meyyit ki defn iderlerdi beş dirhem gümüş alurdı (131b) ve il de virürlerdi hiç kimesne anun ahvâlin sormazdı böylelikle bir müddet geçdi tâ ki Melikün kızı oldı on dirhem istedi didi bu Melikün kızıdur akça artucak virmek gerek anlar on dirheme râzı oldılar dahı arturdı tâ ki yüz dirheme yetişti hattâ ki bu kaziyyeyi Melik işitdi didi kimdür bu akça isteyen didiler mevtâ âmili vezîre âdem gönderdi ki bu kaziyyenün aslı nedür ve mevtâ ‘âmili kimdür vezîr didi benüm haberüm yokdur Firavn’a Melik âdem gönderdi ve taleb eyledi ve Firavn’dan sordı ki sen kimsin kendinün ahvâli nece ki mezkûr oldı söyledi ve didi mevtâ âmili olmadan garazum bu idi ki benüm haberüm sana yetişe ve beni taleb idesin ve ben sana memleketün ahvâlin söyleyem yâ Melik sen uykudasın gözün aç hâzır ol memleketün muhâfazatın eyle ve illâ mülk elünden gider Melik gördi ki

ma‘kûl söyler Firavn’ı vezîr itdi ve o (132a) vezîrün boynın urdı ve memleketi Firavn’a tefvîz eyledi

Rubâî

Devlet heme ez Hüdâ-yı bî-çûn âyed

Tâ der Hak her bende nazar çün âyed

Ân râ ki Hüdâ-yı devleti hahed dâd

Nâ-gâh zi senk-i hâre bî-rûn âyed

Firavn istiklâl ile vezîr oldı ve memlekete müstevlî oldı ve tarîk-ı adâleti ihtiyâr eyledi ra‘iyyete ri‘âyet gösterdi gâyetde ‘âdil idi evâyil-i hâlde nâs severlerdi nihâyet mertebede Hikmet Allâh’un Melik bir sehl müddetden sonra vefât itdi Firavn Melik yerine pâdişâh oldı ve müddet-i medîd saltanat eyledi âhir ‘adâleti zulme tebdîl oldı ve câbir u tâgî oldı ve didi n vlki Firavveen üç idi vatâde eydür FiraK [153] اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى Sinân el-Eşel idi İbrâhîm aleyhisselâmun zamânında sâre sâhibi ikinci Firavn Melik Reyyân idi Yûsuf aleyhisselâmun devrinde üçünci Firavn Velîd ibn Mus‘ab idi Mûsâ aleyhisselâmun (132b) zamânında Cevherî didi ki Firavn Mus‘ab Velîdün lakabıydı ve küll-i Mısırun Melikine Firavn dirlerdi ve hadîsde gelmiş ki [154] فرعون هذه الأمة *firavne hêzih’il-umme* yani Ebu Cehli rivâyet gelmiş ki kâhinler Firavna didiler ki Benî İsrâîl’de bir oglan dogsa gerek ki senün helâkün anun elünde olsa gerek Firavn didi eyle olsa her oglan ki dogar öldürmek gerek andan sonra müekkeller nasb itdi ki her oglan ki doga öldüreler bu hâl üzerine idi bir müddet sonra Benî İsrâîl azalmaga başladılar Firavn’un ümerâsı Firavn’a didiler ki Benî İsrâîl tâyifesi azalmaga başladılar ve bizim hizmetkârımız anlardı eger bu hâl üzerine kalursa bu tâyifeden kimse kalmaz andan sonra Firavn buyurdı ki bir yıl togdugı oglanı öldüreler ve bir yıl öldürmeyeler Mûsâ aleyhisselâm o yıl dünyâya geldi ki togdugı oglanı öldürürlerdi Kıbtîler ki müekkel (133a) idiler haberdâr oldılar ve dâhil oldılar imrânun evine vâlidesi Mûsâyı anlarun havfından kızımış tennûr içine bırakdı ve tennûrun agzın kapadı müekkeller girdiler vardılar hiç nesne bulamadılar döndiler gitdiler vâlidesi ıztırâbla kalkdı ve

[153] Ben, sizin en yüce Rabbinizim. Nâziât, 79/24.
[154] Bu ümmetin Firavunu.

tennûrun agzın açdı nece ki komışdı şöyle sahîh u sâlim buldı ana ilhâm oldı ki bir tâbût yapdur ve bu oglanı o tâbût içinde ko ve o tâbûtı nîle bırak eyle eyledi hikmet Hakkundur Nîl'den bir nehir ayırmışlardı ki Firavn'un sarâyına dâhil olurdı tâbût o nehirden Firavn'un sarâyına girdi ve Firavn Asiye ile otururdı tâbûtı gördi buyurdı ki çıkardılar çünki açdı gördi ki bir İbrânî oglancık didi ne aceb bunı öldürmemişler öldürmesine emr eyledi Âsiye didi sen emr eylemiş bu yıl dogdugı oglancıklarun katline bu yıl dogmış oglana benzemez bu birez büyücekdür ve hem bizüm oglımuz yokdur ogul yerine besleyelüm (133b) Firavn kabul eyledi Âsiye sütlü 'avratlar cem' eyledi hiç birisinün memesin almadı yedi gün bu hâl üzerine kaldı Mûsâ aleyhisselâmun anasınun kız kardaşı Meryem Mûsâ'nun anasına didi ki ben tefahhus ideyin Mûsâ'nun hâlinden sana haber getüreyin tâbûtun Firavn sarâyına girdügi çünki malûmıydı o da Firavn'un sarâyına vardı gördi ki Mûsâ hiç bir 'avratun memesin almaz Âsiye'ye didi ister mi siz ki ben bu oglancıgı iletem bir 'avrata ki buna meme vire bunlarun memelerin almaz ancak Âsiye kabul eyledi ve anasına gönderdi hemân ki ilitdi anasınun memesin aldı ve toyunca emdi andan sonra girü 'Âsiye'ye gönderdi çünki Âsiye gördi ki meme emmiş sonra anasın taleb itdi ve ri'âyet eyledi ve oglânı ana teslîm itdi tâ ki Mûsâ aleyhisselâm büyüdi ve her gün ava binerdi ittifâkan bir gün avdan dönüb gelürdi gördi ki bir kıbtî bir Benî İsrâîl'i dögerdi men' eyledi memnû' olmadı o Kıbtî'yi öldürdi Firavn didi bulunuz (134a) eger benüm oglum da olursa ben anı öldürürem o idi ki Mûsâ aleyhisselâm kaçdı ve medineye vardı ve Şu'ayb hazretleriyle buluşdı ve Şu'ayb aleyhisselâm kızın virdi sekiz yıl geçdükden sonra ehl ü 'ıyâlin aldı ve sıla tarîkiyle Mısır'a müteveccih oldı bu kıssa meşhûrdur ki yolda giderken sâ'ika ve yagmur oldı bunlar âteş istediler tûr cânibinde ateş gördi âteş getürmege gitdi o idi ki Mûsâ aleyhisselâmile vâsıtasız Hakk Te'âlâ tekellüm itdi didi örди ki i 'asâyı bırakdı çünki bırakdı gemr itdi k Te'âlâHakk ve إِنِّي اَنَا اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ[155] bir yılan oldı Mûsâ aleyhisselâm hazer itdi hitâb-ı rabbânî ve fermân-ı samedânî oldı ki i -ine emryf eyleme ki sen âminîndensin vyani yâ Mûsâ ha وَلَا تَخَفْ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِينَ[156] rabbânî ve fermân-ı rahmânî oldı ki elüni ceybüne sok çünki elin ceybünden çıkardı güneş gibi nûrânî gördi muhassıl-ı kelâm Mûsâ aleyhisselâma Hakk cânibinden şunun

[155] Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım. Kasas, 28/30.
[156] Ve korkma. Çünkü sen emniyette olanlardansın. Kasas, 28/31.

gibi ‘inâyetler oldı (134b) ve risâlet mertebesi mukarrer oldı ve Firavn’a gönderildügi mezkûr oldı o da beyân oldı ki ibtidâ-i saltanatında gâyetde ‘âdil idi ammâ ki hâmânun bî- sa‘âdetliginden bî-devlet oldı bu takrîb ile söylenen ebyâtun tercümesidür bu kıt‘a **li-mütercimihî**

Erden suâl olmaz olur musâhibinden

Her kim mukârin olsa tâbi’ ana karîndür

Bir kavm içinde olsan eyilerle ol mukârin

Zîrâ ki kem kemile ey eyle hem-nişîndür

Eyilerle ger otursan devlet sana kul olur

Kemlerle ger olursan nekbet sana yakîndür

İbn Cübeyr didi ki Firavn’un müddet-i ‘ömri altı yüz yigirmi yıl idi o cümleden dörd yüz yıl saltanat itdi ve o müddetde hîç bir maraza giriftâr olmadı dimişler ki eger bir kere başı agırmış olaydı yâ bir gice istemiş olaydı yâ bir gayrı derde giriftâr olmış olaydı elbette ulûhiyyet davâsın itmezdi bbâs didi ki ibn A اَخَذَهُ اللهُ نَكَالَ الْاٰخِرَةِ وَالْاُوْلٰىؕ[157] nekâl-i ûlâ o idi ki didi yani ben bilmem ki (135a) sizlere مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْۚ[158] benden gayrı ilâh ola nekâl-i âhir o idi ki didi dimişler ki bu iki sözin اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰىۙ[159] mâbeyninde kırk yıl geçmişdi ve denilmiş ki nekâl-i ûlâ ve nekâl-i âhirün ki ma’nâsı Firavn’un ‘azâbıydı sabâh suyıla ve ahşâm ateşle İbn Cevzî va’z meclisinde dirdi ki Hakk Te‘âlâ hikâyet itdi Firavn’dan ki Firavn dirdi لَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهٰذِهِ الْاَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِيْۚ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَۚ[160] yani Mısır mülki benüm degil midür bu cârî enhâr ki tahtumdan akar benüm degil midür görmez mi sizler Allah Te‘âlâ’nun cârî itdügi nehrile fahr iderdi Mehdevî tefsîrinde dimiş ki Firavn’un didügi enhâr yedi nehir idi biri İskenderiye’nündür biri Dimyâd’undur ve biri dahı Serdûs’un nehridür ve biri de Menfün nehridür ve biri de Feyyûm’undur ve biri de Benhân’undur ve biri de Seyhân’undur Mısır’un evvelinden âhirince muttasıl idi enhâr u eşcâr u ekin çünki

[157]Allah onu, ibret verici şekilde dünya ve âhiret cezasıyla cezalandırdı. Nâziât, 79/25.
[158]Sizin için benden başka bir ilâh bilmiyorum. Kasas, 28/38.
[159] Ben, sizin en yüce Rabbinizim. Naziât, 79/24.
[160] Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de benim altımdan akıyor (değil mi?) Hala görmüyor musunuz? Zuhruf, 43/51.

Allah Te‘âlâ ana kahr itdi (135b) bunun gibi mülkden anı ihrâc itdi nece ki Allah Te‘âlâ kelâm-ı mecîd u furkân-ı hamîdde buyurdı فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍوَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ[161] müfessirînden ba‘zı dimiş ki makâm-ı kerîm Feyyûmdur ve ba‘zı dimiş ki makâm-ı kerîm âlî meclislerdi ki uzamâ-i kavm-i Firavn otururlardı Firavn hizmetinde ve üç yüz altun kürsî dîbâ gılâflarile müheyyâ idi ki üzerine âzâzile otururlardı ve Benî İsrâîl’î büyükden küççügin hizmete kullanurlardı vaktâ ki Hakk Te‘âlâ irâde itdi Firavn’un helâkin ve Benî İsrâîl’ün o asıl belâdan kurtulmasın emr itdi Mûsâ aleyhisselâma ki geceyle Benî İsrâîl ile Mısır’dan çıkalar çünki gece oldı cemî‘ Benî İsrâîl’î müsta’id oldılar altı yüz yetmiş bin mukâtil er idiler bâ-vücûd ki altmış yaşdan yukarıyı ve yigirmi yaşdan aşagayı hesâb itmediler ve Mısır’dan çıkdılar Firavn haberdâr oldı ve didi ki hiç kimse bunlarun (136a) ardından çıkmasun tâ hurûs ötmeyince dahı subh olmadan Firavn ata bindi ve bin kere bin ve yedi yüz bin mukâtil kâfirile Mûsâ aleyhisselâmun ardından çıkdı Mukaddimetü'l-Ceyşi hâmân idi ve dirler ki Firavnun askerinde yetmiş bin kara atlu kâfir var idi ve Firavn kendisi de siyâh ata binmişdi ve denilmiş ki yedi kere bin bin idi Firavn’un askeri ve öninde yüz bin kâfir gürzile yürürlerdi çünki Mûsâ aleyhisselâm su kenârına yetişdi su nihâyet dercede kavî idi Benî İsrâîller suyı gördükde didiler yâ Mûsâ neyledün su nihâyet mertebede kuvvetde ve kâfir ardımuzdan gâyet şiddetde Mûsâ aleyhisselâm didi gam degildür Hakk Te‘âlâ bizimledür tâ ki vahy oldı ki asâyıla bahri ur Mûsâ aleyhisselâm urdı itâ‘at itmedi yine vahyi oldı ki ur ve di ki yâ Ebu Hâlid Hakk Te‘âlâ’nun izniyle açıl bu kere bu kelimâtı didi ve ‘asâyıla (136b) bahri urdı Hakk Te‘âlâ’nun fermânıyla su açıldı ve on iki yol peydâ oldı ve her iki yolun ortasında su tag gibi durdı ve Hakk Te‘âlâ yile fermân itdi ki denizün balçıgın kurutdı ve bu yollardan geçmege Benî İsrâîl’e emr oldı Benî İsrâîl havf itdiler ve didiler ki biz birbirimüzi göreydük ey idi Allah Te‘âlâ suya emr itdi ki tag gibi duran suda şebekeler oldı ki biri birisin geçerken görürlerdi ve kelimâtların eşidürlerdi tâ ki Hakkun ‘inâyetiyle tamam denizden geçdiler bunlar geçdükden sonra Firavn yetişdi sunun eyle durdugın gördi kavmine didi görüniz denizi ki benüm heybetümden yol yol açılmış ki ben bu kaçan bendeleri tutam yürüniz ki filhâl geçelüm sunun heybetinden kavmi korkdılar ve didiler sen eger bizüm

[161]Böylece Biz, onları (firavun ve kavmini) bahçelerden ve pınarlardan çıkardık. Ve hazinelerden ve kerim (ikram edilmiş, yüksek) makamlardan (çıkardık). Şuarâ, 26/57-58.

rabbümizsen ögürden sen denize atunı sür biz de senün ardundan denize girelüm nece ki Mûsâ as kavminün önine düşdi ve kavmi ardından geçdi (137a) Firavn bir aygır ata binmişdi ve anun askerinde hiç kısrak yokıdı Cebraîl aleyhisselâm hâmân sûretinde kısrak üzerinde geldi ve Firavnun öninden geçdi ve denize girdi Firavn atun başın saklayamadı kısragun ardından Firavn'un atı da denize girdi asker ki Firavn'un denize girdügin gördiler cemî' leşker denize atların sürdiler çünki tamam girdiler denizden dışra hîç kimse kalmadı tag gibi duran su rehler cârî' oldı ve cemî' kâfirleri gark eyledi Firavn çünki ahvâli eyle gördi ki ebraîl agzına C [162]اٰمَنْتُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا الَّذِيٓ اٰمَنَتْ بِهٖ بَنُوٓا اِسْرَٓائِيْلَ denizün balçıgından kodı ve didi şimdi îmâna gelürsin ahbârda gelmiş ki Nîl bir zamanda cârî olmadı Kıbtîler Firavn'a geldiler didiler sen ulûhiyyet da'vâsın idersin eger bu da'vâda gerçeksen bu Nîl'i cârî eyle askere didi ki heb binsünler vaktâ ki bindiler fevc fevc mertebe mertebe durun didi ve kendisi tenhâ oldı ve askerden (137b) ayrıldı bir kûşede atdan indi ve libâsların çıkardı ve bir eski kaftân giydi ve boynına urgan takdı ve Hakk Te'âlâ'ya yalvardı Hakk Te'âlâ keremiyle nîli cârî itdi o vakit Cebraîl âdem sûretinde hâzır oldı ve didi nedersin bir bendenün hakkında ki o bendeye efendisi nihâyet mertebede ri'âyet eylemiş ola ve o efendiden gayrı efendisi olmaya âhir küfrân-i ni'met ide ve abd iken efendilik da'vâsın eyleye Firavn didi Ebu'l-Abbâs velîd ki Mus'ab oglıdur dir ki onun gibi bendeyi denizde gark eylemek gerek Cebraîl didi bir kâgıd üzerine yaz dedügi gibi yazdı Cebraîl o kâgıdı aldı ve saklardı denizde gark olacak dem Cebraîl o kâgıdı Firavna gösterdi Firavn anladı kaziyyenun aslın o idi ki îmân 'arz itdi egerçi ba'de harâbi'l-basra idi anun o îmâna geldügi ammâ indallâh reddin ve kabulin kimse bilmez

Hâtimetü'l-bâb ve seci'u tâyiri'l-müstetâb yedi hikâyetün (138a) **evvelki hikâyeti** dirler ki Firavn'un amucasınun oglı mümin idi Mûsâ aleyhisselâm Kıbtîyi katl itdükde o haber virdi Mûsâ aleyhisselâma ki Kıbtîler heb senün katline ittifâk itmişler zinhâr mümkin oldugı kadar bu memleketde durma bu nasîhatümi benüm unutma ve dahı didiler ki iki kimesne geldiler Firavn'a didiler ki senün kullarından bir kimesne Mûsâ'ya uymış ve ana imân getürmiş Firavn anları gönderdi ki ol kimesneyi hâzır ideler çünki hâzır itdiler Firavn anlardan sordı ki sizlerün rabbinüz kimdür anlar didiler bizüm rabbimüz sensin o müminden sordı ki senün rabbün kimdür didi benüm rabbüm

[162] İsrailoğulları'nın iman ettiğinden başka hiçbir ilâh olmadığına inandım. Yûnus, 10/90.

bunlarun rabbidür Firavn tasavvur itdi ki meger anı rab deyir didi sizler bir kimse ki benüm dînümde ola öldürtmek istersiz anı öldürmem ammâ sizleri katl iderem filhâl buyurdı ki katl itdiler ve mümin kurtuldı

Beyt

Tevbed konende-i hûd râ ber u zi kâr-sipâr (138b

Ki rûz-gâr terâ çâkerist kîne guzâr

İkinci Hikâyet dimişler ki bir pâdişâhun vezîri var idi o vezîr her günki Melik hizmetinde gelürdi dirdi *seyecri'l-muhsinu bi-ihsênihî ve seyekfîke şerra'l-musîi esâetehû* yani eylik iden eylik cezâ bulur ve kemlik itsen kemligün şerri sana yiter bu kelimâtun zikrün terk itmezdi Melik yanında gâyet mukarreb idi hasûdlardan birisi vezîrün helâkin kasd itdi ve vezîri ziyâfet tarîkiyle evine da'vet itdi ve ta'âmda çok sarımsak kodı ve vezîre teklîfile buyurdı çünki vezîr ta'âmdan sonra kendi evine gitdi o hasûd Melik hizmetine geldi ve didi sen o vezîri ki cemî-i emsâl u akrânına takdîm eylemişsin senden şöyle şöyle kelimât itdi buhûrile şâyi' eyledi meger o zamânda bir kimsenün kemligin söyledükde söyleyen kimesne agzın kem buhûr ile buhûrlardı Melik gâyetde bî-huzûr oldı çünki vezîr Melik hizmetine geldi âdet üzerine selâm (139a) itdi ve agzın dutdı ki Melik sarımsagun râhiyasın anlamaya Melik zan itdi ki o kimesnenün sözi meger gerçekdür ki vezîrün hakkında söylediydi ki vezîr buhûrile senün kelimâtunı şâyi' eyledi vezîrün agzın tutdugından cezm itdi ki benüm gaybetüm eclinden agzın buhûrlamışdur bu tasavvur itdükden sonra Melik bir ruk'a yazdı ve mühürledi ve vezîre virdi ki bu ruk'ayı fülân kimesneye elet ammâ ruk'ada yazmışdı ki ruk'a eleten kimesnenün başın kesesin vezîr ruk'ayı aldı ve dışra çıkdı âdet bu idi ki Melikün ruk'asın eleten kimesneye câyize-i 'azîm virürlerdi vezîrden şikâyet iden kimesne vezîre buluşdı ve sordı ki bu ne ruk'adur didi Melik 'inâyet eyledi ve fülân nevvâba yazdı ve bunun 'azîm câyizesi vardur didi lutf eyle bu ruk'ayı bana vir ben eleteyin ne ki hâsıl olsa hem ben mahzût olam ve hem sana da fâyide ola vezîr ruk'ayı o kimseye virdi ve sabâhı (139b) Melik hizmetine geldi âdet üzerine selâm virdi Melik ta'accüb eyledi ve vezîrden kaziyyeyi suâl itdi ve didi togrısın söyle senünle anun 'adâveti nedendi didi benüm anunla hiç 'adâvetüm yokıdı o muhabbet izhâr idüb beni evine davet eyledi ve sarımsaklu ta'âm getürdi Melik hizmetine geldükde söylerken

agzumı tutdum o sebebdendi ki Melik sarımsak kohusın anlamayub mizâclarına keder virmeyem bundan gayr bizüm mâbeynimüzde nesne vâki‘ olmış degildür Melik didi senün o sözün gerçekdür ki dirdün eylik iden eylik görür ve kemlik iden kemlik bulur

Beyt

Ko çâhı koned der dem ki halkı râder endâzî

Nemî tersi ez ân rûzî ki hod râ der meyân bînî

Musannif eydür câyize takrîbiyle benüm de bir hikâyet hâtıramdadur sâm’ilere ‘arz ideyin dirler kim mültemis ile tarafe bir Melik hizmetinde olurlardı ve Melik hizmetinde nedîmlik mertebeleriydi ittifâkan Melikden incindiler ve Meliki (140a) hecv itdiler ve Melik bunı anladı ammâ izhâr itmedi sonra bunlar Meliki medh eylediler amma ne fâyide kabâhat itdükden sonra

Beyt

Seng-i ber yâre hisâr mizen

Ki bûd gez hisâr-ı seng ayed

Melik her birisine bir mektûb virdi ve mühürledi ve didi bu mektûbı fülân şehirde fülân âmile virün mektûbda sizler içün câyize yazmışam anlar mektûbları aldılar ve dedügi memlekete ‘azîmet eylediler yolda bir pîr kimesneye râst geldiler ve anunla giderek bir mevzi‘de menzil itdiler ittifâkan pîr etmek yerdi ve bit de öldürürdi Mültemis didi bu pîrden ahmakrak âdem görmedüm pîr didi benüm ahmaklıgumda nesne yokdır derdi gederürem ve devâyı dâhil iderem ve düşmeni helâk eylerem ammâ ahmak o kimesnedür ki kendi ölümin arayub sergerdân gezeyir mültemise bu sözden ıztırâb oldı tarafeye didi bizler Meliki hicv itmişdük eger (140b) melikün garazı bizlere ‘atâ olaydı elbette bizlere bir ihsân iderdi ve mektûbile savmazdı didi gel bu mektûbları kimesneye gösterelüm bizler okumasına kâdir degilüz Tarafe didi Melikün mektubun açmak ahmaklıkdur mültemis didi vallâhi elbette okuturam bir kimesneye ve ol ahmaklardan olamam ki kendi eliyle nâme-i memâtın gezdüre varacak şehre yakîn olmışlardı mültemis gördi ki şehir cânibinden bir yigit geleyir didi ‘acaba mektûb kırâ’at eylemege kâdir misin didi belî mektûbı eline virdi açdı ve okudı ki kaçan ki mültemis mektûbı getürür ve ellerin ve ayagların ve kulakların kat‘ idesin ve şöyle

bıragasın mültemis didi gördün mü hâl u kaziyye böyle imiş yâ tarafe sende mektûbı aç okusun olmaya ki senün mektûbunda dahı böyle yazmış ola tarafe didi sana böyle yazdıysa bana böyle yazmaz mültemis mektûbı suya bırakdı (141a) ve Şâm'a müteveccih oldı tarafe cîzeye dâhil oldı ve mektûbı o âmile virdi mültemisin ahvâlin söyledi ve didi Melik bu mektûbda bana câyize 'atâ itmişdür şöyle göreyirem ki sana sakîl geldi bu câyizenün virmesi ve senden buhl anlanayır Melikün emrin işitmezsin gibi âmil didi ben sana mektûbın mazmûnıyla 'amel ideyin buyurdı ki tutdılar ve elin ve ayagın kat' itdiler ve diri defn itdiler tarafe seb'a-i mu'allaka sâhibleründen biridür ve bu kıt'a tarafenün kıt'asınun mazmûnınun tercümesidür **li-mütercimihî**

Uyukladum ihrâmda ahbâb katında

Ammâ ki sovukdan kurudı bu ten-i lâgar

Didi ki bana ashâb görüb tondıgum ol dem

Savukdan eger ölmedün ey âşık-ı ebter

Ammâ ki sovuk şiddeti tondurdı tenüni

Bunun gibi tonmak var ölümile berâber

Üçünci Hikâyet gammâzun helâkligi (141b) ve vezîrün selâmetligi takrîbiyle **musannif** rahimehullâh eydür ki Ahmed-i Tolun'dan rivâyet olunmış ki küçük iken bir gün pederinün hizmetine vardı ve ba'zı fakîrler ki dışrada maslahatlariçün muntazırlardı anlariçün mektûb istidâ' itdi pederi andan devât ve kalem istedi o devât ü kalem içün pederinün hücre-i hâsına vardı gördi ki pederinün câriyelerinden birisi bir hâdimle hücrenün dehlizinde söyleşürdi hîç anlara mukayyed olmadı devât ü kalemi aldı ve pederi hizmetine ilitdi ammâ câriye havf itdi ki Ahmed anlarun hâlin pederine söyler Ahmed o istedügi mektûbı dışra fukâraya virüb dönünce câriye Ahmed'ün pederine didi ki şimdi Ahmed devât ü kalem içün hücre-i hâsına vardukda o hücrenün dehlîzinde benden nefsinün kâmın taleb itdi tolun anun sözin tasdîk eyledi hiç kimse ile meşvere eylemedi Ahmed'ün katline bir mektûb ba'zı nevvâbına yazdı ve o mektûbı Ahmed'e virdi mühürlendükden sonra ve didi fülân (142a) kimesneye bu mektûbı kendün teslîm eyle Ahmed mektubı aldı ve taşra çıkdı ve câriyeye râst geldi câriye didi bu mektûb kime vâsıl olsa gerek didi fülân kimesneye ammâ benüm

maslahatum vardur varmaga fırsatum yokdur ve malûmumda degil ki mektûbda ne yazılmış ola câriye didi ben göndereyin o kimesneye bu mektûbı ve hem senünle benüm maslahatum vardur Ahmed kitâbeti câriyeye virdi ve câriye de o hâdime teslîm eyledi ki anunla mahfî' söyleşdügin Ahmed görmişdi ve o hâdime didi sen mektûbı fülân kimesneye ilet ki ben Ahmed'i pederine şöylemişem alakodum ki pederi anı helâk ide çünki hâdim mektûbı ilitdi ve o kimesneye teslîm eyledi filhâl hâdimün boynın urdı ve başını tolun hizmetine gönderdi çünki tolun o hâdimün başın gördi ta'accüb itdi ve Ahmed'den ahvâli sordı ve didi togrısın söyle yoksa seni öldürürem Ahmed nece ki câriye ile hâdimün mahfî' ahvâlin (142b) görmişdi söyledi Tolun câriyeyi taleb itdi ve kaziyyeyi suâl eyledi câriye gizlemege kâdir olamadı söyledi Tolun câriyeyi öldürdi Ahmed gâyetde haz itdi ve pederinün mu'temedün-aleyhi oldı ve sîret-i hasene ile iştihâr buldı ve dâyim ulemâ vü sulehâ ile musâhabet iderdi ve tefsîr ve hadîs istimâ' eylerdi tâ ki memleket ana intikâl itdi hattâ ki cümle-i 'arâbistâna mâlik oldı ve fırât suyından magribe dek taht-ı tasarrufına aldı ve andan sonra Mısır ile Kâhire mâbeyninde medrese binâ itdürdi ve her ay on bin altun medresesinde ikâmet iden ehl-i ilm ü kurrâ içün ta'yîn eyledi ve bu vazîfeden başka her gün yüz altun sadaka eylerdi cemî' sıfâtı hûb idi ammâ ki kâtil idi dirler ki anun habsinde on sekiz bin âdem helâk oldı ve kendisi hicretün iki yüz altmış sekizinde vefât oldı ve denilmiş ki sulehâdan ba'zı Ahmed-i Tolun'ı vâkı'asında görüb hâlin sordı didi zâlime belâ mukarrerdür (143a) Allâh Te'âlâ'dan gayrı ana nâsır yokdur dünyâ reîslerine insâf kadar hicâb yokdur ve Ahmed'ün kabri üzerine gördiler ki meşâyihden ba'zı kur'ân tilâvet iderdi ve dirdi ba'zı evkât anun 'adlin görürdük o sebebile kur'ân tilâvet ideriz ondan sonra o şeyh kabri üzerine kur'ân tilâvet itmez oldı vâki'asında gördi ki Ahmed o şeyhe dirdi ki üzerüme kur'ân tilâvet itmez oldun sen benüm üzerime kaçan ki kur'ân okurdun bana dirlerdi işidür misin bu âyetleri Ahmed-i Tolun'un evlâdın dirler ki otuz üç idi o cümleden on yedi nefer erkek idi mâ-bakîsi kız idi ve hazînesinde on kere bin bin altun kaldı ve memalûkinden yedi bin kul ve on dörd bin oglan kaldı ve yedi bin at ve altı bin katır ve on bin deve kaldı ve kendi binecek at ve katır üç yüz idi ve harbde binecek at yüz idi ve kendisinün cîb harşlıgı her yıl kırk bin altun olurdı

Dördünci Hikâyet Bagdad'da (143b) ehl-i sünnet ile Şi'â mâbeyninde nizâ' oldı Ebu Bekr radıyallâhu anh hazretlerinün tafzîlinde Alî radıyallâhu anh hazretlerine ve Alî

radıyallâhu anh hazretlerinün tafzîlinde Ebu Bekr radıyallâhu anh hazretlerine ve râzı oldılar İbn Cevzî'nün cevâbına andan sonra ekâbir ü ahâlî cem' oldılar ve âlî meclis idiler ve İbn Cevzî minber üzerine çıkdı ve belîg hutbe edâ eyledi birez nâsa va'z u nasîhat itdi o esnâda bir kimesne ashâb-ı kibârun tafazzulından suâl eyledi İbn Cevzî didi efdal odur ki anun kızı o birinün nikâhındadur bu cevâbı didi ve filhâl minberden indi ve meclis bozuldı Ehl-i sünnet didiler ki İbn-i Cevzî'nün efdal didügi Ebu Bekrdür radıyallâhu anh zîrâ anun kızı ki Âişe radıyallâhu anhâ Resûlullâh'un sallallâhu aleyhi ve sellem nikâhunda idi Şi'îler didiler efdal Alîdür radıyallâhu anh anunçünki Resûlün sallallâhu aleyhi ve sellem kızları ki Fâtımadur radıyallâhu anhâ âlînun radıyallâhu anh nikâhında idi (144a) İbn Cevzî bedîheten bunun gibi latîf cevâb didi ve anlarun münâkaşalarından kurtuldı İm'ân nazarıyla mülâhaza olunsa İbn Cevzî'nün o cevâbından Ebu Bekrün radıyallâhu anh tafazzulı zâhirdür ve Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemün namâzda Ebû Bekre radıyallâhu anh uydukları Ebû Bekrün radıyallâhu anh tafzîllerine kavî delîldür li-**mütercimihî**

Ez işân her yeki râ nisbet-i hâsi est bâyed

Ki hûda în kazza râ netevân resâniden bepâyâneş

Beşinci Hikâyet ve hem İbn Cevzî'den insân rahimehullâh suâl itdi ki yeki destiye su kodukda su tereşşuh ider ve destinden bir sadâ zâhir olur anun sırrı ne ola didi İbn Cevzî didi ki o sadâ şikâyet sadâsıdur ve sunun sızması aglamasıdur yani aglar ve şikâyet ider âteşün harâretinden ve sunun bürudetinden **li-mütercimihî**

Ez ateş-i cân-sûz dileş hâl-i harâb est

Ger girye koned 'ayb mekon âlem âb est

Altıncı Hikâyet ve hem İbn Cevzî ba'zı va'z meclislerinde okurdı bir iki beyit ki bu ebyât anun okudugı ebyâtun mazmûnıdur **li-mütercimihî (**144b)

Seher-i nesîmi eserken riyâzı seyr itdüm

Nevâ-yı bülbül ü kumrî sürûrum itdi ziyâd

Belî ki mantık-ı tayrile âşık-ı ârif

Figânlar eyleyüben şevk ile ider feryâd

Egerçi cümle-i eşyâda var durur bir nutk

Ki ârif anlayuben gussadan olur azâd

Bir kimesne ayag üzerine kalkdı ve İbn Cevzî'ye zarâfet tarîkiyle didi yâ mevlânâ her nâtıkdan ârife tarab u şevk olur deyü buyurdun eger nâtık hımârda olsa tarab olur mı didi ben direm yâ hımâr uskut **mütercim** eydür ki İbn Cevzî'nün latîfesine benzer Mevlânâ Câmî'den de rahimehullâh bir latîfe hâtıra geldi 'arz ideyin mahfî' kalmaya ki mevlânâ-i müşârünileyhün dîvânlarında bir meşhûr gazelleri vardur ki matla'ı budur

Şi'r

Bes ki der cân figâr u çeşm bîdârum tûyi

Her ki peydâ mişeved ez dûr-i pendârum tûyi

Bu gazel vârid oldukda yârâna okurken yârânun birisi zarâfet tarîkiyle dimiş ki her ki peydâ mişeved ez dûr-i pendârum tûyi dimişsiz şâyed ki yırakdan bir ışık (145a) peydâ ola mevlânâ buyurmışlar ki eger ışık peydâ olsa pendârum tûyi

Yedinci Hikâyet va'z meclislerinde İbn Cevzî rahimehullâh dirdi ki Hakk Te'âlâ hayrda her bir reîs ki halk eyledi şerde dahı ana mukâbil yaratdı Âdem aleyhisselâmı halk itdi anun mukâbilinde iblîs-i pür-telbîsi yaratdı ve İbrâhîm aleyhisselâmun mukâbilinde nemrûd-ı merdûdı halk itdi ve Mûsâ aleyhisselâmun mukâbilinde Firavn-ı la'îni halk eyledi ve Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem mukâbilinde Ebû Cehli yaratdı bunun gibidür dâyim nakl iderler ki İbn Cevzî kurumış gendenâdan hâsıl olan agacıla kitâbet iderdi ve gendenâ fârisidür türkîde pırasa dirler ve kitâbet itdügi ekser hadîs-i nebevî idi aleyhissalâtü ve ekmelettahiyyât çünki o gendenâ agacınun o kadar kuvveti olmaz yedi 'aded her gün kalem yerine o agaçdan kullanurdı ve anun rîzelerin cem' iderdi hîn-i vefâtında vasiyyet itdi ki cem' olan o kalem ufagıyla anun gusl idecek suyın ısıdalar eyle itdiler vefâ (145b)eyledi **li-mütercimihî**

Ey hoş ol bende ki nâ-hoş fi'lin

Kendiden zühd ü verâla gidere

Eyligiyle anıla âlemde

Tâ‘at-i Hakkıla ömrin geçüre

Üçünci Bâb

Mısır'da saltanat iden mülûk-i sâlifenün sîretin ve sâhirlerün a‘mâl-i ‘acîbesin alâ sebîlü'l-ihtisâr bildürür Bostân-ı Câmî ki târîh-i zamândur anda mestûrdur ki şarkda olan selâtîne hâkâniyye dirlerdi deylem selâtînine kâsâniyye dirler Acem selâtînine ekâsire dirler ve Rûm sultânlarına kiyâsra dirler ve Arap mülûkine tübbâbi‘a dirler ve Mısır'da saltanat idenlere Kıbtîlerden ferâ'ine dirler cem‘îleri geldiler ve geçdiler ve unutuldı ahbârları ve kalmadı âsârları ve ehl-i tevârîhden Sâ‘id didi ki tabakât-ı ümmetde Mısır'a mâlik olanlar gâyetde ‘azîm idiler dühûr-ı hâliyyede ve zamân-ı sâlifede saltanat itdiler Kıbtî ve Yunanî ve Amalikî beyninde mâlik oldılar ammâ ekser Kıbtîler istiklâl üzerine saltanat itdiler lâkin gurebâ Mısır saltanatında (146a) gâlib idiler ve Nûh aleyhisselâmun tûfânından sonra Mısır ulemâsı ‘ulûm-ı garîbeye mâlik oldılar tılısmât gibi nârencât gibi ve kîmyâ ve sîmyâ gibi bu zamâna dek o ulûmun eseri bâkîdür ve acâyib u garâyib anlardan zâhir olmışdur ki vasfa kâbil degildür Mısır'da seksen sekiz nâhiye idi ki her nâhiyeye kâhinlerden bir kâhin reîs idi ve her kâhin sihr ilmine kâdir idi ve kevâkib-i seb‘adan birisine ‘ibâdet iderdi ve yedi yıl ibâdet etdükden sonra ana mâhir denilürdi seb‘a-i seyyârenün her birisine başka başka yedişer yıl ‘ibâdet itse idi ana fâtır dirlerdi ve bu fâtırlık mertebesine varan kâhin pâdişâh katında gâyetde muteber olurdı ve mâhirlik mertebesinde kalanlar fâtıra tâbi‘ olurlardı ve bu fâtır her sabâh Melik hizmetine varurdı ve mâhirlerinde yedi kimesne anunla Melik hizmetine dâhil olurlardı ve bu yedi kâhin her biri bir kevkebün ‘ibâdetinde münferidlerdi ve kendilerinün ismin (146b) o kevkebün bendeligiyle tesmiye iderlerdi kiminün adı Abdüşşems ve kiminün adı Abulkamer ve kiminün adı Abduzzuhal idi vesâyirelerinün de isimleri bu üslûb üzerine idi Melik hizmetinde merâtib üzerine otururlardı ve Melik bir emire mübâşeret eylemek dilerse o emirün her kevkebiyle ki münâsebeti var idi hayrdan ve şerden suâl eylerdi ve fâtır o kâhinlerden sorardı ve o kâhinlerden birisi münâsebetle cevâb dirdi ki falân yâ fülân emre mübâşeret eydür ve falâna ve fülâna ey degildür bir kâtib o hizmete mukarrerdi ki kâhinler her ne ki dirlerdi o yazardı ve Melik ‘amel iderdi cem‘î umûrda hâl böyle idi ve gâhî ki Melik bir ‘amele mübâşeret eylemek dileseydi emr eylerdi ki ümerâ cem‘ olurlardı Melikün sarâyından taşra ve Mısır'un halkı tamam gelürlerdi ve bu kâhinler

de binerlerdi ve envâ‘-ı sûretler ü heyâtlarıyla hâzır olurlardı anlarun kimi güneş gibi nûra müstagrak olub zâhir olurlardı ki nazar eylemek olmazdı kimi (147a) ellerinde envâ‘-ı cevâhirile her rengden gelürdi ve kimi zer-beft libâslarıla müzeyyen olub meydâna gelürdi ve kimi yırtıcı aslanıyla ve heybetlü yılanlarıyla zâhir olurdı ve kimi nûrdan kubbe gösterürdi muhassal her biri bir nev‘i sûretile zâhir olurdı ki o kevkebe mensûb idi andan sonra Melik anlara o kaziyyeyi dirdi anlar olacagın ve olmayacagın dirlerdi ve dimişler ki keheneden yedi kimesne Mısır’a mâlik olmışlardı ve her birisi ‘amâl-i acîbeye mâlik idi ve bu kâhinlerün evvelkisinün ismi Salîm idi ve o Nîl’ün suyına mikyâs düzmişdi ve hem bakırdan bir havz yapmışdı ve iki ‘ukâb düzmişdi ve o havz da sudan hâlî olmazdı vaktâ ki nîl suyı artacak zaman olurdı kâhinler cem‘ olurdı ve kendi dilleriyle tekellüm iderlerdi bu ‘ukâblarun birisi sararurdı erkek ‘ukâb sararsa sunun ziyâdeligine ‘alâmet idi ve eger dişi sararsa sunun kemligine delâlet idi ikinci (147b) kâhinün ismi ‘Uşâ idi ve o bir terâzû düzmişdi Şems heyâtında bir kefesi üzerine hak kelimesin ve bir kefesi üzerine bâtıl kelimesin yazmışdı ve kefenün altına bir yüzük taşı yapışdurmışdı her kaçan kim zâlimile mazlûm hâzır olsalardı ol yüzüklere aşagasından kefelerün el korlardı mazlûmun kefesi sakîl gelürdi ve zâlim el kodugı kefe hafîflikle yukarı kalkardı eger hak yazılan kefeye mazlûm ve eger bâtıl yazılan kefeye zâlim el komış olaydı böyle ki mezkûr oldı olurdı ammâ eger hak yazılan kefeye zâlim el kosaydı ve bâtıl kelimesi yazılan kefeye mazlûm el komış olaydı kefeler ne yukarı kalkardı ne aşaga meyl iderdi mazlûm ile zâlim fark olurdı üçünci kâhin ma‘âdin-i seb‘adan yani altun ve gümüş ve bakır ve demir ve kalay ve kurşun hâr-çînîden bir gözgi düzmişdi ki o gözgiye nazar eylemekle (148a) ekâlîm-i seb‘ada vâki‘ olan hâdisât ma‘lûm olurdı ve şehrün ortasında bir ‘avrat sûretin bir oglancıga meme virür gibi düzmişdi kaçan ki Mısır’da bir ‘avrat bir derde giriftâr olurdı her yeri ki agrırsa gelüb o sûretün de o mevzi‘ine el sürüb kendisinün agrıdugı mahalline elin süreydi şifâ bulurdı ve bu ‘acâyibdendi dördünci kâhin hikmetle demirden bir agaç düzmişdi ve budakları da demirdendi kaçan ki bir zâlim zulmüne mukır olmayaydı o agaç yanına getürdükde agacun budakları kaftanına saplanurdı ve kurtulamazdı tâ itdügi zulme mukır olmayaydı ve bir put de düzmişdi kurşundan ve anun adın ‘abd-i zuhal komışdı ve her kimesne ki husûmet bir kimesne ile ideydi o put yanına gelselerdi hakdan teccâvuz iden yerinden teprenmege kâdir olamazdı tâ hak ne ise beyân itmeyeydi beşinci kâhin bakırdan bir agaç budakları da bakırdan peydâ

itmişdi her kuş ki o agacun üzerine otururdı (148b) artuk teprenmege kudteti kalmazdı il tutarlardı ve dâyim kuş etinden mahfûz olurlardı ve şehrün kapusında iki put düzmişdi biri kapunun sag cânibinde ve biri sol tarafında kaçan ki gayr şehirlerden bir kimesne Mısır'a geleydi eger ehl-i hayr olsa sag cânibindeki put gülerdi ve ehl-i şer olsa sol cânibindeki put aglardı ve bu gâyet 'acâyibdendi altıncı kâhin bir dirhem düzmişdi kaçan ki o dirhem sâhibi bir nesne satun almak murâd idinse idi şart iderdi ki bu dirhem vezni kadar fülân nesneden bu bahâya virür misin o kimesne ne bilsün kabul iderdi andan sonra o dirhemi terâzûda kordı ve anun mukâbilinde istedügi nesneden o kadar ki bulınurdı kordı çünki şart itdügi eclden döndürmege kâbiliyet yok idi bulundugı kadar alurdı ve dirler ki bu dirhem Mısır hazînesinde Benî Ümeyye zamânına dek var idi yedinci kâhin ''azîm 'amellere kâdirdi o cümleden sonraki ameli bu (149a) idi ki kendisi bulut içinde 'azîm sûretiyle bir müddet oturdı andan sonra halkun nazarından gâyib oldı ve bir müddet Mısır şöyle Meliksiz kaldı bir müddetden sonra şems sûretinde şems hamel burcına vardukda zâhir oldı andan sonra Mısır halkı bildiler ki dönmesi mümkin degildür gayr kimesneyi Melik itdiler **musannif** de bu yedi kâhin takrîbiyle eydür ki Zemahşerî Rebiü'l-Ebrâr'da didi ki Babil memleketinde yedi şehir vardı ki her şehrün bir 'acâyibi vardı o cümleden bir şehirde yirün sûretin ve heyâtın düzmişlerdi kaçan ki bir ra'iyyet re'âyâdan Melike harâc virmek istemeyeydi elbette o ra'iyyet oldugı kûyın ırmagı bozulurdı ve suyı o kûy üzerine dökülürdi ve o kûy harâb olurdı ve o sûretün de bir mahalli bozulurdı ve cem'î memleket cem' olsalardı o ırmakun bozulmış mahallin baglamaga kâdir olamazlardı ammâ kaçan ki o ra'iyyet âdet üzerine harâcın kabul iderdi o bozulmış (149b) mahallün baglamasına kâdir olabilürlerdi ammâ harâc kabul itdükden sonra da o sûretün bozuldugı mahallin yapmayınca ırmagun bozuldugı mahallin yapsalar da bozulurdı ikinci şehirde bir havz var idi kaçan ki Melik bir cemiyyet eylemek isterdi dirdi ki her kimesnenün gönli ta'âmdan ve meyveden ve şerbetlerden ne ki ister kendisi istedügi nesneyi getürsün ve bu havza bıraksun eyle iderlerdi ve şehrün halkı istedüklerin getürüb o havza bıragurlardı Melik âdemler tayîn iderdi ki o havzun kenârına dururlardı ve o muhtelit olan ta'âm ve mîve ve şarâbları isteyen kimesnelere murâdı üzerine virürlerdi bu garâibden idi ki getüren getürdügin isterdi bâ-vücûd ki karışılmışdı çâşnigîrler ki alub o kimesnelerün zarflarına korlardı o kimesneler getürdügi nesne çıkardı gâyetde 'acîb idi üçünci şehirde bir tabl var idi kaçan ki şehrün

halkı gâyiblerinün hâlin ma‘lûm idinmek isterlerdi o tablı dögerlerdi eger gâyib (150a) selâmetse tablun sadâsı zâhir olurdı ve eger selâmet degilse hiç sadâ itmezdi **musannif** rahimehullâh eydür ki bunun gibi hikâyet Bidâye ve Nihâye’de mezkûrdur ve şöyle mestûrdur ki Hulefâ-i Fâtımiyyîn’den sonra Selâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb ki memleket-i Mısır’a mâlik oldı anlarun hazâyinine mutasarrıf oldı o eşyâ içinde bir tabl peydâ oldı her kimesne ki o tabla el ururdı edebde o kimesneden bir yil zâhir olurdı kolunc marazına giriftâr olanlar anunla amel iderlerdi ana ‘âmil olmagıla koluncden kurtulurlardı sonra kürd ümerâsınun birisi eline aldı ve o tablun ahvâlin bilmezdi hemân ki el urdı kendisinden ihtiyârsız edebde yil çıkdı ârazıla yire bırakdı o tabl ufandı ve ‘ameli bâtıl oldı **mütercim** dir ki benüm ‘acemde bir üstâdum vardı ki gâyetde fâzıl ve kâmil idiler ve anlar şeyhülislâm hazretlerinün muteber şâkirdlerindendiler ve anlarun isimleri Kâdı Bedreddîn aleyhirrahme ve kızılbaş-ı bî-dîn horosânî (150b) ehl-i sünnet ve cemâ‘at pâdişâhlarından zulm ü ta‘addîle mutasarrıf oldukda şeyhülislâm hazretlerin âteşe yakmışdur bir haftaya dek âteş üzerinden eksilmemişdür sonra görmişler ki ‘ilm bereketinden mübârek gögüsleri yanmamışdur neft yagları dökmişler ve dürlü dürlü ‘ilâçlar itmişler katâ‘ tesîr itmemişdür âhiru’l-emr vaz gelmişlerdür ve râfizîlerün yüreklerine bu derdden daglar kalmışdur dirler ki İmâm-ı Âzam hazretleri ve anlarun şâkirdleründen sonra şeyhülislâm kadar fâzıl kimesne immeden gelmemişdür garaz ki benüm üstâdum Kâdı Bedreddîn buyururlardı ki ben şeyhülislâmdan aleyhirrahme işitdüm ki dirlerdi ki Keykâvus hükemâ cem‘ itdi ve anlara didi ki nolaydı ki ölüm benî âdemde olmayaydı ‘acabâ ölüme hiç ‘ilâç olur mı anlar didiler ki kitâblarda arayalum ve tefahhus u tecessüs idelüm ola ki bir ‘ilâç bularuz bir neçe zaman anlara mühlet virdi anlar aradılar ve kitâbları denediler Keykâvusa şöyle cevâb didiler cümle-i ‘âlemün (151a) hayâtı güneşdendür

Beyit

Hükmi çenân der tabi’i bemâned

Ki hûrşîd râ’yın ervâh-hâned

Bir cism-i latîf gerekdür ki o güneşle söyleşe ve güneşden suâl ide ve güneş ana mergün ‘ilâcın diyvire ve cism-i latîfün ‘ilâcı budur ki hâlis altundan insân sûretinde

bir heykel düzevüz o sûreti hazînede bir güneş dokunacak mahalde saklayavuz yedi bin yıldan sonra o sûrete hayât gelse gerek bu tertîble ki evvelki bin yıl geçdükten sonra tırnakları peydâ olsa gerek ve bin yıldan sonra saçı bitse gerek ve bin yıldan sonra dişleri çıksa gerek ve bin yıldan sonra bedeni altunlık şeklinden tagayyür peydâ itse gerek ve bin yıldan sonra bedenine rûh dâhil olsa gerek bin yıldan sonra harekete gelse gerek ve bin yıldan sonra tekellüme gelse gerek tekellüme kâdir oldukdan sonra güneşden mergün ‘ilâcın sorsa gerek ve güneş ona nece olacagın (151b) söylese gerek andan sonra Keykâvus dedükleri sûreti düzdürdi ve hazînede güneş dokunacak yir yapdurdı ve saklardı o esnâda Keykâvus’a kolunc marazı peydâ oldı Hükemâ bir tabl telîf itdiler ki kaçan ki o maraz Keykâvus’a zahmet virürdi o tabla el urardı edebde yil def olurdı Ömer hazretleri zamânında ki ‘Acem memleketi feth oldı Yezdicerd şehriyârun hazînesinden o sûretile o tabl çıkdı ki Keykâvûs düzdürmişdi o zamânda o sûretün tırnagları ve saçı bütmişdi o sûreti ve o tablı Ömer hazretlerine gönderdiler Ömer hazretleri o sûrete tırnag ve saç peydâ olmadan ta‘accüb itdi ve ehl-i tevârîhden suâl eyledi nece ki beyân olundı ma‘lûm-i şerîfleri oldı didiler ki mahâldur ki mergün ilâcı ola o sûreti bozdurdılar ammâ tabl var idi sonra Hulefâ-i Fâtimiyyîn hazînesinden çıkdı **musannif** beyân itdügi tabl o tabldur dördünci şehirde (152a) bir âyine var idi ki gâyibün hâlin ma‘lûm idinmek dileselerdi o âyineye nazar eylemegile gâyibün hâli her ne hâl üzerine ki var idi ma‘lûmları olurdı beşinci şehirde bakırdan bir kuş sûreti var idi kaçan ki o şehirde bir garîb kimesne dâhil olaydı o sûret şöyle çıkarurdı ki cemî‘ şehir halkı eşidürlerdi altıncı şehirde bir göl su vardı o sunun üzerinde agaçdan iki kaz sûretin düzmişlerdi ve su üzerine oturdmışlardı kaçan ki bir kimsenenün bir kimesne ile da‘vâsı olaydı o göl kenârına varurlardı mazlûm olan o su üzerine yürürdi ve o kaz yanına varurdı zâlim olan suya batardı varamazdı yedinci şehirde bir ‘azîm dıraht vardı gölgesi bir âdem oturacak mikdârı idi andan ziyâde degildi hemân ki bir âdem anun gölgesinde otururdı bin âdem oturacak mikdârı gölgesi ziyâd olurdı eger bin âdemden bir âdem ziyâd olsa idi (152b) gölgesi evvelki hâli üzerine dönerdi **musannif** rahimehullâh eydür ki Babil memleketi didikleri ırak-ı ‘arâbdur ki medâyin o memleketün tahtıydı ve tefsîrde gelmiş ki Hârût ve Mârût melâyikedendiler melâyike âdem oglanınun fısk u fücûrın çünki gördiler didiler benî âdem bu mikdar fısk u fücûrile yine mukarrebinden olurlar ve didiler yâ İlahulâlemîn sen ihtiyâr itdügün tâyife yiryüzinde isyân ideyirler Hakk celle ve âlâdan hitâb oldı ki eger sizleri yir

üzerine göndersem ve anlara virdügüm nefsi sizlere virsem elbette sizler de anlar itdügi günâhı iderdünüz melâyike didiler sen bize anlara virdün nefsi virsen de biz sana ‘âsî olmazuz Hitâb-ı Rabbânî vü fermân-ı samedânî oldı ki sizler iki melegi ihtiyâr idünüz ki anlara benî âdem gibi nesf virevüz Hârût ve Mârût anlarun ziyâde sâlih ve âbidleriydi ihtiyâr itdiler ve anlara nefs virildi ve emr olundı ki dünyâya (153a) geleler ve nâs beyninde hakkıla bâtılı fark idüb hükm ideler gündüz bunlar gökden inerlerdi ve ahşâm ism-i azam okurlardı ve göklere çıkarlardı ve nâs beyninde gündüzin hâkimlik iderlerdi bir ay mikdârı böylelikle evkâtları geçdi bir gün zühre nâm bir ‘‘avrat bir husûs içün anlarun hizmetine geldi ve ahvâli ne ise ‘arz itdi dirler ki hüsnde bî-nazîr idi ve hüsn-i savtıyla dil-pezîr bunlar anun şeydâsı oldılar dil ü cânile mübtelâsı ve Zühre’ye izhâr-ı muhabbet eylediler ve anunla musâhabet ve mu‘ânaka temennâsın eylediler Zühre kabul eylemedi ve döndi ve kendi mekânına vardı yarındası yine geldi anlar yine ana izhâr-ı muhabbet eylediler ve taleb-i visâl itdiler Zühre anlara didi eger benüm visâlümden huzûr itmek isterseniz puta tapmagı ve katl-ı nefsi ve şarâb içmegi kabul idinüz anlar didiler Hakk Te‘âlâ’ya ‘âsî olmazuz ve bu ef’âli ihtiyâr itmesine kâdir degiliz bir dahı geldi ve bir kadeh (153b) şarâb getürdi anlar yine izhâr-ı muhabbet eylediler ve gâyetde iştiyâk ‘‘arz itdiler yine zühre anlara teklîf itdi irtikâb-ı masiyeti anlar puta tapmagı ve katl-i nefsi kabul itmediler ammâ şarâb içmegi kabul itdiler çünki şarâb içdiler puta de tapdılar ve katl-i nefs de itdiler ehl-i tevârîhden Rebî’ didi ki çünki Hârût ve Mârût puta tapdılar Allah Te‘âlâ Zühre’yi kevkeb sûretine dönderdi ve asmâna ‘urûc itdürdi anlara ‘azâb mukarrer oldı anlara âhiret ‘azâbıyla dünyâ ‘azâbı mâ-beyninde muhayyersiz deyü emr olundı anlar dünyâ ‘azâbın ihtiyâr eylediler garazları bu ki dünyâ ‘azâbınun nihâyeti vardur ammâ âhiret ‘azâbına nihâyet yokdur dirler ki saçlarından asılmışlardur ve ba‘zı dimiş ki başları kanâtları altındadur ve ba‘zı dimiş ki başlarından ayaglarına dek baglamışlardur ve dimişler ki bir kuyu içindedürler ki o kuyu âteşten toludur ve ba‘zı dimiş ki başların aşaga (154a) asmışlar ve kızarmış demirle dögerler ve dimişler ki bir kimesne o kuyu üzerine vardı ki anlardan sihr ögrene gördi ki Hârût ve Mârût ayaglarından başları aşaga o kuyuda asılmışlar ve siyâh olmuşlar ‘azâbdan ve dilleri agızlarından taşra sarkmış ataşdan ve dörd barmak mikdârı sunun yıraglıgı anlarun agızlarından çünki şahs bunları anun gibi ‘azâbda gördi didi lâ ilahe illallâh çünki anlar o kimesnenün ünin işitdiler didiler kimsin didi bir bendeyem Allâh Te‘âlâ’nun bendelerinden sordılar

ki ne ümmetdensin didi Muhammed resûlullâh ümmetindenem sallallâhu aleyhi ve sellem didiler ki Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellemün zamânı oldı mı? didi belî didiler elhamdulillâh gâyetde sevündiler o şahs didi bu mikdâr sevünmegün aslı nedür didiler Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem âhirü'z-zamân peygamberidür o nebînün sallallâhu aleyhi ve sellem (154b) zuhûrı kıyâmetün kâyim olmasına karîbdür kıyâmet ki kâyim olur bizüm 'azâbımuz hakkun keremiyle tamam olur inşâallâh **musannif** rahimehullâh eydür Mısır'da saltanat iden Kıbtî mülûkinün 'âdetleri bu idi ki nev-rûz gecesi bir kimesne o Melikün nevvâbından Melik kapusında hâzır olurdı ammâ hûb-sûret kimesne o emre ta'yîn idi hûb libâslarla hûb râyihalarla sabâha dek muntazır otururdı çünki subh olurdı ruhsatsız Melik hizmetine dâhil olurdı Melik anı gördükde sorardı ki sen kimsin ve ne tarafdan geldün ve ne istersin ve ismün nedür ve ne içün geldün o kimesne dirdi ben Mansûram ve ismüm mübârekdür ve Allâh tarafından geldüm ve Melik Sa'îdi irâde itdüm ve selâmetlik getürdüm ve benümle yeni yıldur andan sonra otururdı bir kimesne dahı Melik hizmetine dâhil olurdı bir tabak içinde bir pâre gümüş ve bugdaydan ve arpadan (155a) ve mercümekden ve darıdan ve nohûddan ve şırlagandan ve birincden her birisinden yedi salkım ve yedi dâne ve bir pâre süker ve bir yeni altun ve yeni akça kordı ve Melik önine getürürdi andan sonra pîşkeşler çekilürdi evvel vezîr girerdi ve anun pîşkeşi çekilürdi andan sonra sâhib-i harâc dâhil olurdı ve anun pîşkeşi çekilürdi ve andan sonra sâhib-i ma'ûnet girerdi ve pîşkeşi çekilürdi andan sonra sâyir umerâ dâhil olurdı ve merâtibile dururlardı andan sonra Melik önine bu mezbûr hubûbâtdan bir etmek getürürlerdi Melik birez yirdi ve kalanın hâzırlara pâylardı ve Melik dirdi bu gün yeni gündür yeni burcdan ki şems andadur ve yeni yıldur ve zamân yenidür Münâsib budur ki her nesne ki var yeni ola ve cemî' a'zâdan evvel baş müstehhakdur fazl u ihsâna andan sonra yeni tâc başına kordı ve yeni libâslar geyerdi ve (155b) pîşkeş gelen mâl u esbâbı ne ki geldise cemî'isin ihsân iderdi

Her çe dâri bekon beyârân emrûz

Gam-ı ferdâ çe horî rûz-ı nev rûzi

Hâtimetü'l-bâb ve seci'u tâyiri'l-müstetâb yedi hikâyetün **evvelki hikâyet** Fars selâtîninün bayramlarda âdeti bu idi ki bân çiçeginün yagın teberrüken ele ve yüze

sürerlerdi ve reng reng libâslar geyerlerdi ve şems sûretinde tâc başlarına korlardı ol kimesne ki dâhil olurdı erbâb-ı devletün asâlu pîrleri idi birisinün elinde bir tabakda süker ve ayva ve alma ve ‘unnâb kara üzüm salkımıyla ve ak üzüm salkımıyla ve köknar ve yedi dal mersinden (156a) melik hizmetine getürürdi zemzem suyı da bile andan vizerâ vü ümerâ ve sâyir erkân-ı devlet dâhil olurlardı ammâ nev-rûzda yedi nesne ki evveli sîn harfi ola yemişlerden ve gayrıdan cem‘ iderlerdi ve yirlerdi ve o sükerdür senbûsedür sümmâkdur sencîddür sîbdür sîrdür simsimdür

İkinci Hikâyet Erdeşîr ve Enûşirvân’un eyyâm-ı saltanatlarında ‘âdetleri bu idi ki nev-rûz oldukda hazînelerinde eger zer-beft ve eger gayrı cinsden ne ki vardı çıkarurlardı musâhiblerine ve mülâzımlarına ve hizmetkârlarına ve sâyir nâsa mertebe mertebesiyle virürlerdi ve o ihsânile anun gibi yeni günde el-insânu abîdu’l-ihsân muktezâsınca yeni başdan bende iderlerdi ve dirlerdi sizlerün Melikinüz yaz faslında kış libâsından ve kış zamânında yaz kisvetinden müstagnîdür ve anlarun ahlâk-ı hamîde ve ef‘âl-i (156b) pesendîdelerinden bu sıfat yıragdur ki libâsı hâzînede saklayalar ve libâs saklamada sâyir halkile berâber olalar **li-mütercimihî**

Ger câme u zer konim ihsân çe bûd

Bâddır dili şevim dermân çe bûd

Ger mâ çü kesân libâs u zer cem‘ konim

Pes fark miyân mâ u işân çe bûd

Üçünci Hikâyet Hind Meliki Enûşirvân’a bir mektûb yazmışdı ki anun ser-nâmesi bu idi Hind Meliki şark mülûkınun büyügi altun kasrile yâkût u dür eyvânınun sâhibinden kardaşum Kisrâ Enûşirvân Fâris Meliki hısâl-i hamîde tâc u sancak sâhibine ki mâlikdür ekâlîm-i seb‘adan memleketün eyisine ve bin ‘aded ‘ûd pâresi ki mûm gibi âteşde erirdi ve mûm gibi mühürlense mühürlenürdi armagân göndermişdi ve yâkût-ı ahmerden bir câm ki büyüklükde içi bir karışdı dürr-i âbdârile tolu göndermişdi ve on batman kâfûr ki her dânesi bâdâm kadar belki büyükrek ve bir câriye ki hüsn ü cemâliyle bî (157a) nazîr-i ‘âlem idi ve çesmân-ı câdûyile ve ebruvân-ı dil-cû ve la’l-i gevher-bâr-ı sühan-gûyla âfet-i akl u dîn-i benî-âdem idi irsâl eylemişdi

Şi‘r

Çeşme ger înest u ebrû în u nâ u şîve în

Elfirâkâyı zühd u takvî elvedâ’ ey ‘akl u dîn

Ve kâdı dirler bir otdur ki anun suyınun levni altun gibidür ve kohusı cân u dili tâze itmede misk-i ezfer gibidür mektûbı anunla yazmışdı

Dördünci Hikâyet budur ki Çîn Meliki de Enûşirvân’a bir mektûb yazmışdı ki ser-nâmesi bu idi Çîn Meliki kasr-ı dürr ü cevher sâhibi ki sarâyında iki ırmak akar ‘ûd u kâfûrdan ki anlarun nükhet-i cân-bahşlarıyla cân u dil müferrih olur ve hizmetinde bin kız olur ki reşk-i hûbân-ı zamân ve gayret-i hûrân-ı cinândur ve bin ak fîl sâhibidür kardaşum kisrâ Enûşirvân’a ve sâfî dürden bir at ve at üzerine bir âdem sûreti ki gözleri atıyla âdemün yâkûtdan (157b) idi göndermişdi ve o sûretün belinde bir kılıç ta’biye idi ki başdan başa envâ‘-ı cevâhirile murassa’ idi ve bir altundan dokunmış kaftan ki Melikün sûreti taht u tâcile ve karşusında hizmetkârlarınun sûretleriyle o kaftanda münakkaş idi göndermişdi ve bir câriye dahı gâyet-i hüsn ü cemâlde ve nihâyet-i lutf u kemâlde ki gözler görmiş didildi ve sâyir-i tuhfeyye de hadd u ‘ad yokidi ki irsâl eylemişdi

Beşinci Hikâyet Belkîs’un kıssası tefsîrde gelmişdür ki Süleymân aleyhisselâma gönderdügi pîşkeş beş yüz altun kerpiç ve beş yüz gümüş kerpiç ve bir murassa‘tâc ve bir hokkada bir dâne semîn gevher-i nâyâb ki hokkanun agzı mühürlü idi ve beş yüz câriye ve beş yüz oglan ki cümlesinün libâsları bir cinsden idi ve ba‘zı dimiş ki câriyelere oglanlarun libâsın ve oglanlara câriyeler libâsın geydürmişdi ve câriyelere emr eylemişdi ki oglanlar (158a) gibi söyleyeler ve oglanlara buyurmışdı ki câriyeler gibi tekellüm ideler ve mektûbda yazmışdı ki eger da‘vâ-yı nübüvvetde sâdıksa câriyelerle oglanları imtiyâz itsün ve o hokkada olan nesneden haber virsün ve haber virdükden sonra o gevheri âdemün ve perînün ‘ilâcından gayrı bir nev‘i tedbîrile delsün ve gönderdügi âdeme ısmarlamışdı ki Süleymân ile buluşdukda mülâhaza eyle ki sana nazar itdükde gadabla nazar ider mi yâ merhametle nazar ider mi eger gadabla nazar iderse bil ki o Melikdür ve eger merhametle nazar itse ma‘lûmun olsun ki hak nebiydür ve ahvâli bana yazasın dirler ki hüdhüd anlardan ileri Süleymân aleyhisselâm hizmetine geldi ve anlarun gelmesinden haber virdi Süleymân aleyhisselâm altundan

ve gümüşden kerpiç düzmesine emr itdi şol kadar altundan ve gümüşden huşt düzdiler ki haddi ve nihâyeti yok idi ve (158b) anlarun gelecek yolları üzerine yigirmi üç mîl mikdârı yirde kendi oturdugı meydândan yir yir bu huştları dökdürdi ve ba‘zı dimiş ki sekiz mîl kadar yir idi o hıştları dökdürdügi yirile Süleymân aleyhisselâm kendi oturdugı meydân ve emr itdi ki çâdırlar ve bârgâhlar o meydânun etrâfında kurdılar ve cinnîlere buyurdı ki bahrî ve berrî cân-verlerdin ki sûretde ‘acîb u garîb ola o meydânda hâzır itdiler ve kendileri Süleymân nebî aleyhisselâm izz ü ikbâlile oturdılar ve ins ü cinn ü vuhûş u tuyûr saf saf etrâf u cevânibden hizmete hâzır oldılar çünki Belkîs’un âdemleri geldiler ve o dökülen altundan ve gümüşden huştları gördiler ve kendilerinün getürdügi altun ve gümüş huştlarından utandılar ve hemân meydânun evvelinde bırakdılar ve vuhûş u tuyûr u sâyir-i hayvânâtun içinden geçdiler ve Süleymân aleyhisselâmun hizmetiyle (159a) müşerref oldılar ve Melikenün mektûbın sundılar mektûbı okudukdan sonra elçiye merhametler itdi ve ahvâllerin lutfıla sordı tâ ki Cebrâîl aleyhisselâm geldi ve didi bu hokkanun içinde bir dürr-i semîndür Süleymân aleyhisselâm elçiye didi dürrün ahvâlin elçi sıddakat didi andan sonra agac kurdına işâret itdi ki agzıyla bir kılı aldı ve o dürri o kılile deldi ve bir kurd dahı geldi bir ipligi o delikden geçürdi Süleymân aleyhisselâm ipligün iki ucın bir yire bagladı ve elçinün önine bırakdı andan sonra Süleymân aleyhisselâm câriyelere ve oglanlara buyurdı ki ellerin ve yüzlerin yuyalar câriyeler bir ellerine suyı alurlardı ve o elden bir eline dahı suyı koyarlardı ammâ oglanlar ki nece ki ellerine su alurlardı yüzlerin yurlardı ve dimişler ki câriyeler suyı bileklerinün iç yüzine dökerlerdi ve oglanlar bileklerinün dışrasına dökerlerdi Süleymân aleyhisselâm bundan anladı (159b) ve hediyyeyi kabul itmedi çünki elçi Belkîs hizmetine vardı ve ahvâli takrîr itdi Belkîs didi vallâhi tahakkuk bildüm ki Melik degildür ve hak nebiydür ve anunla mukâvemete kudretümüz yokdur tekrar âdem gönderdi ki bu memleketün ekâbir u eşrâfıyla hizmetlerine müteveccih olub geleyiriz emr ne ise bende-i fermânız Kevâşî tefsîrinde yazmış ki Belkîs tahtını bir kasr içinde kodı ki o kasr yedi kasr içinde idi ve o yedi kasrun evvelki kasrına varınca yedi kapusı var idi andan sonra o kasra bekçiler tayîn itdi ve kendi Süleymân aleyhisselâmun hizmetine ‘azîmet eyledi çünki karîb oldı Süleymân aleyhisselâm irâde itdi ki Belkîs buluşmadın anun tahtın getüreler dimişler ki Süleymân aleyhisselâmun garazı bu idi ki enbiyâya Hakdan ‘atâ olan mu‘cizâtı gâfillere bildüre o idi ki Süleymân aleyhisselâm didi kimdür sizlerden ki Belkîs bize

bulışub müslimân olmadın anun tahtın getüre (160a) ifrît ki cinnîlerün meşhûrıydı didi eger olsa ben bu hizmeti edâ ideyin Süleymân aleyhisselâm didi ne mikdâr müddetde getürebilürsin didi andan önürdeki sen meclisden kalkasın Süleymân aleyhisselâm didi ben mesâlihi ins ü cinn ü sâyir-i tavâyıfı görüb ancak nısfu'n-nehârda kalkaram ve hem emîn kimesne isterem ki o taht cevâhirile murassa'dur o cevâhirden bir nesne zâyi olmaya ve bundan dahı tîz isterem andan sonra o kimesne ki ana Allah Te'âlâ 'ilm-i kitâb virmişdi o didi ki sen gözüni açub kapayınca ben o tahtı getüreyin yani nihâyet süratde dimişler ki bu sözi diyen Cebrâîl idi ve ba'zı dimiş ki Hızır idi ve ba'zı dimiş ki Âsaf idi ve meşhûr budur ki Âsaf idi bu sözi diyen andan sonra Âsaf du'â itdi ki yâ zü'l-celâli ve'l-ikrâm ve ba'zı dimiş ki yâ hayyu yâ kayyûm ve ba'zı dimiş ki didi yâ *ilêhunê ve ilêhu kullu şey'in ilêhen vêhiden lê ilêhe ille* (160b) *ente êtînî bi-arşihê* Allah Te'âlâ'nun keremiyle o taht hâzır oldı Süleymân aleyhisselâm nâgâh gördi ki o taht hâzır oldı didi bu benüm Rabbümün fazlındandur o zamân ki Belkîs geldi ve tahtı gördi didi keennehû benüm tahtumdur ve lâkin şübhe oldı ki o mı ola yoksa o tahta müşâbih mi ola Süleymân aleyhisselâm anun idrâkin ve fehmin anladı ki nihâyetdedür ammâ Belkîs Süleymân aleyhisselâma karîb geldükde suya müşâbih sırçadan bir ırmak gördi ve gerçekden su sandı etegin kaldurdı baldırları zâhir oldı Süleymân aleyhisselâm Belkîs'un güzelligün begendi lâkin baldırlarından haz itmedi ki kıllu idi Şeyâtîn nûrenün terkîbin ihtirâ' itdiler ve ol zamândan nûre peydâ oldı andan sonra Belkîs îmâna geldi ve anı Süleymân aleyhisselâm nikâh itdi ve taht-ı tasarrufına aldı ve cinnîlere üç kasr gâyet-i rifatde Belkîs içün binâ itdürdi

Altıncı Hikâyet Kevâşî (161a) tefsîrinde didi bu kıssanun zikrinden sonra bu âyetün tefsîrinde ki kavluhu Te'âlâ وَاِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ اَخْرَجْنَا لَهُمْ دَّابَّةً مِنَ الْاَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ اَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِاٰيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ[163] denilmiş ki kavlün vukû'ı küffâradur ve hem denilmiş ki cemî' ehl-i nâradur e murâd kavlden 'azâbdur rivâyet olunmış ki bu âyetde mezkûr olan dâbbenün başı sıgır başı gibidür ve gözleri hınzîr gözi gibi ve dişleri fîl dişi gibi ve levni kaplan gibi ve gögsi aslan gibi ve yan başı kedi gibi ve karnı deve gibi ve kuyrugı at kuyrugı gibi ve ayagları deve ayagı gibidür ve her iki kemiginün mâbeyni on arşundur ve denilmiş ki bu dâbbenün yüzi âdemün yüzi gibidür ve sâyir-i a'zâsı kuş gibidür ve

[163] (Kıyametin kopacağına dair) o söz başlarına gelince, onlar için yerden kendilerine bir dabbe (canlı bir yaratık) çıkarırız. O, onlara insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadıklarını söyler. Neml, 27/82.

denilmiş ki tüyi vardur ve bıyıgları vardur ve kanatları vardur ve ayag üzerine durursa başı buluta yetişür ve (161b) bu dâbbenün sâyir ahvâli meşhûrdur

Yedinci Hikâyet Ye'cûc ve Me'cûc ahvâli de tefsîrde gelmişdür ki kavluhû Te'âla اِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ [164] dimişler ki Ye'cûc ve Me'cûc üç sınıf olurlar bir sınıfun boyları bir arşun olur küçüklerinün ve büyüklerinün nihâyet yigirmi arşun olur yani bu bir tâyifenün boyı bir arşundan olur yigirmi arşuna dek ve bir tâyifenün dahı boylarınun uzunlugı ne kadarsa ini de o kadardur ve bu tâyifenün boyı yüz yigirmi arşundan eksik olmaz ve bunlarun öninde tag u taş şey-i kalîldür ve bir tâyifenün dahı boylarınun uzunlugı nihâyetde uzundur ve kısası gâyetde kısadur ve kulakları yassı ve büyükdür eger yatsalar bir kulakların altlarına döşerler ve bir kulakların örtünürler ve vuhûşdan ve tuyûrdan her neye ki râst gelürler yirler eger fîl olsun ve eger gergedân olsun sâyirleri hod ma'lûmdur (162a) İbn 'Abbâs'dan radıyallâhu anhumâ rivâyet olunmış ki Ye'cûc ve Me'cûc on tâyifedür ve cümlesi evlâd-ı âdemdür hakîkatde bir cüz'dür Huzeyfe-i Yemânî'den rivâyet olunmış ki Ye'cûc bir ümmetdür ve Me'cûc bir ümmetdür ve her ümmet dörd yüz tâyifedür ve hîç birisi ölmez zürriyâtından bin nefer sâhib-i silâh irgürmeyince ve bunlar âdem evlâdıdur dünyânun harâbesinde olurlar 'Îsâ aleyhisselâm âsmândan nâzil olub deccâli katl itdükden sonra Ye'cûc ve Me'cûc çıkarlar ve cemî' memleketleri alurlar ve İsâ aleyhisselâm Müslimânlarla Beytü'l-Makdis kal'asına girerler ve bu Ye'cûc ve Me'cûc Beytü'l-Makdisile Mekke-i Mübâreke ve Medîne-i Mutahhara'nun almasına kâdir olamazlar Târîh-i Taberî'de ve kasasda tafsîl ile mestûrdur ve İskender'ün sed bagladugı bu tâyife eclinden mezkûrdur

Dördünci Bâb

Hulefâ-i Fâtımiyye'nün birisi ki Hâkim demekle mar'ûfdur anun sîret-i nâ-pesendîdesi ki ahkâm-ı (162b) **şerî'ate muhâlefet idi ve hevâya mütâba'at anı beyân ider** Şeyh İmâdüddîn Kesîr Bidâye ve Nihâye'de didi ki Hâkim cebbâr-ı anîd idi ve şeytâna mürîd idi ef'âl-i kabîhasına nihâyet yokdur ve ahlâk-ı zemîmesine hadd ü gâyet yokdur ehazehullâh o kadar televvün ki anun ef'âl ü akvâlinde idi bir kimesnede yok idi ve o Firavn gibi ulûhiyyet da'vâsın itdi hatîb anun ismin minber

[164] Ye'cüc ve Me'cüc (adlı kavimler) yeryüzünde bozgunculuk yapmaktadırlar. Kehf, 18/94.

üzerine hutbede zikr itdük hînde emr eylerdi nâsa ki kalkalar ve ta‘zîm ideler cemî‘ memleketinde böyle emr eylemişdi hattâ ki haremeyn-i şerîfeynde dahı anun ism ta‘zîmine nâs ayak üzerine kalkarlardı ve ikrâm iderlerdi husûsan Mısır’un ehli kaçan ki o melûn ayag üzerine kalkardı ana secde iderlerdi hattâ ki bâzâr u çârsûdan atile geçerken her kim ki râst gelürdi secde iderdi Hâfız Şemsüddîn Zehebî Târîhu’l-İslâm’da didi ki Hâkim’ün zulmi bir mertebeye vardı ki ulûhiyyet davâsında Firavn ve Nemrûd gibi belki anlardan ziyâde oldı cühhâl (163a) anı gördükde yâ vâhid yâ muhyî yâ mumît dirlerdi ve ol mel’ûn izhâr-ı kerâmât ve hârik-i âdât iderdi ve dirdi fülân kimesneye evinde şöyle şöyle kelimât itdi ve şunun gibi yimek yidi bunun gibi kerâmât dedüginün aslı bu idi ki ümerâ evine karıcıklar gönderürdi anlarun ahvâlin tefahhus itdürürdi ve ümerâ anunla buluşdukda karıcıklardan işitdügi sözleri bunlara söylerdi bir gün bunun gibi söylerken bir kimesne geldi ve bir kâgıd sundı ki bir kıt‘a o kâgıda yazılmışdı ki bu kıt‘a anun tercümesidür lî-**mütercimihî**

Cevr ü zulmile râzîvuz ammâ

Degilüz küfrile hamâkatle

Sen haber-i gaybdan eger dirsen

Biz dahı söylerüz kitâbetle

çünki okudı sükût itdi andan sonra o da‘vâdan vaz geldi ve Hâkim’den ol bir cemâ‘ate Mısır’da saltanat itmişlerdi ki anlara Hulefâ-i Fâtımiyyîn denilürdi ve anlar siyâdet ve şerâfet da’vâsın iderlerdi ve dirlerdiki bizim cedd-i a’lâmuz ‘Alidür (163b) radıyallâhu anh ve vâlidemiz Fâtımadur radıyallâhu anhâ ve Hâkim de anlardandı ve her cum‘a minber üzerine Hâkim kendi zagmınca isbât-ı neseb iderdi o esnâda bir kimesne bir kıt‘a sundı ki kıt‘a anun mazmûnıdur lî-**mütercimihî**

İşidürüz ki sen inkâr eyleyüb nesebün

Resûl-i Hâşimî evlâdı kendüyi dirsin

Menâbir üzre idersin bu asıl da’vâyı

Belî ki sâhib-i mihrâb u tâk u minbersin

Eger ki sâdık isen bu sözünde ey Hâkim

Bizi de kendüne mensûb bil mukarrersin

Yakîn eger ki hak ise bu itdigün da'vâ

Yedinci ebden öte bil bizi birâdersin

Yogısa vaz gel dâhil ol bizüm gibi

Sen ol nesebdeki illerle berabersin

çünki okudı o kâgıdı elden bırakdı artuk izhâr-ı neseb itmedi İbn Cevzî Mir'âtü'z-Zamân'da yazmışdur ki kuzât u 'ulemâ vü fukahâ ve ekâbir (164a) ve emâsil cümle nâs Hâkim'ün nesebün bilürler ki Deysâniyye dirler bir tâyife vardur kefere de ki o tâyifedendür ve ana Mansûr bin Nizâr dirlerdi ki Hâkim dimekle mulakkab olmış idi la'netullâhi aleyh ve anun ecdâdı Ma'ad bin İsmâ'il bin Abdurrahmân bin Ebî Sa'îd idi lâ es'adehullâh o zamânki Magrib'e vardı kendi adın Abdullâh kodı ve lakabın Mehdî didi ve revâfızî mülâ'anenün başı o idi ve da'vâ iderdi ki ben evlâd-ı 'Alî'denem radıyallâhu anh ve o zât-ı huceste-sıfâtile hiç münâsebeti yok idi mukarrerdür ki keferedendi ve İslâma inkâr iderdi ve putperestlere mu'tekid idi ve mecûsilerile müttehid idi katl-i nefsi ve şürb-i hamrı ve enbiyânun sebbin ne'ûzubillâh helâl bilürdi ve da'vâ-yı rubûbiyyet ve Bagdâd'un a'yânı ve Ebû Hâmid İsferayînî ve Şeyh Hüseyin Kudûri ve Rizvî ve Murtezavî'nün a'yânı heb anun zındîkligine ve mülhidligine şehâdet (164b) itdiler **musannif** rahimehullâh eydür ki Hâkim'ün ahvâli gâyet televvün üzerine idi gâh şecâat u ikdâmile zâhir olurdı ve gâhî havf u vehm andan nihâyetde eglenürdi ve gâhî ilme muhabbet gösterürdi ve gâhî ulemâyı öldürürdi ve gâhî sulehâyile muhabbet ü meveddet iderdi ve gâhî anları helâk iderdi ammâ sehâveti gâlib idi ve buhlı az idi ve dirler ki yedi yıl tamâm sûf libâslar giydi ve üç yıl gece gündüz mûm yakdı andan sonra bir müddet karangılıgda oturdı ve ulemâdan ve sulehâdan çok kimesneyi katl itdi ve sebb-i ashâb itdi ve illere seb itdürdi ne'ûzubillâh ve mescidler kapusında ve yollar başında yazdurdı ve bir müddetden sonra bozdurdı ve kilâbun katline emr eyledi ve yine nehy itdi ve nücûm ilmin sevmezdi bu hâl üzerine iken rasad binâ itdürdi ve Kâhire'de câmi yapdurdı ve on yıl terâvîh namâzın men itdi ve sonra kıldurdı ve meyhâneyi bozdurdı ve yirine mescid binâ itdürdi ve mescidi yine (165a) bozdurdı ve evvelki gibi itdürdi ve medrese yapdurdı ve ulemâdan ve meşâyihden medreseye koydı andan sonra cemîsin katl itdi ve medreseyi bozdı anun

ef‘âli bu hâl üzerine idi ve bazî evkât bir işek üzerine binerdi ve bâzârlarda gezerdi bir kul ile ki o kulun adı Mes’ûd idi bazî kimesneyi o kula tutdururdı ve edebde yef’alledürdi ve bu bir münker emr idi ki hîç kimesne ana irtikâb olmış degildi ve demişler ki yedi yıl ve yedi ay avratları bâzâra çıkmadan men eyledi ve müddet-i medîd buyurdı ki gündüzin dükkânları kaparlardı ve geceler açarlardı ve böylelikle çok zamân geçdi bir gün ikindi vakti geçerken gördi ki bir pîr kimesne kapusında bir yircegizi yapar Hâkim dedi ben men eylemişem ki gündüz bir kimesne bir emre mübâşeret itmeye o pîr dedi yâ seyyidî gündüz heb uyanukdurlar niçün mübâşeret itmeyeler Hâkim güldi ve o âdeti terk eyledi ve a‘mâl-ı şenî‘asından (165b) leanehullâh bir dahı bu idi ki melûhiyye ve circîr yimedin nâsı men itdi ve melûhiyye ve circîr iki nesnedür ki Mısır’da isfenâk gibi ve şalgam gibi olur ve anı ta‘am bişürürler ve yirler anunçün circîri men itdi ki Ümmü’l-müminîn Âişe’ye radıyallâhu anhâ nisbet iderdi ve melûhiyyeyi Muâviyeye radıyallâhu anh mensûb bilürdi ittifâkan bir cemâate melûhiyye bişürmişlerdi ana muttali‘ oldı anların boynın urdı andan sonra hurmânun yimesin ve satmasın men‘ itdi ve cem itdürdi ve âteş urdurdı andan beş yüz altun Müslimânlara ziyân oldı ve üzüm satmasın da men itdi hattâ ki üzüm agacını kökinden çıkartdı ve yabana bırakdurdı ve ‘asel arısın çok cem itdürdi ve Nîl suyına bırakdurdı ve dahı kuru üzümi de azdan çokdan bey‘in küllî men itdürdi ve cem itdürdi ve âteşe yakdurdı ve balıg yimeden ve bey‘inden (166a) de men itdi ve her kimesneyi ki bulurdı ki balıg yir öldürürdi ve dahı nasârânun boyunlarına salîb geçürdi ki agırı beş ratl idi ve Yahûdîlerün bogazına karâmî dirler uzun agac geçürdi ki vezni on ratl idi ve kara dülbend sardurdı ve hammâma girmeden men itdi ve yine vazgeldi ve darbî yahûdîleri Müslimân itdi ve yine dînlerine döndürdi ve yedi günde altı bin âdem mürted oldı ve hem kilîsâların harâb itdi ve yine tamîr itdürdi ve bazî vakit bir kmesneye gadab itse lakabın selb itdürürdi ve o mahzûn olurdı sonra lakabile olması buyururdı ve o kimesneye azîm beşâret idi ve bazî evkât rubûbiyyet davâsın iderdi ve adın bismilHâkimirrahmânirrâhîm yazdururdı neûzubillâh ve mâlı câhillere bezl eylerdi ve nidâ itdürdi ki kendisine ilâh diyeler ve bâtıniyyeden bazî kitâb tasnîf itdiler ki Âdem aleyhisselâmun rûhı Alî’ye radıyallâhu anh (166b) intikâl itdi ve Alî radıyallâhu anhun rûhı Hâkime intikâl itdi ve Kâhire’nün câmiinde ders dirlerdi ve nâs kasd itdiler ki o kitâbun müellifin öldüreler Hâkim anı kaçurdı ve o Şâm taglarında Benî Temîm içne dâhil oldı ve o tâyifeyi ızlâl itdi anunçünki hamrı ve zinâyı anlara

mübâhdur dedi ve o telîf itdük kitâbı anlara talîm itdi ve Hâkime mutekid itdürdi **musannif** eydür ki bizüm zamânımuzda el-ân o tâyifeden vardurlar ve tasavvur iderler ki Hâkim zuhûr itse gerek neûzubillâh bunun gibi hayâlât-ı fâsideden ve zunûn-ı kâzibeden ve demişler ki gâyetde bî-bâk ü bî-herâs idi hattâ ki işege binerdi ve câmi kapusına gelürdi ve işekden inerdi ve rikâbdârun elinden tutardı ve yıkardı ve karnın çâk iderdi ve cigerin çıkarurdı andan sonra elin yurdı ve işegine binerdi ve giderdi ekser rikâbdârlarına (167a) bunun gibi iş iderdi ve gâh gâh nevvâbından dahı bazîyı öldürürdi ve anun müteallikâtına buyururdı ki anı defn ideler ve makberesin bekleyeler ve bazîsın âteşe yakardı bunun gibi ma'siyetlere mübâşeret iderdi ve hîç kimseden korkmazdı ve işege binerdi Mısır'ı tenhâca gezerdi gâh Cebel-i Mukattam'da ve gâh beriyyede gâh bâgcalarda gezerdi bâ-vücûd ihtilâf-ı asker ki her tâyifede vardı Etrâkdan ve Deylemden ve Mussâmdadan ve Nûbîlerden ve Sakâliyyeden ve Rûmîden ve gayrıdan askere nihâyet yok idi ve o melûn yırtıcı aslan gibi sıgırlar içinde gâh ana gâh buna hamle idüb gezerdi ve bir müddet bu hâl üzerine idi tâ ki ulûhiyyet davâsın eylemege başladı ve tenâsuh u hulûl mezhebine itikâd gösterdi anun tevâbii ve ehli heb ana tâbi idiler ammâ gizler idiler bilâhir öldürdiler ammâ anun helâkine kız kardeşi sebeb oldı anunçünki (167b) Hâkim kız mıdur degil midür deyü kız kardeşinün hâlin tefahhus u tecessüs itdürmişdi o bu sebebden ana incinmişdi ve hem kız kardaşına demişdi ki işidirem ki erlerden bazî kimesneler senün yanuna gelürler imiş elbette seni ve anları katl iderem nece kerretler bunun gibi demişdi ve kız kardaşı tahkîk bilürdi ki dedügi gerçekdür o idi ki anun katline sa'y gösterdi ve geceyle Emîr Seyfüddevlen'ün evine vardı o da istikbâl itdi ve ahvâlin sordı kazıyyeyi o da dedi ki Hâkim'ün katli zarûrîdür zîrâ ki eger biz anı öldürmezsek o bizi öldürür Seyfüddevle dedi ne tedbîr idelüm anun katline dedi benüm hâtıruma şöyle gelür ki bir neççe âdemi âlet-i harbile müheyyâ idevüz kaçan ki o Hulvân cânibine getdükde varalar ve anı öldüreler çünki söz buna mukarrer oldı Seyyide çıkdı ve menziline getdi ve mukarrer itdük âdemler maslahatları üzerine oldılar çünki Hâkim âdet üzerine (168a) işegine bindi ve tenhâ seyre çıkdı ve Hulvân cânibine geçdi busıda olanlar çıkdılar ve Hâkim'i katl itdiler halkun âdeti bu idi ki nevvâbından ve gayrıdan anun akabinden çıkarlardı çünki Hulvâna karîb oldılar Hâkim'ün işegin gördiler ki gezer arayarak Hâkim'i maktûl buldılar yedi cübbe içinde ve hîç kimse de anun kâtillerinün teftîşinde olmadı ve kimse

söylemedi zîrâ haz itdükleri mukarrerdi ve bu kazıyye hicretün dörd yüz on biriydi ki vâki‘ oldı

Hâtimetü’l-bâb ve seci‘u tâyiri’l-müstetâb yedi hikâyetün **evvelki hikâyeti** budur ki Hâkim sulehâdan ve ‘ulemâdan çok kimesneyi katl itdi o cümleden Ebû Üsâme-i Lugavî-i Herevî idi o vakit ki Ebû Üsâme Mısır’a vardı öldürdi Mesîhî Mısır Târîhin’de dedi ki Hâkim Sâhib bin Abbâd yanına vardı ve izin istedi Sâhib men itdi ki evkâtı anunla buluşmaga muktezî degildi birez durdı hemân ki fursat buldı dâhil oldı ve oturdı Sâhib kitâbet iderdi (168b) hîç müteveccih olmadı kitâbetden fârig oldukdan sonra nazar itdi ve Hâkimi gördi ve dedi kalk yâ kelb bundan Hâkim dedi kelb o kimesnedür ki bilmez ki kelbün üç yüz ismi var sâhib elin uzatdı ve Hâkim‘ün elin tutdı ve dedi gel benden yana ki gelüb bunun gibi oturdugunı sevdüm ve kendiden yana çekdi

İkinci Hikâyet

Bir kimesne Mısır’a hac takrîbiyle vardı ve bir kimesneye ki emânet ü diyânetiyle meşhûr idi bin altun emânet kodı sonra ki Mekke’den Mısır’a vardı o kimesneden emânetin taleb itdi inkâr eyledi emânet sâhibi Hâkim’e vardı ve şikâyet eyledi Hâkim ana dedi yarın sen o kimesnenün dükkânında otur ben geçsem gerek çârsûdan kaçan ki beni görürsin anunla söyle ve emânetini taleb eyle Hâkim dedügi gibi itdi çünki Hâkim geçdi o kimesne ki altunı inkâr iderdi altunı sâhibine teslîm eyledi altun sâhibi Hâkim yanına vardı ve keyfiyyet-i hâli söyledi sabâh gördiler ki (169a) altunı inkâr iden kimesne maktûl dükkânı öninde asılmışdurur

Üçünci Hikâyet

Dirler ki Hâkim bir gün otururdı ve erkân-ı devleti esker hâzır idi fukarâdan da bazî hâzır idi ve fukarâdan hâzır olanlarun birisi bu âyet-i kerîmeyi okudı ki kavluhû te‘âlâ

e işâret ’kârî okurken eliyle Hâkim veâyet -el فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ[165] itdi çünki o fârig oldı İbnülmüşeccer nâm bir kimesne bu âyeti okudı ki kavluhû Te‘âlâ

[165] Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp …… iman etmiş olmazlar. Nisa, 4/65.

âyet çünki tamâm -el يَا اَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌفَاسْتَمِعُوا لَهٗ اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَاباً[166] itdi evvel okuyan kimesneye yüz altun ihsân itdi ve sonra okuyana hîç nesne virmedi çünki İbnülmüşeccer dışra çıkdı ashâbdan bazî dedi ki sen Hâkim'ün mizâcın bilürsin gâfil olma havf iderem ki sana bir zararı tokuna maslahat budur ki birkaç gün guybet idesin o idi ki zâdehallâhu şerefen (169b) müteveccih oldı ve denizden gemiyle getdi ittifâkan gark oldı ve İbnülmüşeccer denizde boguldı bir kimesne vâkıasında gördi ve hâlin sordı dedi Reyyân'un kasrı bizümile gelmedi ammâ cennet kapusında ben bir binâ yapdum

Dördünci Hikâyet

Vâkıa takrîbile **musannif** rahimehullâh eydür ki İmâm-ı Azam Hazretleri Hak celle ve alâyı toksan tokuz kerre vâkıasında gördi sonra İmâm dedi ki bir kere dahı görsem suâl ideyin ki halkun necâtı ne iledür o idi ki yüz kerre tamâm gördüm ve suâl itdüm Hak celle ve alâdan hitâb oldı ki her bu kelimât-ı tayyibâtı sabâh u ahşâm okursa âhiret azâbından necât bulur dedi ve o kelimât-ı tayyibât budur "Subhânallâhi'l-ebediyyi'l-ebed subhânallâhi'l-vâhidi'l-ehad subhânallâhi'l-ferdi's-samed subhânallâhi men rafea's-semê'i bi gayri amed lem yettehız sâhibeten ve lê veled lem yelid ve lem yûled ve lem yekun lehû kufuven ehad" (170a)

Beşinci Hikâyet

Ebu'l-Alâ bin Abdurrahmân ehl-i edebden idi bir câriyesi var idi ki câriye anı gâyetde severdi ve câriye hüsünde bî-nazîr idi ve savt-i gınâda dil-pezîr idi anun muhabbetiyle âhir öldi ve Ebu'l-Alâ ana itdügi sitemden peşîmân oldı ve dâyim bu işledügi fi'lden giryân idi bir gece vâkıasında gördi ki câriye aglardı bu ebyâtı okurdı ki o ebyâtun tercümesidür

li-mütercimihî

Hîç agladun mı beni katl eyleyüb acabâ

Yakîn ki kaldun ise zinde andun ola beni

[166] Ey insanlar! Size bir örnek verildi. Şimdi ona iyi kulak verin. Sizin Allah'tan başka taptıklarınız bir sinek dahi yaratamazlar. Hac, 22/73

Benüm vefâmile hîç göz yaşını dökdün mi ?

Memâtdan ileri ansan idi nola beni

Dedün mi aglayuban hâlümi anub hergiz

Ki ney cefâyile katl eyledüm o sîm-teni

Çünki uykudan uyandı gâyetde mahzûn oldı ve itdügine egerçi peşîmân idi o mahzûnlukla âh u nâle iderdi tâ ki rûh bedeninden müfârakat eyledi

li-mütercimihî

Nedâmetile helâk oldı âhir ol bî-dil

Ki müşkili idi gâyetde müşkil ü müşkil

Altıncı Hikâyet

Abdülhak Âkibet (170b) adlu kitâbında dedi ki halîfe Hâdî'nün Gâdire nâm bir câriyesi var idi ki hüsnde bî-nazîr-i âlem idi ve savt-ı gınâyile dil-pezîr evlâd-ı âdem idi ve ol câriyeyi on bin altuna almışdı bir gün musâhibleriyle halîfe bâde iderdi ve yârân-ı hem-demiyle câm-ı lâle-gûn içerdi fikre vardı ve levni mütegayyir oldı ve şarâb içmeden vazgeldi yârân dediler yâ emîre'l-müminîn

Nazm

Zi endişe ber dil kerdet meyâd

Zi gamhâyı devrân dilet bâdşâd

Ne oldı tab-ı pâküne melâlet egleneyir Halîfe dedi bu fikre vardum ki ben vefât itdükden sonra Hârûn halîfe olur ve Gâdire'yi elbette nikâh ider bu sözi dedi ve Hârûn'ı taleb itdi ve bu hâtırasın ana söyledi Hârûn agladı Halîfe dedi ben bununla mütesellî olmam hattâ yemîn itmeyince Hârûn yemîn itdi ki senden sonra Gâdire'yi nikâh itmeyem ve ana bakmayam andan sonra Gâdire yanına (171a) vardı ana da bu ahvâli söyledi o da ant içdi bu hâdiseden bir ay geçmeden halîfe Hâdî vefât itdi ve Hârûn anun yerine geçdi ve hutbe-i hilâfet anun adına okundı Gâdire'yi taleb itdi Gâdire dedi yâ emîre'l-müminîn sen yemîn itmişdün ki bana tama itmeyesin dedi keffâret-i yemîn sehldür ve benüm âzârum isteyüb visâlünden mahrûm eylemek tarîk-

i cehldür ve benüm muhabbetüm sana birâderümden dahı ziyâdedür ve devlet-i visâlünle bu dil-i mihnet-zede şâddur muhassal Gâdire'yi nikâh itdi ve anun hücresinde geceler olurdı ve Gâdireyile bâde iderdi anunla musâhibete ve muânakaya kâdir degildi zîrâ feza' iderdi Halîfe Hârûn dir idi gam degil ben senün fidân olam böylelikle bir müddet geçdi bir gece dedi ki şimdi birâderün Hâdî'yi vâkıada gördüm ki bu ebyâtı okurdı ki o ebyâtun tercümesidür

li-mütercimihî

Sen yemîn eylemiş idün ki vefâdâr olasın (171b)

Ne bilürdüm ki bana böyle cefâkâr olasın

Makbere içre gamun ile mücâvir oldum

Bilmez idüm ki sen agyârile yâr olasın

İtmedün ahdüne ey dost vefâ câyiz mi?

Umaridüm ki bana yâr-i vefâdâr olasın

Mülhik ol bana sabâh olmadan ey ömr-i azîz

Ger dilersin ki kıyâmetde sebükbâr olasın

Ola kim pârelemezden sana ol perde-i gayr

Gelüben perde içinde bana gamhâr olasın

Ve bu ebyât kalbümde yazılmışdur unutmadum bir harfin anun Halîfe dedi ahlâm-ı şeytândur Gâdire dedi hâşâ ve kellâ li ahlâm-ı şeytân ola andan sonra ıztırâba düşdi ve murg-ı nîm-bismil gibi kendisin yirlere ururdı tâ ki helâk oldı Hâlife (172a) Hârûn'un hâlin sorma ki anun başına ne hâller geldi **musannif** rahimehullâh eydür dîvân-ı sabâbede anun ahvâli mestûrdur ve Gâdire'nün firâkında çekdügi belâ mezkûrdur

Yedinci Hikâyet

Kâdî Şemseddîn Hallikânî ve gayra erbâb tevârîhinden demişler ki Dülef bin Dülef vâkıasında Hârûnu'r-Reşîd'i gördi ki geldi ve dedi kalk Dülef dir ki kalkdum ve beni aldı ve bir eve getdi ki sakfı muallak idi ve kapuları da mugallak idi ve andan dahı

yukarı bir menzile iletdi ve andan bir gurfeye girdi ki âteş eseri eglenürdi o vakit ki kapusına yetişdüm gördüm ki başını iki dizinün ortasında kodı ve dedi yâ Dülef ve bu kıt‘ayı okudı ki o kıt‘a tercümesidür

Kıt‘a

Yetişdi ehlimiz sen havf itme

Ki berzahda bize oldı mülâkât

Suâl itdiler ol kim işlemişdün

Bize rahm itdiler idüb suâlât

Andan sonra dedi fehm itdün mi dedüm fehm itdüm bu beyitleri andan sonra (172b) okudı ki bu beyitler anun tercümesidür **li-mütercimihî**

Kaçan ki biz ölüriz rûzgârı terk iderüz

Ki merg ehl-i hayâta garîb râhatdur

Ve lîk haşr oluruz hakdurur bu haşr olmak

Bu haşre kâyil olan cümle ehl-i tâatdür

Suâl olsa gerek hayr u şer ne kim itdün

Saâdet ehli olanun mekânı cennetdür

Andan sonra dedi fehm itdün mi dedüm belî fehm itdüm **musannif** rahimehullâh eydür ki Dülef bin Dülef Memûn-ı halîfenün mutriblerinden idi andan sonra Mu’tasım-Billâh kendisine mutrib itdi gâyetde eyi meddâh idi ve hem şecî idi dirler ki bir kerre yolda giderken kürdlere râst geldi ve anlar ana kasd itdiler dülef anlarun birisine bir nîze urdı ki andan geçdi ve birisine dahı degdi ve andan da geçdi ikisi de öldiler (173a) o husûsda bazî şuarâdan iki beyit demişdi ki bu kıt‘a anun tercümesidür **li-mütercimihî**

Heycâ güni dediler buluşdı iki fâris

Kim tan-ı nîze ile darb ura birbirine

Siz etmenüz ta‘accüb bir mîlden eger ki

Bu nîze ursa ana o tutsa ana sîne

Ammâ ki dilf şöyle urdı birine nîze

Kim geçdi sînesinden urdı o birisine

Musannif rahimehullâh bir iki kıt‘a mezbûr kıt‘anun kâyilinden kîmyâ vasfında nakl itmişdür egerçi kîmyâyı anmaga hîç takrîb yok idi bu kıt‘alar o ebyâtun tercümesidür **li-mütercimihî**

Ey ki varsın tâlib-i iksîr ey hikmet-penâh

İbn Îsâ medh itmiş kîmyâ-yi azamı

Tolu olsa cümle âlem dirhem ü dînârdan

Hîç kimse kimseye virmezdürür bir dirhemi (173b)

Bana virmez altunı bir kimse illâ kim virür

Nazm-ı dür-pâşam ki tutmışdur tamâmı âlemi

Li-mütercimihî

Kîmyâ ilmi degildür gayrı ehline sahîh

Nice kim âlemdedür meşhûr ol ilm-i şerîf

Bedre bedre dirhem u dînârı ehli bezl ider

Kim ki sunsa anlara kâgıdda bir şi‘r-i lâtîf

Mütercim eydür ki çünki takrîb oldı kîmyâ ilminden bazî ahvâl arz ideyin seyâhat tarîkiyle ki bilâd-ı âlemün ekserin seyr itdüm Hindûstân’da oldugum zamân o tâyifeyle çok musâhabet eyledüm husûsan anlarun eşrâfı vü ayânıyla ve fuzalâ vü erkânıyla münâsebet itdüm ekser evkâtumı kesb-i fazl u kemâlile geçürdüm kîmyâ ilminde telîf olan kitâbları ve risâleleri nazar-ı himmetle mütâlaa itdüm bu ilmün vücûdunda hîç şübhe kalmadı ve bazî gizlü yerlerde feth oldı ve tecrübe de (174a) hâsıl oldı ammâ bazî mevâni eclinden şöyle mestûrdur bu tarîki birez tetebbu ve istikrâ itdükden sonra Hind’de bir kîmyâya dahı râst geldüm ki hakîkaten kîmyâ odur ve ana kîmyâ denilse câyizdür ve ol kîmyâ budur ki demişler cevher ikidür biri cesedlerün cevheridür ki o

cevheri hâsıl itdükden sonra ya gümüşe ya bakıra ya cîveye ya kurşuna ya demire ya kalaya tarh iderler eger altun cevheriyse bazî cesed ki altuna kâbildür altun ider ve eger gümüş cevheriyse gümüşe kâbil olan cesedi gümüş ider ve bir cevher dahı beden cevheridür ki ana kîmyâ'u'l-beden dirler nece ki cesed cevheri nâkıs cesedler ki altundan ve gümüşden gayrılarıdur altun ve gümüş ider bu cevher de insânun bedenine dâhil olsa altun ve gümüş gibi ider nece ki altun ve gümüş çok yaşar insân dahı çok yaşar ve kuvvetde bir mertebeye varur ki fîle gâlib olur (174b) demişler ki Nûh aleyhisselâm zamânında bu ilim meşhûr idi ve bu ilme nâsun ekseri mâlik idi o zamânda halkun ömri tavîl olmasına sebeb bu idi hattâ ki bin yıl ömür geçürürlerdi belki ziyâde o vakit ki Nûh aleyhisselâm tûfânı oldı inkırâz –ı butûn oldı ve nâs suya boguldı o ilme mâlik olan kimesnelerden bir ferd kalmadı çünki Nûh aleyhisselâm gemiden çıkdı âlemi pâyladı etrâf u cevânibe evlâdın gönderdi Hindûstân'a gönderdügi tâyife içinde meger bu ilmden bazî varaklar var imiş sonra anlar yap yap bu ilme mübâşeret itmege başladılar ve bu ilmün ameline tamâm kâdir oldılar şimdi Hindde dörd yüz yıl yaşamış ve beş yüz yıl ömür geçürmiş âdem çokdur o ilme mâlik olduklarınun eseridür ve bu ilmün amel itmesi o bir cevherden dahı kolaydur bu kitâbda o ilmün amelin yazmak münâsib degildür (175a) inşâallâh eger suâl olunursa başka o risâle arz oluna

Nazm

Tû merâ dil deh vü delîri bîn

Rû be huvîş hân vü şîri bîn

Beşinci Bâb

Ol havâdis ki Mısır'da vâki' olmışdur ve ol nesne ki ana müte'allikdür anı beyân ider Musannif rahimehullâh eydür ki hicretün yedi yüz yılında kavluhû Te'âlâ اِيُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمٰيهُمْ [167] muktezâsınca nasârânun dülbendi gök oldı ve yahûdilerün sarı oldı ve sâmirîlerün kızıl oldı ve sebebi bu idi ki Mısır'da magribîlerün birisi hisâr kapusında otururdı ki nasârâ yazıcılarından birisi ak dülbend ile peydâ oldı Magribî sandı ki meger Müslimândur ayag üzerine kalkdı ve tazîm itdi Nasârâ idügin sonra ki

[167] Suçlular simalarından tanınır da, Rahman, 55/41.

malûm idindi gâyetde bî-huzûr oldı ve Melik Nâsır hidmetine vardı ve ahvâli arz itdi ve bunlarun dülbendlerinün rengin tagyîr itmesin istidâ itdi Melik Nâsır rahimehullâh kabûl itdi ve tagyîr itdürdi (175b) ve magrîbî İslâm şerefiyle müşriklere bu rengi geçdi o takrîbile söylenilen ebyâtun tercümesidür **li-mütercimihî**

Ta‘accüb eylediler âlem ehli çünki gördiler

Nasârâ vü yahûdî vü sâmirî dülbendi elvânın

Denildi kim felek rengi güneş tâbı şafak levni

Cihâna gösterür her birinün bir reng ahvâlin

O târîhden âdet bunun üzerine cârî oldı bu zamâna dek ve ol târîhde şark beglerinün birisi Melik Nâsıra armaganlar gönderdi o cümleden bir edîm gönderdi dibâgat bulmış ve beyâz olmış uzunlıgı yedi zirâ idi ve o târîhde Magrib Melikinden de hediyyeler geldi o cümleden bir hayvân göndermişdi ki at ve katır ve deve mâbeyninde idi ay togdı Harezmî elinden irsâl eylemişdi yolda Mısır’a giderken Arablar çıkdılar ve ol tuhfeleri heb aldılar Seyfüddîn Beg Demir Çevgândâr o Arablarun begi yanında azîz idi anun hidmetine vardı ve dedi yâ ammî sizün tâyifeden bir cemâat (176a) çıkmışlar ve Melik Nâsıra Magrib Begi irsâl iden tuhfeleri yagmalamışlar ve Magrib Beginün ilçisi anlarla ceng itmemiş zîrâ kan dökmek maksûdı degil imiş o idi ki hırsızlarun büyügin peydâ itdi ve yedi yüz degnek urdı ve habs itdürdi sordılar ki ne içün öldürmedün dedi vücûdun ademe fazîleti mukarrerdür ve ol zamân ki Melik Muzaffer Baybars mülk-i Mısır’a mâlik oldı hazîneyi açdı ve emvâl ü eşyâyı görmek diledi bir mührlü altun yazılu Bagdâdî kıt‘ada yedi cüz buldı ki Şeyh Şerefüddîn bin Vahîd anun üzerine yazmış ki bin yedi yüz altun bu eczâyı yazmaga hal olub harc oldı ve o târîhde Melik Muzaffer Baybars haste oldı hattâ ki helâklik mertebesine vardı çok tasadduk itdi ve mahbûsları azâd eyledi Hak Te‘âlâ ana sıhhat inâyet itdi halk haz itdiler ve sivündiler ümerâ ve şehir ehli yedi gün ıyş itdiler andan sonra Melikü’l-Âdil Ketboga Mısır’a mâlik oldı ve anun zamânında gâyetde tarlık (176b) oldı bir tavuk yigirmi dirhem gümüşe yetişdi ve yumurdanun yedisi bir dirhem oldı ve bir erdeb bugday yedi yüz yetmiş dirheme çıkdı nihâyetde nâs mihnet çekdiler ve elem gördiler bu kerre dahı Mısır’da çekirge peydâ oldı ki nihâyet yok idi nâs çekirge yirlerdi dörd ratlın bir dirheme satarlardı ve semârûgda nihâyetde çok oldı anun yedi ratlın bir dirheme

satarlardı ve bir kerre dahı Mısır'da azîm âteş düşdi bezzâzlar çârsûsı tamâm yandı ve gece dâhil oldı âteş bir mertebede ziyâd oldı ki vasfa kâbil degil Kâfûr-i İhşidî'nün zamânıydı Kâfûr'a bu manî çünki rûşen oldı kendi ata bindi ve nidâ itdürdi ki her kim bir destî su getürüb bu âteşe dökerse bir dirhem ana virürem nâs bunı ki iştidiler izdihâm itdiler vâfir su dökdiler her hâlile âteşi söndürdiler on bin dirhem Kâfûr virdi dirler ki (177a) önce zâyi olan esbâbı hisâb itdiler bin kerre bin ve yedi bin altun oldı esbâbun bahâsı ve bin yüz ev yandı ve dirler ki Kâfûr'un matbahında iki bin yedi yüz ratl et ve yüz keklik ve üç yüz gügercin yavrusı ve üç yüz tavug ve yigirmi kuzı ve üç yüz sahan helvâ ve bin dâne baklava bişerdi ve bin destî şerbet ve yüz kutı sâyir eşribeden de ta'am çekildükden sonra hâzır olurdı ve atâyâ-ı cezîle dahı vâki olurdı ittifâkan Kâfûr'un eyyâmında zelzele vâki oldı Muhammed bin Âsım bir kasîde inşâ itdi ki **musannif** hemân bir beyit o kasîdeden getürmişdi ki bu beyit o beytün tercümesidür **i-mütercimihî**

Tezelzül olmadı Mısır içre peydâ

Ki adlinden şehün arz oldı rakkâs

Kâfûr haz itdi ve ana bin altun câyize ihsân eyledi Mütenebbî de o zamân Kâfûr hidmetine varurdı bu câyizenün haberin işitdi ve Kâfûr hidmetine vardı (177b) dirler ki Mütenebbî gâyetde bahîl idi bâ-vücûd ki azîm câyizeler ana müyesser olurdı ve mâlınun nihâyeti yok idi Kâfûr hidmetine varsa idi bir kulı var idi ana çölmekler getürürdi ve bilesince iletürdi ta'amdan fârig oldukdan sonra o kul ta'amun bakiyyesin o çölmeklere cem iderdi ve menziline iletürdi dirler ki bir neddâf anun evinde bir hafta işledi o neddâfa yedi akça virdi neddâf incindi Mütenebbî dedi neçe akça ile kanâat idersin dedi yedi altun olur benüm hakkum dedi vallâhi eger kavs-ı kûzah âletün olsa ve bir ayagun Tûr-i Sînâ'da kosan ve bir ayagun Tûr-i Zeytâ'da ve melâyikelerün kaftanıyiçün bulutlarun penbesini neddâflik itsen sana yedi altun virmem ve Mütenebbî bir beyit demişdi ki o beytile yedi nesne zikr itmişdi ve anunla iftihâr iderdi ve bu beyit o beytün tercümesidür **li-mütercimihî**

Leyldür hayldür dahı beydâ

Kalem ü seyf ü nîze vü kırtâs (178a)

Ebu'l-Hüseyin Cezzâr ki Mısır şuarâsındandı anunla muâraza itdi ve o da iki beyit dedi ki ikinci beyitde nesne zikr itdi ki bu kıt'a anun tercümesidür **li-mütercimihî**

Fahr itdiyse Ahmedi kendi

Müttehem itdi anı ehl-i yakîn

Şükrü lillâh ki müttehem degilem

Ben anun gibi ey felek-temkîn

Ve zamm u sâtûr u kat u haldurur

Lahmdur azmdur dahı sikkîn

Mesîhî dedi ki Mütenebbî'nün hâfızası gâyetde kavî idi anun bir dürci var idi ki seksen arşun idi o dürcün tûli ve ebyâtile iki cânibi tolu idi ve on yedi bin beyit habere müteallik ezberinde idi ve on bin beyit hicviyyâta müteallik ezberlemişdi ve on bin beit gazeliyâtdan ve on bin beyit teşbîhâtdan ezberinde idi ve gayrsına hod nihâyet yok idi **musannif** rahimehullâh eydür ki evvel kimesne ki Mısır'da saltanat itdi Hâkim'den sonra Melikü'z-Zâhir idi ve ol kimesne ki Kaysâriye'yi feth itdi ve Antakya'yı binâ itdi ismi (178b) Arabîde Melikü'z-Zâhir idi ve âhirihum ki mülki harâb itdi Melik Zâhir idi ve Sultân Rükneddîn'ün kâyim-makâmı idi ve Rükneddîn odur ki hilâfeti Benî Abbâs'a virdi ve Hâkim'den sonra evvel kimesne ki Mısır'da saltanat itdi Melik Zâhir idi ve hutbe anun ismine okundukdan sonra kendi lakabın Melik Kâhirdür Zeynüddîn bin Zübeyr dedi ki hîç bir kimesne bu lakabdab iflâh olmadı İbnü'l-Mutasım kendisinün lakabın kâhir dedi birkaç gün geçmedin mülk elinden çıkdı ve dahı Mûsul sâhibi de lakabın kâhir dedi o da sehl zamânda mülkden çıkdı çünki bu sözi işitdi kâhir lakabından vazgeldi ve zâhir lakabın ihtiyâr itdi demişler ki Mısır'a mâlik olanlar ekser kul idiler ve kul cinsinden evvel Mısır'a mâlik olanun lakabı mehdîydi ve ismi Abdullâh idi ibtidâ-i saltanatında ulemâya dedi ki bir varakda hilâfete münâsib olan elkâbı yazalar buyurdugı gibi yazdılar âhir azudî ihtiyâr (179a) itdi ve anunla mülakkab oldı bu mülûkun âhirinün de lakabı azud idi ve ismi Abdullâh idi anlarun saltanatı ana müntehî oldı ve Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb'a azuddan intikâl itdi ve bu garâbet gibidür Mülûk-i İslâm'da vâki olan Benî Süfyân'dan evvel Muâviye bin Ebî Süfyân idi andan sonra Yezîd bin Muâviye idi ve Muâviye bin Yezîd idi

ibtidâda Muâviye idi âhirde Muâviye'ye müntehî oldı andan sonra Benî Ümeyye'den Mervân-ı Hakem milke mâlik oldı bunlarun da evveli Mervân idi âhiri de Mervân idi ki Mervân-ı himâr dirlerdi bu ittifâkun garâbetine hiç kimesne tenbîh itmiş degildür ve bu ittifâkun garâbeti de nihâyetdedür ki dîn emrinde mütedâvildür ehl-i İslâm mâ-beyninde lâ-büddür ki altıncısı elbette çıksa gerek ibtidâ-i İslâm'dan meselen mülâhaza olunsa zâhir olur evvel Rasûlullâhdur sallallâhu aleyhi ve sellem (179b) andan sonra Ebû Bekrdür radıyallâhu anh andan sonra Ömerdür radıyallâhu anh andan sonra Osmândur radıyallâhu anh andan sonra Alîdür radıyallâhu anh altıncı imâm Hasandur radıyallâhu anh ki çıkdı andan sonra Muâviyedür ve Yezîddür ve Muâviyedür ve Mervândur ve AbdülMelikdür altıncı Abdullâh Zübeyrdür ki çıkdı ve katl olundı andan sonra Velîd ve Süleymân ve Ömer bin Abdülazîz ve Yezîd ve Hişâm ve Velîd bin Yezid altıncıdur ki çıkdı ve katl olundı andan sonra Devlet-i Abbâsî intizâm buldı anlarun evveli Seffâhdur ve Mansûr ve Mehdî ve Hâdî ve Reşîd ve Emîn altıncıdur ki çıkdı ve katl olundı andan sonra Me'mûn ve Mustasım ve Vâsik ve Mütevekkil ve Muntasır ve Müstansır ve Müstaîn altıncıdur ki çıkdı andan sonra Mutez-billâh ve Mühtedî ve Mutemid ve Mutezid ve Müktefî ve Muktedir (180a) altıncıdur ki çıkdı İbnü'l-Mutezün fitnesinde ve bu mahalle gelince Sûlînün kavlidür şimden gerü sâhib-i re's-i mâlün rivâyetidür ki dedi andan sonra Kâhirdür ve Radîdür ve Muttakî ve Müstekfîdür ve Mutî ve Tâyi altıncıdur ki çıkdı andan sonra Kâdir ve Kâyim ve Muktedî ve Mustazhir ve Müsterşid ve Râşid altıncıdur ki hal oldı andan sonra Muktafî ve Müstencid ve Müstezî ve Nâsır ve Zâhir ve Mustasım altıncıdur ki çıkdı ve katl olundı ve Abîdiyyûn ki Mısır'un mülûkiydi anlar da bu ittifâkât da muvâfıkdurlar anlarun evvel Meliki Mehdîydi ki ismi Abdullâhdur ve Kâyim Bi-emrillâhdur ve Mansûrdur Efrenkıyye sâhibi ve Muizdür Kâhire'nün bânîsi ve Azîzdür ve Hâkim altıncıdur ki kız kardaşı katl itdürdi andan sonra Zâhirdür ve Mustansır ve Mustalî ve Âmir ve Hâfız ve Zâfir altıncıdur ki çıkdı ve katl olundı (180b) andan sonra Fâyiz ve Âzıddur ki anlarun âhiridür andan sonra Benî Eyyûb'a mülk intikâl itdi ve Benî Eyyûb'da şöyle anlarun evveli Salâhaddîn Yûsufdur anun oglı Azîzdür ve anun kardaşı Efdaldür ve Âdil-i Ekber (Fâyiz ve Âzıdile) altıncıdur ki çıkdı andan sonra Kâmildür ve Âdil-i sagîrdür ki ümerâ anı tutdılar ve Necmeddîn Eyyûbı getürdiler andan sonra Türkün devleti de şöyle ve anlarun evveli Muizdür ve oglı Mansûrdur ve Muzaffer Kutuzdur ve Zahirdür ve oglı Saîddür ve birâderi Sulamışdur altıncı ki çıkdı

andan sonra Melik Mansûr Kalavûndur ve oglı Melik Eşrefdür ve birâderi Melik Nâsır Kalavûndur ve Melik Mansûrun oglı Melik Nâsırdur ve birâderi Melik Eşref Küççükdür ve birâderi Nâsır Ahmed altıncıdur ki çıkdı ve katl oldı andan sonra birâderi Melik Sâlihdür ve birâderi Melik Şabândur ve birâderi Muzaffer Hâcî andan sonra Mevlânâ (181a) es-Sultân Melik Nâsıru'd-dünyâ ve'd-dîn Sultân Hasandur rahimehumullâh

Hâtimetü'l-bâb ve seci'u tâyiri'l-müstetâb yedi hikâyetün **evvelki hikâyeti** hicretün beş yüz toksan yedisinde Âdil-i Kebîr'ün zamânında Mısır'da bir mertebede kaht oldı ki agniyâdan ve fukarâdan çok nefis helâk oldı bundan maâdâ kahtun âhirinde azîm fenâ vâki oldı Ebû Üsâme dedi ki ol fenâda es-Sultânu'l-Meliku'l-Âdil kendi mâlından iki kerre yüz bin ve yigirmi bin meyyiti tekfîn itdi ve nâs o kahtda köpek ve kediyi bile ekl itdi ve oglancıkları anaları ve babaları yirlerdi ve bu emrün irtikâbı bir mertebeye vardı ki gizlemezlerdi andan sonra biri birisin ekl eylemege nâs hîleler iderdi ve kavî zaîfi yirdi hîleleri bir mertebeye vardı ki nâsun bazîsı tabîb yanına varurdı ve dirdi ki bizüm evde marîz vardur lutf idüb kadem-rence eyle bu (181b) tarîkile davet iderdi tabîb kabûl iderdi yolda giderken tabîbün tesellîsi içün tesbîh ele alurdı ve zikr iderek varurdı ve yolda fukarâya akçacuk virürdi tâ ki bir harâbeye varurdı tabîb harâbeyi görmegile nefsine havf gelürdi o harâbeden bir kimesne çıkardı tabîbi getüren şahıs dirdi hêzê bat hêzê bat işte bir saydile geldüm çünki tabîb bu kelimâtı işidürdi kaçardı ve bin belâyla kurtulurdı **musannif** eydür ki Mustansır-ı Alevî zamânında şöyle kaht oldı ki halk biri birisin yirdi hattâ ki vezîr dîvâna gitmege katırına bindi ve dîvâna vardı hemân ki katırdan indi ve oglan katır tutdı filhâl katırı yediler ve bir hâdise dahı budur ki helâgû o vakit ki Şâm'dan mürâcaat itdi gâyetde kaht oldı bir ratl itmek yedi yüz yigirmi dirhem oldı ve etün bir ratlı altı yüz dirhem oldı ve sütün bir ratlı yedi yüz dirhem ve soganun bir ratlı (182a) üç yüz elli dirhem oldı ve bir kelbün başın altmış dirheme satarlardı ve bir sıgırı Necmeddîn Eyyûb altmış bin akçaya satun aldı ve o sıgırun başın ve sâyir âletin altı bin akçaya satdı gayrı ahvâli buna kıyâs eyle

İkinci Hikâyet

Rebîulevvelün evâsıtında Hamâ'dan bir mektûb Mısır'a vardı ki Hamâ'da bir kimesne bir halı dokudı ki cemî hayvânâtun sûretin vuhûşdan ve tuyûrdan ve yılandan ve gayrı

cinsden o halıda göstermişdür ve ol sûretlerün ortasında insânun sûretin gâyet-i letâfetde göstermişdür ve o kimesnenün o sanatda mahâreti her sûretile zâhirdür **musannif** rahimehullâh mektûb takrîbiyle eydür ki Süleymân bin Abdülmelik zamânında belde-i fâhire-i Buhârâ'dan bir mektûb vârid oldı ki seher vakti gök cânibinden bir mühîb sâika işidildi ki o sâikanun şiddetinden hâmile avratlarun hamli ihtiyârsız düşdi ve gördiler ki âsmânun birez yiri şak oldı (182b) ve mahlûklar zâhir oldı ki başları gökde idi ve ayagları yirde idi ve dirlerdi yâ ehl-i arz ibret olsun sizlere ehl-i semâyile bu Safvâil adlu melekdür ki Hakk Te'âlâ'ya âsî olmışdur Hak Te'âlâ ana azâb itdi çünki sabâh oldı o mahlûk indük yire vardılar ve gördiler ki bir azîm nesne yanmış ammâ cism ya bir heyât gözükmezligün eseri sâbitdür ve o yirden tütün çıkar o mahlûkı görenlerden kırk nefer-i âdil kimesneler Buhârâ kâdîsı huzûrunda şehâdet itdiler ve dahı hicretün beş yüz yigirmi dördünde Mûsul'da bir bulut peydâ oldı ve o bulutdan âteş yagdı ki her nesneye dokunsa yakardı ve nâ-bûd iderdi ve dahı Irâk'da çıyanlar peydâ oldı ki uçarlardı çok halk o çıyanlardan helâk oldı ve dahı Yemen'de bulutdan kan yagdı ve yirde ve nâsun kaftanlarında eseri zâhir idi ve hem o târîhde berrî Arablar Huccâc'un yolı üzerine geldiler ve Huccâc'ı (183a) katl itdiler ve nihâyetsiz mâla mutasarrıf oldılar Sultân Mes'ûd'un kız kardaşı o Huccâcile bile idi yüz bin altun o hatundan yagmaladılar cengde olan öldi kalancası susızlıkdan öldiler

Üçünci Hikâyet

Hicretün beş yüz elli ikisinde Şâm'da ve Haleb'de ve Şîrâz'da ve Antâkiyye'de ve Trablus'da azîm zelzele vâki oldı ve nâsdan çok kimesne öldi hattâ ki Hamâ'da bir muallimhâne var idi ki muallim evine varub gelince muallimhâne oglancuklarun üzerine düşdi cemî'isi helâk oldı ve hîç kimesne gelüb anlaru defn itmedi zîrâ pederleri de helâk olmışlardı ve Şîrâz'da dahı hîç bir ehad kalmadı cümle helâk oldı illâ ki bir avrat ile bir hâdim kaldı Sâhib-i Mir'âtü'z-Zamân dedi ki bu zelzeleden o yıl bin kerre bin ve yüz bin âdem helâk oldı ve dahı o yıl Hicâzile Yemen mâbeyninde azîm vebâ vâki'oldı hattâ ki yigirmi kûy var idi o cümleden on sekkiz kûyun halkı (183b) cümle helâk oldı ve emvâl ü eşyâları şöyle sâhibsiz kaldı her kim o kûylara dâhil olsa idi

filhâl helâk olurdı فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ [168] ve ammâ ol iki kûydan bir ehad ölmedi ve ol kûylarda vâki olan ahvâli de bilmemişlerdi

Dördünci Hikâyet

Hicretün altı yüz otuz sekizinde Şeyh İmâdüddîn bin Kesîr Bidâye ve Nihâye'de dedi ki Çengîz Hân'un oglı İslâm memleketine mâlik oldukda Mısır mülûkını itâ'ate da'vet eyledi ve anlarun kal'aların harâb eylemege emr itdi ve kitâbetinün unvânı bu idi göklerün rabbinün nâyibi maşrik ve magrib mesîhi Karkan ve mektûbı bir Isfâhânlu âdemden gönderdi ki Isfâhân'dan o kadar kâbil u zarîfu'l-vücûd kimesne çıkmış degildi o rivâyet itdi ki şark cânibinde acâyibe ve garâyibe nihâyet yokdur o cümleden bu ki bir tâyife olur ki gözleri omuzlarındadur ve agızları gögüslerindedür (184a) ve yimekleri balıgdur kaçan ki bir âdemi görseler kaçarlar ve dahı dedi ki bir çekirdek olur ki koyun sâyir nebâtât gibi biter ve iki ay ve üç ay nihâyet dirilür ve andan nesil hâsıl olmaz ve dahı dedi bir çeşme vardur ki o çeşmeden her otuz yılda bir menâr gibi agaç dogar ve o gün ahşâma dek durur hemân güneş gurûb ider o agaç da gâyib olur yine otuz yıldan sonra peydâ olur o diyârun ümerâsından bazîları fikr itdiler ki zencîrler düzeler ve ol agacı saklayalar eyle itdiler hemân ki o agac zâhir oldı zencîrleri getürdiler ve agacı bagladılar ve direkler gibi mîhlara zencîrleri pekitdiler hemân ki güneş tulundu zencîrleri o agaç kırdı ve çeşmeye battı ve gitti yine otuz yıldan sonraki peydâ oldı gördiler ki zencîrün eseri o agacun bedeninde vardur ve bu 'acâyibdendür

Beşinci Hikâyet

Hicretün dörd yüz on sekkizinde Sultân Mahmûd Sebük Tegin halîfeye bir mektûb yazdı ki İslâm şerefiyle bihamdillâhi ve'l-minneh Hind memleketin feth itdüm ve 'acâyib u garâyibine (184b) nihâyet yokdur o cümleden bir büt vardı ki Hindün bütperestleri o büte gâyetde mutekidlerdi ve o büte muhyî ve mümît dirlerdi her yıl bir mu'ayyen gün ziyârete gelürlerdi ve şol kadar mâl hazînesinde cem' olurdı ki vasfa kâbil degildür on bin meşhûr kûy o büte vakf idi anlara hac mesâbesinde idi o bütün ziyâreti ve bin nefer âdem o bütün hidmetinde olurdı andan mâ'adâ üç yüz belki ziyâd berber var idi ki hâcîlarınun başların tıraş iderlerdi üç yüz âdem dahı gelenlere istikbâl

[168]Her şeyin hükümranlığı elinde olan Allah'ın şanı yücedir! Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz. Yasin, 36/83.

iderlerdi ve beş yüz âdem dahı mugannîlik ve sâzendelik iderlerdi muhassal kalem-i dü-zebân anun takrîbinde âcizdür hakkun keremiyle ve İslâm şerefiyle feth olundı ve o yerün meliki ele girdi ve ol büt âteşe yakıldı ve sâyir ehl-i harbün nihâyeti yok idi ki katl oldı ve Şeyh Şemseddîn Zehebî târîhinde dedi ki o bütün etrâfında altundan (185a) ve gümüşden çok bütler var idi ki zu‘m iderlerdi ki o bütler melâyikedür ve o bütlerün kulaklarında murassa küpeler var idi Sultân Mahmûd keşişlerinden suâl itdi ki bu bütlerün kulaklarında bu küpelerün aslı nedür dediler her küpe bin yıllık ibâdetün alâmetidür ve rivâyet olunmış ki bir mektûb dahı Sultân Mahmûd’dan halîfeye vâsıl olmışdı ki Hindün şehirlerinden bir şehre râst geldüm ki o şehirde bin kasr-ı müşeyyed var idi ve bir ‘azîm büt var idi ve her bir büte altundan ve gümüşden toksan sekkiz bin miskâl zîb ü zîver idi ve o büyük bütün yanında ibtidâ-i cehâletlerinün târîhi vardı ki üç yüz bin yıl o bütün hâdis olmasına dirlerdi ve o bütün etrâfında on bin ev ibâdet içün binâ itmişlerdi ve ne kadar ki harâb itmesine sa‘y olundı o medînenün ve o binâlarun harâb itmesine kudret olmadı ve elli beş bin yesîr (185b) üç yüz elli fîl ele girdi

Altıncı Hikâyet

Yemen memleketine bir hâricî mâlik oldı ve çok kimesneyi helâk itdi ve hâmile avratlarun karınların şak itdi ve etfâli bogazladı bunun gibi fesâdına nihâyet yok idi âhiru’l-emr öldi ve cehennemün ısıcak bucagına getdi andan sonra oglı anun yerine milke mâlik oldı ve pederinden dahı zulmi arturdı ve pederinün üzerine bir kubbe binâ itdürdi ve altun ve lâcverdile zînet itdürdi ve altun kandîller asdurdı ve harîr perdelerle müzeyyen eyledi ve hacca varmadan halkı men itdi ve melûn pederinün ziyâretine nâsı emr eyledi ve ziyârete gelenlere mâl nezir getürün deyü emr itdi ve her kimse ki ziyâretine mâl getürmedi katl itdi ve bu mel‘ûnun zulm ü bîdâdı pederinden ziyâde idi Yemen ehli Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb’a ahvâli arz itdiler Sultân Salâhaddîn Yûsuf birâderi Şemsüddevle’yi Yemen’e gönderdi ve o hâricîzâdeyi katl eyledi (186a) ve pederinün kubbesin bozdı ve ol hâricînün kemigin âteşe yakdı ve emvâle mutasarrıf oldı altı yüz deve yüki altun ve gümüş ve cevâhire mâlik oldı

Yedinci Hikâyet

Hicretün altı yüz elli dördinde Hicâz arzında azîm âteş peydâ oldı ve ehl-i tevârih demişler ki o târîhde Medîne-i Mutahhara'da dahı Uhud'a karîb azîm âteş peydâ oldı dirler ki Medîne-i Mutahhara'da o âteşün şiddetinden zelzele oldı beş gün zelzeleden evvel azîm sadâlar eşidildi beş gece gündüz o âteş hâli üzerine yandı o vâdîde ki âteş peydâ oldı Vâdî Şentâ dirler ana tûli on iki mîl ve arzı dörd mîldür o vâdî âteşile memlû idi geceler o âteşün ziyâsıyla Medîne-i Mübâreke'de kitâbet iderlerdi ve bu âteşün ziyâsı bir mertebede idi ki Mekke-i Muazzama'da bile ziyâsı zâhir oldı ve Basra medresesinün müderrisi Şeyh Safiyyüddîn dedi ki Arâb'dan çok kimesne şehâdet itdiler ki o âteşün ziyâsıyla arablar develerinün arkaların (186b) görürlerdi ve Ebû Üsâme dedi ki Medîne ehli gâyetde havf itdiler ve Rasûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemün Ravza-i Münevvere-i Mutahharası'na geldiler ve tevbe itdiler ve kul ve halâyık âzâd itdiler ve sadakalar virdiler bazî şu'arâdan o âteş takrîbiyle dedükleri ebyâtun tercümesidür

li-mütercimihî

Nârdan bir bahrdur cârî sanasın kahrile

Toludur ol âteşîn bahrile vâdî serteser

Depeler kim gözükür ol âteş içre kûh-veş

Sanasın kim gimiler itmiş muhît üzre makar

Atılur her cânib âteş kaya-yı gerdûn gibi

Sanasın kim gökyüzinden muttasıl âteş yagar

Zulmet-âbad olmış idi ol duhânile cihân

Ol tütünde âfitâb idi sanasın bir şerer

Var durur ol da resûlün mucizâtından belî (187a)

Kim ki anun mucizi bilmez yakîndur bî-haber

Sahîh-i Buhârî'de Ebû Hureyre'den bu hadîs rivâyet olunmışdur

Altıncı Bâb

Mısır iklîminde ve nevâhîsinde vakî‘ olan Kâhire ve ehrâmun ahvâlin beyân ider musannif rahimehullâh eydür ki mukaddemâ zikr olundı ki Sultân Melikü’n-Nâsır Muhammed bin Kalavun’un kal‘a-i mahrûsede yedi sarâyı vardur ve o yedi sarâyun birisi mahzenidür ki anda âlet-i harb esbâbı ve gayrıhî olur ve kalan sarâylarda kendisi ve tevâbî‘i olurlar ve Kâhire’nün içinde yedi tâyife olurlar ve her tâyifenün bir mahallesi vardur Zevîle Mahallesi ve Arap Mahallesi ve Rumîlerün Mahallesi ve Deylem Mahallesi ve Kinâne Mahallesi ve Bahâüddîn Mahallesi ve Bercevân Mahallesi ve Bercevân Hâkimün ümerâsındandur Bâbu'n-Nasrdaki câmi anun binâsıdur ve Kâhire’de bir mekân vardur ki Seb demekle meşhûrdur ve Hulefâ-i Fâtimiyyî’nün dehlîzinün yedi kapusu vardur âsârı şimdi de zâhirdür ve bu Kâhire’de kuyumciler (187b) bâzârınun yedi kapusı vardur ve dahı yedi kubbe vardur kuyular kurbında ammâ fîlhakîka altıdur ve o kubbelerün binâ itmesine sebeb budur ki vezîr Magribî’nün oglanlarıyla Hâkim’ün vezîri Ebu’n-Nasr ‘adâvet peydâ itdi ve anlarun katline Hâkim yanında say‘ gösterdi o idi ki Hâkim anları katl itdi altı kimse dirlerdi anlardan helâk oldı vezîr Magribî oglı ve birâderi ve tevâbiinden üç kimesne anlarla katl oldı ve Ebu’l-Kâsım nâm bir oglı kaçdı ve Şâm tarafına vardı ve Remlede Benî Hurrâce buluşdı ve anlarun emîrlerine ahvâli arz itdi ve meded taleb eyledi ve anlar Mekke-yi Mübâreke’ye âdem gönderdiler ve Ebu’l-fütûh el-Hasane’l-Hüseynîyi taleb eylediler ve anı halîfelik içün kabûl eylediler ve anunla bî‘at itdiler ve ana lakab er-Râşidü Biemrillâh didiler o esnâda Ebu’l-Kâsım bin Magribî minber üzerine çıkdı ve belîg hutbe inşâ itdi ve Hâkim’ün kıtâline anları tahrîz itdi çünki Hâkim (188a) bu haberi işitdi Ebu’l-Kâsıma mektûb yazdı ve râzî eylemesin murâd itdi ve ol altı kimesne ki öldürmişdi anlarun üzerine kubbe binâ itdürdi o kubbelere yedi kubbe dirler o itibârile ki o altı kubbeye karîb bir kubbe vardur yedi kubbe didikleri o itibâr iledür ve dahı Karâfede bir agaç vardur ki ana helîle agacı dirler o agaç nezr kabûl ider ‘avratlardan her kim nezr eletse ve yedi yafrag uzasa elbette murâdı hâsıl olur ve dahı anda yedi kabir vardur ki her niyyetle ki varsalar ve o kubûrun sâhiblerinden taleb-i isti‘ânet isteseler elbette duâları müstecâb olur ve ol kabirler biri Zünnûn-ı Mısrî’nündür ve birisi Ebu’l-Hayr Akta’un ve birisi Ebî Rebî’ün ve birisi Kâdî Bekkâr’un ve birisi Kâdî Kinâne’nün ve birisi Ebî Bekr Mürebbî ve birisi Ebû’l-Hasan

Dîneverî'nündür rıdvânullâhi aleyhim ecma'în çünki duâ takrîbi oldı musannif rahimehullâh eydür ki ediyye-i müstecâbe (188b) husûsunda Enes'den rivâyet olunmış ki dedi Resûlulllâh zamânında sallallâhu aleyhi ve sellem bir kimesne Şâm'dan Medîne-i Mutahhara'ya Hak Te'âlâ'ya tevekkül idüb tenhâca vardı ammâ yolda giderken bir hırsıza râst geldi dedi ve hırsız dedi ki tur tâcir turdı ve sordı ki sen kimsin ve ne istersin benden hırsız dedi bu mâl benümdür ve şimdi senün rûhını kabz iderem tâcir dedi bir zamân bana mühlet vir tâ ki iki rekât namâz idem hırsız kabûl itdi tâcir dört rekât namâz itdi andan sonra âsmâne yakdı tazarru'ile dedi *yâ vedûd yâ vedûd yâ ze'l-arşi'l-mecîd yâ fa'âlun limê yurîd es'eluke bi-nûri vechike'llezî melê'e erkênu 'arşike ve es'eluke bi-kudratike'lletî kadderte bihê alê halkıke ve bi rahmetike'lletî vesi'at külle şey'in lê ilêhe illê ente yâ mugîs egisnî yâ mugîs egisnî yâ mugîs egisnî* çünki bu kelimât-ı tayyibâtı tamâm itdi gördi ki bir atlu peydâ oldı ve elinde harbesi var idi (189a) hırsız çünki o süvârıyi gördi tâciri terk itdi ve ol süvâra müteveccih oldı ve hemân ki karîb oldı ve ol süvâr bir harbe urdı ve hırsız atdan devrüldi ve helâk oldı andan sonra ol süvâr tacire didi ma'lûmun olsun ki ben ikinci âsmânun meleklerindenüm sen evvel mertebe ki du'â itdün âsmânun kapularundan bir sadâ çıkdı bizler dedük elbette bir hâdise vardur ikinci mertebe ki du'â itdün âsmânun kapuları feth oldı şerrün oldugı anlandı üçünci mertebe ki du'â itdün Cebraîl aleyhisselâm nâzil oldı ve didi kimdür sizlerden ki mekrûhı def' ide ben du'â itdüm Allah Te'âlâ beni o hırsızun üzerine gâlib ide o idi ki bana emr oldı geldüm anı katl itdüm bil bunı yâ Allâh Te'âlâ'nun kavli hiçbir şiddet senün du'ân ile def' olmaz Hakk Te'âlâ'dan mu'âvenet olmayınca andan sonra o melek gâyib oldı ve ol sâlim u gânim Medîne-yi Mutahhara'ya geldi Resûlullâh sallallâhu (189b) aleyhi ve selleme bu haberi 'arz itdi Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdılar ki esmâ-i hüsnâ ile du'â kılsalar elbette müstecâb olur ve rivâyet olunmış ki bir kimesne imâm Hasan radıyallâhu anh hizmetine vardı ve didi bir zâlim bana musallat olmuşdur İmâm buyurdılar ki ahşâm namâzın edâ itdükden sonra secde ile bu kelimât-ı tayyibâtı d*i yâ şedîde'l kuvâ yâ şedîde'l-mihâl yâ 'azîz ezlelte li-'izzetike cemîu halkıke salli alê muhammedin ve êlihî ve'kfînî mu'neten fulêni bimê şi'te* İmâm buyurdukları gibi eyledi giceyle bir sayha işitdi su'âl itdi ki bu figân nedendür didiler fülân öldi ve dirler ki Müslim Havlânî vaktâ ki bir emr üzerine olurdı dirdi مَالِكِ يَوْمِ الدينْ َاِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ

aktâ ki bir mihnet peydâ olsa bu vdîn ekâbirleri rahimehullâh dimişler ki ve نَسْتَعِينُ[169] kelimâtı okumak gerek *Lâ ilâhe illallâhu'l-halîmu'l-kerîm ve subhânallâhi Rabbi'l 'arşi'l-'azîm (*190a) *ve'l-hamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn* Süfyân Sevrî'den Ca'fer bin Muhammed rivâyet itmiş ki Süfyân Sevrî rahimehullâh buyurmışlar ki ol zamân ki gam ziyâde olur *Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-'azîm* kelimâtın çok okumak gerek ve ol zamân ki ni'met çok olsa *elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn* çok demek gerek ve ol zamân ki vüs'atla rızk yetişmezse istigfâr çok itmek gerek ve dahı sabâh u ahşâm bu kelimât-ı tayyibâtı her kim üç kere okusa hiç mekrûh görmeye o kelimât-ı tayyibât budur *Allâhumme ente rabbî lâ ilâhe illâ ente aleyke tevekkeltu ve ente rabbü'l-arşi'l-'azîm mâşâ'a'llâhu kâne vemâ lem yeşe' lem yekun innallâhe alâ kulli şey'in kadîr ve ennellâhe kad ehâta bikülli şeyin ilmâ Allâhumme innî eûzü bike min şerri nefsî ve min şerri külli dâbbetin âhizun binâsiyetihâ inne rabbî alâ sırâtın müstakîm* ve dahı her kim bu kelimât-ı tayyibâtı subhdan sonra üç kerre okusa (190b) küllî gamdan ve cüzzâmdan ve barasdan ve fâlicden Hakkun penâhından ola **musannif** rahimehullâh eydür ki du'â müstecâb olacak zamânları ri'âyet eylemek lâzımdur ve ol evkât-ı şerîfe ezân okunacak zamândur ve ikâmet mahalli ve secde zamânı ve seher vaktidür ve du'â idecek zamân kıbleye istikbâl eylemek gerek ve du'â vaktinde elleri kaldurmak gerek ve du'â âhir oldukda eller yüze sürmek gerek ve du'â vaktinde âsmâna nazar eylemek gerek ve du'âyı bülend itmemek gerek nece ki Hakk Te'âlâ buyurur ine tekellüf eylemek ri'âyetda seci' du'â ev تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ[170] gerek ve yedi kelimeden du'âyı ziyâde itmemek gerek yedi kelimeden az olsa câyizdür ve dahı karâfeye karîb yedi bagce vardur ki ana bostânu'l-vezîr dirler ve Mısır'un elvâhâtı yedidür ve birisinün (191a) adı tâihedür anun hikâyâtı meşhûrdur Mısırîler heb bilürler ve dahı tâc u seb' vücûh da karâfededür ve gâyetde dil-guşâ ve müferrih makâmdur bahâr eyyâmında seyr içün halkı o mevzi'e varurlar ve dahı cezîre-i fîl de makâm-ı ferah-bahşdur Nîl suyı ziyâd oldugı zamân dolâbları cârî olur erbâb-ı tarab seyre varurlar ve anda 'ayş u nûş iderler şu'arâdan ba'zı o dolâb vasfında ebyât dimişler bu ebyât anun tercümesidür li-**mütercimihî**

[169] Hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur. Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Fatiha, 1/4-5.
[170] Yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle. Araf, 39/205.

Teemmül eyle bu enhâr-ı cârî ile dolâbı

Çemende bunlarun eşki meger olubdurur cârî (191b)

Riyâz içre reyâhîn nükhet ile gece vü gündüz

Birinün devrü ol birinün oldı aglamak kârı

Musannif rahimehullâh eydür ki mîl dedükleri bin bâ‘dur ve bâ‘ dörd arşundur ve arşun yigirmi dörd barmakdur ve her barmak altı arpanun ‘arzî mikdârıdur ve fersah didikleri üç mîldür ve berîd didikleri üç fersahdur Zemahşerî didi ki ehrâm ikidür ve kustât ki bir şehrün adıdur andan altı mîldür ve bu ehrâmun her birinün ‘arz dörd yüz arşundur ve temelinün ‘arz andan ziyâdedür ve mermer ile binâ olmuşdur İskenderiyye’den yukaru bir mevzi‘ vardur ki ana zâtü’l-hammâm dirler anun binâsınun taşın o mevzi’den getürmişlerdür ve bir mertebeye varmışdur bu ehrâmun her birisinün yüksekligi ki üzerinde turub işlemege tâkat kalmamışdur yigirmi beş karışdur her birisinün evcinün devri ve yiryüzünde bu binâdan refî‘ binâ yokdur dimişler ve külli agaçlarun sûreti anda kazılmışdur ve tılsımât bî-haddur ve binâ iden Melik dimiş ki (192a) ben bu iki ehrâmı binâ itdüm memleketün hâsılı ve kuvvetiyle her Melik ki mülkinün hâsılın ve kuvvetin ma‘lûm eylemek dilerse bu ihrâmları bozsun cemî‘ yiryüzünde olan memâligin hâsılı bozmasınun harcına vefâ itmez ve hem dimişler ki hîç kimesne bu ehrâmlarun binâsın bilmez bu binânun vasfında söylenen ebyâtun tercümesidür li-**mütercimihî**

Nüh-kıbâb-ı çarh kim ehrâmdur perverdesin

Her binâ kim benzer ehrâma severler ehl-i fen

Dehrden korkar cihânda her binâ kim var durur

Korkar ammâ dehr ol heybet ile ehrâmdan

Mes’ûdî didi bu iki ehrâmun her birisinün ‘arz dörd yüz arşundur ve yüksekligi ne kadarsa yir altında da şol kadardur ve didi ki her ehrâmda yedi ev vardur seb‘a-i seyyâre adidine muvâfık ve her bir ev bir kevkebe mensûbdur ve bu evlerün her cânibinde bir bput vardur altundan ve bir elin gedermez agzından ve kâhini kalem ile elinde bir hat mestûrdur ve her kim o hattı okusa (192b) o putun agzı açılur ve bir

anahtar zâhir olur ki ol anahtarla anda olan sanduklar açılur ve ol putlere tayîn olunmuş buhûrlar vardur ki sa'd-ı sâ'atlerde buhûr iderler ve ol evlerün hıfzına ervâh müekkildür ki saklarlar ol evlerde olan cevâhir ü altun u tuhfeleri ve her ehrâmda Melik'ün sûreti ve heyâtı taşdan düzülmişdür ve taşun ortasındadur bir safha vardur anunla ki ol safhada ol Melik'ün ismi ve ol tılsımun bozmasınun 'ilmi mezkûrdur bir kimesne ana kâdir olamaz illâ ki anun bozulmasınun va'desi yetişmiş ola ve dimişler ki su yolı vardur ki Nîl suyı ana dâhil olur ve bir mekân vardur ki o mekândan bir yol vardur ki Feyyûm'a çıkar ve Feyyûm iki günlik yoldur rivâyet olunmış ki binâ iden Melik dimiş ki biz bu ehrâmı altmış yılda binâ eyledük ve eger bozmak murâd itseler altı yüzyılda ancak bozabileler zîrâ harâb eylemezi 'imâretinden müşkildür ve biz harîrden ana kaftân eylerdük (193a) murâd idenler kaşki hasîrdan ana libâs idebilselerdi dimişler ki Ahmed Tolun zamânında bir cemâ'at büyük ehrâma dâhil oldılar ol evlerün birisinde bir sırça câm buldılar gâyet-i letâfetde kasd itdiler ki çıkalar ol cemâ'atden bir kimesne gâib oldı yoldaşları o kimesneyi taleb itmekçün döndiler ol şahıs çırçıplak anlara karşu çıkdı ve didi benüm talebüme mukayyed olman güle güle bu sözi didi ve döndi ve bunlardan kaçdı bunlara yakîn oldı ki cin ana tasarruf itmişdür bu hâdiseyi Ahmed-i Toluna didiler ehrâma dâhil olmadan halkı men' eyledi ve ol sırça câmı aldı bir kimesne var idi ki ehrâmun ahvâlini muttali' idi didi elbette bu câmda bir hikmet vardur ve su ile doldurdı ve terâzûye kodı ve çekdi andan sonra câmun suyın dökdi ve câmı terâzûda kodı ve yine vezn itdi suyıla ne kadar geldiyse susız da o kadar çıkdı gâyetde ta'accüb ittiler andan (193b) sonra Memûn-i halîfe bir cânibinden büyük ehrâmı deldürdi yigirmi arşun mikdâr yeri delindi içerisine âdemler kodı bir mutahhara buldılar ki mutahharanun içi sikkelenmiş altundan tolu idi ve mutahharaya türkîde matara dirler ve her altun vezinde bir vakıyye idi türkîde vakıyye dörd yüz dirhemdür ki okka dirler bunun gibi altundan dörd yüz altun o mutahhara içinde idi o altunun safâsı ve letâfeti bir mertebe idi ki vasfa kâbil degil o altunları çünki hesâb itdiler o divârun delmesine ırgatlara ne kadar harç olduysa o kadar çıkdı bundan gâyet ta'accüb itdiler vâki' ki ta'accüb mahallidir ve rivâyet olunmış ki Mısrîler'den bir cemâ'at büyük ehrâma dâhil oldılar ve ol evlerden bir eve girdiler altundan sûretler buldılar ve murassa' esbâbdan dahı çok gördiler kâdir oldugları kadar tasarruf itdiler çünki taşra çıkdılar yoldaşlardan bir kimesneyi bulamadılar fikr itdiler ki 'acabâ buna ne (194a) vâki' oldı şunda bunda aradılar gördiler ki deli gibi gülerek

içeriden çıkdı ve sal salibû sal salibû dirdi çünki bu hâl üzerine gördiler filhâl döndi ve ol eve girdi hikâyetde gelmiş ki ehrâmı binâ iden Melikün adı Sehlûn bin Dersildür Nûh aleyhisselâmun tûfânınun havfından binâ itmişdür ulûmu'l-ahbâr kitâbınun sâhibi andan 'acâyib u garâyib zikr itmişdür ve her ehrâmun rûhânîlerden müekkili vardur ki muhâfazat ider büyük ehrâma 'avrat sûretinde çıplak saçları uzun rûhânî müekkildür eger insânı tasarruf itmek dilese istedügi âdemün yüzine güler ve dîvâne ider dirler ki bir kimesne o rûhânîyi görmüş 'uryân o ehrâm katında ve o şahs korkmış ve dönmiş ne o bununla söylemiş ne bu anunla söylemeye kâdir olmış ve o bir ehrâma bir sarışın oglan sûretinde çıplak rûhânî müekkildür anı da tekrar tekrar görmişler ki elinde buhûr yakacak bir nesne var (194b) buhûr tütsi virür gibi gözükür ekser sabâh vakitleri görmişler vaktâki karîb olmışlar kaçmış o vakit yırak olmışlar zâhir olmış muhassal-ı kelâm ehrâmun ahvâli garîbdür ve anun garâyibi 'acîbdür 'acâyib büldândandur ve garâib tibyândandur

Hâtimetü'l-bâb ve seci'u tâyiri'l-müstetâb yedi hikâyetün **evvelki hikâyeti** Müverrihîn didiler ki Magrib'de Medînetü'l-Mülûk adlu şehir ehl-i İslâm elinde feth oldukda mahzeninde yigirmi dörd tâc zâhir oldı ve her tâcun üzerinde sâhibinün ismi ve neçe yıl saltanat itdügi heb yazılmışdı ve Süleymân nebînün aleyhisselâm mühri de ol hazîneden çıkdı Mir'âtü'z-Zamân'da yazılmış ki altundan idi o mühür ve ba'zı dimiş ki yâkûtdan idi ve etrâfı cevâhirile murassa' idi Velîd bin Abdulmelik'ün hizmetine gönderildi bu mührün yigirmi dörd kuflı vardı ve hîç birisine açılmaga kâbiliyet yok idi murâd idindi ki o kilîdleri (195a) açа cem' itdi erbâb-ı hikmet ve ehl-i aklı ve anlardan bu mührün ahvâlin suâl eyledi anlar didiler bu müddetde kimse bu kilîdleri açmadı ve hakîkatin kimse bilmez kabul itmedi ve açdurdı gördi ki 'arâb haylinin sûreti atlar üzerinde cideler ellerinde o dülbendler o heyâtlarla zâhir oldı ve bu 'acâyibden idi

İkinci Hikâyet Kâdı Ebu'l-Bişr didi ki şark cânibinde bir tag vardur ve ol tagda bir magara vardur ve ol magaranun içinde bir delik vardur kaçan ki o delige yakîn varılsa on beş dâne agaç bir yirde baglanmış bulunur nihâyetde şiddetle muhkem baglanmış ve ip üzerine sarılmış çözmesi nihâyetde müşkil eger çözülse de baglanması gâyetde müşkil ve eger o baglanmış agaçları bir kimse magaradan alsa çıksa anun yerine bir dahı anun gibi baglanmış peydâ olur hîç eksülmez dâyim şöyledür

Üçünci Hikâyet Şîrvân memleketinde (195b) derbendün kurbında bir ‘azîm tag vardur ve o tagun dibinde bir kûy vardur ve o kûyun âdemleri büyükden küçügi heb zire işlemek san’atlarıdur andan gayrı san’at bilmezler ve anlara ekin ve biçin olmaz ve o sa’natla cemî‘ nâsdan mâlda ve esbâbda ziyâdedürler o tâyifenün bir ‘aceb resimleri vardur eger anlarun içinde bir er ölse anun meyyitin erlere teslîm iderler ve anlarun yir altında evleri var o meyyiti o evlere iledirler ve o meyyitün etin kemiginden ayırırlar iligin de temîz iderler ve o etleri kemiginden başka ne ise karakargalara virürler ve beklerler ki gayr hayvân yemeye ve eger ‘avrat olsa ‘avratlara teslîm iderler ki anlarun da yir altında evleri var o evlere eledirler etin ve sâyir âlâtın kemikden ayırırlar ve gayrı cânvara virürler o nevâhînün begleri çok tahassür çekerlerdi ki anlarun birisin ala getürebileler mümkün degildi âhirü’l-emr amîr Seyfeddîn Muhammed bin Halîfe (196a) el-Müslimîn derbend sâhibi rahimehullâh kasd itdi ki anları avlaya bir neçe bin askerle o idi ki müteveccih oldı ve anlarun kûyun muhâsara itdi çünki haberdâr oldılar bir cemâ’at mükemmel müsellah yir altındaki evlerden çıkdılar ve tag cânibine elleriyle işâret itdiler ve işâret iderken bir delige tekellüm iderlerdi ki kimse anlayamazdı bu ef‘âl anlardan sâdır oldukdan sonra döndiler yir altındaki evlere girdiler ve askerün nazarından gâyib oldılar tâ ki bir yel peydâ oldı ve bir sâ’ika ve bir zulmet oldı ki vasfa kâbil degil ve bulutlar etrâf ve cevânibden cem‘ oldı ve bir kar ve tûfân ve sovuk oldı ki dillerle vasf olmaz asker ki bunın gibi belâ-yı siyâh gördi artuk kimse durmadı her biri bir yana başın aldı ve gitdi kimi selâmet kurtuldı kimi nedâmet çeküb râh-ı âdemi tutdı muhassal sipâhun ekseri helâk oldı ve bu ‘acâyibden idi (196b)

Dördünci Hikâyet Mir’âtü’z-Zamân’da mestûrdür ki cebelü’l-feth yiryüzünde olan taglardan büyükdür ve o tagda yetmiş iki ümmet vardur her ümmetün başka bir dili vardur ve bir Meliki vardur ve o tagun içinde vâdîler vardur ve bu tagun etrâfına hisâr çekilmişdür deniz kenârından tagun başına dek yüz yigirmi mîldür ve bir cânibi hisârun taberistâna ulaşmışdur her üç mîl yirde bir demir kapusı vardur ve her kapuda bekçiler vardur her ümmetden ve o tagda maymun çokdur ve maymunlarun begi Melikün yemegi çekilecek zamân Melik hizmetinde hâzır olur eger Melikün ta‘âmında agu olsa işâret ider Melik memnû‘ olur bu ‘acâyibdendür

Beşinci Hikâyet İbn Cevzî Abdullâh bin Amr As’dan rivâyet itdi ki didi Hindile Çin memleketinün mâbeyninde bir direk üzerine bakırdan bir ördek vardur denize karîb

hemân ki muharrem ayı olur o ördek minkârin denizden (197a) yana uzadur ve sudan içer andan sonra o memleketün etrâfıdan yana suyı seper cemî‘ ekinlerine davarlarına gelecek yıla dek su vefâ ider ve her yıl o ördekden bu fi’l sâdır olur ve bu ‘acâyibdendür

Altıncı Hikâyet dirler ki Musul’a karîb bir kelîsyâ vardur ki ana hanâfis kelîsyâsı denilür her yılda nasârânun bayramları gicesi nasârâ anda cemiyyet iderler İbn Cevzî didi ki bir cemâ‘at Musul ehlinden bana didiler ki o gice ki nasârâ bayram iderler cemî‘ yiryüzinde olan hanafis cem‘ olur hemân ki sabâh olur birisi kalmaz **musannif** rahimehullâh eydür ki rûmda bir kelîsyâ vardur ki her yılda bir mu‘ayyen günde sıgırcık didikleri kuş yiryüzinde ne kadar var ise o kelîsyâ üzerine cem‘ olur her birisi üç dâne zeytûn getürür birisi minkârında ve iki dâne ayagında bıragurlar ve keşişi cem‘ ider o kelîsyâda ne kadar yag ve ne kadar zeytûn ki harç (197b) olur heb andandur ve neçe anun gibi de satılur gelecek yılun o vaktine dek vüsat ile vefâ ider

Yedinci Hikâyet Zemahşerî Rebî’u’l-Ebrâr’da didi ki bir şehir vardur ki o şehrün adı tab’dur Türk anun ismin tagyîr eyledi ve Tibet ad kodı ve misk peydâ oldugı yir Tibetdur dimişler ki her kim Tibet şehrinde ikâmet eyleye şol kadar sürûr ve ferah ana hâsıl ola ki hergiz görmiş olmaya o şehirden sefer idince gülmeden hâlî olmaya ve dahı Çîn memleketinün letâfeti ve ehl-i sanâ‘atı meşhûrdur husûsâ tasvîrde gâyetde bî-nazîrlerdür ve çehre-güşâlıkda dil-pezîrlerdür hattâ ki hîn-i hacletle mesrûrlık vaktinde âdemün geldigin tasvîrde gösterürler vallâhu a’lem

Yedinci Bâb

O çiçekler ki Mısır’da sa’îd-i vâhidde açılur ve ol nazm ü nesrden ki o güller vasfındadurlar saçılur bülbül-âsâ müterennim olub anı bildürür evvel nergisdür andan sonra (198a) benefşedür andan sonra bândur ve kış çicegidür ki kahâbî dirler ve yâsemîndür ve nasîbidür ki çiçeklerün âhiridür ve bu yedi çiçekdür ki Mısrîler o çiçeklerün zikrile bülbül gibi gazel-serâdurlar nevâ-yı uşşâkile âşık-ı bî-nevâya râhat-fezâ ve ammâ nesrîn egerçi ‘ıtrda sâir güllerden ziyâdedür lâkin o yedi gülden hesâb olmamış zîrâ verd-i nasîbîden sonra açılur nergis ve benefşeden ad olunmaz emîrü’l-müminîn Alî’den radıyallâhu anh rivâyet olınmış ki kohun nergisi her günde bir kere dahı müyesser olursa ve mahzûz olun nergis râyihasından eger ayda bir kere de

müyesser olursa ve dimâgunuzı nergis nükhetiyle tazelen eger yılda bir mertebede göz göze düş gelürse anunçünki yürekde bir dâne olur ki ana habbetü's-sevdâ dirler ki cüzzâm ve baras ve cünûn ne'ûzübillâh o habbeden hâsıl olur Nergisün râyihası o dâneyi giderür (198b) nergisün tabî'atı ikinci derecede hârdur ref' ider rutûbeti ve giderür balgamı ve sadâ'-ı bârideyi ve sâyir emrâz-ı bârideyi def' ider ve Enûşirvân didi ki nergis yâkût-ı asfardur ak inci içinde zümürrüd üzerinde ve müberred ki 'arâb şuarâsındandur bir beyit ile nergisün vasfın ihtisâr itmiş ki bu kıt'a anun tercümesidür

li-mütercimihî

Nergisün vasfın çü itdüm ayn-ı bînişle nazar

Sâyir-i güller içinde gördüm anı bes ganî

Dilberün çeşmine erbâb-ı nazar benzitdiler (199a)

Akça üzre altuna teşbîh itdüm ben anı

Bu da nergisün vasfındadur

Şol kadar kim nergisi teşbîh itdi ehl-i hâl

Hiç birisi anlarun göz denli yokdur ey lebîb

Dilberün çeşmini hem çok nesneye benzitdiler

Benzemez nergis kadar bir nesneye çeşm-i habîb

Bu da nergisün vasfındadur

Nergis-i ranâ ki gülizârı müzeyyen eyledi

Za'ferân kâfur üzerine sanasın kıldı zuhûr

İhtilâf-ı levn u tagyîri tabî'atla yahûd

Muhtelit olmuşdurur Hak sun'ıyıla nâr u nûr

Bu dahı

'Âşık u ma'şûka benzer reng-i rûyı nergisün (199b)

Tarf-ı gülşende ki açmış naz ile şehlâ gözin

Sanasın kim rûy-ı lutfıyla muhabbet gösterüb

‘Âşıkun sarı yüzine kodı dilber ak yüzin

Bu dahı

Nev-bahâr oldı güller açıldı

Buldı nergis o güller içre kemâl

Nergisün vasfın eyledüm teşbîh

Bana el virdi devlet ü ikbâl

Zühre itdi tulû‘ pervînden

Yâhûd oldı muhît şemse helâl

Benefşe vasfında söylenen ebyâtun tercümesidür

Yâkût çün gök olsa rengi cevâhir içre (200a)

Diler ki levni anun olsa benefşe mânend

Verdün evâyiliyle sonı benefşenün san

Oldı fürûg-ı hûrşîd pâyân-ı şeble peyvend

Bu dahı benefşenün vasfındadur

Benefşe-zâr seyrin eyle ey dil

Ki kuvvet andan alur cân u dil kut

Yaşıl yafragıla seyr eyle anı

Zümürrüd üzere sankim bitdi yâkût

Bu dahı benefşe vasfındadur

Gülzâr yana eyle güzâr u nazar ile

Vakt-i çemen ü lâle vü gül-berg-i tarîdür

Bu tâbiş-i mihr ile ki açıldı benefşe

Kibrîte tutaşan sanasın nâr eseridür

Bu dahı

Vakt-i benefşe geçmeden iç câm-ı lâle-reng

Ragm-ı hasûd kim ana mı olmamış nasîb (200b)

Maksûdımuz benefşeden anun hattıdurur

Yani o sebz hattıyla iç câm-ı dil-firîb

Bân vasfındadur bu ebyât

Bânun çiçegi mevsimi vü fasl-ı tarabdur

Zîrâ o çiçek nükheti bes rûh-fezâdur

Zıllında anun ‘ayş idelüm lezzet alalum

Kim sâyesi işret ki erbâb-ı vefâdur (201a)

Hem kâmet-i dil-cûyı kadd-i dilbere benzer

Hem nükhet-i cân-bahşı anun derde devâdur

Bu dahı bân vasfındadur

Kad çeküb tarf-ı çemende bân didi yüz nâz ile

Kadd-i mevzûnum gibi serve salınmak had mi var

Çünki nergis gördi anun kendisin vasf itdügin

İncinüb didi ki tûl-ı kâmete yok ‘itibâr

Anunçünkim dimişler her tavîl ahmak olur

Bu söz erbâb-ı letâfet içre bulmış iştihâr

Kendisin ögmek kabâhatdur bunı sen togrı bil

Hîç öger mi kendisin görmez misin serv u çınâr

Bân didi ey bî-basarsın sen kabâhatla ‘ilm

Kim hayâsız bir asâlu görsin gülşende hâr (201b)

Nârenc çiçegi vasfında vâki‘ olan ebyâtdur

Kim ki nârenc agacıyla çiçegin gördi didi

Gümüşün rîzesi altında zümürrüd yakışur

Didi nârenci yaşıl bergile gördükde yine

Kûy-ı zerrînile evrâk-ı zeberced yakışur (202a)

Badam çiçeginün vasfındadur bu ebyât

Cümle ezhârun imâmı gül-i badam durur

Gelmegiyle o gülün dehr gülistân oldı

Şiddeti dile cihân aglarken şâm u seher

Gül-i badam ile âlem yine handân oldı

Bu dahı badam çiçegi sıfatındadur

Bahâr oldı gül-i bâdâm açıldı

Kevâkible sanasın doldı âlem (202b)

Cihân nûr u ferinden oldı zînet

Açıldı gül gibi evlâd-ı âdem

O badam agacınun her budâgı

Gümüş hâtemle olmuşken mükerrem

Havâdis rûzgârı esdi tâ ki

Budâglar barmagından düşdi hâtem

Bu dahı badam çiçegi vasfındadur

Gördüm yine bir ‘aks-i kaziyye bu çemende

Kim ‘arz ideyin şâh-ı cihana anı bârî

Badam güli kim açılur fasl-ı bahârân

Dillerle beyân olmaz anun tâze bahârı

Başı agarur pîr-i fürû-ten gibi evvel

Andan son olur sebz anun hatt-ı izârı

Yâsemîn içün söylendigü ebyâtın tercümesidür

Yâsemîn kim bûyı hûb u hem nihâlidür latîf

Bir anun gibi felek mevzûn nihâlî görmemiş (203a)

Bir yaşıl kaftan tasavvur ile sebz evrâkıla

Kim ana neddâf penbe kumaşu döndermemiş

Bu dahı yâsemîn sıfatındadur

Açılmış yâsemînün her nihâli

Sanasın bir büt-i gül-pîrehendür

Zebercedden semâ san ol riyâzı

Ki necmi ol semânun sîmdendür (203b)

Bu da yâsemînün sıfatındadur lâkin mütercim sâyir gülleri zikr itdi

Her çemen gül mevsimi işret-geh-i ahbâbdur

Her gülün zıllında bir hûrşîd-i âlem-tâbdur

Yâsemînün heyâtı açılmadan gülzârda

San dizilmiş la'l-i nâb üzre dürr-i nâyâbdur

Gül gül açılmış yüzi her gülizârun bâdeden

Halka halka gül yüzinde sünbül-i sîr-âbdur

Giceler niçün çemende subha dek mey içmeyem

Kim çemen 'aks-i ruhunla subha dek mehtâbdur

La’l-i nâbun ‘aksi ile sâkiyâ destünde câm

San mey-i gül-rengile ayn-ı atîk-i nâbdur

Tâbı yokdur bakmaga zencîr-i zülfünden yana

Sünbül-i pür-tâb-i zülfün reşk ile bî-tâbdur (204a)

Şem’-i ruhsârun temâşâsındayam yûfî-sıfat

Dilde ne sabr u karâr u dîdede ne hâbdur

Rivâyet olunmış emîrü’l-müminîn ‘Alî’den radıyallâh Zülf-i dırâzı u anh ki didiler ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdılar ki kızıl gül seyyid-i reyâhîndür âsdan sonra İmâm Ca’fer radıyallâhu anh didiler ki kızıl gül râyihası melâyike râyihasıdur ve enbiyâ râyihası ayva râyihasıdur Muhammed bin el-‘Anîf Tilimsânî âsile kızıl gül vasf itmişdür ki bu kıt‘a anun tercümesidür âsile kızıl gül sıfatında vâki‘ olan tercümedür

Her biri bir reng asker eyledi ezhâr cem‘

Leşker-i ezhâr ile başdan başa doldı çemen

Zülf-i sünbüller yüzi güller nihâyetsiz durur

Bir yana nesrîn u reyhân bir yanadan nesteren

Lîk mersen askerine had u gâyet yok durur (204b)

Kimisi nesrîn ‘izâr u kimisi nâzik beden

Cümle güller bir yana oldı kızıl gül bir yana

Bâ-vücûdî kim idi nâzik ten u gül-pîrehen

Devlet u ikbâl ile oldı muzaffer cümleye

Kim kavîdür devlet-i şâhî gibi gül cümleden

Kızıl gül vasfındadur bu tercüme

Nev-bahâr oldı çiçekler yine baş kaldurdılar

Böyle asker üzre elbet şâh-ı dil-hâhî gerek (205a)

Verd-i ahmer şâh olsa bu sipâh üzere nola

Kim reyâhîn askerine gül gibi şâhî gerek

Bu dahı

Ravza-ı rıdvân gibi gülzârdur ‘işret-fezâ

Bir gül ammâ yok durur kim hâlî ola hârdan

Gonce-i handân ki gülzârı müzeyyen eyledi

Agzın açmış sanki ister bûse almak yârdan

Gül suyı çekmesine denilen ebyâtun tercümesidür

Ey mesîhâ-nefesî hızır-hattî hûb-hısâl

Lutf u ihsân ile itsen nola şermende beni

Sana gül eyledüm irsâl ki kabz eyleyesin

Rûhın anun benüm içün idesin zinde beni

Bu dahı

Bana dedün ki benüm çün su çek kızıl gülden (205b)

Buyurdugun gözüm üstüne ey benüm rûhum

Gözümden eşk degildür akan o âteşle

Ki katre katre akar zevb olub benüm rûhım

Verd-i kahâbî sıfatındadur bu tercüme

Verd-i kahâbî ile kim oldı bâg rengîn

Her reng ile ol itdi pür-zîb gülistânı

Zâhirde rengi anun yâkût gibi ahmer

Bâtında levni anun zer gibi zaferânî (206a)

Tâ kim çemende ol gül burka’ yüzinden açdı

Şemsün içinde buldık bedr âyınun nişânı

Tarf-ı çemende güller bî-had açılmış iken

Bir serv-i lâle-ruhsâr lutf ile sundı anı

Yüzin yüzüme anun sürdüm o vechile ben

Âşık yüzine sankim yüz sürdi yâr-ı cânı

Verd-i esved içün vâki‘ olan tercümedür

Verd-i esved kim açılmış misk-i tâtârî gibi

Nükhet-i cân-bâhşına anun dil u cânlar fedâ

Anber-i hâmun içinde ey gözüm nûrı benüm

Za’ferân sahk eyleyüb kalmış bekâyâ gûyiyâ

Verd-i asfar kim sarı güldür anun vasfındaki tercümedür

Yine açıldı gülşende gül-i zerd

Çemenler oldı işret-gâh-ı ahbâb (206b)

Yahûd vâdî-yi emîn oldı gülzâr

Ki anda nûr-ı Hakk oldı cihân-tâb

Ya verd-i ahmerün reşkinden oldı

Sarı gül böyle zerd ü zâr u bî-tâb

Yahûd Hakkun kemâl-i kudretinden

İçüb sarı gülün eşcâr-ı sîmâb

Budâglar üzre Hakkun hikmetiyle

Sarı gül yirine bitmiş zer-i nâb

Verd-i ebyad ki ki ak güldür anun vasfındaki ebyâtun tercümesidür

Çemende ak gül oldı hayâyile meşhûr

Ki akdur yüzi ol hüsn ü ol cemâlile

Hâya suyı ruhına oldı zâhiren mâni

Ki itmedi kızıl ol gül yüzini alile (207a)

Kızıl gül ile ak gül vasfındaki ebyâtun tercümesidür

Bahâr oldı ve rengâreng güller

Açıldılar gülistân içre handân

Kızıl gül ak gülile açılaldan

Aceb rengîn durur tarf-ı gülistân

Bu rengîn gülleri her kim ki gördi

Şafakdan didi encümdür nümâyân

Nergisün zemminde ve gülün vasfındaki tercümedür

Nergisi gördüm kızıl gül hizmetinde subh u şâm

Tarf-ı gülşende ayag üzre durur çâker gibi

Zillet ile oldugınun bilmedüm aslı nedür (207b)

Sarı dülbendiledür dâim Yahûdîler gibi

Mensûr çiçegi ki şebbûy dirler nergise didügi ebyâtdur

Nergise şebbû didi tarf-ı çemende zînhâr

Eyleme benden yana hîre-dîde çok nazar

Ehl-i bîniş her gözün bir ısba'ı vardur dimiş

Isba'un ma'nâsın anlab eylerem senden hazer

Hiç göz yokdur ki ana bir yavuzlug olmaya

Mâ-hasal her göz ki var âlemde elbette değer (208a)

Gülün zemminde ve nergisün vasfındadur bu tercüme

Yok durur bir meclis içre verd-i ahmer çün cülûs

Tâ ola hizmetde nergis ayag üzre subh u şâm

Ger yarın cem‘ olsalar bir yirde nergis ile gül

Fâyik olur her cihetle nergis ana vesselâm

Gül ile nergisün vasfındaki ebyât tercümesidür

Nergis u gül kim gülistânı müzeyyen itdiler

Benzer ol yüzine bu benzer gözine dilberün

Bu ikisiyle tesellîyem firâk-ı yârda

Bunlariledür hayâtı ben esîr-i ebterün

Ne güle tercîh itmek nergisi câyiz durur

Ne ana rüchânı var gülşende verd-i ahmerün

Güller sultânı oldıysa çemende gül nola (208b)

Bu dahı çeşm u çerâgıdur muhassal güllerün

Hâtimetu’l-bâb ve seci‘u tâyiri’l-müstetâb yedi hikâyetün **evvelki hikâyeti** Şerh-i Makâmât’da Mes’ûdî didi ki mufaddal Reşîd hizmetine vardı Reşîd’ün yanında câriye-yi Melîha şâ‘ire vardı ve öninde bir tabak verd-i ahmer dururdı Reşîd didi yâ fazl bu tabak-ı güle münâsib bir beyit söyle o bedîhede didi ve o beytün tercümesidür bu beyit **li-mütercimihî**

Gülün ‘izârı neden oldı humrete mâyil

Habîbün agzın öpüb oldı hacletile kızıl

Câriyenün cevâbı nece ki **mütercim** didi

Benüm ‘izârımun ol levnidür ki ‘aks salar

Reşîd eli o zamân kim etegüme yapışur

Yakîn ki vâcib olur gusl gül suyı ile bize (209a)

Ki yüz harâret u zevkıla ben güle ulaşur

Çünki câriye bunın gibi cevâb didi Reşîd mufaddala didi şimden gerüsin buyur ki korkaram ki câriye bizi hicv ide mufaddal taşra çıkdı ve perdeler çekildi mısra‘ mehyi yerde mufassal ebyâr est

İkinci Hikâyet İbn-i Reşîk Umde’de didi ki teşbîhden eger suâl olınursa bilmek gerek ki teşbîh sâmi’ün fehmine karîb gerek yani sâmi‘a istimâ‘ında bi’l-fi’l münâsebet müşebbih ile müşebbeh mâ-beyninde mülâhaza itmek gerek ednâyı âlâya teşbîh eylemek medhdür ve âlâyı ednaya benzetmek zemdür meselâ yârun kûyınun topragı misk demek medhdür ve bunın ‘aksi zemmdür **mütercim** eydür ki teşbîhün envâ‘ı çokdur o cümleden teşbîh-i maklûbı bilmek lâzımdur nece ki bu kıt‘ada vâki‘ olmışdur

Kıt‘a

Bime ân ruh çera konem teşbih (209b)

Terk-i teşbîhnâ-mevcûd be

Gerçe âmed müşebbeh be hûb

Lîk sad bâr ez ân müşebbeh be

Üçünci Hikâyet dimişler ki Ebû Nüvâsı rahimehullâh vefâtından sonra yârândan birisi vâkı‘ada görmiş ve sormış ki sana Allah Te‘âlâ neyledi dimiş Hak Tebâreke ve Te‘âlâ bana rahmet eyledi nergis vasfında söyledügim ebyât eclinden ve bu kıt‘a o ebyâtun tercümesidür **li-mütercimihî**

Teemmül eyle riyâz içre nergise nazar it

Ger nice sâni’in ol sun’ına delâletdür

Yaratdı göz çemen içün gümüşle altundan

Ki ‘ayn-ı bînişle varlıgına âyetdür

Bu kim şerîksiz ü şübhesiz anı bildün

O zâtdan bize bî-hadd u ‘ad ‘inâyetdür

Vâki‘a takrîbiyle **musannif** rahimehullâh eydür ki hikâyet itdi Merzübânî (210a) İbn Düreyd’den ki bir gice vâki‘asında gördi ki bir uzun boylu sarışın âdem zâhir oldı ve didi oku o ebyâtun âlâsın ki hamr içün dimişsin o didi Ebû Nüvâs bir ma‘ni bir kimesneye komadı o âdem didi ben Ebû Nüvâs’dan şi‘irde ziyâdey em İbn Düreyd didi sen kimsin o didi ben İbn Nâhiye em ve ehl-i Şâmdanam ve bu ebyâtı okudı ki o ebyâtun mazmûnıdur **li-mütercimihî**

‘İneb suyı sarıdur dönmedin mizâcı meye

Şarâb oldugı dem levni anun ahmer olur

Meyün tabî’atı ma‘şûk u âşıka benzer

Ki reng reng tagayyürle hâli dîger olur

Evâyilinde ider kesb âşıkun levnin

Evâhirinde mizâcı çü tab’-ı dilber olur

İbn Düreyd didi o takrîb ile ben de iki beyitde elvânı zikr itdüm (210b)

Ve bu kıt‘a anun tercümesidür ma‘a ziyâdetî me‘ânî **li-mütercimihî**

Bostân-ı dehr kim olmış yemişler reng reng

Alma vü şeftalû vü ayva vü bâdâm u enâr

Bâgbân dir kim yanarsa hasret-i nârile dil

Alma şeftâlûsini badama bakma zinhâr

Almanun rengi ki nısfı sarıdur nısfı kızıl

‘Âşıkun sarı yüzin san ve ruhı gülnâr-ı yâr

Alma zikrinün takrîbiyle **musannif** rahimehullâh eydür ba‘zı mecâmî’-i edebiyyede hesâb ‘ilmine müte‘allik bir nesne gördüm ki yazmışlar meselâ bir kimesne bir şehre varsa ki o şehrün yedi kat hisârı olsa ve yedi kapudan girmek lâzım olsa ve o şehirde bir kimesne olsa ki bir dâne almaya gâyetde iştihâsı olsa ol şehre dâhil olan şahıs bir dâne almayı nece o kimesneye eletebilür bâ-vücûd ki (211a) bu dest-mâl alması olsa ve her kapuda ol necesinden nıfsın almak mukarrer olsa bu müşkilün cevâbı ne vechile

ola el-cevâb dimişler ki o destmâlda yüz yigirmi sekiz dâne alma olmak var evvelki kapuda altmış dördin virsün ve ikinci kapuda otuz ikisin virsün ve üçünci kapuda on altısın virsün ve dördünci kapuda sekizin virsün ve beşinci kapuda dördin virsün altıncı kapuda iki dânesin virsün ve yedinci kapuda bir dânesin virsün ve ol alma isteyen kimesneye bir dâne alma iletsün tamâmdur

Dördünci Hikâyet Mütevekkil didi ki ben nâsun Melikiyem ve reyâhînün Meliki kızıl güldür ve her birimiz sâhibimüze evlâvuz ve Fars mülûkinün âdetleri bu idi ki hurmâ zamânında sâyir hulviyyât eklinden nâsı men‘ iderlerdi ve gül zamânında sâyir güllerden men‘ iderlerdi Erdeşîr bin bâbek ki Fars mülûkinün evvelidür didi ki ak gül (211b) ak dürdür ve kızıl gül yâkût-ı Ahmedür Yaşıl zeberced kürsî üzerine gâyetde ferah-bahşdur ve altun rîzesi üzerinde bir gün kesrî yolıyla gerçerken yol üzerinde bir güli gördi ki topraga bulaşmış yatur filhâl atından indi ve ol güli aldı ve öpdi ve kohudı ve didi *ezâ’allâhu men adâake* ve evine ilitdi ve yedi güne dek anı su içinde besledi Rebîü’l-Ebrâr’da Zemahşerî böyle rivâyet eylemişdür

Beşinci Hikâyet Kevâşî tefsîrinde İbrâhîm aleyhisselâm içün dimiş ki ol zamân ki kâfirler İbrâhîm aleyhisselâmun yakmasına ittifâk itdiler İbrâhîm aleyhisselâmı habs eylediler ve odun cem‘ eylemesine nidâ itdiler ve halk tamâm ragbetleriyle odun cem‘ iderlerdi hattâ kâfirlerün hastaları dirlerdi bizler de İbrâhîmün yakmasına odun cem‘ idelüm ola ki bize şifâ ola bir karıcık da iplik satdı ipligün akçasine İbrâhîm aleyhisselâmun yakmasına odun (212a) aldı muhassal keferenün ihtimâmı İbrâhîm aleyhisselâmun âteşe yakmasına bu mertebede idi bî-nihâyet odun cem‘ oldı ve odunun çoklugı bir mertebede idi ki yedi güne dek o odunun etrâfına âteş komasına çalışırlardı tâ ki odunlara âteş tutuşdı ve âteşün harâreti bir mertebeye vardı ki o âteşün üzerinden hevâda kuş uçamazdı ve âteşe hiç kimesne yakîn gelemezdi İbrâhîm aleyhisselâmun âteşe bırakmasından âciz oldılar ve neylelecegin bilemediler âhir iblis-i pür-telbîs mancınık düzmesin ta‘lîm itdi o idi ki mancınık düzdiler ve İbrâhîm aleyhisselâmı âteşe bırakdılar İbrâhîm aleyhisselâm didi *Lâ ilahe illâ ente subhâneke leke’l-hamdu ve leke’l-mulku lâ şerîke leke* çünki İbrâhîm aleyhisselâmı bırakdılar göklerden ve yirlerden ve ol nesne ki mevcûdâtdan yirde ve gökde var idi tazarru‘la didiler yâ Rab yiryüzünde İbrâhîm’den gayr (212b) sana ‘ibâdet ider benden yokdur anı da kâfirler âteşe bırakdılar izin vir bize tâ ana yârdım idelüm ve anı âteşden

kurtaralum Allah Tebâreke ve Te‘âlâ’dan hitâb müstetâb oldı ki İbrâhîm benüm halîlümdür ve andan gayr halîlüm yokdur ve ben anun ilâhıyam ve ana benden gayrı ilâh yokdur eger sizlerden meded isterse yârdım idinüz ve ben sizlere izin virdüm ve ammâ o sizlerden meded istemez ve ben bilürem ve sularun hâzini İbrâhîm aleyhisselâma geldi ve didi ben sularun hâziniyem ve bana izin olmışdur ki sen eger râzî olsan âteşi bir demde söndürem râzî olmadı andan sonra yil hâzini geldi didi ben yilün hâziniyem ve bana izin olmışdur ki eger istersen bir nefesde bu âteşi nâbûd iderem İbrâhîm aleyhisselâm didi sizlerle hîç hâcetüm yokdur benüm mededkârum ve nâsırum Hakk Tebâreke ve Te‘âlâdur *Hasbiyallâhu ve nime’l-vekîl* (213a) İbn Abbâs didi hemân ki İbrâhîm aleyhisselâm *hasbiyallâhu ve nime’l-vekîl* didi Allah tebâreke ve Te‘âlâ necât virdi rivâyet olunmış ki vaktâki İbrâhîm aleyhisselâm âteş içinde idi cemî‘ hayvânât çalışurlardı ki âteşi söndüreler illâ keler ki eksügi degüldi belki âteşi üfürürdi vaktâ ki İbrâhîm aleyhisselâm âteşde istikrâr buldı melâike tutdılar ve bir gülistân içre oturtdılar bir çemen içre nâgâh kendisin gördi ve bir havz kenârında kendisin buldı ki hergiz anun gibi riyâz-ı dil-güşâ vü gülzâr-ı cân-fezâ görmemişdi hakkun keremiyle âteşana gülistân oldı

Nazm

Beher cânib beher keşide

Gül sûyırı zi etrâfeş demîde

Nişeste gul rağmınca der umârı

Beferkeş nârûn der çetr dâri

Hem âmihte hûrşid u sâye

Zermeşk u zer zemîn râ dâdemâye (213b)

İnâ dil bûd her sû nağme perdâz

Der în fîz u zerre kâh efkende âvâz

Gul ser has çu hûbân nâz-perverd

Ber tek âşıkân rûyi gul zered

Sabâca'at benefşe tâb dâde

Ger ez turre-i sunbul guşâde

Semen bâ lâle u reyhân hem âğuş

Zemîn ez sebzeter berinân pûş

Dimişler ki yedi gün İbrâhîm aleyhisselâm o mevzi'de idi ve kâfirler o hâlden bî-haberlerdi

Altıncı Hikâyet Kâdı Şehâbeddîn Alî bin Muhammed'den rivâyet itdi ki didi nihâvendde bir gül agacı gördüm ki agaçda açılan gülün bin yapragı var idi ve hem Kâdı Şehâbeddîn didi ki ben bir agacı gördüm ki güllerinün nısfı kızıl ve nısfı ak idi

Yedinci Hikâyet dirler ki Bagdâd'da bir kimesne var idi ki kızıl güli beslerdi gül zamânı geçdükden sonra zâhir iderdi gül dilinden söylenen ebyâtun tercümesidür li-**mütercimihî**

Mürebbim sâhibüm ey âb-ı rûyum (214a)

Senün lütfunla buldum rengile bû

Beni beslersin eltâf ile dâyim

Virürsün bâdeden ihsânile su

Mürebbî oldum ihsânunla hâsıl

Demez oldı bana her hâr hod-rû

Beni ahbâb bilsün mugtenem kim

Dügünden sonra olmaz 'ıtr u hoş-bû

Musannif eydür rahimehullâh gülün mahâsini kesîrdür ve envârı müstenîrdür anunçünki hüsn ü letâfetde bî-nazîrdür ve nezâketde dil-pezîr verd-i ahmerden hûrşîd gibi cihâna işrâkdur ve bülbül-i şeydânun cân u diline o âteşden ihrâkdur ve hem verd-i ebyazdan leyâlî-i deycûrda mâh-ı cihân-ârâ gibi ziyâdur ve nûr-ı ferinden âyîne-i iskenderî gibi cihân pür-safâdur ve sâyir güllerin vasfında hem egerçi murg-ı dil

peyveste-gûyâdur lâkin bunlarun o sâfî her rengle ihtisâr olması evlâdur **li-mütercimihî**

Gül anmadan garaz bana dildâr vasfıdur

Her bir güli anar dil u aglar bu dîde zâr (214b)

Gül ârızına benzemese ol perî veşin

Âşık katında hiç güle olmazdı itibâr

Hâhî benefşe hâh semen hâh nesteren

Her rengle tesellî olur cân-ı bî-karâr

Bin yıl eger ki bin dilile vasf idem anı

Olmaz tamâm vasf-ı cemâli o gülizâr

Zülf-i dırâzı sözde kelâmı tavîl ider

Agzı hayâliyle sözi tûfî kıl ihtisâr

Hâtimetü'l-kitâb ve hüsnü kelâmü'l-müstetâb

Bihamdillâh ki bu dilkeş fesâne

Ki didi Sükkerdân ana zamâne

Şehin ikbâli ile buldı itmâm

Şehinşeh luft ile oldı ser-encâm (215a)

Nece kim Sükkerdân bir zarfa dirler

Ki andan meclis ehli nukl yirler

Müretteb eyledüm bu Sükkerdân'ı

Sükkerdân dime hurrem-i gülsitânı

Ki şeh bezminde ola meclis-ârâ

Ferah-bahş u nedîm u işre-efzâ

Ola manzûr-ı şâh-ı bende-perver

Ki şehdür nükte-senc ü hem sühan-ver

Eger olsa kabul ol pâdişâha

İrer başum şerefden evc-i mâha

Mübârek ola yâ Rab bu Sükkerdân

Ola makbûl-i sultân-ı sühan-dân

Mübârek ola hem şâh Orhân'a

Vire Hak ana ömr-i câvidâne

Bu bir şâha dahı olsun mübârek

Ki Hakk kodı ana tâc-ı tebârek (215b)

Mübârek olmasında şübhe mi var

Letâfetler idem bu sözde izhâr

Çü sultân Orhân dünyâya geldi

Şehin gülzâr-ı ikbâli açıldı

Şürû' itdüm Sükkerdân yazmasına

Letâfet ma'deninün kazmasına

O ma'denden cevâhirler çıkardum

Gehî la'l u gehî gevher çıkardum

Gice gündüz sabâh u şâm yazdum

Hemîşe gösterüb ikdâm yazdum

Çü yazdum ser-te-ser ben ol kitâbı

İşitdüm gaybdan nâgâh hitâbı

Ki şâhenşâh-ı gerdûn-bargâha

Sikender-haşmet-i cemşîd-câha

Bir ogul yine lutf itdi hudâvend

Hümâyûn tâl‘at u hûrşîd mânend (216a)

Yüzi âyîne-i subh-ı sa‘âdet

Kaşı tugrâ-yı garrâ-yı ‘adâlet

Çerâg-ı hânedân-ı âl-i Osmân

Peder-veş vâris-i mülk-i Süleymân

Sükkerdân’ı anunçün hâl bildüm

O sultânı hümâyûn-fâl bildüm

Bana emr olalı şehden bu hizmet

Olubdur feth-i ebvâbı sa‘âdet

Sükkerdân bana oldı o sekrân

Ki nazm idem o sekr ile gülistân

Nizâmî hamsesine el uram ben

Söz iklîmünde râyet kalduram ben

Olam hem pence-i câmî vü hüsrev

Sühan mülkinde olam hüsrev-i nev

Tutarsam pence bunlarla yeridür

Ki nazmum pencesi sinden kavîdür (216b)

Bana tîg-ı zebândur tîz sinden

O tîg-ı tîz gevher-rîz sinden

Senün devründe ey âlem nizâmı

Olam câmî u hüsrev gibi nâmî

Hakun lutfı ve şâhun iltifâtı

Bana lutf itseler sözde sebâtı

İdem tasnîfler ahdinde inşâ

Ki ola rûh-ı kudsîçün temâşâ

Hemân tevfîkdür Hakkdan ümîdüm

Ki ‘ömre yokdurur hiç ‘itîmadum

Ümîd ol kim ola tevfîk yâver

Ola zıllun cihâna sâye-küster

Bu miskîn tûfînün vîrâne gönli

Ki yakmışdur felek zulmile küllî

Şehün mimâr-ı lutfı ide âbâd

Şikeste-hâtırı gamdan ola şâd (217a)

O dârü’s-sürûr ol kalb-i mehcûr

Harâb âbâdum ola beyt-i ma‘mûr

Görem şâhâne eltâfınla i‘zâz

Olam emsâl ü akrân içre mümtâz

Beni bilse şehenşeh kullarından

Du‘âda bî-nevâ bülbülerinden

İrer başum şerefle âsümâna

Ki başum hâk olur bu âsitâne

Ümîdüm ol ki şeh şehzâdelerle

Bu serv-i kâmeti âzâdelerle

Hilâfet tahtı üzre olalar şâd

Cihân mülki ola anlarla âbâd

Zılâl-ı ‘adl u dâdün ola bâkî

Ola rûhu’l-kuds bezmünde sâkî

SONUÇ

Bu eser mütercimin de belirttiği üzere birebir tecüme değildir. Telif-tercüme olarak hazırlanan bu eserde mütercimin mensur bölümlerin yanı sıra manzum bölümlere olan katkısı da göz önündedir. Tercümeler dil açısından edebî bir faaliyet olmasının yanında tercüme edildiği dile ait ilmî dünyaya sağladığı katkı açısından da büyük bir ehemmiyeti haizdir. *Tercüme-i Sükkerdân* muhteviyatı itibarıyla, Osmanlı edebiyatının tercüme sahasında tarih alanında önde gelen kaynaklarından biri konumundadır. Çalışmada, İbn Ebû Hacele'nin Melik Nâsır ve Mısır tarihini; edebî, tasavvufi, tarihî anekdotlarla birlikte işlediği *Sükkerdânu's-Sultan* adlı eserinin Osmanlı Türkçesine ait tercümesi olan *Tercüme-i Sükkerdân*'ın transkrpsiyonu yapılmıştır. Eser mukaddime ve netice olmak üzere iki kısımdan müteşekkildir. Her bir kısım yedi babdan oluşmaktadır. Her bâbın bitiminde yedi tane "hikâyet" adıyla tarihî, dinî ve edebî anekdot anlatılmaktadır. Eserin tamamında her babın bitişi *"Hâtimetü'l-bâb ve seci'u tâyiri'l-müstetâb"ifadesiyle* sonlandırılmıştır.

Beyitlerden Tûfî'nin, dönemin yöneticileri tarafından Mısır ve yöneticileriyle ilgili bir araştırma yahut direkt Sükkerdân'ın tercümesi yönünde bir emir bir işaret aldığı ve bunun üzerine tercümeye giriştiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle eserin tercüme edilmesi, Devleti Âliye'nin ilime verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca Sükkerdân'ın Memlük Devleti'nin sosyal ve ekonomik yapısına dair bilgiler içermesi, tercümenin yapıldığı zaman dilimi açısından dikkate değerdir. Bu eserin Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklar hakkında daha çok bilgi sahibi olmasına katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Eserde yazıldığı dönemin hâkim gücü olan Memlük Devleti'nin yapısına ve hükümdarlarının biyografisine, Mısır coğrafyası ve bu coğrafya da tarihte var olmuş olan devletlere ve hükümdarlara ait çok detaylı bilgilere yer verilmiştir. Diğer taraftan eserde Mısır coğrafyasından hareketle tarihî, edebî, dinî kıssalar da bulunmaktadır. Eser mensur olmakla birlikte birçok manzum metin de içermektedir. Bu hâliyle dönemin edebiyatı hakkında çalışma yapanlara malzeme sunacaktır. Osmanlı Türkçesiyle ve orijinal hâliyle var olan tercümenin günümüz alfabesine aktarılmış hâli tarih, dil ve edebiyat alanlarına katkı sağlayacaktır. Daha özelde tarihteki en büyük Müslüman-Türk devletletlerinden birisi olan Memlükler dönemine ait önemli tarihî

bilgilere ulaşmanın yolu açılmıştır. Çalışma, Memlükler dönemi edebiyat ve tarih araştırmacılarına birincil kaynak eser olabilecektir.

Eserin dikkat çeken özelliklerinden birisi İbni Ebu Hacele'nin yedi sayısına olan inancını Mısır'da meydana gelen olaylarla ortaya koyması, bir başka ifade ile Mısır'da meydana gelen olayların birçoğunun yedi sayısına tekabül ettiğini delillerle ispatlamasıdır. Verilen kıssalarda, hikâyelerde yedi sayısı üzerine ağırlık verilmiştir. Böylece sırf tarihî meselelerin naklinin ötesinde bir gayeyle hareket ederek farklı bir eser telif etmiştir.

İbn Ebû Hacele'nin bu eserinde dikkati çeken bir husus da eserin yazımında bilimsel atıflarda bulunmasıdır. Birçok eserden alıntılar yapılmıştır. Bu hususiyet esere bilimsel bir eser olma hüviyeti kazandırmıştır.

*Tercüme-i Sükkerdân, s*alt tarihî bir eser olmanın ötesinde; yazıldığı döneme ait taşıdığı dil hususiyetleri, barındırdığı çeviri ve orijinal şiirler, bazı ayetlerin tefsiri, tasavvufi düsturlar, peygamber kıssaları, ilim adamlarından yöneticilere kadar geniş bir dairede verilen biyografik bilgiler, hususan Mısır diyarına ait coğrafi veriler eserin aynı zamanda pek çok alanı ilgilendiren mühim bir eser olduğunu göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Ak, Mahmut: **Memlükler Tarihi,** İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2014.

Ayaz Fatih Yahya: **Memlükler,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2022.

Kurtuluş, Rıza: "İbn Ebû Hacele", **TDVİA,** C19, İstanbul 1999, s 431-432.

Tomar, Cengiz: "Memlük Devleti'nin Kuruluşu (1240-1260)", (danş Coşkun Alptekin), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 1996.

Tûfî: **Tercüme-i Sükkerdân,** Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu No: 6258

Tûfî: **Tercüme-i Sükkerdân,** Süleymaniye Ktp, Nuruosmaniye Koleksiyonu No: 3940

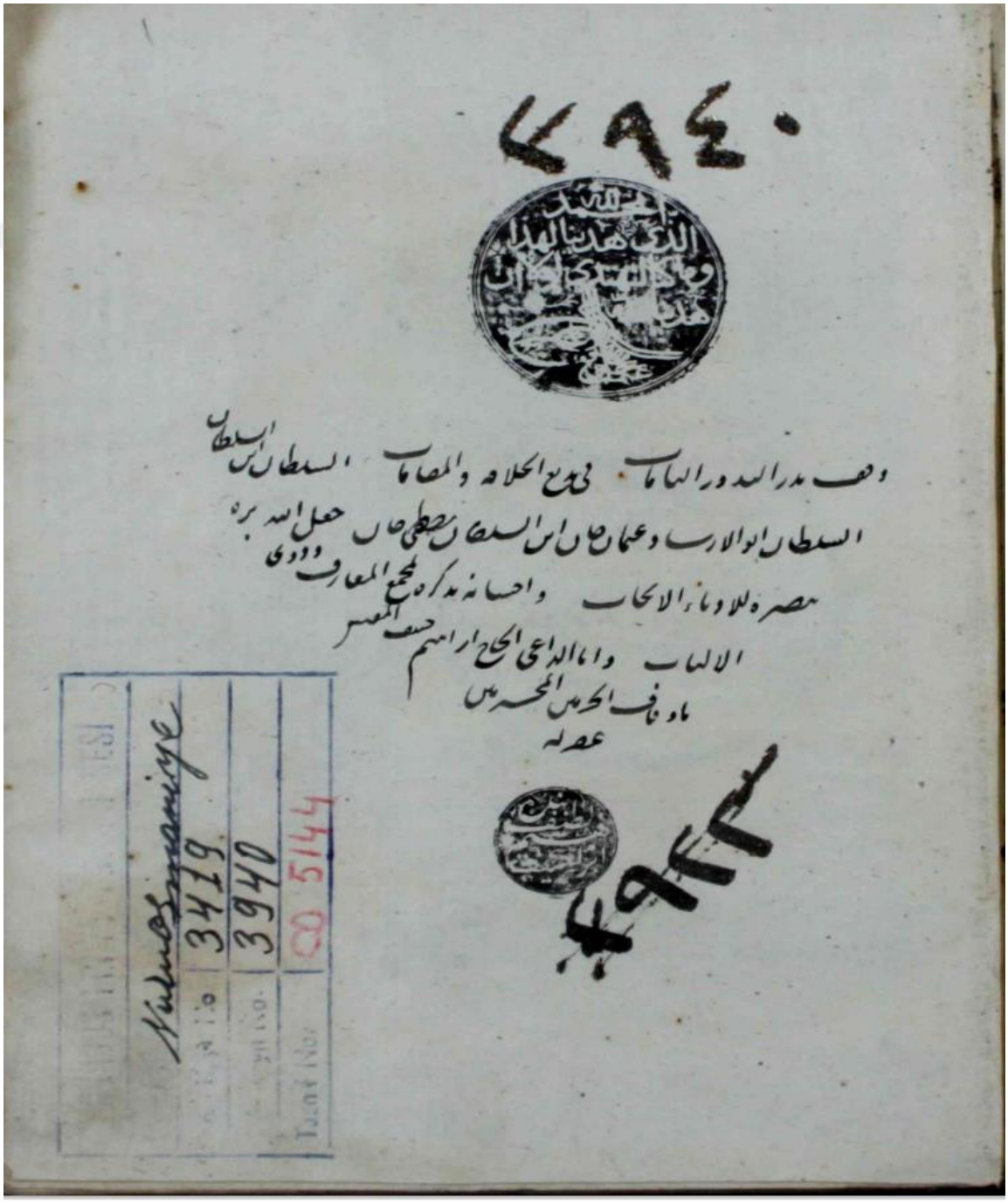
Yiğit, İsmail-Hasan: H İbrahim**:** **Siyasi Dini Kültürel Sosyal İslam Tarihi**, c VII, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1991.

Yiğit, İsmail: "Memlükler", **TDVİA,** c XXIX, Ankara 2004, s 90-97.

Zengin, Murat: "Sultan Hasan Dönemi Memlûk Türk Devleti Tarihi: Genel Bir Değerlendirme", **İnönü Üniversitesi Uluslararsı Sosyal Bilimler Dergisi,** C 5, S 1, 2016, s

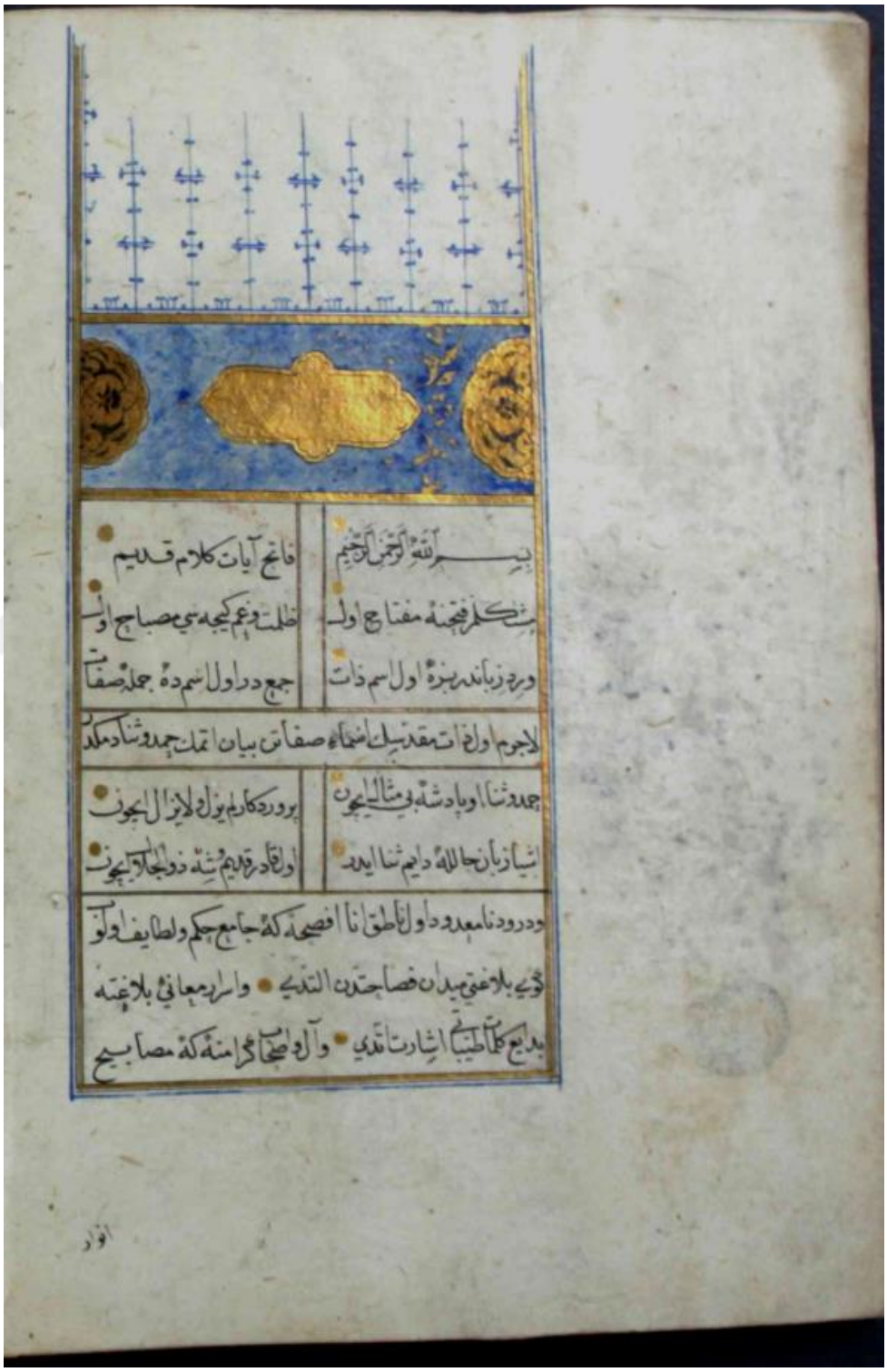
EKLER

EK: I

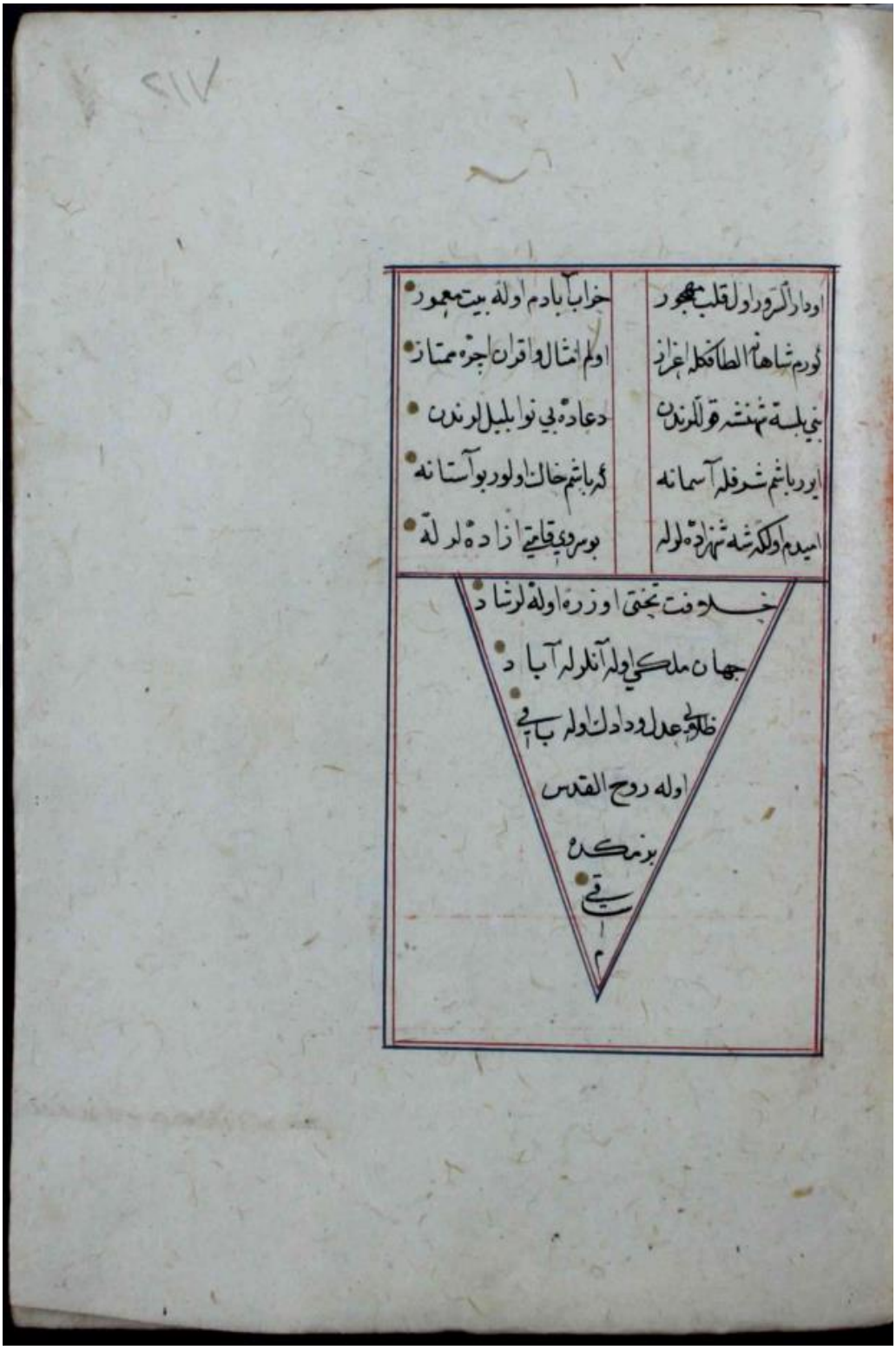
Tercüme-i Sükkerdân'ın zahriye sayfası, varak 1a

EK: II

Tercüme-i Sükkerdân'ın serlevha tezhibi sayfası, varak 1b

EK: III

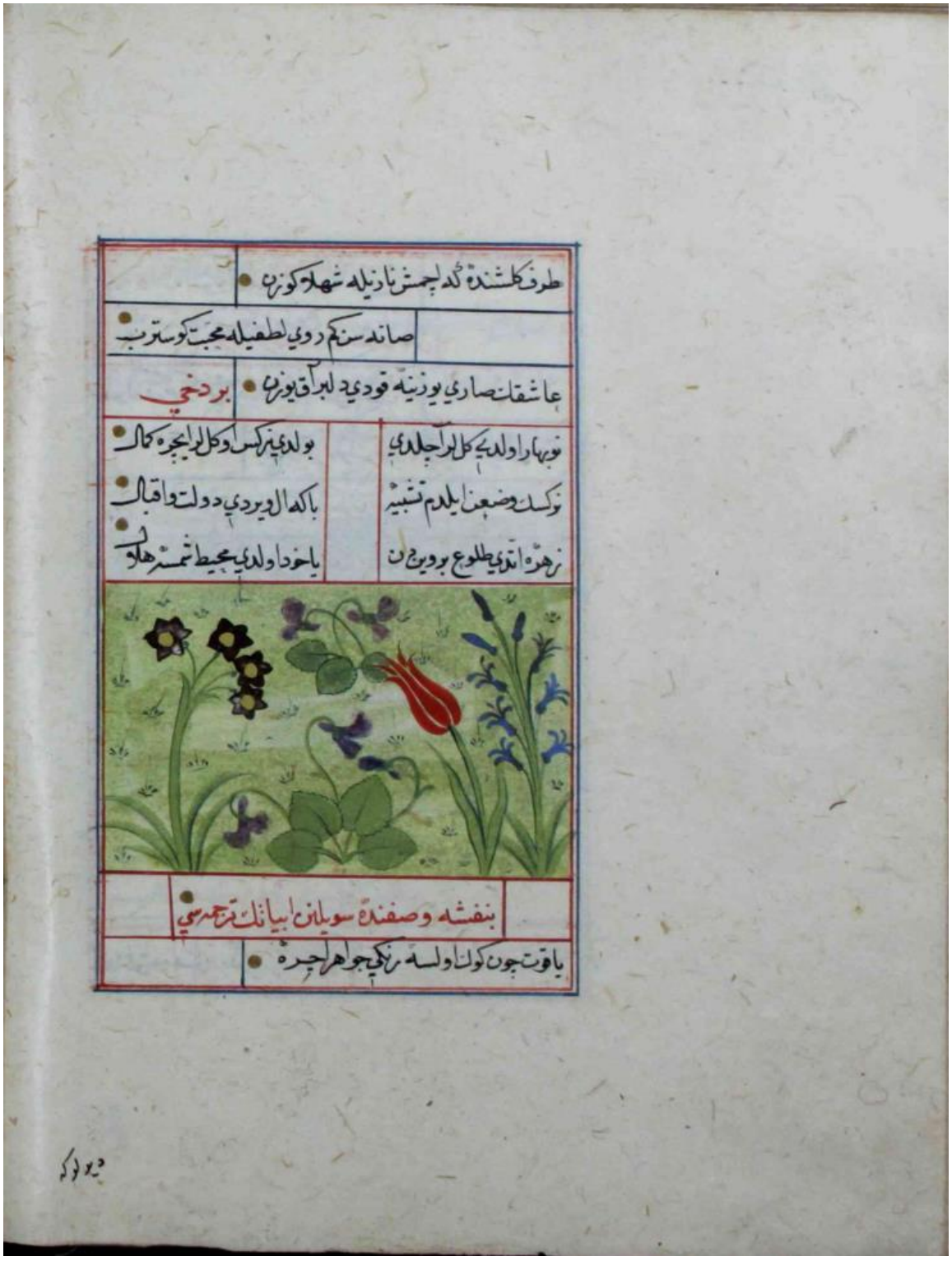
Tercüme-i Sükkerdân'ın hatime sayfası, varak 217a

EK: IV

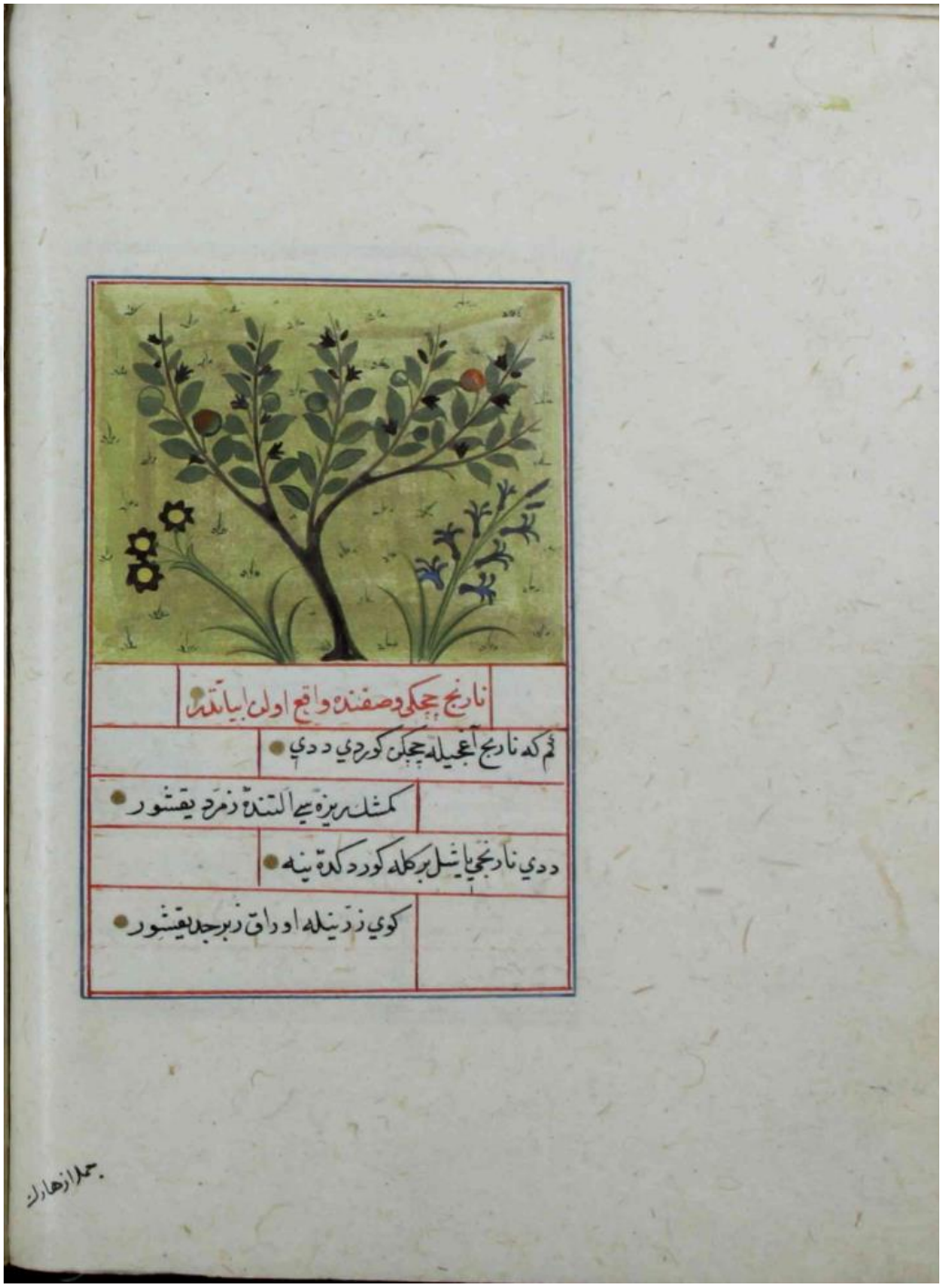
Tercüme-i Sükkerdân'da Mısır'da var olan çiçeklerin anlatıldığı bölüm ve görselleri, varak 207b

EK: V

*Tercüme-i Sükkerdân'*da Mısır'da var olan çiçeklerin anlatıldığı bölüm ve görselleri, varak 199b.

EK: VI

Tercüme-i Sükkerdân'da Mısır'da var olan çiçeklerin anlatıldığı bölüm ve görselleri, varak 201b.